

नागरी दैनंदिनी २०२५

छत्रपती शिवाजी महाराज यांचा पुतळा, सेठ तुलसीदास किलाचंद उद्यान, स्वराज्यभूमी (गिरगाव चौपाटी)
Statue of Chhatrapati Shivaji Maharaj at Seth Tulsidas Kilachand Garden,
Swarajyabhoomi (Girgaon Chowpatty)

भारतीय राष्ट्रगीत

पूर्ण

जनगणमन-अधिनायक जय हे
भारत-भाग्यविधाता ।
पंजाब, सिंधु, गुजरात, मराठा,
द्राविड, उत्कल, बंग,
विंध्य, हिमाचल, यमुना, गंगा,
उच्छल जलधितरंग
तव शुभ नामे जागे, तव शुभ आशिष मागे,
गाहे तव जयगाथा,
जनगण मंगलदायक जय हे,
भारत-भाग्यविधाता ।
जय हे, जय हे, जय हे,
जय जय जय, जय हे ॥

संक्षिप्त

जनगणमन-अधिनायक जय हे
भारत-भाग्यविधाता ।
जय हे, जय हे, जय हे,
जय जय जय, जय हे ॥

NATIONAL ANTHEM OF INDIA

Full Version

Jana-gana-mana-adhinayaka jaya he
Bharata-bhagya-vidhata

Punjab-Sindhu-Gujarata-Maratha
Dravida-Utkala-Banga

Vindhya-Himachala-Yamuna-Ganga
Uchchala-jaladhi-taranga

Tava Shubha name jage, tava shubha asisa mage
Gahe tava jaya-gatha

Jana-gana-mangala-dayaka jaya he
Bharat-bhagya-vidhata

Jaya he, Jaya he, Jaya he,
jaya jaya jaya, jaya he.

Short version

Jana-gana-mana-adhinayaka Jaya he
Bharat-bhagya-vidhata

Jaya he, Jaya he, Jaya he
jaya jaya jaya, jaya he.

वैयक्तिक माहिती

नाव

पदनाम

कर्मचारी संकेतांक

रक्तगट

उंची

वजन

कार्यालयीन पत्ता

निवासी पत्ता

दूरध्वनी / भ्रमणध्वनी

आपत्कालीन दूरध्वनी / भ्रमणध्वनी

आधार कार्ड क्रमांक

पॅन कार्ड क्रमांक

ई-मेल

पारपत्र (पासपोर्ट) क्रमांक

समाप्ती

वाहन परवाना क्रमांक

समाप्ती

वाहन क्रमांक

वैयक्तिक डॉक्टरांचा तपशील

महत्त्वाच्या नोंदी

अनुक्रमणिका

✦ महानगरपालिकेचे प्रमुख अधिकारी	०१
✦ महानगरपालिका आयुक्त व अतिरिक्त आयुक्त यांचे स्वीय सहायक	०७
✦ खातेप्रमुख आणि इतर अधिकारी	०९
✦ सार्वजनिक आरोग्य खाते	३१
✦ महाराष्ट्र विधानमंडळ / महाराष्ट्र मंत्रिमंडळ	५४
✦ बृहन्मुंबई महानगरपालिका क्षेत्रातील खासदार, विधान परिषद व विधानसभा सदस्य	५६
✦ महाराष्ट्र शासनाचे सचिव	५८
✦ दि म्युनिसिपल को-ऑपरेटिव्ह बँक लिमिटेड, मुंबई	६२
✦ महत्त्वाचे नागरी संपर्क	६८
✦ इतर महत्त्वाचे संपर्क	७१
✦ प्रसार माध्यमांचे संपर्क	७३
✦ राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय दिन	७५
✦ सार्वजनिक सुट्या	७६
✦ नागरी प्रशासनाची माहिती व आकडेवारी	७७
✦ महानगरपालिकेच्या आरोग्य सेवा	९१
✦ करमणुकीच्या व इतर सुविधा	११९
✦ महापौर निधी	१२१
✦ वैयक्तिक दूरध्वनी निर्देशिका	१२२
✦ महत्त्वाच्या नोंदी	१२४

नागरी सेवा सुविधाविषयक हेल्पलाईन : १९१६

महानगरपालिकेचे प्रमुख अधिकारी महानगरपालिका आयुक्त

	कार्यालय	(विस्तार)
श्री. भूषण गगराणी	२२७५४०००	(४२०९)
महानगरपालिका आयुक्त	२२६२०२५१	
महानगरपालिका आयुक्त यांचे कार्यालय,	२२६२०५२५	
दुसरा मजला, मुख्य इमारत, बृहन्मुंबई महानगरपालिका मुख्यालय,	भ्रमणध्वनी - ९८२९१०७५७२	
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९	ई-मेल : mc@mcgm.gov.in	

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त

डॉ. विपिन शर्मा	२२७५४०००	(४२१४)
अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (पश्चिम उपनगरे)	२२६२०२५१	
दुसरा मजला, विस्तारित इमारत,	२२७९८९७६	
बृहन्मुंबई महानगरपालिका मुख्यालय,	भ्रमणध्वनी - ९७६३४०००००	
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९	ई-मेल : amc.ws@mcgm.gov.in	

डॉ. (श्रीमती) अश्विनी जोशी	२२७५४०००	(४२२७)
अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (शहर)	२२६२०२५१	
दुसरा मजला, विस्तारित इमारत,	२२६२०४३३	
बृहन्मुंबई महानगरपालिका मुख्यालय,	भ्रमणध्वनी - ९०७६९५२६९७	
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९	ई-मेल : amc.city@mcgm.gov.in	

डॉ. अमित सैनी	२२७५४०००	(४२१३)
अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (पूर्व उपनगरे)	२२६२०२५१	
दुसरा मजला, विस्तारित इमारत,	२२६२०८०९	(वै)
बृहन्मुंबई महानगरपालिका मुख्यालय,	भ्रमणध्वनी - ९४२२६४४४४९	
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९	ई-मेल : amc.es@mcgm.gov.in	

श्री. अभिजीत बांगर	२२७५४०००	(४२३९)
अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (प्रकल्प)	२२६२०२५१	
दुसरा मजला, विस्तारित इमारत,	२२७९८९९५	
बृहन्मुंबई महानगरपालिका मुख्यालय,	भ्रमणध्वनी - ८८८८८४२२९२	
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९	ई-मेल : amc.projects@mcgm.gov.in	

महानगरपालिका सह-आयुक्त / उप-आयुक्त व संचालक (अभियांत्रिकी सेवा व प्रकल्प)

डॉ. गंगाथरण डी.	२२७५४०००	(४३७०)
महानगरपालिका सह आयुक्त (दक्षता)	२२६२०२५१	
तिसरा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय,	२२७५४३७० (वै)	
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९	भ्रमणध्वनी - ७७६८०४६५६५	
	ई-मेल: jtmc.vig@mcgm.gov.in	

श्री. विश्वास शंकरवार

महानगरपालिका सह आयुक्त (करनिर्धारण व संकलन) (प्र.)
वालन : सहावा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय,
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

२२७५४००० (४६९९)
२२६२०२५९
२२७५४६९९/२२७९६९२९ (वै.)
भ्रमणध्वनी - ९६२०७०२५९३
ई-मेल: dmc.aac@mcgm.gov.in

श्री. विश्वास शंकरवार

महानगरपालिका सह आयुक्त (परिमंडळ -४) व
संपर्क अधिकारी (मागासवर्ग कक्ष)
वालन: तिसरा मजला, के-पश्चिम विभाग कार्यालय, पालीराम मार्ग,
अंधेरी (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०५८

२३०८३९६९/६२/६३ (२०२)
२३०९३५७५ (वै.)
भ्रमणध्वनी - ९६२०७०२५९३
ई-मेल: dmcz4@mcgm.gov.in

श्री. देविदास क्षीरसागर

महानगरपालिका उप आयुक्त (परिमंडळ -५)
वालन : एम-पश्चिम विभाग कार्यालय, शरदभारु आचार्य मार्ग,
नटराज सिनेमाजवळ, चेंबूर (पूर्व), मुंबई - ४०० ०७९

२५२२५००० (३०९)
२५२८५४२९ (वै.)
भ्रमणध्वनी - ९९६७२०३७७३
ई-मेल : dmc.z5@mcgm.gov.in

श्री. संजोग कबरे

महानगरपालिका उप आयुक्त (सुधार) व
मुंबई सुशोभीकरण प्रकल्प
वालन : सहावा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय,
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

२२७५४००० (४६६०)
२२६२०२५९
२२७९६९२२ (वै.)
भ्रमणध्वनी - ९९६७२०३७७४
ई-मेल : dmc.improvements@mcgm.gov.in

डॉ. (श्रीमती) भाग्यश्री कापसे

महानगरपालिका उप आयुक्त (परिमंडळ-७)
वालन : आर/दक्षिण विभाग कार्यालय, महात्मा गांधी छेद मार्ग क्रमांक २,
सरदार पटेल जलतरण तलावाजवळ, कांदिवली (पश्चिम), मुंबई-४०० ०६७

२८०५६००० (३०९)
२८६९९५०८ (वै.)
भ्रमणध्वनी - ९९६७२०३७७६
ई-मेल : dmc.z7@mcgm.gov.in

श्री. संजय कुन्हाडे

महानगरपालिका उप आयुक्त (सार्वजनिक आरोग्य)
वालन : तिसरा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय,
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९
(से. नि. दि. ३९.९२.२०२५)

२२७५४००० (४३८५)
२२६२०२५९
२२६२०५८८ (वै.)
भ्रमणध्वनी - ९९६७२०३७७७
ई-मेल : dmc.ph@mcgm.gov.in

डॉ. (श्रीमती) संगीता हसनाने

महानगरपालिका उप आयुक्त (परिमंडळ -९)
वालन: उप आयुक्त परिमंडळ कार्यालय, दुसरा मजला, वर्धमान हाईट्स इमारतीजवळ,
ए. जी. पवार मार्ग, काळाचौकी, भायखळा, मुंबई - ४०० ०२७
(से. नि. दि. ३०.०६.२०२५)

२३०८९४७९ (२२२)
२३०७९८९५ (वै.)
भ्रमणध्वनी - ९९६७२०३७७९
ई-मेल : dmc.z1@mcgm.gov.in

श्रीमती चंदा जाधव

महानगरपालिका उप आयुक्त (विशेष)
वालन : तळमजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय,
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

२२७५४३९९ (४३९९)
२२६९४२०९ (वै.)
भ्रमणध्वनी - ९९६७२०३७८०
ई-मेल : dmc.special@mcgm.gov.in

श्रीमती चंदा जाधव

महानगरपालिका उप आयुक्त (उद्याने) (प्र.)
वालन : उप आयुक्त उद्याने यांचे कार्यालय, दुसरा मजला, पेंग्विन इमारत,
वीरमाता जिजाबाई भोसले वनस्पती उद्यान व प्राणिसंग्रहालय, भायखळा (पूर्व),
मुंबई - ४०० ०२७

२३७४०००६
भ्रमणध्वनी - ९९६७२०३७८०
ई-मेल : dmc.garden@mcgm.gov.in

श्री. किशोर गांधी

महानगरपालिका उप आयुक्त (सामान्य प्रशासन)

वालन : सहावा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय,
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

२२७५४००० (४६९२)

२२६२०२५९

२२७९८९४०

भ्रमणध्वनी - ९९६७२७३२९२

ई-मेल : dmc.ga@mcgm.gov.in

श्री. प्रशांत सपकाळे

महानगरपालिका उप आयुक्त (परिमंडळ - २)

व प्रकल्प संचालक, मुंबई जिल्हा एड्स नियंत्रण संस्था

वालन : एफ-दक्षिण विभाग कार्यालय, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मार्ग,
परळ (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०९२

२४९३४५६० (३०२/३०४)

२४९५०४०० (वै.)

भ्रमणध्वनी - ९९६७००९९५५

ई-मेल : dmc.z2@mcgm.gov.in

श्री. प्रशांत गायकवाड

महानगरपालिका उप आयुक्त (वित्त)

वालन : चौथा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय,
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

२२७५४००० (४८८२) (वै.)

२२६२०२५९ (४८७७) (४८७८)

भ्रमणध्वनी - ९९६७५३३७९९

ई-मेल : dmc.finance@mcgm.gov.in

श्रीमती प्राची जांभेकर

महानगरपालिका उप आयुक्त (शिक्षण)

वालन : तिसरा मजला, एफ-दक्षिण विभाग कार्यालय,
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मार्ग, परळ, मुंबई - ४०० ०९२

२४९८३६४५ (वै.)

भ्रमणध्वनी - ९९२०९९९५०८

ई-मेल : dmc.edu@mcgm.gov.in

श्री. विश्वास मोटे

महानगरपालिका उप आयुक्त (परिमंडळ - ३) (प्र.)

वालन : तिसरा मजला, के-पूर्व विभाग कार्यालय,
गुंदवली आझाद मार्ग, अंधेरी (पूर्व), मुंबई - ४०० ०६९

२६८९६७३० (७७४)

२६८२३४५३ (वै.)

भ्रमणध्वनी - ९९६७४९४००३

ई-मेल : dmc.z3@mcgm.gov.in

श्री. किरण दिघावकर

महानगरपालिका उप आयुक्त (घनकचरा व्यवस्थापन) (प्र.)

वालन : तिसरा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय,
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

२२७५४००० (४३६०)

२२६२०२५९

२२६९६८३९ (वै.)

भ्रमणध्वनी - ९९२०९८५२०९

ई-मेल : dmc.swm@mcgm.gov.in

श्री. संतोषकुमार धोंडे

महानगरपालिका उप आयुक्त (परिमंडळ - ६) (प्र.)

वालन : तिसरा मजला, एन विभाग कार्यालय, जवाहर मार्ग,
घाटकोपर (पूर्व), मुंबई ४०० ०७७

२५०९०९६९ (३००)

२५०९९२६५ (वै.)

भ्रमणध्वनी - ८८७९३३५२९९

ई-मेल : dmc.z6@mcgm.gov.in

श्री. शरद उघडे

महानगरपालिका उप आयुक्त (मध्यवर्ती खरेदी खाते) (प्र.)

वालन : ५६६, ना. म. जोशी मार्ग, भायखळा (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०९९

२६२३७९३२ (३४६)

२६२८९६५८ (वै.)

भ्रमणध्वनी - ९९६७४९४०३३

ई-मेल : dmc.cpa@mcgm.gov.in

श्री. गोविंद गारुळे

संचालक (अभियांत्रिकी सेवा व प्रकल्प) (अति. कार्यभार)

वालन : तिसरा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय,
महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

२२७५४००० (४३००)

२२६२०२५९

२२६२९३८७ (वै.)

भ्रमणध्वनी - ९८६९४३३९८७

ई-मेल : director.esp@mcgm.gov.in

श्री. यतीन दळवी

महानगरपालिका उप आयुक्त (विशेष अभियांत्रिकी)

दालन : तिसरा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय,

महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

(से. नि. दि. ३१.११.२०२५)

२२७५४००० (४३०९)

२२७९८९२५

२२६२०२५९

भ्रमणध्वनी - ९६९९३९०२९७

ई-मेल : dmc.se@mcgm.gov.in

श्री. राजेश ताम्हाणे

महानगरपालिका उप आयुक्त (पर्यावरण) अतिरिक्त कार्यभार

दालन : पहिला मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय,

महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

२२७५४००० (४९९७)

२२६२०२५९

२२७५४९९७ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९३०२६०४४३

ई-मेल : dmc.env@mcgm.gov.in

श्री. उल्हास महाले

महानगरपालिका उप आयुक्त (पायाभूत सुविधा)

दालन : सहावा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय,

महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

२२७५४६४५ (मुख्यालय)

भ्रमणध्वनी - ९८२०४३३७७७

ई-मेल : dmc.infra@mcgm.gov.in

श्री. शशांक भोरे

महानगरपालिका उप आयुक्त (अभियांत्रिकी)

दालन : पहिला मजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल,

डॉ. ई. मोजेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०९८

२४९५८९०९ (८९९७)

भ्रमणध्वनी - ९८२३९९६२४८

ई-मेल : dmc.engg@mcgm.gov.in

डॉ. (श्रीमती) नीलम अंद्राडे

संचालक वैद्यकीय शिक्षण व प्रमुख रुग्णालये

७७३८७४७४८५ (संचालक कार्यालय)

भ्रमणध्वनी - ९८२९९२६८३७

ई-मेल : director.memh@mcgm.gov.in

सहायक आयुक्त**श्री. जयदीप मोरे**

(प्रभारी) ए विभाग कार्यालय इमारत,

१३४-ई, शहीद भगतसिंग मार्ग,

रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाजवळ, मुंबई - ४०० ००९

२२६०७००० (७००६)

भ्रमणध्वनी - ९९६९६६६५०५

ई-मेल : ac.a@mcgm.gov.in

श्री. संतोषकुमार धोंडे

बी विभाग कार्यालय इमारत,

१२९, रामचंद्र भट्ट मार्ग, बाबुला टँक छेद गल्ली,

जे. जे. रुग्णालयासमोर, सँडहर्स्ट रोड,

मुंबई - ४०० ००९

२३७८०९३३

२३७३६६२२ (२५०)

भ्रमणध्वनी - ८८७९३३५२९९

ई-मेल : ac.b@mcgm.gov.in

श्री. विष्णू विधाते

सी विभाग कार्यालय इमारत,

७६, श्रीकांत पालेकर मार्ग, चंदनवाडी,

मरीन लाईन्स (पूर्व), मुंबई-४०० ००२

२२०९४०२२ (३००)

२२०५५४५० (वै.)

भ्रमणध्वनी - ८८७९७८७८५८

ई-मेल : ac.c@mcgm.gov.in

श्री. शरद उघडे

डी विभाग कार्यालय इमारत,

जोबनपुत्र कंपाऊंड, नाना चौक,

ग्रँट रोड (पश्चिम), मुंबई-४०० ००७

२३८६९४२६-२९ (३०९)

भ्रमणध्वनी - ९९६७४९४०३३

ई-मेल : ac.d@mcgm.gov.in

ई

श्री. सुरेश सागर

ई विभाग कार्यालय इमारत, पहिला मजला
१०, शेख हफिजुद्दीन मार्ग,
भायखळा (पश्चिम), मुंबई - ४०० ००८

२३०८१४७१/७८ (१०१)
२३०८३६९५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९९३०२६०४१९
ई-मेल : ac.e@mcgm.gov.in

श्री. महेश पाटील

एफ दक्षिण विभाग कार्यालय इमारत,
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मार्ग, परळ नाका,
परळ, मुंबई - ४०० ०१२

२४१३४५६० (२००)
२४१८२८६८ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९१५१३१४१४१
ई-मेल : ac.fs@mcgm.gov.in

डॉ. पृथ्वीराज चव्हाण

एफ उत्तर विभाग कार्यालय इमारत,
प्लॉट नं. ९६, भाऊ दाजी मार्ग, किंग्ज सर्कल,
माटुंगा (पूर्व), मुंबई - ४०० ०१९

२४०२४३५३ (२००/२०१)
२४०१४२७५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ८८७९७६१२७२
ई-मेल : ac.fn@mcgm.gov.in

श्रीमती मृदुला अंडे

जी दक्षिण विभाग कार्यालय इमारत, पहिला मजला,
धनमिल नाका, ना. म. जोशी मार्ग, प्रभादेवी,
मुंबई ४०० ०१३

२४३०५०३१ (२२२)
२४२२३७४१ (वै)
भ्रमणध्वनी - ८८७९५५८८५१
ई-मेल : ac.gs@mcgm.gov.in

श्री. अजितकुमार आंबी

जी उत्तर विभाग कार्यालय इमारत,
खोली क्रमांक २०, पहिला मजला, हरिश्चंद्र येलवे मार्ग,
प्लाझा सिनेमा जवळ, दादर (पश्चिम), मुंबई ४०० ०२८

६९५१७८०० (८०२)
भ्रमणध्वनी - ९१६७४९४००२
ई-मेल : ac.gn@mcgm.gov.in

श्रीमती स्वप्नजा क्षीरसागर

एच पूर्व विभाग कार्यालय इमारत,
प्लॉट क्र. १३७, टी. पी. एस. ५, मार्ग क्र. २, प्रभात कॉलनी,
सांताक्रुझ (पूर्व), मुंबई-४०० ०५५

२६१३८९०० (१००)
२६१८२२१७-१९
भ्रमणध्वनी - ९१३७३४२३४३
ई-मेल : ac.heast@mcgm.gov.in

श्री. विनायक विसपुते

एच पश्चिम विभाग महानगरपालिका कार्यालय इमारत,
दुसरी हसनाबाद लेन,
खार (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०५२

२६४४०१२० (३३३)
भ्रमणध्वनी - ९३२२९०६८४०
ई-मेल : ac.hw@mcgm.gov.in

श्री. मनीष वळंजू

के पूर्व विभाग कार्यालय इमारत,
खोली क्र. १०३, आझाद मार्ग, गुंदवली, अंधेरी (पूर्व),
मुंबई - ४०० ०६९

६९१८६७०० (७२५)
२६८४०९८६
भ्रमणध्वनी - ८६५७४८८९१६
ई-मेल : ac.ke@mcgm.gov.in

श्री. चक्रपाणी अल्ले

के पश्चिम कार्यालय इमारत, तिसरा मजला,
पालीराम रस्ता, अंधेरी बेस्ट बस डेपोसमोर,
स्वामी विवेकानंद मार्गाजवळ, अंधेरी (पश्चिम),
मुंबई - ४०० ०५८

२६२३७९३२ (४०१)
२६२३२९६९
भ्रमणध्वनी - ९८३३८१५५१९
ई-मेल : ac.kw@mcgm.gov.in

श्री. मनीष वळंजूर

(प्रभारी) के उत्तर विभाग कार्यालय इमारत,
पूनम नगर, एस. आर. महाडिक मार्ग, जोगेश्वरी (पूर्व),
मुंबई - ४०० ०९३

६९९६७००

भ्रमणध्वनी - ८६५७४८८९९६
ई-मेल : ac.ke@mcgm.gov.in

श्री. धनाजी हेर्लेकर

एल विभाग कार्यालय
पहिला मजला, लक्ष्मणराव यादव मंडई इमारत,
स. गो. बर्वे मार्ग, कुर्ला (पश्चिम),
मुंबई - ४०० ०७०

२६५०५९०३ (१११)

भ्रमणध्वनी - ९८६७४७४४७७
ई-मेल : ac.l@mcgm.gov.in

श्रीमती अलका ससाणे

एम पूर्व विभाग कार्यालय इमारत,
कै. मधुकर तुकाराम कदम मार्ग व पेरीफेरी रोड
जंक्शन, देवनार म्युनिसिपल कॉलनी,
गोवंडी (प), मुंबई-४०० ०४३

२५५०२२७०-७४ (२००)

भ्रमणध्वनी - ९९३००४०३२२
ई-मेल : ac.meast@mcgm.gov.in

श्री. विश्वास मोटे

एम पश्चिम विभाग कार्यालय इमारत,
शरदभाऊ आचार्य मार्ग, नटराज सिनेमाजवळ,
चेंबूर, मुंबई-४०० ०७९

२५२२५००० (१०१),

२५२८९९२९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९९६७४९४००३
ई-मेल : ac.mw@mcgm.gov.in

डॉ. गजानन बेल्लाळे

एन विभाग कार्यालय इमारत,
दुसरा मजला, जवाहर मार्ग, घाटकोपर (पूर्व),
मुंबई - ४०० ०७७

२५०१०९६९

२५०१२४४०
भ्रमणध्वनी - ८४२४०४६७९५
ई-मेल : ac.n@mcgm.gov.in

श्री. संजय जाधव

पी दक्षिण विभाग कार्यालय इमारत,
न. भु. क्र. ७४६, व्हिलेज पहाडी, स्वामी विवेकानंद मार्ग,
गोरेगांव (पश्चिम), मुंबई - ४०० १०४

६९७४७००० (२०१)

भ्रमणध्वनी - ९८२०१५०३६५
ई-मेल : ac.ps@mcgm.gov.in

श्री. किरण दिघावकर

पी उत्तर विभाग कार्यालय इमारत, तिसरा मजला,
लिबर्टी उद्यानजवळ, बी.जे. पटेल मार्ग,
मालाड (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०६४

२९९९४००० (७३०२)

भ्रमणध्वनी - ९९२०१८५२०९
ई-मेल : ac.pn@mcgm.gov.in

श्री. मनीष साळवे

आर दक्षिण विभाग कार्यालय इमारत,
महात्मा गांधी छेद रस्ता क्र. २,
सरदार वल्लभभाई पटेल जलतरण तलावाजवळ,
कांदिवली (पश्चिम), मुंबई-४०० ०६७

२८०५६००० (२०१)

२८०६५९८५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९९३०८७९७६७
ई-मेल : ac.rs@mcgm.gov.in

श्रीमती संध्या नांदेडकर

आर मध्य विभाग कार्यालय,
एफ. पी. क्र. ४४, टी. पी. एस. क्र. १,
चंदावरकर मार्ग, बोरिवली (पश्चिम),
मुंबई - ४०० ०९२

२८९४६००० (२००)

२८९१२३९६ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९९६७८३३९४९
ई-मेल : ac.rc@mcgm.gov.in

श्री. नयनीश वेंगुलेंकर

(प्रभारी) आर उत्तर विभाग कार्यालय,
न.भु.क्र. १२१/७, दहिसर गाव, रुस्तमजी वसाहत,
रंगनाथ केसकर मार्ग, दहिसर (पश्चिम),
मुंबई - ४०० ०६८

२८९२०२६९ (१०१)
२८९२०२४७
भ्रमणध्वनी - ९६९९०७९९७७
ई-मेल : ac.rn@mcgm.gov.in

श्री. भास्कर कसगीकर

एस विभाग कार्यालय इमारत,
मंगतराम पेट्रोल पंपाजवळ, लाल बहादूर शास्त्री मार्ग,
भांडूप (पश्चिम), मुंबई ४०० ०७८

६९३६५०००
भ्रमणध्वनी - ८२९९५८५३३२
ई-मेल : ac.s@mcgm.gov.in

श्री. अजय पाटणे

टी विभाग महानगरपालिका कार्यालय इमारत,
लाला देविदयाळ मार्ग, मुलुंड (पश्चिम),
मुंबई - ४०० ०८०

२५६४५२८९/९४ (३२२)
२५६९७४९० (वै)
भ्रमणध्वनी - ९९६७२९७२९४
ई-मेल : ac.t@mcgm.gov.in

श्रीमती मृदुला अंडे

सहायक आयुक्त (अतिक्रमण निर्मूलन) शहर (अति. कार्यभार)
खो. क्र. ४४, तिसरा मजला, एफ दक्षिण विभाग कार्यालय इमारत,
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मार्ग व जगन्नाथ भातनकर मार्ग
जंक्शन, परळ, मुंबई - ४०० ०९२

२४९३४५६० (३९९)
२४९६९६९४ (वै)
भ्रमणध्वनी - ८८७९५५८८५९
ई-मेल : ac.recity@mcgm.gov.in

श्री. विनायक विसपुते

सहायक आयुक्त (अतिक्रमण निर्मूलन) प. उपनगरे (अति. कार्यभार)
के-पूर्व विभाग कार्यालय इमारत,
खो. क्र. ४०५, चौथा मजला, आझाद मार्ग गुंदवली,
अंधेरी (पूर्व), मुंबई - ४०० ०६९

२६८२९२६९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९३२२९०६८४०
ई-मेल: ac.rews@mcgm.gov.in

श्री. विनायक विसपुते

सहायक आयुक्त (अतिक्रमण निर्मूलन) पूर्व उपनगरे (अति. कार्यभार)
एम-पश्चिम विभाग कार्यालय इमारत,
खो. क्र. २०९, दुसरा मजला, शरदभाऊ आचार्य मार्ग,
चेंबूर, मुंबई - ४०० ०७९

२५२९९९८३ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९३२२९०६८४०
ई-मेल: ac.rees@mcgm.gov.in

महानगरपालिका आयुक्त आणि अतिरिक्त आयुक्त यांचे स्वीय सहायक**श्री. आनंद भवार**

महानगरपालिका आयुक्त यांचे
स्वीय चिटणीस

२२७५४००० (४२५२)
२२६२०२५९
२२६२९२६२ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८३३४४९३९७
ई-मेल : mc@mcgm.gov.in

श्री. प्रमोद कांबळे

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (पश्चिम उपनगरे) यांचे
स्वीय चिटणीस

२२७५४००० (४२९८)
२२६२०२५९
२२६२०४३३ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८२०६६८७२२
ई-मेल : amc.ws@mcgm.gov.in

श्री. अनिल पाटील

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (प्रकल्प) यांचे
स्वीय चिटणीस

२२७५४००० (४२१५)
२२६२०२५१
२२७५४२१५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ८८७९१७८७८२
ई-मेल : ps.amcprojects@mcgm.gov.in

श्रीमती ज्योत्सना सावंत

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (पूर्व उपनगरे) यांचे
स्वीय चिटणीस

२२७५४००० (४२२२)
२२६२०२५१
२२६५५०३५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८६९०३३३६४
ई-मेल : amc.es@mcgm.gov.in

श्री. संजय कांडरकर

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (शहर) यांचे
स्वीय चिटणीस

२२७५४००० (४२३०)
२२६२०२५१
२२६२०४३३ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९९२०४३२७३९
ई-मेल : psamccity@mcgm.gov.in

श्रीमती फैमिदा बोट

महानगरपालिका आयुक्त यांचे
वरिष्ठ स्वीय सहायक

२२७५४००० (४२०९)
२२६२०२५१
२२६२०५२५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९९६९००१०७८
ई-मेल : mc@mcgm.gov.in

श्रीमती चित्रा क्षीरसागर

महानगरपालिका आयुक्त यांचे
स्वीय सहायक

२२७५४००० (४२०९)
२२६२०२५१
२२६२०५२५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ७५०६९३५१३६
ई-मेल : mc@mcgm.gov.in

श्रीमती संध्या रेडेकर

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (पूर्व उपनगरे)
यांचे स्वीय सहायक

२२७५४००० (४२१३)
२२६२०२५१
२२६२०८०९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९१६७४१३४७०
ई-मेल : amc.es@mcgm.gov.in

श्रीमती पूजा शिर्के

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (पूर्व उपनगरे)
यांचे स्वीय सहायक

२२७५४००० (४२१३)
२२६२०२५१
२२६२०८०९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९७५७४३३९७४
ई-मेल : amc.es@mcgm.gov.in

श्रीमती भारती कदम

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (पश्चिम उपनगरे)
यांचे स्वीय सहायक

२२७५४००० (४२१४)
२२६२०२५१
२२७१८९७६ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९६९९७७८००९
ई-मेल : amc.ws@mcgm.gov.in

श्री. दामोदर वारंग

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (पश्चिम उपनगरे)
यांचे स्वीय सहायक

२२७५४००० (४२१४)
२२६२०२५१
२२७१८९७६ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८६९०३०१५३
ई-मेल : amc.ws@mcgm.gov.in

श्रीमती प्रमिला पालकर

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (प्रकल्प) यांचे
स्वीय सहायक

२२७५४००० (४२३१)
२२६२०२५१
२२७१८९१५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८६९२३४४७०
ई-मेल : amc.projects@mcgm.gov.in

श्रीमती श्रद्धा पेटकर

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (प्रकल्प) यांचे
स्वीय सहायक

२२७५४००० (४२३१)
२२६२०२५१
२२७१८९१५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८६९२७०२३६
ई-मेल : amc.projects@mcgm.gov.in

श्रीमती रोहिणी जोशी

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (शहर) यांचे
स्वीय सहायक

२२७५४००० (४२२७)
२२६२०२५१
२२६२०४३३ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८९९१५८७२६
ई-मेल : amc.city@mcgm.gov.in

- - रिक्त - -

अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (शहर) यांचे
स्वीय सहायक

२२७५४००० (४२८५)
२२६२०२५१
२२६२०४३३ (वै)
भ्रमणध्वनी -
ई-मेल : amc.city@mcgm.gov.in

जनसंपर्क विभाग

कक्ष क्रमांक २४, तळमजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई-४०० ००९

श्री. तानाजी कांबळे

जनसंपर्क अधिकारी

२२७५४००० (४०२५)
२२६२०२५१
२२७५४५३६ (वै)
भ्रमणध्वनी - ७५०६६६०९५०
ई-मेल : pro@mcgm.gov.in

श्री. गणेश पुराणिक

उप जनसंपर्क अधिकारी

२२७५४००० (४१४५)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ८८७९३९९९३६

श्री. मिलिंद बाफना

उप जनसंपर्क अधिकारी

२२७५४००० (४०४३)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९६९९०९७१५१

महानगरपालिका सचिव कार्यालय

खोली क्र. १००, पहिला मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

श्रीमती रसिका देसाई	२२६२०२५९/२२७५४००० (४९२९)
महानगरपालिका सचिव	२२६२००६० (वै)
(से. नि. दि. ३०.०९.२०२५)	ई-मेल : ms@mcgm.gov.in
श्री. सुभाष कांदळकर	२२६२०२५९ (४९४०)
महानगरपालिका उप - सचिव	२२७५४००० (वै)
- - रिक्त - -	२२६२०२५९ (४९५५)
महानगरपालिका उप - सचिव	२२७५४०००
श्रीमती प्रियांका देसाई	२२६२०२५९ (४८८४)
महानगरपालिका उप-सचिव	२२७५४०००
श्रीमती मंजिरी देशपांडे	२२६२०२५९ (४९३०)
महानगरपालिका उप - सचिव	२२७५४०००
श्री. प्रमोद शिंदे	२२६२०२५९ (४९५२)
महानगरपालिका उप - सचिव	२२७५४०००
(से. नि. दि. २८.०२.२०२५)	
श्री. मनोज कांबळे	२२६२०२५९ (४८५९)
महानगरपालिका उप -सचिव	२२७५४०००

महापौर कार्यालय

पहिला मजला, मुख्य इमारत, बृहन्मुंबई महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

श्रीमती आकांक्षा मालशे	२२६२०२५९ (४९४३)
महापौर यांचे खासगी सचिव	२२६२९०२०
	२२६२०४७०/२२७५४०००
	भ्रमणध्वनी - ९८६७६५२२७९
श्रीमती नेहा कावरे	२२६२०२५९/२२७५४०००(४९३९)
महापौर यांचे स्वीय सचिव	२२६२९०२०/२२६२०४७०
	भ्रमणध्वनी - ८७७९६०९२३७

उप महापौर कार्यालय

दुसरा मजला, मुख्य इमारत, बृहन्मुंबई महानगरपालिका मुख्यालय, मुंबई - ४०० ००९

--रिक्त--	२२६२०२५९ (४२९२ / ४२४६)
महापौर/अध्यक्ष, वैधानिक समित्यांचे स्वीय सहायक	२२७५४०००

सामान्य प्रशासन विभाग (महानगरपालिका आयुक्तांचे कार्यालय)

सहावा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

श्रीमती रश्मी खोत	२२७५४००० (४६०९)
प्रमुख कर्मचारी अधिकारी	२२६२०२५९
(से.नि.दि. ३१.०९.२०२५)	२२६२०२७९ (वै)
	भ्रमणध्वनी - ९८९२६२७००८
	ई-मेल : chpo@mcgm.gov.in

श्रीमती संध्या शिरवडकर सह प्रमुख कर्मचारी अधिकारी (एमपीएम)	२२७५४००० (४६१८) २२६२०२५१ २२७५४२८६ (वै) भ्रमणध्वनी - ८८५०००७२२७ ई-मेल : jtchpo01mpm.po@mcgm.gov.in
श्रीमती शारदा गोसावी सह प्रमुख कर्मचारी अधिकारी (आस्थापना)	२२७५४००० (४६४४) २२६२०२५१ २२७५४२८४ (वै) भ्रमणध्वनी - ९६६४३६१७५९ ई-मेल : jtchpo01estt.po@mcgm.gov.in
श्रीमती संध्या शिरवडकर सह प्रमुख कर्मचारी अधिकारी (सर्वसाधारण) (अतिरिक्त कार्यभार)	२२७५४००० (४६७५) २२६२०२५१ भ्रमणध्वनी - ८८५०००७२२७ ई-मेल : jtchpo01.chpo@mcgm.gov.in
श्री. पराग धोपटे सह प्रमुख कर्मचारी अधिकारी (मागासवर्ग कक्ष)	२२७५४००० (४६८१) २२६२०२५१ २२६९५८५३ (वै) भ्रमणध्वनी - ९८६७११२३५७ ई-मेल : jtchpo01bcc.po@mcgm.gov.in
श्री. सुनील मुरुडकर प्रशासकीय अधिकारी (समिती)-१	२२७५४००० (४२६२) २२६२०२५१ भ्रमणध्वनी - ९८६९७०५१०१ ई-मेल : ao01.comt@mcgm.gov.in
श्रीमती राजश्री कल्याणकर प्रशासकीय अधिकारी (समिती)-२	२२७५४००० (४२६४) २२६२०२५१ भ्रमणध्वनी - ९९६७६६३६४० ई-मेल : ao02.comt@mcgm.gov.in
- रिक्त - प्रशासकीय अधिकारी (समिती)-३	२२७५४००० (४२६२) २२६२०२५१ २२६२०६२८ (वै)

माहिती व तंत्रज्ञान विभाग

तळघर, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००१

श्री. शरद उघडे संचालक (माहिती तंत्रज्ञान) (अतिरिक्त कार्यभार)	२२७५४००० (४५५९) २२६२०२५१ भ्रमणध्वनी - ९९६७४९४०३३ ई-मेल : director.it@mcgm.gov.in
---	---

नियोजन विभाग

पाचवा मजला, हॉकर्स प्लाझा, जनता मंडई इमारत, सेनापती बापट मार्ग, दादर (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०२८

श्रीमती प्राची जांभेकर
संचालक (नियोजन)

३५७७४६०५/२४३७३६५६/२४३२६९८९
भ्रमणध्वनी - ९९२०९९९५०८
ई-मेल : director.planning@mcgm.gov.in

महानगरपालिका वैद्यकीय परीक्षक

शहर

डॉ. संजय घोंगडे

केंद्र प्रमुख व वैद्यकीय परीक्षक (शहर)
एफ-दक्षिण विभाग दवाखाना, परळ, मुंबई - ४०० ०९२
(से. नि. दि. ३०.०६.२०२५)

२४९३४५६० (१०९)
२४९५०२३५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९९६७९५४२३६
ई-मेल : fsouthdispensary@gmail.com

डॉ. (श्रीमती) आसावरी कामत

महिला वैद्यकीय परीक्षक (शहर)
एफ-दक्षिण विभाग दवाखाना, परळ, मुंबई - ४०० ०९२

२४९३४५६० (१०९)
२४९५०२३५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८२०८८३२२०
ई-मेल : asawari_kamat@yahoo.co.in

पूर्व उपनगरे

डॉ. (श्रीमती) मयुरा नागले

महिला वैद्यकीय परीक्षक
राजावाडी रुग्णालय घाटकोपर (पूर्व), मुंबई - ४०० ०७७

२९०२५९४९ (१९६)
भ्रमणध्वनी - ८९६९९९४७९८
ई-मेल : mayuranagle79@gmail.com

डॉ. प्रवीण बाबर

वैद्यकीय परीक्षक
राजावाडी रुग्णालय, घाटकोपर (पूर्व), मुंबई - ४०० ०७७

२२०२५९४९ (१९६/१९७)
भ्रमणध्वनी - ९००४६०९३८०
ई-मेल : pravinbabar15005@gmail.com

पश्चिम उपनगरे

डॉ. विरेंद्र कोचर

वैद्यकीय अधिकारी
भाभा रुग्णालय, वांद्रे (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०५०

२६४२२७७५ (४५०९)
भ्रमणध्वनी - ७०२९०७०९९९
ई-मेल : bhabha.bandra@yahoo.com

डॉ. वसंत सोनारीकर

सहायक वैद्यकीय अधिकारी
भाभा रुग्णालय, वांद्रे (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०५०

२६४२२७७५ (४५०९)
भ्रमणध्वनी - ९२२२९५०८२६
ई-मेल : bhabha.bandra@yahoo.com

महानगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक

सहावा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

श्री. नारायण रिंगणे

महानगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक

२२६२०२५९/२२७५४००० (४६३०)
२२७५४४८२ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९००४०३९९५८
ई-मेल : mca@mcgm.gov.in

श्री. प्रकाश परमार

लेखापरीक्षक अधिकारी
अर्थसंकल्प अ - शहर - लेखापरीक्षा विभाग, (दादर कार्यालय)

२४३६५३६९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८६७७२६९३४
ई-मेल : sabsec06.mca@mcgm.gov.in

श्री. प्रकाश परमार

लेखापरीक्षक अधिकारी
पा.पु.म.नि. शहर लेखापरीक्षा विभाग,
परिमंडळ १ आणि २, विभाग ५१ युनिट (दादर कार्यालय)
(से. नि. दि. ३०.०६.२०२५)

२४३६५३६५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८६७७२६९३४
ई-मेल : sabsec06.mca@mcgm.gov.in

श्री. दिनेश वायदंडे

लेखापरीक्षा अधिकारी
अर्थसंकल्प अ - पश्चिम उपनगरे - लेखापरीक्षा विभाग,
वांद्रे कार्यालय (से. नि. दि. ३०.०६.२०२५)

२६४४९८४७ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९९८७५९६०६६
ई-मेल : saamm01.it@mcgm.gov.in

श्री. नरेश वालेंद्र

लेखापरीक्षा अधिकारी
व्यय लेखापरीक्षा विभाग (शहर), लेखापरीक्षा अहवाल विभाग
(दादर कार्यालय) (से. नि. दि. ३१.०७.२०२५)

२४३६५३६८ (वै)
भ्रमणध्वनी - ८१०८१०९२२६
ई-मेल : ao01prl01.mca@mcgm.gov.in

श्री. नरेश वालेंद्र

लेखापरीक्षा अधिकारी
बृ. वि. पु. आणि प. उपक्रम लेखापरिक्षा विभाग,
(कुलाबा कार्यालय) (से. नि. दि. ३१.०७.२०२५)

२२८५६२६२ (४४२)
२२०२४४४६ (वै)
भ्रमणध्वनी - ८१०८१०९२२६
ई-मेल : ao01prl01.mca@mcgm.gov.in

श्रीमती सुप्रिया पावसकर

लेखापरीक्षा अधिकारी
शिक्षण निधी, लेखापरीक्षा विभाग, (परळ कार्यालय)

२४९८२०३५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८९२४९०६२५
ई-मेल : sapr101.mca@mcgm.gov.in

श्री. दीपक शिर्के

लेखापरीक्षा अधिकारी
जकात लेखापरीक्षा विभाग, (कांजुरमार्ग कार्यालय)

२५७७०९०७ (१२९)
भ्रमणध्वनी - ९८६७७९८४८६
ई-मेल : adtoff22.mca@mcgm.gov.in

श्रीमती सुप्रिया पावसकर

लेखापरीक्षा अधिकारी
सुधार आणि अग्निशमन लेखापरीक्षा विभाग (परळ कार्यालय)

२४९८२०३५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८९२४९०६२५
ई-मेल : sapr101.mca@mcgm.gov.in

श्री. दीपक शिर्के

लेखापरीक्षा अधिकारी
रुग्णालये लेखापरीक्षा विभाग, (परळ कार्यालय)

२४९९३९६३ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८६७७९८४८६
ई-मेल : adtoff22.mca@mcgm.gov.in

श्रीमती मिहीका हेर्लेकर

लेखापरीक्षा अधिकारी
भांडार आणि परिवहन लेखापरीक्षा विभाग (परळ कार्यालय)

२४९८२०३५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८६९५५८३३९
ई-मेल : sachm05.mca@mcgm.gov.in

श्री. नरेश वालेंद्र

लेखापरीक्षा अधिकारी
पा. पु. म. नि. - पश्चिम उपनगरे लेखापरीक्षा विभाग -
परिमंडळ ३,४ आणि ७ (कांदिवली कार्यालय)
(से. नि. दि. ३१.०७.२०२५)

२८०५६००० (३९०)
२८०९८६९३ (वै)
भ्रमणध्वनी - ८१०८१०९२२६
ई-मेल : ao01prl01.mca@mcgm.gov.in

श्रीमती वृंदा पाटील

लेखापरीक्षा अधिकारी
भ. नि. नि. व नि. वे. लेखापरीक्षा विभाग, (दादर कार्यालय)

२४३६५३६८ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८९२८६२९४२
ई-मेल : Osapr103.mca@mcgm.gov.in

श्री. रवींद्र सोनवणे

लेखापरीक्षा अधिकारी

पा. पु. म. नि., लेखापरीक्षा विभाग पूर्व उपनगरे
परिमंडळ ५ आणि ६ शहरबाह्य लेखापरीक्षा विभाग
(घाटकोपर यार्ड कार्यालय)

२५१५३२७२ (३०१)

२५१६७५२४ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९६९७३७९६४

ई-मेल : saimp03.mca@mcgm.gov.in

श्री. कैलास शिंदे

लेखापरीक्षा अधिकारी

अर्थसंकल्प अ, लेखापरीक्षा विभाग पूर्व उपनगरे
परिमंडळ ५ आणि ६ (चेंबूर कार्यालय)

२५२२५००० (३०९)

२५२८२३०५ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९६७८३६३८६

ई-मेल : saoct03.mca@mcgm.gov.in

श्री. मिलिंद कुळकर्णी

लेखापरीक्षा अधिकारी - १

सामान्य प्रशासन विभाग, (मुख्यालय)

(से. नि. दि. ३०.११.२०२५)

२२६२०२५१ (४६३८)

२२७५४०००

भ्रमणध्वनी - ९८६९४०७३११

ई-मेल : fico.06@mcgm.gov.in

श्रीमती शारदा देशपांडे

लेखापरीक्षा अधिकारी - २

सामान्य प्रशासन विभाग,

(से. नि. दि. ३१.०७.२०२५)

२२६२०२५१/२२७५४००० (४६८७)

भ्रमणध्वनी - ९२२४३२६१२९

ई-मेल : add001.mca@mcgm.gov.in

श्री. शाम चौगुले

लेखापरीक्षा अधिकारी - ३

सामान्य प्रशासन विभाग, (मुख्यालय)

२२६२०२५१ (४६२९)

२२७५४०००

भ्रमणध्वनी - ९८२१५७१६५७

ई-मेल : saddr03.mca@mcgm.gov.in

श्री. राजेंद्र पवार

लेखापरीक्षा अधिकारी - १

आस्थापना विभाग, (मुख्यालय)

२२६२०२५१ (४६३४)

२२७५४०००

भ्रमणध्वनी - ९८३३१९५३०२

ई-मेल : saexp01.mca@mcgm.gov.in

प्रमुख लेखापाल (वित्त)

चौथा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००१

श्री. सुनील जाधव

प्रमुख लेखापाल (वित्त)

(से. नि. दि. ३१.०१.२०२५)

२२६२०२५१ (४४११)

२२७५४०००

२२७५४३६८ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९८६९२०७७५०

ई-मेल : ca.finance@mcgm.gov.in

श्रीमती प्रिया कुलकर्णी

प्रमुख लेखापाल (कोषागार) (अतिरिक्त कार्यभार)

२३०५१४६७/२२९०००२१

भ्रमणध्वनी - ७७९०९३०४८०

ई-मेल : ca.treasury@mcgm.gov.in

श्रीमती वैशाली देसाई

प्रमुख लेखापाल (मध्यवर्ती खरेदी खाते) (अतिरिक्त कार्यभार)

२३०८३९६९-६३ (२१४)

२३०८७६९२ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९६९०३८९९२

ई-मेल : ca.cpa@mcgm.gov.in

श्रीमती वैशाली देसाई

चाचणी लेखा परीक्षा व दक्षता अधिकारी

२२६२०२५१/२२७५४००० (४४०५)

२२७५४३९८ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९६९०३८९९२

ई-मेल : tavo@mcgm.gov.in

श्रीमती प्रिया कुलकर्णी

उप प्रमुख लेखापाल (भविष्य निर्वाह निधी व निवृत्तीवेतन)

२३०८७८४२ (वै)

भ्रमणध्वनी - ७७१०९३०४८०

ई-मेल : dyca.pp@mcgm.gov.in

श्री. शंकर माडी

उप प्रमुख लेखापाल
(घनकचरा व्यवस्थापन)

२६४२४९९८ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९१५८०९००९२

ई-मेल : dyca.swm@mcgm.gov.in

श्री. अरुण जाधव

उप प्रमुख लेखापाल (व्यय) (अति. कार्यभार)

२२६२०२५९/२२७५४००० (४४५४)

भ्रमणध्वनी - ९८९२८९३२९७

ई-मेल : dyca.exp@mcgm.gov.in

श्रीमती शोभा घुट्टकडे

उप प्रमुख लेखापाल (महसूल)

२२६२०२५९/२२७५४००० (४४०३)

२२७५४३९७ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९००४६७७४७२

ई-मेल : dyca.rev@mcgm.gov.in

श्री. अरुण जाधव

उप प्रमुख लेखापाल (अर्थसंकल्प)

२२६२०२५९/२२७५४००० (४४०८)

भ्रमणध्वनी - ९८९२८९३२९७

ई-मेल : dyca.budget@mcgm.gov.in

श्री. गोविंद मेमाणे

उप प्रमुख लेखापाल (गृहकर्ज)

२५७७३३९६ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९७६६२९९५९९

ई-मेल : dyca.fhl@mcgm.gov.in

श्री. गोविंद मेमाणे

उप प्रमुख लेखापाल (आर.ए.-१/जकात) (अति. कार्य.)

२५७७३३९३ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९७६६२९९५९९

ई-मेल : dyca.oct1@mcgm.gov.in

श्री. भगवंत शिंगाडे

उप प्रमुख लेखापाल (आरोग्य)

२४१०७०९९ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९८९२२९३५२९

ई-मेल : dyca.hosp@mcgm.gov.in

श्री. अशोक भारुडे

उप प्रमुख लेखापाल (शिक्षण निधी)

२४७९३५३२ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९६९०९४९०४

ई-मेल : dyca.edu@mcgm.gov.in

--रिक्त--

उप. प्रमुख लेखापाल (कोषागार)

२२६२०२५९/२२७५४००० (४०५३)

२२७५४३७२ (वै)

भ्रमणध्वनी -

ई-मेल : dyca.tre@mcgm.gov.in

श्री. जयेश बारिया

उप प्रमुख लेखापाल (सामान्य प्रशासन)

२२६२०२५९/२२७५४००० (४७०९)

भ्रमणध्वनी - ९९६७८३८४९६

ई-मेल : dyca.gad@mcgm.gov.in

श्रीमती भारती लोहकरे

उप प्रमुख लेखापाल (आस्था.-१)

२२६२०२५९/२२७५४००० (४६५७)

२२७५४४२९ (वै)

भ्रमणध्वनी - ८६५२८९७७४४

ई-मेल : dyca01dpar.est1@mcgm.gov.in

श्रीमती वैशाली देसाई

उप प्रमुख लेखापाल (आस्थापना - २) (अति. कार्य.)

२२६२०२५९/२२७५४०००(४६६६)

२२७५४४२० (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९६९०३६९९२

ई-मेल : dyca.est2@mcgm.gov.in

श्री. शंकर माडी

उप प्रमुख लेखापाल (महसूल - ३)(अति. कार्य.)

२६४२३९४९ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९५६०९००९२

ई-मेल : dyca.rev3@mcgm.gov.in

--रिक्त--

उप प्रमुख लेखापाल (परिमंडळ-१)

२२६२०२५९/२२७५४००० (४४५४)

भ्रमणध्वनी -

ई-मेल : dyca.z1@mcgm.gov.in

श्री. सोमनाथ आन्हाड

उप प्रमुख लेखापाल (परिमंडळ-२)

२४९३४५४६/६० (११०)

२४९३४२२० (वै)

भ्रमणध्वनी - ९६६७७६९९९९

ई-मेल : dyca.z2@mcgm.gov.in

श्री. राजेंद्र निकम

उप प्रमुख लेखापाल (परिमंडळ - ३) (प्र.)

२६६४९६६० (वै)

भ्रमणध्वनी - ९६६९६६३७६२

ई-मेल : dyca.z3@mcgm.gov.in

श्रीमती सुप्रिया साटम

उप प्रमुख लेखापाल (परिमंडळ - ४) (अति. कार्य.)

२६२३९९३९ (३६२)

२६२४७६२६ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९६३३९३०९६७

ई-मेल : dyca.z4@mcgm.gov.in

श्रीमती स्मिता कांबळे

उप प्रमुख लेखापाल (परिमंडळ-५) (अति. कार्य.)

२५२२५००० (३२९)

२५२६४६९९ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९६९२६३९९५९

ई-मेल : dyca.z5@mcgm.gov.in

श्रीमती स्मिता कांबळे

उप प्रमुख लेखापाल (परिमंडळ-६)

२५६४५२६९/९४ (३७६)

२५६६४५२६ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९६९२६३९९५९

ई-मेल : dyca.z06@mcgm.gov.in

श्रीमती सुप्रिया साटम

उप प्रमुख लेखापाल (परिमंडळ - ७)

२६०५६००० (३९९)

२६०५६००४ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९६३३९३०९६७

ई-मेल : dyca.z7@mcgm.gov.in

प्रमुख लेखापाल (पाणीपुरवठा व मलनिःसारण)

खोली क्र. ३००, तिसरा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

श्री. पांडुरंग गोसावी

प्रमुख लेखापाल

(से. नि. दि. ३१.०७.२०२५)

२२७५४०००. (४३४२)

२२६२०२५९.

२२६२०५९७

भ्रमणध्वनी - ९९६९३९६५९३

ई-मेल : ca.wssd@mcgm.gov.in

श्रीमती स्वप्नाली पिकले
उप प्रमुख लेखापाल
(मुंबई मलनि:सारण प्रकल्प)

२२७५४००० (४३६९)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९९६९३९१४९७
ई-मेल : dycamsdp.wssd@mcgm.gov.in

श्री. मोतीराम वाजे
उप प्रमुख लेखापाल (जलकामे)

२२६२०२५१ (४३३५)
२२७५४४२३ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९६९९६९८४३१
ई-मेल : dycahe.wssd@mcgm.gov.in

श्री. तुकाराम उगले
उप प्रमुख लेखापाल (प्रकल्प)

२२७५४००० (४३२४)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९०८२९३००७३
ई-मेल : dycaproject.wssd@mcgm.gov.in

श्रीमती शुभांगी जोशी
उप प्रमुख लेखापाल
(मलनि:सारण प्रकल्प / मलनि:सारण प्रचालन)
(से. नि. दि. ३१.०१.२०२५)

२२७५४००० (४३३२)
२२६२०२५१
२२७५४४७९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९७५७०९५३९७
ई-मेल : dycasosp.wssd@mcgm.gov.in

श्रीमती रसिका रानडे
उप प्रमुख लेखापाल (सॅप/संगणक)

२२७५४००० (४३३३)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९८९९५२६८६२
ई-मेल : dcacomp.wssd@mcgm.gov.in

श्रीमती वैशाली पालव
उप प्रमुख लेखापाल (प्रशासन)

२२७५४००० (४३६३)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९२२३५८३९९६
ई-मेल : dycaadmin.wssd@mcgm.gov.in

श्रीमती रश्मी सरपोतदार
उप प्रमुख लेखापाल (महसूल)

२२७५४००० (४३३६)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९९६७७९९२९२
ई-मेल : dycarev.wssd@mcgm.gov.in

श्रीमती संध्या पेडणेकर
उप प्रमुख लेखापाल
(से. नि. दि. ३०.०९.२०२५)

२२७५४००० (४०५६)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९८२०२२६९५५
ई-मेल : dycaacct.wssd@mcgm.gov.in
dycabudget.wssd@mcgm.gov.in

श्रीमती सीमा जामसंडेकर
उप प्रमुख लेखापाल (नगरबाह्य)
(से. नि. दि. ३०.०६.२०२५)

२३०७३९२४ (वै)
भ्रमणध्वनी - ८४२४०२८९५९
ई-मेल : dycaoc.wssd@mcgm.gov.in

प्रमुख अभियंता (दक्षता)

पहिला मजला, इमारत २/ए, सी. टी.एस. क्र. ४०४५, ए-(१/ए,१/बी, १/सी), विलेज किराळ-घाटकोपर,
नित्यानंद नगर, घाटकोपर-अंधेरी लिंक मार्ग, घाटकोपर (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०८६

श्री. अविनाश तांबेवाघ

प्रमुख अभियंता

२५०००१९७/९८ (१०१)

भ्रमणध्वनी - ९८६९३६९०७८

ई-मेल : che.vigilance@mcgm.gov.in

श्री. शांतीलाल टांक

उप प्रमुख अभियंता (पश्चिम उपनगरे)

२५०००१९७/९८ (६०७)

भ्रमणध्वनी - ९८९२२३८८००

ई-मेल : dyche01.vigilance@mcgm.gov.in

श्री. रामचंद्र कदम

उप प्रमुख अभियंता (शहर आणि पूर्व उपनगरे)

२५०००१९७/९८ (११०)

भ्रमणध्वनी - ९९२०५६२२२८

ई-मेल : dyche03.vigilance@mcgm.gov.in

उप प्रमुख अभियंता यांत्रिकी व विद्युत (मध्यवर्ती खरेदी खाते)

५६६. ना. म. जोशी मार्ग, भायखळा (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०११

श्री. सुशील चव्हाण

उप प्रमुख अभियंता

२३०८३१६९/६३ (२०९)

२३००७११६

भ्रमणध्वनी - ९९३०२६०४१२

ई-मेल : dyche.cpd@mcgm.gov.in

डॉ. (श्रीमती) वंदना तांडेल

उप अधिष्ठाता (प्र.)

२३०८३१६९/६२/६३ (२०४)

भ्रमणध्वनी - ९८७०११०९९३

ई-मेल : dydean01.cpd@mcgm.gov.in

करनिर्धारण आणि संकलन खाते

तिसरा मजला, महानगरपालिका मुद्रणालय इमारत, ५४६, ना. म. जोशी मार्ग, भायखळा (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०११

डॉ. गजानन बेल्लाळे

करनिर्धारक व संकलक (प्र.)

२३००५७५४ (वै)

भ्रमणध्वनी - ८४२४०४६७१५

ई-मेल : ac@mcgm.gov.in

श्री. अशोक मासाळ

उप करनिर्धारक व संकलक

(मुख्यालय क व सं) (प्र.)

२३००५६२७ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९६९७०९०६९

ई-मेल : dyacho.ac@mcgm.gov.in

--रिक्त--

उप करनिर्धारक व संकलक (शहर)

२३००५६२७ (वै)

भ्रमणध्वनी -

ई-मेल : dyacct.ac@mcgm.gov.in

श्री. सुखदेव बनगर

उप करनिर्धारक व संकलक (पश्चिम उपनगरे) (प्र.)

२६४२०४७७ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९८९२३७९४७८

ई-मेल : dyacws.ac@mcgm.gov.in

श्री. शशिकांत भागीत

उप करनिर्धारक व संकलक (पूर्व उपनगरे) (प्र.)

२५०००२०३ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९३२२७५९९४२

ई-मेल : dyaces.ac@mcgm.gov.in

श्री. संजय पारवे

उप करनिर्धारक व संकलक (संगणक) (प्र.)
(से. नि. दि. ३१.०५.२०२५)

२३००५६७३ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८२०९०२९२६
ई-मेल : dyacomp.ac@mcgm.gov.in

श्री. दीपक गायकवाड

उप करनिर्धारक व संकलक (जकात) (प्र.)

२५७७०९०७ (वै)
भ्रमणध्वनी - ८८५००५३३९२मुख्य कार्यालय
ई-मेल : dyacoct.ac@mcgm.gov.in

श्रीमती भाग्यश्री वर्तक

सह प्रमुख कर्मचारी अधिकारी
करनिर्धारक व संकलन खाते
(से. नि. दि. ३१.०७.२०२५)

२३००५६६८ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८९२३९७८७८
ई-मेल : jtchpo.ac@mcgm.gov.in

--रिक्त--

विभागीय कर वसुली कक्ष अधिकारी

२३००५७५४ (वै)
भ्रमणध्वनी -
ई-मेल : idtro01.ac@mcgm.gov.in

निवडणूक शाखा

मुख्य कार्यालय, जे.बी. शाह मंडई इमारत, तिसरा व चौथा मजला, युसुफ मेहरअली मार्ग, मशीद बंदर, मुंबई - ४०० ००९

श्री. नाथु कुंदे

उप करनिर्धारक व संकलक (निवडणूक) (प्र.)

२३४०२३७६ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९९३०९१७७७८
ई-मेल : dyac01.election@mcgm.gov.in

श्री. दत्तात्रय गिरी

सहा. निवडणूक व नगरशुल्क अधिकारी

२३४०२०८३ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९६९९७९४३९२
ई-मेल : aetdo.election@mcgm.gov.in

शिक्षण खाते

मुख्य कार्यालय, त्रिवेणी संगम महानगरपालिका शालेय इमारत, महादेव पालव मार्ग, करी रोड (पूर्व), मुंबई - ४०० ०१२

श्री. राजेश कंकाळ

शिक्षणाधिकारी

२४७०५९२२
भ्रमणध्वनी - ९७६५५४५५५९
ई-मेल : eomcgm@gmail.com

श्रीमती सुजाता खरे

शिक्षणाधिकारी (माध्यमिक) (अतिरिक्त कार्यभार)

२४७०२३४२
भ्रमणध्वनी - ९८९२३५२९४४
ई-मेल : secmcgm@gmail.com
cbsebmc.2021@gmail.com

श्रीमती सुजाता खरे

उप शिक्षणाधिकारी (मध्यवर्ती)

२४७००९७६
भ्रमणध्वनी - ९८९२३५२९४४
ई-मेल : dyeocentralmcgm@gmail.com

श्री. कीर्तिवर्धन किरतकुडवे

उप शिक्षणाधिकारी (पूर्व उपनगरे)
(परिमंडळ ५ आणि ६)

२५०९९६३५
भ्रमणध्वनी - ८३५५९८६६५२
ई-मेल : dyeoz5mcgm@gmail.com
dyeoz6mcgm@gmail.com

श्रीमती आरती खैर

अधीक्षक (शाळा) तथा
उप शिक्षणाधिकारी (माध्यमिक) (प्र.)

२४७०२३४२
भ्रमणध्वनी - ९३७०७०९४७२
ई-मेल : secmcgm@gmail.com

श्रीमती सायली सुर्वे

अधीक्षक तथा उप शिक्षणाधिकारी
(जिल्हा प्रशिक्षण केंद्र व समग्र शिक्षा)/ सीबीएसई
संशोधन विभाग (प्र.)

२४७०२३४२

भ्रमणध्वनी - ८८७९३३७२८९

ई-मेल : ssabmcmumbai@gmail.com
dyeodt1mcgm@gmail.com**श्री. अजय वाणी**

उप शिक्षणाधिकारी
(मध्यवर्ती खरेदी खाते व निविदा)

२४७०२३४२

भ्रमणध्वनी - ८८७९३३७२९२

ई-मेल : dyeduofficercpd.phd@mcgm.gov.in

श्री. विनोद कदम

अधीक्षक तथा उप शिक्षणाधिकारी
(खासगी प्राथमिक अनुदानित शाळा) (प्र.)

२४७०२३४२

भ्रमणध्वनी - ९९३०८८०८४४

ई-मेल : dyeoaided@gmail.com

श्रीमती सीमा चतुर्वेदी

अधीक्षक तथा उप शिक्षणाधिकारी (प्र.)
(शहर) (परिमंडळ १ व २)

२३०९७९५९

भ्रमणध्वनी - ९९३७९४५५००

ई-मेल : dyeoz1mcgm@gmail.com
dyeoz2mcgm@gmail.com**श्री. निसार खान**

अधीक्षक तथा उप शिक्षणाधिकारी, पश्चिम उपनगरे (प्र.)
(परिमंडळ ३, ४, ७)

२८६५२३६७

भ्रमणध्वनी - ९०२९८३२२७०

ई-मेल : dyeoz3mcgm@gmail.com
dyeoz4mcgm@gmail.com
dyeoz7edumcgm@gmail.com**श्रीमती ममता राव**

उप शिक्षणाधिकारी
(शाळा पायाभूत सुविधा कक्ष)

२४७०२३४२

भ्रमणध्वनी - ९८६९४९७७९८

ई-मेल : mcgmschrep.179@gmail.com

श्री. मुक्तार शहा

अधीक्षक (शाळा) तथा उपशिक्षणाधिकारी
(लोकसहभाग कक्ष व नवनवीन उपक्रम) (प्र.)

२४७०७३६८

भ्रमणध्वनी - ८८७९३३७२८६

ई-मेल : ppcmcmgedu@gmail.com

नगर उप अभियंता (शाळा पायाभूत सुविधा कक्ष)

पाचवा मजला, प्रफुल्लबन सोसायटी, मिरांडावाडी, राम मारुती विस्तारित मार्ग, दादर (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०२८

श्री. रवींद्र देवरे

नगर उप अभियंता (शाळा पायाभूत सुविधा कक्ष)

२४३८९८३५ (२५५)

भ्रमणध्वनी - ९८६९९३९९७६

ई-मेल : dycesic.ce@mcgm.gov.in

श्रीमती मीनाक्षी माने

महानगरपालिका उप वास्तुशास्त्रज्ञ
(शाळा पायाभूत सुविधा कक्ष)

२४३८९५५४ (२३०)

भ्रमणध्वनी - ९८३३२३५०४४

ई-मेल : dyma01.ce@mcgm.gov.in

**अभियांत्रिकी विभाग
नगर अभियंता (मध्यवर्ती कार्यालय)**

पाचवा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

श्री. महेंद्र उबाळे

नगर अभियंता

२२७५४००० (४५५८)

२२६२०२५९ (४५५८)

भ्रमणध्वनी - ७५०६९८५७९५

ई-मेल : ce@mcgm.gov.in

श्री. संजय कामत

नगर उप अभियंता, इमारत बांधकाम (शहर)
(से. नि. दि. ३१.०१.२०२५)

२४९५८१०१ (७९५४)
भ्रमणध्वनी - ९१६७४९०७५६
ई-मेल : dycebccity.ce@mcgm.gov.in

श्री. दिलीप पाटील

नगर उप अभियंता, इमारत बांधकाम
(पूर्व उपनगरे)

२५००६१६५
भ्रमणध्वनी - ९९३०८३१५१६
ई-मेल : dyce.bces@mcgm.gov.in

श्री. संजय कामत

नगर उप अभियंता, इमारत बांधकाम (पश्चिम उपनगरे) (अति. कार्यभार)
(से. नि. दि. ३१.०१.२०२५)

२६८४८२०९
भ्रमणध्वनी - ९१६७४९०७५६
ई-मेल : dycebcws@mcgm.gov.in

प्रमुख अभियंता (इमारत परिरक्षण) व आरोग्य पायाभूत सुविधा कक्ष

तिसरा मजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०१८

श्री. मेहुल पेंटर

प्रमुख अभियंता

२४९५८१०१ (८९६६)
भ्रमणध्वनी - ९९३०९५४८५२
ई-मेल : che.pd@mcgm.gov.in

श्री. रवींद्र देवरे

उप प्रमुख अभियंता (शहर)
(से. नि. दि. ३१.०७.२०२५)

२४९५८१०१ (७९३६)
भ्रमणध्वनी - ९८६९१३९१७६
ई-मेल : dyche01sub.pd@mcgm.gov.in

श्री. संजयकुमार पांडव

उप प्रमुख अभियंता (उपनगरे)

२४९५८१०१ (७८०३)
भ्रमणध्वनी - ९८६९४७३३२८
ई-मेल : dyche01sub.pd@mcgm.gov.in

श्री. दिगंबर मोरे

उप प्रमुख अभियंता
(आरोग्य पायाभूत सुविधा कक्ष) (प्र.)

२४९५८१०१ (८९४७)
भ्रमणध्वनी - ९८६९३८२७९७
ई-मेल : dyche01hic.pd@mcgm.gov.in

महानगरपालिका वास्तुशास्त्रज्ञ विभाग

तिसरा मजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०१८

श्री. दुर्गेश पालकर

महानगरपालिका वास्तुशास्त्रज्ञ
(से. नि. दि. ३०.०४.२०२५)

२४९५८१०१ (७८०२)
भ्रमणध्वनी - ९३२२२६२९९४
ई-मेल : ma@mcgm.gov.in

श्री. दुर्गेश पालकर

महानगरपालिका उप वास्तुशास्त्रज्ञ (पूर्व उपनगरे)
(से. नि. दि. ३०.०४.२०२५)

२४९५८१०१ (७८०६)
भ्रमणध्वनी - ९३२२२६२९९४
ई-मेल : dyma01es.ma@mcgm.gov.in

श्री. उमेश नगरकर

महानगरपालिका उप वास्तुशास्त्रज्ञ (शहर)

२४९५८१०१ (८९६४)
भ्रमणध्वनी - ९८२११४४७७३
ई-मेल : dyma01city.ma@mcgm.gov.in

श्री. राजेंद्र भोई

महानगरपालिका उप वास्तुशास्त्रज्ञ
(पश्चिम उपनगरे)

२४९५८१०१ (७८२५)
भ्रमणध्वनी - ८०९७३७००२४
ई-मेल : sarch07.ce@mcgm.gov.in

महानगरपालिका उप वास्तुशास्त्रज्ञ, उद्यान कक्ष

चौथा मजला, जनता मार्केट इमारत, हॉकर्स प्लाझा मंडई, सेनापती बापट मार्ग, दादर (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०२८

श्रीमती अनघा कुडाळकर

महानगरपालिका उप वास्तुशास्त्रज्ञ (उद्यान कक्ष)

भ्रमणध्वनी - ९८९२८३६३६५

ई-मेल : 3877200@mcgm.gov.in

प्रमुख अभियंता (विकास नियोजन)

पाचवा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

श्री. सुनील राठोड

प्रमुख अभियंता

२२७५४००० (४५००)

२२६२०२५९

२२६२००७५ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९८२०८३००३४

ई-मेल : che.dp@mcgm.gov.in

श्री. लोटन अहिरे

उप प्रमुख अभियंता - १

(से. नि. दि. ३१.०५.२०२५)

२२७५४००० (४५०९)

२२६२०२५९

भ्रमणध्वनी - ८८७९१५००७९

ई-मेल : dyche01ho.dp@mcgm.gov.in

श्री. चंद्रकांत उंडगे

उप प्रमुख अभियंता - २

२२७५४००० (४५५०)

२२६२०२५९

भ्रमणध्वनी - ९८६९३७०२०२

ई-मेल : dyche02ho.dp@mcgm.gov.in

श्रीमती अपर्णा भट्टे

महानगरपालिका उपवास्तुशास्त्रज्ञ (विकास नियोजन)

मुंबई पुरातन वारसा जतन समिती

(से. नि. दि. ३१.०७.२०२५)

२२७५४००० (४५८२)

२२६२०२५९ (४५८२)

भ्रमणध्वनी - ९८२०९४२९७३

ई-मेल : dymarch01.dp@mcgm.gov.in

--रिक्त--

सह प्रमुख कर्मचारी अधिकारी (विकास नियोजन)

२२६२०२५९ (४५६२)

भ्रमणध्वनी -

ई-मेल : jtcpo01.dp@mcgm.gov.in

उप प्रमुख अभियंता (इमारत प्रस्ताव)

श्री. राजेंद्र जाधव

उप प्रमुख अभियंता (विशेष कक्ष)

तळमजला, महानगरपालिका प्रशिक्षण केंद्र,

रहेजा विहार संकूल, चांदिवली मार्ग,

पवई, अंधेरी (पूर्व), मुंबई - ४०० ०७२

२८४७६०८९

भ्रमणध्वनी - ९८९९४९९९८९

ई-मेल : dyche01splcell.bp@mcgm.gov.in

शहर

श्री. विजय तावडे

उप प्रमुख अभियंता
नवीन महानगरपालिका इमारत, सीएस नं. ३५५/बी
भगवान वाल्मिकी चौक, विद्यालंकार मार्ग,
हनुमान मंदिरासमोर, अँटॉप हिल,
वडाळा (पूर्व), मुंबई - ४०० ०३७

भ्रमणध्वनी - ९९६७९७९७९६

ई-मेल : dyche01bpcity.dp@mcgm.gov.in

पश्चिम उपनगरे (१)

श्री. बाजीराव पाटील

उप प्रमुख अभियंता,
हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे मंडई,
सहावा ते नववा मजला, नवीन मजास मार्केट,
पूनम नगर, जे. व्ही. जोड मार्गासमोर, जोगेश्वरी (पूर्व),
मुंबई - ४०० ०९३

९६९६६४०४० (वै.)

९६९२०९०२० (कार्यालय)

ई-मेल : dce02ws.bp@mcgm.gov.in

पश्चिम उपनगरे (२)

श्री. चंद्रकांत चौधरी

उप प्रमुख अभियंता
'सी' विंग, पहिला मजला, महानगरपालिका इमारत,
संस्कृती संकुल, ९० फूट डी. पी. मार्ग, ठाकूर संकुल,
कांदिवली (पूर्व), मुंबई - ४०० १०१

२६५४३४०७ (२०१)

भ्रमणध्वनी - ९९२०१२२३३३

ई-मेल : dyche01ws2.bp@mcgm.gov.in

पूर्व उपनगरे :

श्री. मेहुल पेंटर

उप प्रमुख अभियंता,
राजलेगसी निवासी संकुलाजवळ,
पेपर मिल कम्पाउंड, लाल बहादुर शास्त्री मार्ग,
विक्रोळी (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०६३.

२५७६२९६९ (२०७)

भ्रमणध्वनी - ९९३०९५४६५२

ई-मेल : dyche02bpes.dp@mcgm.gov.in

नागरी प्रशिक्षण संस्था आणि संशोधन केंद्र

अभिनव नगर, संजय गांधी राष्ट्रीय उद्यानाजवळ, बोरिवली (पूर्व), मुंबई - ४०० ०६६

श्री. गोविंद गारुळे

प्रमुख अभियंता

६२५९३३०९ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९६६९४३३९६७ (वै)

ई-मेल : che.ctirc@mcgm.gov.in

श्री. सुनील भट

उप प्रमुख अभियंता

भ्रमणध्वनी - ९६६९०२२९९३

ई-मेल : dyche.ctirc@mcgm.gov.in

प्रमुख अभियंता (रस्ते व वाहतूक)

तळमजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०१६

श्री. गिरीश निकम

प्रमुख अभियंता

२४९५६००९ / (६९७९) (वै)

भ्रमणध्वनी - ९६२०४६४०६७

ई-मेल : che.rt@mcgm.gov.in

श्री. अंकुशराव जगदाळे

उप प्रमुख अभियंता (शहर) (प्र.)

२३००२६९४ / २३००२४९३

भ्रमणध्वनी - ९८९९८७५९७४

ई-मेल : dychelcity.roads@mcgm.gov.in

श्री. संजय बोरसे

उप प्रमुख अभियंता (पश्चिम उपनगरे) (प्र.)

२०८९९३५० / २०८९०५५३

भ्रमणध्वनी - ९८२०६२६९७९

ई-मेल : dychews01.roads@mcgm.gov.in

श्री. संजय सोनवणे

उप प्रमुख अभियंता (पूर्व उपनगरे)

२५००९९०३

भ्रमणध्वनी - ९५९४५७२६६८

ई-मेल : dyceroadses.rdr@mcgm.gov.in

dyceroadses@gmail.com

श्री. महेंद्र अग्रवाल

उप प्रमुख अभियंता (वाहतूक)

२४९५८००९ (८२३५)

२४९५८२३५ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९८६९६९४२२७

ई-मेल : dychetr.rt@mcgm.gov.in

डॉ. विशाल ठोंबरे

उप प्रमुख अभियंता (नियोजन) (प्र.)

भ्रमणध्वनी - ९८२९२५६३९८

ई-मेल : dyches.rdplg@mcgm.gov.in

प्रमुख अभियंता (पूल)

तळमजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०९८

श्री. उत्तम श्रोते

प्रमुख अभियंता (प्र.)

२४९५८००९/८९०९ (७९२४)

२४९५८९३३/२४९५७९२४ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९६७३३०६५४

ई-मेल : che.br@mcgm.gov.in

श्री. राजेश मुळे

उप प्रमुख अभियंता (शहर)

२४९५८००९/८९०९ (८९००)

भ्रमणध्वनी - ८८५०९९४३४८/९९३०८७७४४९

ई-मेल : dychect.br@mcgm.gov.in

श्री. उत्तम श्रोते

उप प्रमुख अभियंता (पश्चिम उपनगरे)

भ्रमणध्वनी - ९९६७३३०६५४

ई-मेल : dychews.br@mcgm.gov.in

श्री. संजय इंगळे

उप प्रमुख अभियंता (पूर्व उपनगरे)

भ्रमणध्वनी - ९८९९२९५९३९

ई-मेल : dyches.br@mcgm.gov.in

प्रमुख अभियंता**(धर्मवीर, स्वराज्यरक्षक छत्रपती संभाजी महाराज मुंबई किनारी रस्ता प्रकल्प)**

तिसरा मजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०९८

श्री. मंतय्या स्वामी

प्रमुख अभियंता

२४९००२९२

भ्रमणध्वनी - ९९२००६६४३८

ई-मेल : che.coastalroad@mcgm.gov.in

प्रमुख अभियंता (यांत्रिकी व विद्युत)

पहिला मजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०१८

श्री. कृष्णा पेरेकर
प्रमुख अभियंता (प्र.)

२४९५८१०१/८००१ (८१६९)
२४९५५१२३ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८३३७४७२५५
ई-मेल : che.me@mcgm.gov.in

श्री. कृष्णा पेरेकर
उप प्रमुख अभियंता,
नियोजन व बांधकाम

२४९५८१०१/८००१ (८१५३)
भ्रमणध्वनी - ९८३३७४७२५५
ई-मेल : dychepc.me@mcgm.gov.in

श्रीमती प्रचिती देसाई
उप प्रमुख अभियंता, (पश्चिम उपनगरे)

भ्रमणध्वनी - ७५०६१८०३०६
ई-मेल : dychews.me@mcgm.gov.in

श्री. विद्याधर म्हात्रे
उप प्रमुख अभियंता, पूर्व उपनगरे (प्र.)

भ्रमणध्वनी - ९८६९३८०६२९
ई-मेल : dychees.me@mcgm.gov.in

श्री. अनिलकुमार जांभोरे
उप प्रमुख अभियंता, शहर (प्र.)

भ्रमणध्वनी - ९८२०३३४७७०
ई-मेल : dychecity.me@mcgm.gov.in

प्रमुख अभियंता (पर्जन्य जलवाहिन्या)

ताळमजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०१८

श्री. श्रीधर चौधरी
प्रमुख अभियंता

२४९५८००१/८१०१ (८९०७)
भ्रमणध्वनी - ९८३३४२०८९५
ई-मेल : che.swd@mcgm.gov.in

श्री. सुनिलदत्त रसाळ
उप प्रमुख अभियंता (शहर)

२४९५८००१/८१०१
भ्रमणध्वनी - ७०४५१२५१७५
ई-मेल : dyche01city.swd@mcgm.gov.in

श्री. हरदिपसिंग सचदेव
उप प्रमुख अभियंता (पूर्व उपनगरे)

भ्रमणध्वनी - ९८७०७१३२६५
ई-मेल : dyche01es.swd@mcgm.gov.in

श्री. विभास आचरेकर
उप प्रमुख अभियंता (पश्चिम उपनगरे)

भ्रमणध्वनी - ९९२०४८५६६६
ई-मेल : dyche01ws.swd@mcgm.gov.in

श्री. सुनिलदत्त रसाळ
उप प्रमुख अभियंता (अति. कार्यभार)
(नियोजन कक्ष)

२४९५८००१/१०१
भ्रमणध्वनी - ७०४५१२५१७५
ई-मेल : dyche01city.swd@mcgm.gov.in

श्री. विनायक भट
उप प्रमुख अभियंता (प्रचलन व परिरक्षण)

२४३०९८१७ (५०१)
२४३०९४७२ / २४२२२६२९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ७६६६४४८३४४
ई-मेल : dyche010nm.swd@mcgm.gov.in

श्री. अविनाश घुगल
उप प्रमुख अभियंता, यांत्रिकी व विद्युत (प्रकल्प) (प्र.)

२४९३२३७३ (१०८)
भ्रमणध्वनी - ८७६७८२९१३२
ई-मेल : dyche010mne.swd@mcgm.gov.in
eemep02.swd@mcgm.gov.in

जल अभियंता विभाग

पहिला मजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०१८

श्री. पुरुषोत्तम माळवडे

जल अभियंता (प्र.)

२४९५८००९/८१०९

२४९५५२६८ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९८९९६६२३०५

ई-मेल : he@mcgm.gov.in

श्री. मंगेश शेवाळे

उप जल अभियंता (नि. व नि.)

२४९५८००९

२४९५५२६८ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९३०२६४२४६

ई-मेल : dyhe01pc.he@mcgm.gov.in

श्री. विलास खिल्लारी

उप जल अभियंता (शहर)

२३०९०९६९

भ्रमणध्वनी - ९८२९२६९७७८

ई-मेल : dyhecitey.he@mcgm.gov.in

श्री. जितेंद्र पाटील

उप जल अभियंता (पूर्व उपनगरे) (प्र.)

२५९३६३७६

भ्रमणध्वनी - ९९७५६७०५९६

ई-मेल : dyhe01.east@mcgm.gov.in

श्री. मंगेश शेवाळे

उप जल अभियंता (पश्चिम उपनगरे)

२६२८९२२६

भ्रमणध्वनी - ९९३०२६४२४६

ई-मेल : dyhews.he@mcgm.gov.in

श्री. दत्तात्रय अडसुळ

उप जल अभियंता (बांधकामे)

२४९५५३०३ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९८३३५३८५५

ई-मेल : dyheconst.he@mcgm.gov.in

श्री. सतीश जाधव

उप जल अभियंता (भांडुप संकुल) (प्र.)

२५६५८५५५/५७

भ्रमणध्वनी - ९९२००९६४८५

ई-मेल : dyhebc.he@mcgm.gov.in

श्री. पराग सेठ

उप जल अभियंता (प्रचालने)

२५४४५२३०

भ्रमणध्वनी - ७७९०९२८०४०

ई-मेल : dyheoperations.he@mcgm.gov.in

श्री. राजेंद्र वावेकर

उप जल अभियंता (पिसे-पांजरापूर संकुल)

०२५२-२३०९०९९/२०/२९

भ्रमणध्वनी - ९८६९३२४२५७ / ९२२९२३२६७२

ई-मेल : dyheppc.he@mcgm.gov.in

श्री. दत्तात्रय अडसुळ

उप जल अभियंता (भांडार/खरेदी)

(अति. कार्यभार)

२४९५८००९/८१०९

भ्रमणध्वनी - ९८३३५३८५५

ई-मेल : dyhestores.he@mcgm.gov.in

श्री. अंकुश भोईर

उप जल अभियंता (मुंबई -३ अ) (पिसे-पांजरापूर संकुल)

(यांत्रिकी व विद्युत)

०२५२-२२३०९०२६/३२

भ्रमणध्वनी - ९९६७६९९९४५

ई-मेल : dyhe3appc.he@mcgm.gov.in

श्री. सुरेश घोडे

उप जल अभियंता (परिरक्षण) (प्र.)

२५१५३२७२/३७४०

भ्रमणध्वनी - ९८३३५३९००८

ई-मेल : dyhemaintes.he@mcgm.gov.in

श्री. सतीश जाधव

उप जल अभियंता (अति. कार्यभार)
(मध्य वैतरणा) भांडूप संकुल (यां. व वि.)

२५६५८५९०/५७

भ्रमणध्वनी - ९९२००९६४८५

ई-मेल : dyhemebc.he@mcgm.gov.in

श्री. उमेश चव्हाण

कार्यकारी अभियंता
जल अभियंता यांचे स्वीय (प्र.)

२४९५८००९/२४९५८९०९

भ्रमणध्वनी - ९८३३९८२९६३

ई-मेल : hemcgm1@gmail.com
he@mcgm.gov.in

प्रमुख अभियंता (पाणीपुरवठा प्रकल्प)

पहिला मजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०१८

श्री. पांडुरंग बंडगर

प्रमुख अभियंता

२४९५८००९ (८०८८)

२४९६३७३९ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९८७०४०७९९

ई-मेल : che.wsp@mcgm.gov.in

श्रीमती कल्पना राऊळ

उप प्रमुख अभियंता
सल्लागार कक्ष

२४९५८००९ (८०६८)

२४९४५६०९ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९८२०८९०३३३

ई-मेल : dycheccivil.wsp@mcgm.gov.in

श्री. विजय तायडे

उप प्रमुख अभियंता
नियोजन व संकल्प चित्रे

२४९५८००९ (८०४९)

२४९४२९९२ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९८३३२६८५२२

ई-मेल : dychepd.wsp@mcgm.gov.in

श्री. विजय तायडे

उप प्रमुख अभियंता
मध्य वैतरणा - १ (अति. कार्यभार)

२५४३०५३३

भ्रमणध्वनी - ९८३३२६८५२२

ई-मेल : dychebalkumcivil02@mcgm.gov.in
eewspmvd@gmail.com

श्री. संतोष जाधव

उप प्रमुख अभियंता
मध्य वैतरणा - २ (अति. कार्यभार)

२५४३०५३३ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९२०५७६९५६

ई-मेल : dychebalkumcivil01wsp@mcgm.gov.in
eewspmvd@mcgm.gov.in

श्री. अविनाश काटे

उप प्रमुख अभियंता
यांत्रिकी व विद्युत (शहर)

२५९६२६०२/०९

भ्रमणध्वनी- ९८९९६९८५८६

ई-मेल : dychemecity.wsp@mcgm.gov.in

श्री. प्रशांत पवार

उप प्रमुख अभियंता
यांत्रिकी व विद्युत (नगरबाह्य विभाग)

२५४०३९५८

भ्रमणध्वनी - ९७६९९९०७०८

ई-मेल : dychebalkumme01.wsp@mcgm.gov.in

श्री. राजेश पगार
उप प्रमुख अभियंता
बांधकामे-१ (प्रभारी)

२५४३०५३३
भ्रमणध्वनी - ९७६९९६५५७९
ई-मेल : eebalkumcivil01.wsp@mcgm.gov.in

श्री. संतोष जाधव
उप प्रमुख अभियंता
बांधकामे-२

२५९६२६०९/०२/०३
भ्रमणध्वनी - ९९२०५७६९५६
ई-मेल : dyche2civil.wsp@mcgm.gov.in

श्रीमती शिल्पा कानडे
उप प्रमुख अभियंता
प्रकल्प नियोजन व नियंत्रण कक्ष

२४२२२९३९
भ्रमणध्वनी - ९७६९२२९७५४
ई-मेल : pgrwwsp@gmail.com

प्रमुख अभियंता (मलनिःसारण प्रचालन)

पहिला मजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०९८

श्री. प्रदीप गवळी
प्रमुख अभियंता

२४९५८९५९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९७६९७६५४८९
ई-मेल : che.so@mcgm.gov.in

श्री. सुधीर कालेकर
उप प्रमुख अभियंता
स्थापत्य

२४९५७९७५
२४९५२३९० (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८९२०९२९९८
ई-मेल : dyhecivil01.so@mcgm.gov.in

श्री. विनायक गवस
उप प्रमुख अभियंता
नलिका व मुख्य मलवाहिनी (शहर) (प्र.)

२३७३८९४८ (१००)
२३७८२८२६ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९७०२७०५५६५
ई-मेल : dyche02pms.so@mcgm.gov.in

श्री. चंद्रशेखर घाटकर
उप प्रमुख अभियंता
नियोजन व बांधकामे (अति. कार्यभार)

२४९६०७५६ (२९)
२४९४६७९३ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८३३९४३९३६
ई-मेल : dychepnc.so@mcgm.gov.in

श्री. अनिलकुमार भोईटे
उप प्रमुख अभियंता, परिवहन (प्र.)

२४९५७९८३
२४९२८६९० (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८६७३२९७८९
ई-मेल : dychetr.so@mcgm.gov.in

श्री. चंद्रशेखर घाटकर
उप प्रमुख अभियंता, शहर

भ्रमणध्वनी - ९८३३९४३९३६
ई-मेल : dyhecivil01.so@mcgm.gov.in

श्रीमती प्रज्ञा सराफ
उप प्रमुख अभियंता, पश्चिम उपनगरे (प्र.)

२६३६८६५४ (७२७)
२६३९८६८९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८९९४४७०२९
ई-मेल : dychews.so@mcgm.gov.in

श्री. राधेशाम राजपूत
उप प्रमुख अभियंता
नलिका व मुख्य मलवाहिनी उपनगरे (प्र.)

२६३६८६५४ (७२७)
२६३९८६८९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८३३५३९०५४
ई-मेल : dyche01pms.so@mcgm.gov.in

श्री. सुरजित वळंजू
उप प्रमुख अभियंता पूर्व उपनगरे (प्र.)

२५२५९३४७ (२०९)
२५२२०४३९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८३३५३९०३३
ई-मेल : dychees.so@mcgm.gov.in

श्री. अनिलकुमार भोईटे
कार्यकारी अभियंता (स्वीय)

२४९५७९७८
भ्रमणध्वनी - ९८६७३२९७८९
ई-मेल : eep.cheso@mcgm.gov.in

प्रमुख अभियंता (मलनिःसारण प्रकल्प)

दुसरा मजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०९८

श्री. गोविंद गारुळे
प्रमुख अभियंता (अति. कार्यभार)

२४९५७८६२
भ्रमणध्वनी - ९८६९४३३९८७
ई-मेल : che.sp@mcgm.gov.in

श्री. विनोद केकाण
उप प्रमुख अभियंता
बांधकामे

२४९५७८६२
भ्रमणध्वनी - ९९२०८८९२६८
ई-मेल : dyche.spconst@mcgm.gov.in

श्री. विनोद केकाण
उप प्रमुख अभियंता
नियोजन व संकल्प चित्रे

२४९५७८६२
भ्रमणध्वनी - ९९२०८८९२६८
ई-मेल : dychespd01.sp@mcgm.gov.in

प्रमुख अभियंता (मुंबई मलनिःसारण प्रकल्प)

दुसरा मजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०९८

श्री. राजेश ताम्हाणे
प्रमुख अभियंता
(से. नि. दि. ३१.०७.२०२५)

भ्रमणध्वनी - ९९३०२६०४४३
ई-मेल : che.msdp@mcgm.gov.in

श्री. मनीष गोरे
उप प्रमुख अभियंता - १
(से. नि. दि. ३०.११.२०२५)

भ्रमणध्वनी - ७५०६६४६४२८
ई-मेल : dyche.msdp01@mcgm.gov.in

श्री. शंकर भोसले
उप प्रमुख अभियंता - २

भ्रमणध्वनी - ९८३३८६९५७५
ई-मेल : dyche02.msdp@mcgm.gov.in

श्री. संतोष पाटील
उप प्रमुख अभियंता - २ (प्र.) (अति. कार्यभार)

भ्रमणध्वनी - ९९३०४९२७४७
ई-मेल : dyche02.msdp@mcgm.gov.in

श्री. राजेंद्र परब
उप प्रमुख अभियंता बांधकामे - १

भ्रमणध्वनी - ९८२०७०२६४२
ई-मेल : dyche01mne.msdp@mcgm.gov.in

श्री. दीपक बोरकर
उप प्रमुख अभियंता बांधकामे - २

भ्रमणध्वनी - ९८३३५३९०२४
ई-मेल : dyche02mne.msdp@mcgm.gov.in

उप प्रमुख अभियंता (यांत्रिकी व विद्युत) मलनिःसारण प्रकल्प

दुसरा मजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०१८

श्री. अशोक मेंगडे
उप प्रमुख अभियंता

भ्रमणध्वनी - ९८३३५३९०२२
ई-मेल : dyche.spme@mcgm.gov.in

उप प्रमुख अभियंता (सुधार)

तिसरा मजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०१८

श्री. राजेश ढोले
उप प्रमुख अभियंता (प्र.)

२४९५७९९९
भ्रमणध्वनी - ९८९९५४२५९
ई-मेल : dyche01.improvement@mcgm.gov.in

घनकचरा व्यवस्थापन खाते

तिसरा मजला, महानगरपालिका खटाव मार्केट इमारत, अविष्कार इमारतीसमोर, खटाववाडी, नौशिर भरुचा मार्ग, ग्रॅंट रोड (पश्चिम), मुंबई - ४०० ००७

श्री. प्रशांत पवार
प्रमुख अभियंता

२३८७६८४९ (५०९)
भ्रमणध्वनी - ९७६९९१०७०८
ई-मेल : che.swm@mcgm.gov.in
che.swm@gmail.com

-- रिक्त --
प्रमुख अभियंता, प्रकल्प

२४३२०६६५ (२०९)(वै)
ई-मेल : che.swmproject@mcgm.gov.in

श्री. अजय राणे
उप प्रमुख अभियंता (प्रकल्प) (प्र.)

२४३२०६६५
भ्रमणध्वनी - ८९७६२२९९६५
ई-मेल : dyche01op.swm@mcgm.gov.in

श्री. नितीन परब
उप प्रमुख अभियंता, प्रचालन (प्र.)

२५९९३५४० (४०४)
२५९३८९७६ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८६७६२४२०९
ई-मेल : dyche01op.swm@mcgm.gov.in

श्री. विजय गोतारणे
उप प्रमुख अभियंता (प्र.),
(नियोजन)

२३८४४४५० (५०२)
भ्रमणध्वनी - ९८९९७६६३४७
ई-मेल : dycheswmpplanning.swm@mcgm.gov.in

श्री. विजय गोतारणे
उप प्रमुख अभियंता,
परिवहन (प्र.)

२३८४४४५०/२३८७७६९९ (५०२)
भ्रमणध्वनी - ९८९९७६६३४७
ई-मेल : dychetransport.swm@mcgm.gov.in
dycheswmt@gmail.com

श्री. विकास सामंत
उप प्रमुख अभियंता,
(स्थापत्य) पर्यावरण

२४९३५६८८/९३
२४९२३४६२ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८९९०६८७४६
ई-मेल : dyche01cvlenv.swm@swm.gov.in

श्री. विकास सामंत
उप प्रमुख अभियंता (प्र.),
आश्रय योजना कक्ष

२४९३५६८८/९३
२४९२३४६२ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८९९०६८७४६
ई-मेल : ee.swm@mcgm.gov.in

श्री. नवनाथ घाडगे
उप प्रमुख अभियंता (प्र.),
वस्ती स्वच्छता कार्यक्रम

२६११६३५९
भ्रमणध्वनी - ९८१९५५८८८५
ई-मेल : dyc01.ssp@mcgm.gov.in

श्रीमती अनिता लिमये
सह प्रमुख कर्मचारी अधिकारी

२३८४४४५० (५४६)
भ्रमणध्वनी - ९९६९०३९७२८
ई-मेल : jtchpo02che.swm@mcgm.gov.in

सार्वजनिक आरोग्य खाते

तिसरा मजला, एफ दक्षिण विभाग कार्यालय इमारत, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मार्ग, परळ, मुंबई - ४०० ०१२

डॉ. (श्रीमती) दक्षा शाह
कार्यकारी आरोग्य अधिकारी

२४१३४५६० (३३८)
भ्रमणध्वनी - ९९२०७५९८०६
ई-मेल : phdmcgm@gmail.com
eho.phd@mcgm.gov.in

डॉ. संतोष गायकवाड
संयुक्त कार्यकारी आरोग्य अधिकारी

२४१३४५६० (१२८)
भ्रमणध्वनी - ७२१९७७५५५
ई-मेल : fwmchmumbai@gmail.com
nuhm.mum@gmail.com
jteho.phd@mcgm.gov.in

डॉ. (श्रीमती) वर्षा पुरी
उप कार्यकारी आरोग्य अधिकारी

भ्रमणध्वनी - ९९२०७५९८०५
ई-मेल : dtomhbm@ritep.org

डॉ. (श्रीमती) प्रतिभा जाधव
उप कार्यकारी आरोग्य अधिकारी (प्र.)

भ्रमणध्वनी - ९९२०७५९८५७
ई-मेल : dr.pratibhajadhav1968@gmail.com

डॉ. (श्रीमती) नीलम कदम
उप कार्यकारी आरोग्य अधिकारी

भ्रमणध्वनी - ९९२०७५९८३७
ई-मेल : dehoofc2@gmail.com

डॉ. ओमप्रकाश वल्लेपवार
उप कार्यकारी आरोग्य अधिकारी

भ्रमणध्वनी - ८६९२८९०९२८
ई-मेल : dehofs.phd@mcgm.gov.in

महानगरपालिका रुग्णालये आणि वैद्यकीय महाविद्यालये नायर रुग्णालय दंत महाविद्यालय

डॉ. आनंदराव ल. नायर मार्ग, मुंबई सेंट्रल, मुंबई - ४०० ००८

डॉ. (श्रीमती) नीलम अंद्राडे
अधिष्ठाता (नायर रुग्णालय दंत महाविद्यालय)

८४३३८९९२६६ (अधिष्ठाता कार्यालय)
८४३३८४५७६६ (विद्यार्थी विभाग)
भ्रमणध्वनी - ९८२९९२६८३७
ई-मेल : dean.nairdental@mcgm.gov.in
nairdentalmumbai@gmail.com

सेठ गोवर्धनदास सुंदरदास वैद्यकीय महाविद्यालय व राजे एडवर्ड स्मारक रुग्णालय (के. ई. एम)

आचार्य दोंदे मार्ग, परळ, मुंबई - ४०० ०१२

डॉ. (श्रीमती) संगीता रावत
अधिष्ठाता
सेठ गो.सु.वैद्यकीय महाविद्यालय व
रा. ए. स्मा. रुग्णालय

२४१०७००० (७७००)
२४१३९४९९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९०८२३७९७३५
ई-मेल : dean.kem@mcgm.gov.in
deangsmc@kem.edu

डॉ. हरीश पाठक

शैक्षणिक अधिष्ठाता
सेठ गो. सु. वैद्यकीय महाविद्यालय

२४१०७७५४

भ्रमणध्वनी - ९८६९६२२००७, ८७७९६६४७४२

ई-मेल : drhp68@gmail.com

डॉ. मोहन देसाई

वैद्यकीय अधीक्षक
रा. ए. स्मा. रुग्णालय

२४१०७००० (७०४७)

भ्रमणध्वनी - ९८९२२७५६९७

ई-मेल : mohandesai@kem.edu

डॉ. अजय राणा

उप अधिष्ठाता
रा. ए. स्मा. रुग्णालय

२४१०७००० (७४३८)

भ्रमणध्वनी - ९८२९२७४४८३

ई-मेल : dydean01.kem@mcgm.gov.in

श्री. आभास बागायतकर

कार्यकारी प्रशासक
रा. ए. स्मा. रुग्णालय

२४१०७००० (७४३८)

भ्रमणध्वनी - ९८२०५०५२५६

ई-मेल : exadminofficer.kem@mcgm.gov.in

बा. य. ल. नायर धर्मार्थ रुग्णालय आणि टोपीवाला राष्ट्रीय वैद्यकीय महाविद्यालय

डॉ. आनंदराव ल. नायर मार्ग, मुंबई सेंट्रल, मुंबई - ४००००८

डॉ. शैलेश मोहिते

अधिष्ठाता

२३०८५३७९ (वै) / २३०२७१०१/११२

भ्रमणध्वनी - ९८१९०३६०५०

ई-मेल : dean.nair@mcgm.gov.in

डॉ. (श्रीमती) चेतना कंथारिया

उप-अधिष्ठाता

२३०२७१०९

भ्रमणध्वनी - ९८६९२३९४८२

ई-मेल : dydean02.nair@mcgm.gov.in

डॉ. (श्रीमती) मनीषा मेस्त्री

उप अधिष्ठाता (प्र.)

२३०२७१०९

भ्रमणध्वनी - ९८६९३०६१९३

ई-मेल : drmanishamestry@gmail.com

डॉ. (श्रीमती) सारिका चपने

उप अधिष्ठाता (प्र.)

एच. एम. आय. एस. नोडल अधिकारी

२३०२७११९

भ्रमणध्वनी - ९३२२५६९६४४

ई-मेल : dydean02.nair@mcgm.gov.in

डॉ. गौतम काळे

सहाय्यक अधिष्ठाता

२३०२७४११

भ्रमणध्वनी - ९८२०७९०७४३

ई-मेल : assttdean01.nair@mcgm.gov.in

हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे वैद्यकीय महाविद्यालय**व डॉ. रु. न. कुपर रुग्णालय**

जे. व्ही. पी. डी. स्कीम, गुलमोहर मार्ग, जुहू विलेपार्ले (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०५६

आणि**हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे ट्रॉमा केअर महानगरपालिका रुग्णालय**

जोगेश्वरी (पूर्व), मुंबई - ४०० ०६०

डॉ. सुधीर मेढेकर

अधिष्ठाता

२६२०७२५४/५५/५६/५७ (११५९/११६१)

भ्रमणध्वनी - ८४३३९५९३३२

ई-मेल : dean.hbt@mcgm.gov.in

डॉ. सचिन सोनवणे
वैद्यकीय अधीक्षक (प्र.)

२६२०७२५४/५५/५६/५७ (११५९/११६१)
ई-मेल : cooperhospitaljuhu@gmail.com

डॉ. राजेश सुखदेवे
वैद्यकीय अधीक्षक (प्र.)
ट्रॉमा केअर रुग्णालय

२८२२४०८० (२००)
भ्रमणध्वनी - ९८२०११९९८३
ई-मेल : hbthjog13@gmail.com

लोकमान्य टिळक महानगरपालिका सर्वसाधारण रुग्णालय आणि वैद्यकीय महाविद्यालय

लक्ष्मीबाई केळकर मार्ग, शीव, मुंबई - ४०० ०२२

डॉ. मोहन जोशी
अधिष्ठाता
(से. नि. दि. ०१.१२.२०२५)

६८६६०००० (३००१ / २)
भ्रमणध्वनी - ९८२०७०३१९२
ई-मेल : dean.ltmg@mcgm.gov.in

डॉ. प्रमोद इंगळे
अधिष्ठाता (शैक्षणिक)

६८६६०००० (३२२०)
भ्रमणध्वनी - ९८१९४०५७४०
ई-मेल : pramod_ingale@hotmail.com

डॉ. (श्रीमती) विद्या महाले
उप अधिष्ठाता

६८६६०००० (३०२४)(३०२८)
भ्रमणध्वनी - ९८६९५४६०६३
ई-मेल : dydean02.ltmg@mcgm.gov.in

डॉ. घनश्याम अहुजा
उप अधिष्ठाता (प्र.)

६८६६०००० (३०२४)(३०२८)
ई-मेल : asstdean03.ltmg@mcgm.gov.in

कस्तूरबा रुग्णालय (संसर्गजन्य रोगांसाठी)

मध्यवर्ती कारागृहासमोर, साने गुरुजी मार्ग (ऑर्थर रोड), मुंबई - ४०० ०११

डॉ. चंद्रकांत पवार
वैद्यकीय अधीक्षक

२३०२७७०० (७३२)
भ्रमणध्वनी - ९३२१५१०३५१
ई-मेल : kasturba.hospital@yahoo.com

क्षयरोग रुग्णालय समूह

जेरबाई वाडिया मार्ग, शिवडी, मुंबई - ४०० ०१५

डॉ. (श्रीमती) नम्रता कौर भुई
वैद्यकीय अधीक्षक

२४१४६९९३
भ्रमणध्वनी - ७९७७५२२३९२
ई-मेल : msgtb2012@gmail.com

ऑक्वर्थ महानगरपालिका कुष्ठरोग रुग्णालय

मेजर परमेश्वरन् मार्ग, वडाळा (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०३१

डॉ. (श्रीमती) अमिता पेडणेकर
वैद्यकीय अधीक्षक

२४१५०३५५ (२१०)
भ्रमणध्वनी - ९८१९९६६११
ई-मेल : acworthmunicipal1890@gmail.com

मुरली देवरा महानगरपालिका नेत्र रुग्णालय

मौलाना शौकत अली मार्ग, दुर्गादेवी उद्यानासमोर, मुंबई - ४०० ००८

डॉ. (श्रीमती) वर्षा रोकडे
प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी

भ्रमणध्वनी - ८०९७५८७३५५
ई-मेल : cmomeh@gmail.com

सेठ आत्मासिंह जेस्सासिंह बांकेबिहारी महानगरपालिका कान, नाक व घसा रुग्णालय

सिद्धार्थ महाविद्यालयाजवळ, महर्षि दधिची मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

डॉ. (श्रीमती) दीपिका राणा
प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी

२२०४२५२६/ २२०४३३२२
भ्रमणध्वनी - ९८९२७२७८३९/ ८८७९९३०९३८
ई-मेल : cmo.enth@mcgm.gov.in
municipalent@gmail.com

महानगरपालिका सर्वसाधारण उपनगरीय रुग्णालये

डॉ. चंद्रकांत पवार

प्रमुख वैद्यकीय अधीक्षक व खाते प्रमुख
(माध्यमिक आरोग्य सेवा) (प्रभारी)

खुरशादजी बेहरामजी भाभा मनपा सर्वसाधारण
रुग्णालय, (अतिरिक्त कार्यभार)
सातवा मजला, आर. के. पाटकर मार्ग,
वांद्रे (पश्चिम), मुंबई-४०० ०५०

२६४२२७७५/२६४०६७८७ (४००९/४००२/४५०९)
भ्रमणध्वनी - ९३२९५९०३५९
ई-मेल : cms.phd@mcgm.gov.in
cmsph_2006@yahoo.co.in

डॉ. विनोद खाडे

वैद्यकीय अधीक्षक (प्रभारी)
खुरशादजी बेहरामजी भाभा मनपा सर्वसाधारण रुग्णालय,
सातवा मजला, आर. के. पाटकर मार्ग, वांद्रे (पश्चिम),
मुंबई-४०० ०५०

२६४२२७७५ (४५२०)
भ्रमणध्वनी - ८३६९७७५८८
ई-मेल : ms01kbbhabha.phd@mcgm.gov.in
bhabha.bandra@yahoo.com

डॉ. जयराज आचार्य

वैद्यकीय अधीक्षक (प्र.)
विष्णुप्रसाद नंदराय देसाई मनपा सर्वसाधारण रुग्णालय,
गोळीबार मार्ग, सांताक्रुझ (पूर्व), मुंबई-४०० ०५५

२६९८२०८९ (३०९)
भ्रमणध्वनी - ९८२०६९८९३२
ई-मेल : vndhospital@gmail.com
vnd.ms@mcgm.gov.in

डॉ. महारुद्र कुंभार

प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी
सिद्धार्थ मनपा सर्वसाधारण रुग्णालय,
मोतीलाल नगर टपाल कार्यालयासमोर,
गोरेगांव (पश्चिम), मुंबई - ४०० ९०४

भ्रमणध्वनी - ८८७९६६३३०९
ई-मेल : cmo.sidharthhosp@mcgm.gov.in
dr.smgh@yahoo.in

डॉ. स्वप्निल घोंगडे

प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी (प्र.)
सदाशिव कानुजी पाटील मनपा सर्वसाधारण रुग्णालय,
दप्तरी मार्ग, इस्टर्न मॉलच्या मागे, मालाड (पूर्व),
मुंबई - ४०० ०९७

भ्रमणध्वनी - ९९३०७९०९०४
ई-मेल : cmo.skphospital@mcgm.gov.in
cmo.skph@yahoo.co.in

डॉ. हरीदास राठोड

प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी (प्र.)
मनोहर वामन देसाई मनपा सर्वसाधारण रुग्णालय,
गोविंद नगर, हाजी बापू पटेल मार्ग, मालाड (पूर्व),
मुंबई - ४०० ०९७

भ्रमणध्वनी - ९७६८४२६६८७
ई-मेल : cmo.mwdh@mcmg.gov.in
mrtmwd@gmail.com

-- रिक्त --

वैद्यकीय अधीक्षक
भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
मनपा सर्वसाधारण रुग्णालय, स्वामी विवेकानंद मार्ग,
पोलिस स्थानकासमोर, कांदिवली (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०६७

२८६४७००३ / ४ (९२३६)

भ्रमणध्वनी -
ई-मेल : msbdba01@yahoo.com
smo01phd.bdbah@mcmg.gov.in

डॉ. अमित देसक

प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी (प्र.)
क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले महानगरपालिका सर्वसाधारण रुग्णालय,
कस्तुरबा छेद मार्ग क्र. २, बोरिवली (पूर्व), मुंबई - ४०० ०६६

२८०५०९०५ (वै/का.)
भ्रमणध्वनी - ८९४९६४८२३३
ई-मेल : chkcmo@gmail.com
cmo01rc.phd@mcmg.gov.in

डॉ. नितिराज माने

प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी (प्र.)
श्री. हरिलाल भगवती महानगरपालिका सर्वसाधारण रुग्णालय,
(परिचर्या प्रशिक्षण केंद्र),
एस. व्ही. पटेल मार्ग, बोरिवली (पश्चिम), मुंबई - ४०० ९०३

भ्रमणध्वनी - ९९८७९९५८९०
ई-मेल : bhagwatintc@gmail.com
bhagwatintc@yahoo.com

डॉ. (श्रीमती) पद्मश्री अहिरे

वैद्यकीय अधीक्षक (प्र.)
खान बहादूर भाभा महानगरपालिका सर्वसाधारण रुग्णालय,
बेलग्रामी मार्ग, रेल्वे स्थानकासमोर, कुर्ला (पश्चिम),
मुंबई - ४०० ०७०

२६५००९४४/२४९ (२३०)
२६५०३९४५ (वै.)
भ्रमणध्वनी - ९८२९२५२८९९
ई-मेल : kurlabhabhahospital@yahoo.com
ms.kurlabhabha@mcmg.gov.in

डॉ. सुनील शिंदे

प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी (प्र.)
श्रीमती दिवालीबेन मोहनलाल मेहता (माँ)
महानगरपालिका सर्वसाधारण रुग्णालय, पोस्टल वसाहत मार्ग,
चेंबूर, मुंबई - ४०० ०७९

२५२२०३३३/३४ (९०४)
भ्रमणध्वनी - ८३९०६६७८८
ई-मेल : cmo.maahosp@mcmg.gov.in
maa_cmo@rediffmail.com

डॉ. सुनील पाकळे

प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी (प्र.)
पं. मदनमोहन मालविय शताब्दी मनपा सर्वसाधारण रुग्णालय,
वामन तुकाराम पाटील मार्ग, गोवंडी (पूर्व), मुंबई - ४०० ०८८
(से. नि. दि. ३९.०७.२०२५)

२५५६४०६९/७० (२०९/२०७)
भ्रमणध्वनी - ९८९९८५८६४२
ई-मेल : cmo02.centgovandi@mcmg.gov.in
centenaryhospital@gmail.com

डॉ. (श्रीमती) भारती राजूलवाला

वैद्यकीय अधीक्षक (प्र.)
सेठ वाडीलाल छत्रभुज गांधी व मोनजी अमीदास व्होर
महानगरपालिका सर्वसाधारण रुग्णालय, राजावाडी,
घाटकोपर (पूर्व), मुंबई - ४०० ०७७

२९०२४९५० (९०९-९०२)
२९०२४९५९/५२/५३ (वै.)
भ्रमणध्वनी - ९३२२९९७३५५
ई-मेल : ms.rajawadi@mcmg.gov.in
rajawadihospital@gmail.com

डॉ. चंद्रसेन कदम

प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी (प्र.)

संत मुक्ताबाई महानगरपालिका सर्वसाधारण रुग्णालय, भटवाडी,
बर्वेनगर मार्ग, घाटकोपर (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०८४

भ्रमणध्वनी - ९८६९७२५३४४

ई-मेल : muktabaiarvenagar@yahoo.com

cmo01smuktaihos.phd@mcgm.gov.in

डॉ. जितेंद्र जाधव

प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी (प्र.)

क्रांतीवीर महात्मा जोतीबा फुले महानगरपालिका सर्वसाधारण रुग्णालय, ई-मेल : cmokmjphule.hos@mcgm.gov.in

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर प्रसूतिगृह, टागोर नगर, ग्रुप नं.७,

टपाल कार्यालयाजवळ, विक्रोळी (पूर्व), मुंबई - ४०० ०८३

भ्रमणध्वनी - ९९२०७५९८३४

kmjphosp@yahoo.com

डॉ. (श्रीमती) हेमा साळवे

प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी (प्रभारी)

स्वातंत्र्यवीर विनायक दामोदर सावरकर महानगरपालिका रुग्णालय,
महात्मा फुले मार्ग, देशमुख उद्यानासमोर,

मुलुंड (पूर्व), मुंबई - ४०० ०८१

(से. नि. दि. ३१.०१.२०२५)

२१६३६२२५

२१६३६२२९ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९८६९९६३३२५

ई-मेल : cmo01.svds@mcgm.gov.in

svdshospital@rediffmail.com

डॉ. विक्रान्त तिकोणे

प्रमुख वैद्यकीय अधिकारी (प्र.)

श्रीमती मनसादेवी तुलसीदास अगरवाल महानगरपालिका सर्वसाधारण
रुग्णालय, 'टी' विभाग कार्यालयाजवळ, मुलुंड (पश्चिम),

मुंबई - ४०० ०८०

(से. नि. दि. २८.०२.२०२५)

२५६०५७२९/३० (३००)

भ्रमणध्वनी - ९७६९०६९९६३

ई-मेल : amansadevi@yahoo.com

cmo02mtagarwalhos.phd@mcgm.gov.in

कीटकनाशक विभाग

पाचवा मजला, हॉकर्स प्लाझा इमारत, जनता क्लॉथ मार्केट, सेनापती बापट मार्ग,
दादर (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०२८

श्री. चेतन चौबळ

कीटकनाशक अधिकारी (तज्ञ)

(से. नि. दि. ३१.०५.२०२५)

भ्रमणध्वनी - ९९६७४९४००५

ई-मेल : io.phd@mcgm.gov.in

श्री. रितेश मारापे

उप कीटकनाशक अधिकारी (शहर) (प्र.)

भ्रमणध्वनी - ९९६७४९४०९४

ई-मेल : ritesh@6981rediffmail.com

श्री. सुरेश पवार

उप कीटकनाशक अधिकारी (पश्चिम उपनगरे)

(से. नि. दि. ३१.०५.२०२५)

भ्रमणध्वनी - ९८२०९००४४४

ई-मेल : dyiows.phd@mcgm.gov.in

श्री. अमृत सूर्यवंशी

उप कीटकनाशक अधिकारी (पूर्व उपनगरे)

भ्रमणध्वनी - ९९६७४९४०९०

ई-मेल : dyioes.phd@mcgm.gov.in

मालमत्ता

चौथा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई ४०० ००९

डॉ. पृथ्वीराज चौहान

सहायक आयुक्त (मालमत्ता) (अति. कार्यभार)

२२६२०२५९ (४५५३)

२२७५४०००

२२७५४५६० (वै)

भ्रमणध्वनी - ८८७९७६९२७२

ई-मेल : ac.estate@mcgm.gov.in

प्रमुख अधिकारी (चौकशी) खाते

चौथा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

श्री. श्रीकांत सातवळेकर

प्रमुख अधिकारी

२२७५४००० (४४६५)

२२६२०२५९ २२७५४२९० (वै)

भ्रमणध्वनी - ९६९९९०६०८३

ई-मेल : cho.enquiry@mcgm.gov.in

श्रीमती प्रिया हंकारे

उप प्रमुख अधिकारी

मुख्यालय

(से. नि. दि. ३१.०३.२०२५)

२२७५४००० (४४६३)

२२६२०२५९

२२७५४२९२ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९८७०९२९९०

ई-मेल : dychoho.enquiry@mcgm.gov.in

श्री. रमेश कांबळे

उप प्रमुख अधिकारी

खात्यांतर्गत चौकशी विभाग - १

(से. नि. दि. ३०.०६.२०२५)

६९५९७९८६ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९२०२९२२९९

ई-मेल : dychodecell.enquiry@mcgm.gov.in

श्रीमती अपूर्वा प्रभू

उप प्रमुख अधिकारी

खात्यांतर्गत चौकशी विभाग - २

(से. नि. दि. ३०.०४.२०२५)

६९५९७९८० (वै)

भ्रमणध्वनी - ९८२०९७८२९३

ई-मेल : dychodecell02.enquiry@mcgm.gov.in

श्री. जगदीश गायकवाड

उप प्रमुख अधिकारी

परिमंडळ - १ (प्र.)

२३०८९४७९ (२९९)/९९३

२३०२९४७३ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९२०४९६५७५

ई-मेल : dychoz1.enquiry@mcgm.gov.in

श्री. हितेश वसईकर

उप प्रमुख अधिकारी

परिमंडळ - २ (प्र.)

भ्रमणध्वनी - ९९८७०७२९८९

ई-मेल : dychoz2.enquiry@mcgm.gov.in

श्री. विशाल आंधळे

उप प्रमुख अधिकारी

परिमंडळ - ३ (प्र.)

२६८४०९०३ (६०९)

२६८२०७०२ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९२२२९३०४७९

ई-मेल : dychoz3.enquiry@mcgm.gov.in

श्रीमती मंगला जाधव

उप प्रमुख अधिकारी

परिमंडळ - ४

(से. नि. दि. २८.०२.२०२५)

२६२३९९६५/६६ (३७२)

२६२८९४०९ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९९३०४९०७५६

ई-मेल : dychoz4.enquiry@mcgm.gov.in

श्री. आण्णासाहेब काळे

उप प्रमुख अधिकारी

परिमंडळ - ५ (प्र.)

२५२२५००० (२९४)

२५२७३२९२ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९७६९०३०९६०

ई-मेल : dychoz5.enquiry@mcgm.gov.in

श्री. प्रकाश कामथ

उप प्रमुख अधिकारी

परिमंडळ - ६ (प्र.)

२५६४५२९० (३६३)

२५६४५२८८ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९८९९७८४९३५

ई-मेल : dychoz6.enquiry@mcgm.gov.in

श्रीमती माधवी बेहरे

उप प्रमुख अधिकारी

परिमंडळ - ७

४०९३३०७२

भ्रमणध्वनी - ९९२००५९४६० / ८८५०६७०३६७

ई-मेल : dychoz7.enquiry@mcgm.gov.in

महानगरपालिका मुद्रणालय

५४६, ना. म. जोशी मार्ग, सिमेंट गोडाऊन, भायखळा (पश्चिम), मुंबई ४०० ०९९

श्री. सुधीर लळेकर

व्यवस्थापक

२३००२८६४ / २३०२२४३९

२३०९४९२६/४९२८/४९४७

भ्रमणध्वनी - ९९२०५९५७६७

ई-मेल : manager.mpp@mcgm.gov.in

श्रीमती स्वप्ना घुले

उप व्यवस्थापक

२३०२३४३२ (वै)

२३०९४९२६/ ४९२८/ ४९४७

भ्रमणध्वनी - ९७०२४९५५४४

ई-मेल : dymmp1.mpp@mcgm.gov.in

श्रीमती अर्चना गांगुर्डे

अधीक्षक, रोटा प्रिंटिंग प्रेस

२३०२३४३८

भ्रमणध्वनी - ९००४४७६००५

ई-मेल : ammp4.mpp@mcgm.gov.in

उद्याने खाते

दुसरा मजला, हम्बोल्ट पेंग्विन कक्ष, वीरमाता जिजाबाई भोसले वनस्पती उद्यान आणि प्राणिसंग्रहालय,

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मार्ग, भायखळा (पूर्व), मुंबई ४०० ०२७

श्री. जितेंद्र परदेशी

उद्यान अधीक्षक व वृक्ष अधिकारी

२३७४२९६२

२३७२५७९९

भ्रमणध्वनी - ९८३३५८८००९

ई-मेल : sg.gardens@mcgm.gov.in

श्री. सुनील राठोड

उप उद्यान अधीक्षक (वृक्ष प्राधिकरण)

२३७४२९६२

२३७२५७९९

भ्रमणध्वनी - ९९३०२४९२३८

ई-मेल : dysg.ta@mcgm.gov.in

शहर

श्री. सचिन अत्तरदे
उप उद्यान अधीक्षक
(परिमंडळ - १)

२३०८१४७१ (१६५)
२३०२०२४१ (वै)
भ्रमणध्वनी - ८८७९००१५१०
ई-मेल : dysupcity.gardens@mcgm.gov.in

श्री. सचिन वारीसे
उप उद्यान अधीक्षक
(परिमंडळ - २)

२३०८१४७१ (१६५)
२३०२०२४१ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८६९९१७४८७
ई-मेल : dysg01e.garden@mcgm.gov.in

पश्चिम उपनगरे

श्री. ज्ञानदेव मुंढे
उप उद्यान अधीक्षक
(परिमंडळ - ३)

२६८४०१०३ (७४१)
भ्रमणध्वनी - ९८७०१५५५०३
ई-मेल : dysupz3.gardens@mcgm.gov.in

श्री. प्रवीण गोसावी
उप उद्यान अधीक्षक
(परिमंडळ - ४)

२६२३९१६५ (३९८)
भ्रमणध्वनी - ९७६९९४३१०९
ई-मेल : dysgz4.garden@mcgm.gov.in

श्री. दशरथ घुले
उप उद्यान अधीक्षक
(परिमंडळ - ७)

२८०८६९६५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८२०९३४६७६
ई-मेल : dysg.ws@mcgm.gov.in

श्री. प्रवीण गोसावी
उप उद्यान अधीक्षक (वेरावली) (प्र.)

भ्रमणध्वनी - ९७६९९४३१०९

पूर्व उपनगरे

डॉ. प्रशांत मोरे
उप उद्यान अधीक्षक
(परिमंडळ - ५)

भ्रमणध्वनी - ९८६७१२१९९९
ई-मेल : dysgz5.garden@mcgm.gov.in

श्री. साहेबराव गावित
उप उद्यान अधीक्षक
(परिमंडळ - ६)

भ्रमणध्वनी - ९९२०४६४५७७
ई-मेल : dysgz6.garden@mcgm.gov.in

वीरमाता जिजाबाई भोसले वनस्पती उद्यान व प्राणिसंग्रहालय

दुसरा मजला, हम्बोल्ट पेंग्विन कक्ष, वीरमाता जिजाबाई भोसले वनस्पती उद्यान व प्राणिसंग्रहालय,
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मार्ग, भायखळा (पूर्व), मुंबई ४०० ०२७

डॉ. संजय त्रिपाठी
संचालक (प्राणिसंग्रहालय)

२३७७२४२० (वै)
भ्रमणध्वनी - ८८७९७४००१९ / ९८६९२७०२४२ (वै.)
ई-मेल : dirzoo01@mcgm.gov.in

डॉ. (श्रीमती) कोमल राऊळ
उप अधीक्षक

२३७७२४१४
भ्रमणध्वनी - ९८६७११७४११
ई-मेल : dysupzoo@mcgm.gov.in

श्रीमती वंदना मिलखे

उप उद्यान अधीक्षक

२३७७२४१४

भ्रमणध्वनी - ९८६९६९६६२८

ई-मेल : dyp01garden.zoo@mcgm.gov.in

डॉ. अभिषेक साटम

जीवशास्त्रज्ञ

२३७७२४१४

भ्रमणध्वनी - ९८७०७४२५९८

ई-मेल : mumbaizoobiologist@gmail.com

मुंबई अग्निशमन दल

पहिला मजला, भायखळा प्रादेशिक समादेश केंद्र, प्रमुख अग्निशमन अधिकारी यांचे कार्यालय
बापूराव जगताप मार्ग, भायखळा (पश्चिम), मुंबई-४०० ००८

निवास**श्री. रवींद्र आंबुलगेकर**

प्रमुख अग्निशमन अधिकारी (प्र.)

२३००१३९३/९४/९५ (१००)

२५१७०७३०

२३००१३९९ (वै.)

भ्रमणध्वनी - ९९३०४६४८३३

ई-मेल : cfo.mfb@mcgm.gov.in

cfomfb@gmail.com

rnambulgakarmfb@gmail.com

श्री. संतोष सावंत

उप प्रमुख अग्निशमन अधिकारी (परिमंडळ - १)

२३००१३९३/९४/९५ (२०३)

२३००१३९३

भ्रमणध्वनी - ९९३०४६४८३५

ई-मेल : dycfo01.mfb@mcgm.gov.in

sdsawantmfb@gmail.com

श्री. यशवंत जाधव

उप प्रमुख अग्निशमन अधिकारी

(परिमंडळ - २)

(से. नि. दि. ०१.०४.२०२५)

२४१३२०५८

भ्रमणध्वनी - ९९३०४६४८४९

ई-मेल : yrjadhavmfb@gmail.com

श्री. हरिश्चंद्र शेट्टी

उप प्रमुख अग्निशमन अधिकारी

(परिमंडळ - ३)

२९२००९४०/ ४१

२६२०५३०१

भ्रमणध्वनी - ९९३०४६४८३६

ई-मेल : hrshettymfb@gmail.com

श्री. दीपक घोष

उप प्रमुख अग्निशमन अधिकारी

(परिमंडळ - ४)

२८६८०९२९

२८६०२८४७

भ्रमणध्वनी - ९९३०४६४८३४

ई-मेल : dkghoshmfb@gmail.com

श्री. संदेश राणे

उप प्रमुख अग्निशमन अधिकारी

(परिमंडळ - ५)

(से. नि. दि. ०१.०७.२०२५)

२०८५०९९९

भ्रमणध्वनी - ८८५०५९७४८८

ई-मेल : ssranemfb@gmail.com

श्री. आत्माराम मिश्रा

उप प्रमुख अग्निशमन अधिकारी

(परिमंडळ - ६)

२५१८०७३०/ २५१७०७३०

२३८०६००९

भ्रमणध्वनी - ९९३०४६४८०६

ई-मेल : ajmishramfb@gmail.com

श्री. अशोक बनगर

उप प्रमुख अग्निशमन अधिकारी
(से. नि. दि. ०१.०७.२०२५)

२८६८०९२९

२८६०२८४७

भ्रमणध्वनी - ९९३०४६४७५९

ई-मेल : avbangarmfb@gmail.com

श्री. अनिल परब

उप प्रमुख अग्निशमन अधिकारी

२३००९३९३/ ९४ (९३८)

२४९३४२००

भ्रमणध्वनी - ९९३०४६४८३७

ई-मेल : avparabmfb@gmail.com

dycfo07.mfb@mcgm.gov.in

श्री. हरिश्चंद्र गिरकर

उप प्रमुख अग्निशमन अधिकारी

२९२००९४०/ ४९

२६४३५२०६

भ्रमणध्वनी - ९९३०४६४८०३

ई-मेल : hvgirkarmfb@gmail.com

देवनार पशुवधगृह

देवनार पशुवधगृह, गोवंडी रेल्वे स्थानकासमोर, गोवंडी, मुंबई- ४०० ०४३

डॉ. कलिमपाशा पठाण

महाव्यवस्थापक

२५५६३२८४/ ८५/ ८६/ ८७/ ८८ (३०९)

भ्रमणध्वनी - ९६९९४८०४०५

ई-मेल : gm.deonar@mcgm.gov.in

डॉ. सचिन कुलकर्णी

सहायक महाव्यवस्थापक

२०८५३२८४ (३०२)

२५५६३२८५/ ८८ (३०९)

भ्रमणध्वनी - ९९६७२०२८६८

ई-मेल : veteho01.@mcgm.gov.in

सुरक्षा खाते

१/झेड, लव्ह ग्रोव्ह, स्टोअर्स यार्ड, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०९८

श्री. अजित तावडे

प्रमुख सुरक्षा अधिकारी (प्र.)

भ्रमणध्वनी - ९८३३५७८९९२

ई-मेल : cso.security@mcgm.gov.in

श्री. अजित तावडे

उप प्रमुख सुरक्षा अधिकारी (प्रशासन)

भ्रमणध्वनी - ९८३३५७८९९२

ई-मेल : cso.security@mcgm.gov.in

श्री. कैलास सुपे

उप प्रमुख सुरक्षा अधिकारी (प्र.)

(महानगरपालिका मुख्यालय)

२२७५४०७९ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९६९९४६५५५९

ई-मेल : dycso10.security@mcgm.gov.in

श्रीमती सायली गावडे

उप प्रमुख सुरक्षा अधिकारी

(परिमंडळ - १) (शहर)

२३०८९४७०/७९ (३९०)

भ्रमणध्वनी - ९९६७२०२९५९

ई-मेल : dycso09.security@mcgm.gov.in

श्री. मंगेश मुणगेकर

उप प्रमुख सुरक्षा अधिकारी (प्र.)

(परिमंडळ - २) मध्य विभाग

२४३०४९७९

भ्रमणध्वनी - ९९६७२०२९४७

ई-मेल : dycso02.security@mcgm.gov.in

श्री. प्रवीण चव्हाण

उप प्रमुख सुरक्षा अधिकारी
(परिमंडळ - ३)

२६४२२४७१

भ्रमणध्वनी - ९९६७२०२९४४

ई-मेल : dycso03.security@mcgm.gov.in

श्री. मुकुंद मनवाडकर

उप प्रमुख सुरक्षा अधिकारी
(परिमंडळ - ५)

भ्रमणध्वनी - ९९६७२०२९४९

ई-मेल : dycso08.security@mcgm.gov.in

- रिक्त -

उप प्रमुख सुरक्षा अधिकारी
(परिमंडळ - ४)

२८०५७९९९

भ्रमणध्वनी -

ई-मेल : dycso04.security@mcgm.gov.in

- रिक्त -

उप प्रमुख सुरक्षा अधिकारी
(पा. पु. म. नि.) (प्रशासन)

श्री. विलास सुर्वे

उप प्रमुख सुरक्षा अधिकारी
परिमंडळ - १ (पा. पु. म. नि.)

२३००२६३०

भ्रमणध्वनी - ९९६७२०२९४९

ई-मेल : dycso06.security@mcgm.gov.in

- रिक्त -

उप प्रमुख सुरक्षा अधिकारी
परिमंडळ - २ (पा. पु. म. नि.)

२५९९३९८६

भ्रमणध्वनी -

ई-मेल : dycso11.security@mcgm.gov.in

श्री. किरण सूर्यवंशी

उप प्रमुख सुरक्षा अधिकारी
परिमंडळ - ३ (पा. पु. म. नि.) (प्र.)

२५४९९२८८

भ्रमणध्वनी - ९९६७२०२९६४

- रिक्त -

उप प्रमुख सुरक्षा अधिकारी (भरती व प्रशिक्षण)

भ्रमणध्वनी -

ई-मेल : ds011.security@mcgm.gov.in

प्रमुख कामगार अधिकारी

सहावा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

श्री. सुनील जांगळे

प्रमुख कामगार अधिकारी

२२७५४००० (४६०४)

२२६२०२५९

२२७५४२८८ (वै)

भ्रमणध्वनी - ९००४००४५९६

ई-मेल : chlo.labour@mcgm.gov.in

श्री. नितीन बडगुजर

सह प्रमुख कामगार अधिकारी (पूर्व उपनगरे)

२२७५४००० (४६२३)

२२६२०२५९

भ्रमणध्वनी - ९८९९९३०२९९

ई-मेल : jchlo@mcgm.gov.in

श्रीमती क्षितिजा कंडारकर
सह प्रमुख कामगार अधिकारी (पश्चिम उपनगरे)

२२७५४००० (४६९४)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९८९९६२९८७
ई-मेल : jchlo.labour@mcgm.gov.in

श्रीमती लीना इंगळे
सह प्रमुख कामगार अधिकारी (शहर)

२२७५४००० (४६२४)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९४२३६२२४४५
ई-मेल : dl51lb.ho@mcgm.gov.in

श्री. स्वप्निल सुरडकर
सह प्रमुख कामगार अधिकारी (घनकचरा व्यवस्थापन) (प्र.)

२३८४४४५०
भ्रमणध्वनी - ९६९९८०४४७७
ई-मेल : jcl01.swm@mcgm.gov.in

विधी (लीगल)

कक्ष क्रमांक ३११, तिसरा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

अॅड. (श्रीमती) कोमल पंजाबी
कायदा अधिकारी

२२७५४००० (४३३९/४४८५)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९८९९९५०८७५
ई-मेल : lo01.legal@mcgm.gov.in

अॅड. (श्रीमती) कोमल पंजाबी
संयुक्त कायदा अधिकारी
(सर्वोच्च व उच्च न्यायालय)

२२७५४००० (४३९५)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९८९९९५०८७५
ई-मेल : jtlo02.legal@mcgm.gov.in

अॅड. (श्रीमती) सुखश्री मोदले
संयुक्त कायदा अधिकारी
(शहर दिवाणी न्यायालय)

२२७५४००० (४३९४)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९९६९२५२९५०
ई-मेल : jtlo01.legal@mcgm.gov.in

अॅड. (श्रीमती) ममता भोईर
संयुक्त कायदा अधिकारी (प्र.)
(लघुवाद न्यायालय, औद्योगिक व कामगार न्यायालय,
फौजदारी न्यायालय)

२२७५४००० (४३९२)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९७०२४४९८६०
ई-मेल : jtlo03.legal@mcgm.gov.in

अॅड. (श्रीमती) ममता भोईर
उप कायदा अधिकारी
(लघुवाद न्यायालय)

२२७५४०००
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९७०२४४९८६०
ई-मेल : dylo02.legal@mcgm.gov.in

अॅड. हर्षद पिंपळे
उप कायदा अधिकारी
(औद्योगिक व कामगार न्यायालय)

२२७५४००० (४५३५)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९८६९३५८५७५
ई-मेल : dylo01.legal@mcgm.gov.in

अॅड. संदीप पाटील
उप कायदा अधिकारी
(सर्वोच्च न्यायालय)
(से. नि. दि. ३१.०३.२०२५)

२२७५४००० (४३८९)
२२६२०२५१
भ्रमणध्वनी - ९९३०५२५२३२
ई-मेल : dy1008.legal@mcgm.gov.in

अॅड. विकास कुमावत

उप कायदा अधिकारी
(शहर दिवाणी न्यायालय, पश्चिम उपनगरे)

२८४९४६८० / २८४९००३८

भ्रमणध्वनी - ९०८२२००९५२

ई-मेल : dylo07.legal@mcgm.gov.in

अॅड. (श्रीमती) शोभा अजितकुमार

उप कायदा अधिकारी
(हस्तांतरण -२)

२२७५४००० (४३८३)

२२६२०२५९

भ्रमणध्वनी - ९८६९२८६००

ई-मेल : dylo03.legal@mcgm.gov.in

अॅड. (श्रीमती) तृप्ती पुराणिक

उप कायदा अधिकारी
(हस्तांतरण -१)

२२७५४००० (४४८८)

२२६२०२५९

भ्रमणध्वनी - ९८६९३३८९५०

ई-मेल : dylo11.legal@mcgm.gov.in

अॅड. (श्रीमती) तृप्ती पुराणिक

उप कायदा अधिकारी (अति. कार्यभार)
(डीआरटी न्यायालय)

२२७५४००० (४३४४)

२२६२०२५९

भ्रमणध्वनी - ९८६९३३८९५०

ई-मेल : dylo05.legal@mcgm.gov.in

अॅड. (श्रीमती) पल्लवी ठकार

उप कायदा अधिकारी
(उच्च न्यायालय, मूळ बाजू व पी.आय.एल)

२२७५४००० (४३७६)

२२६२०२५९

भ्रमणध्वनी - ९८२०४२७२६०

ई-मेल : dylo06.legal@mcgm.gov.in

अॅड. अमोल दिवटे

उप कायदा अधिकारी
(उच्च न्यायालय, अपिलिय बाजू व पी.आय.एल)

२२७५४००० (४५२७)

२२६२०२५९

भ्रमणध्वनी - ८९०८३४३३५८

ई-मेल : dylo09.legal@mcgm.gov.in

अॅड. (श्रीमती) माधुरी मोरे

उप कायदा अधिकारी
(फौजदारी न्यायालय)

२२७५४००० (४८७३)

२२६२०२५९

भ्रमणध्वनी - ९८२९३४७३६९

ई-मेल : dylo12.legal@mcgm.gov.in

अॅड. (श्रीमती) वंदना महाडिक

उप कायदा अधिकारी
(उच्च न्यायालय, सूट)(ऑर्बिट्रेशन)

२२७५४००० (४८२९)

२२६२०२५९

भ्रमणध्वनी - ९८२०९५६४७९

ई-मेल : dylo10.legal@mcgm.gov.in

अॅड. (श्रीमती) दीपाली पाटील

उप कायदा अधिकारी
(शहर दिवाणी न्यायालय, शहर)
(पूर्व उपनगरे) अति. कार्यभार

२२७५४००० (४३५०)

२२६२०२५९

भ्रमणध्वनी - ९३२०५९७७७८

ई-मेल : dylo04.legal@mcgm.gov.in

dylo13.legal@mcgm.gov.in

अॅड. (श्रीमती) वंदना सावंत

प्रमुख चौकशी अधिकारी
(विधी खाते)

२४९३४५६० (२४०)

भ्रमणध्वनी - ९८९९४३३६३९

ई-मेल : cheo.legal@mcgm.gov.in

अनुज्ञापन खाते

सहावा मजला, मलनि:सारण प्रचालन प्रशासकीय इमारत, दादर उदंचन केंद्र,
२४९, सेनापती बापट मार्ग, दादर (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०२८

श्री. अनिल काटे
अनुज्ञापन अधीक्षक (प्र.)

२४२९९२०३
भ्रमणध्वनी - ९८२०८५०४८४
ई-मेल : sl.licence@mcgm.gov.in

--रिक्त--
सह अनुज्ञापन अधीक्षक

भ्रमणध्वनी -
ई-मेल :

श्री. शरद आयरे
उप अनुज्ञापन अधीक्षक

२४२९९२०४
भ्रमणध्वनी - ९८२९३८४३२९
ई-मेल : dysup01.licence@mcgm.gov.in

श्री. विजय अडसूळ
उप अनुज्ञापन अधीक्षक (प्र.)

२४२९९२०४
भ्रमणध्वनी - ९८९२७८५९०९
ई-मेल : asl04.licence@mcgm.gov.in

--रिक्त--
उप अनुज्ञापन अधीक्षक

२४२९९२०४
भ्रमणध्वनी -
ई-मेल :

श्री. अनिल काटे
सहायक अनुज्ञापन अधीक्षक (प्र.)

२४२९९२०४
भ्रमणध्वनी - ९८२०८५०४८४
ई-मेल : asl04.licence@mcgm.gov.in

श्री. विजय अडसूळ
सहाय्यक अनुज्ञापन अधीक्षक

२४२९९२०४
भ्रमणध्वनी - ९८९२७८५९०९
ई-मेल : asl02.licence@mcgm.gov.in

श्री. श्रीराम मांजरेकर
सहाय्यक अनुज्ञापन अधीक्षक

२४२९९२०४
भ्रमणध्वनी - ९८३३६३७०३३

श्री. अनिल शेवाळे
सहाय्यक अनुज्ञापन अधीक्षक

२४२९९२०४
भ्रमणध्वनी - ९८७०३५९८९८
ई-मेल : asl03.licence@mcgm.gov.in

बाजार खाते

पहिला मजला, महात्मा जोतिबा फुले मंडई, दादाभाई नौरोजी मार्ग, मुंबई - ४०० ००९

श्री. मनीष वळंजू
सहायक आयुक्त (बाजार)
(अतिरिक्त कार्यभार)

२३४४०७४९ (१०२)
२३४२९६३४/२३४३८२६७
भ्रमणध्वनी - ८६५७४८८९९६
ई-मेल : ac.market@mcgm.gov.in

दुकाने व आस्थापना

पाचवा मजला, हॉकर्स प्लाझा इमारत, सेनापती बापट मार्ग, दादर (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०२८

श्री. शैलेश तावडे
प्रमुख अधिकारी
(से. नि. दि. २८.०२.२०२५)

२४३११७५१
२४२२४९०१ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८६९७८९७११
ई-मेल : ci.se@mcgm.gov.in

श्री. सुरेश सोनवणे
उप प्रमुख सुविधाकार

२४३११७५१
भ्रमणध्वनी - ९३२४३५७६४३
ई-मेल : dyciz1.se@mcgm.gov.in

श्री. शैलेश तावडे
उप प्रमुख सुविधाकार

२४३११७५१
भ्रमणध्वनी - ९८६९७८९७११
ई-मेल : dyciz2.se@mcgm.gov.in

-- रिक्त --
उप प्रमुख सुविधाकार

२४३११७५१
भ्रमणध्वनी -
ई-मेल : dyciz3.se@mcgm.gov.in

-- रिक्त --
उप प्रमुख सुविधाकार

२४३११७५१
भ्रमणध्वनी -
ई-मेल : dyciz4.se@mcgm.gov.in

हवामान आणि पर्यावरणीय बदल विभाग

तिसरा मजला, नवीन यानगृह इमारत, हिंदू स्मशानभूमीजवळ, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०१८

श्री. अविनाश काटे
प्रमुख अभियंता

२४९३५६८८/९३
२४९२३४६२ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८९९६९८५८६
ई-मेल : che.envcc@mcgm.gov.in

श्री. मनोहर चर्जे
वैज्ञानिक शास्त्रज्ञ (प्र.)

२६४९७४८३/२६४९८३०८
भ्रमणध्वनी - ९९६७८३५२७४
ई-मेल : sicaqmrl.envcc@mcgm.gov.in

आश्रय योजना कक्ष

तिसरा मजला, वरळी अभियांत्रिकी केंद्र, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०१८

श्री. विकास सामंत
उप प्रमुख अभियंता

२४९३५६८८/९३
भ्रमणध्वनी - ९८९९०६८७४६
ई-मेल : ee.swm@mcgm.gov.in

आपत्कालीन व्यवस्थापन व मध्यवर्ती तक्रार नोंदणी केंद्र विभाग

दुसरा मजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००१

श्री. महेश नावेंकर
संचालक (आपत्कालीन व्यवस्थापन)

२२७५४००० (४२३२)
२२६२०२५१/ २२६९४७२५/ २७/ २२७०४४०३
भ्रमणध्वनी - ९८२०७०२५२५
ई-मेल : director.dm@mcgm.gov.in

श्रीमती रश्मी लोखंडे
प्रमुख अधिकारी

२२६२०२५१/ २२६९४७२५/ २७/ २२७५४००० (४२३३)
भ्रमणध्वनी - ९८३३८०६४०८
ई-मेल : co.dm@mcgm.gov.in

श्रीमती नीलिमा हुंबरे
उप प्रमुख अधिकारी

२२६२०२५१ / २२६९४७२५ / २७ (४८७९)
२२७५४००० (४२३२)
भ्रमणध्वनी - ८८७९६९९४६९
ई-मेल : dycho01.dm@mcgm.gov.in

(आपत्कालीन मदतसेवा व नागरी तक्रारींकरिता क्रमांक १९१६)

राजशिष्टाचार व संपर्क विभाग

पहिला मजला, महानगरपालिका मुख्यालय, मुख्य इमारत, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००१

श्री. अमित वैती
राजशिष्टाचार अधिकारी

२२७५४२०४ / ०६
भ्रमणध्वनी - ९६९९४८०४०१
ई-मेल : irw@mcgm.gov.in
amitvaity2004@gmail.com

श्री. संदीप लाळगे
राजशिष्टाचार अधिकारी

२२७५४२०४ / ०६
भ्रमणध्वनी - ९६९९४८०४०३
ई-मेल : irw@mcgm.gov.in
sandeeplalge@gmail.com

श्री. विवेक रवाळे
उप जनसंपर्क अधिकारी
(प्रतिनियुक्तीवर)

भ्रमणध्वनी - ८८७९३९९९३५

मध्यवर्ती पुराभिलेख कक्ष

सहावा व सातवा मजला, प्रफुल्लबन सोसायटी, मिरांडावाडी महानगरपालिका शाळा इमारत, राम मारुती मार्ग (विस्तारित), शिवाजी पार्क पोलीस ठाण्याजवळ, दादर (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०२८

- रिक्त -
प्रमुख अभिलेख अधिकारी

२४३९५०३०
ई-मेल : rea01cao.cac@mcgm.gov.in

पुरातन वास्तू जतन कक्ष

तळमजला, महानगरपालिका मुख्यालय, मुख्य इमारत, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००१

श्री. संजय गोलतकर
वरिष्ठ पुरातन वास्तुजतन अभियंता

२२७५४०९०
भ्रमणध्वनी - ९८६९४४२४५७
ई-मेल : ae01hcc.hq@mcgm.gov.in

कार्यकारी अभियंता मुख्यालय

तळमजला, महानगरपालिका मुख्यालय, मुख्य इमारत, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००१

श्री. संजय आढाव
कार्यकारी अभियंता (प्रभारी)

२२७५४०८६
भ्रमणध्वनी - ९८२००८५०७६
ई-मेल : ee.hq@mcgm.gov.in

व्यवसाय विकास विभाग

तळमजला, बृहन्मुंबई महानगरपालिका अभियांत्रिकी संकुल, डॉ. ई. मोझेस मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०० ०१८

श्रीमती शशी बाला
प्रमुख (व्यवसाय विकास)

२४९५८९०९ (८९३२) / २४९५८९३२ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८२०८९९४९९
ई-मेल : chief.bdd@mcgm.gov.in

डॉ. सतीश रेवतकर
उप प्रमुख (व्यवसाय विकास)

२४९५८९०९ (८२४९) / २४९५८२४९ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८२२७२९९४९
ई-मेल : dychief.bdd@mcgm.gov.in

मानव संसाधन विभाग

सहावा मजला, मानव संसाधन कार्यालय, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई-४०० ००९

- रिक्त-
मानव संसाधन अधिकारी

२२७५४००० (४६४९)
२२६२०२५९
भ्रमणध्वनी -
ई-मेल : exe.hr@mcgm.gov.in

श्री. मुनाफ शेख
मानव संसाधन अधिकारी (प्र.)

२२७५४००० (४६४९)
२२६२०२५९
२२७५४२७७ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९८९२६४९२९९
ई-मेल : hrc01.hr@mcgm.gov.in

श्रीमती भक्ती राऊळ
उप मानव संसाधन अधिकारी

२२७५४००० (४६४९)
२२६२०२५९
भ्रमणध्वनी - ९८७०४२९०६९
ई-मेल : sub05.hr@mcgm.gov.in

श्रीमती स्वाती जामसंडेकर
उप मानव संसाधन अधिकारी (प्र.)

२२७५४०००
२२६२०२५९
२२७५४०३४ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९९६७६६८४४०
ई-मेल : sub04.hr@mcgm.gov.in

श्री. आनंदा बरकाळे
उप मानव संसाधन अधिकारी (प्र.)

२२७५४००० (४६६४)
२२६२०२५९
भ्रमणध्वनी - ९९८७९४६६४५
ई-मेल : sub03.hr@mcgm.gov.in

श्री. गणेश कापडेकर
उप मानव संसाधन अधिकारी (प्र.)

२२७५४००० (४६३९)
२२६२०२५९
भ्रमणध्वनी - ९९६९०३९६४४
ई-मेल : subc09.hr@mcgm.gov.in

**कार्यस्थळी महिलांवरील लैंगिक अत्याचार प्रतिबंध प्रमुख अंतर्गत तक्रार समिती व
सावित्रीबाई फुले स्त्री संसाधन केंद्र**

राजगृह सोसायटी, बाळाशेट मडुरकर मार्ग, प्रभादेवी (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०१३

श्रीमती चंदा जाधव
अध्यक्षा

२४१८३६४५ (वै)
भ्रमणध्वनी - ९१६७२०३७८०
ई-मेल : secretary.spgrc@mcgm.gov.in

श्रीमती अपूर्वा प्रभू
सचिव
(से. नि. दि. ३०.०४.२०२५)

२४३२५९५०/ २४३२३८६२
भ्रमणध्वनी - ९८२०१७८२९३
ई-मेल : secretary.spgrc@mcgm.gov.in

डॉ. (श्रीमती) कामाक्षी भाटे
अशासकीय सभासद / प्रशिक्षक

२४३२५९५०/ २४३२३८६२
भ्रमणध्वनी - ९८२१०३३२२२
ई-मेल : secretary.spgrc@mcgm.gov.in

श्रीमती स्नेहा खांडेकर
अशासकीय सभासद / प्रशिक्षक

२४३२५९५०/ २४३२३८६२
भ्रमणध्वनी - ९८१९७७०१६६
ई-मेल : secretary.spgrc@mcgm.gov.in

पदनिर्देशित अधिकारी आणि सहायक अभियंता (परिरक्षण)

ए विभाग

श्री. जयदीप मोरे (पदनिर्देशित अधिकारी)
श्री. रवींद्र म्हस्के (सहायक अभियंता, परिरक्षण)
श्री. पवन कावरे (सहायक अभियंता, परिरक्षण)

भ्रमणध्वनी - ९९६९६६६५०५
भ्रमणध्वनी - ९००४६८८६७८
भ्रमणध्वनी - ९९८७५१५११२

बी विभाग

श्री. सूर्यकांत चौधरी (पदनिर्देशित अधिकारी)
श्री. रुपेश भडांगे (सहायक अभियंता, परिरक्षण)

भ्रमणध्वनी - ९८९२३०३९८९
भ्रमणध्वनी - ९७६९९७८८०७

सी विभाग

श्री. अमोल मेश्राम (पदनिर्देशित अधिकारी)
श्री. मनीष पडवळ (सहायक अभियंता, परिरक्षण)

भ्रमणध्वनी - ९९३०७१३५२०
भ्रमणध्वनी - ९९२०९५५५३९

डी विभाग

श्री. दिलीप अहिरे (पदनिर्देशित अधिकारी)
श्री. मनोज जेऊरकर (सहायक अभियंता, परिरक्षण)
श्री. प्रशांत फाटक (सहायक अभियंता, परिरक्षण)

भ्रमणध्वनी - ९८२०३७९८२८
भ्रमणध्वनी - ९९२०२९१९०७
भ्रमणध्वनी - ९८२०१९२७४५

ई विभाग

श्री. अरुणकुमार चौहाण (पदनिर्देशित अधिकारी)
श्री. योगेश चौधरी (सहायक अभियंता, परिरक्षण)
श्री. शरद चव्हाण (सहायक अभियंता, परिरक्षण)

भ्रमणध्वनी - ९९६७७५७००२
भ्रमणध्वनी - ९०२९१५१५८९
भ्रमणध्वनी - ९९२०५९२१७१

एफ दक्षिण विभाग

श्री. महेश पाटील (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ९१५१३१४१४१
श्री. प्रशांत बने (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९६९९७१७६७९
श्री. मंगेश तावरे (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९६९५६२५००

एफ उत्तर विभाग

श्री. बिपीन सुर्वे (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ९८२००६९३५७
श्री. किरण बडगुजर (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९७६९०९९११०
श्री. हरीश चव्हाण (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९८७५२८०८५

जी दक्षिण विभाग

श्री. राजेश चव्हाण (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ९८५०६२९८८९
श्री. राजेश यादव (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ८६९२८६९५९
श्री. संतोष शिंदे (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९८२०९४६४६६

जी उत्तर विभाग

श्री. अजितकुमार आंबी (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ९९६७४९४००२
श्री. जगन्नाथ गव्हाणे (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९३०९८७७३३
श्री. सुधीर निंबाळकर (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९६७६०३४५३

एच पूर्व विभाग

श्रीमती स्वप्नजा क्षीरसागर (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ९१३७३४२३४३
श्री. दीपक जाधव (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९२००५१८०९
श्री. अजयकुमार पाटील (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ८९२८३३१५३६
श्री. सचिन भुजबळ (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९८६७७१५३१७

एच पश्चिम विभाग

श्री. मिलिंद कदम (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ९८९२७२७१५०
श्री. दीपक घोलम (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९७६९५४१०३०
श्री. अरुण मंजुळ (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९८७०९०७८५२

के पूर्व विभाग

श्री. मनीष वळजू (पदनिर्देशित अधिकारी) (अति. कार्यभार)	भ्रमणध्वनी - ८६५७४८८९१६
श्री. भूपेश राणे (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ८४३३६३६५७६
श्री. प्रवीण कापडीस (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९३००५६३९७

के पश्चिम विभाग

श्री. अजय भोंडवे (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ९८२०८०९२४४
श्री. संदीप सालुंखे (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९६९९५२४२८५
श्री. जितेंद्र महाले (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९८७०७७७७७६
श्री. यशपाल हंगरगेकर (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९२७०२९०२९०

के उत्तर विभाग

श्री. मनीष वळंजू (पदनिर्देशित अधिकारी) (अति. कार्यभार)	भ्रमणध्वनी - ८६५७४८८९१६
श्री. प्रकाश धुमाळ (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ८४२२९५८५८५

एल विभाग

श्री. सुरेश हातेकर (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ९८६९३८४६५६
श्री. नितीन देशमुख (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९२००६९६४६
श्री. जीवन राठोड (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९८२०८९४७६६

एम पूर्व विभाग

श्री. संजय वाघमारे (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ९२२३३९९४३८
श्री. राजेंद्र पुजारी (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ७५०६३६३८४५
श्री. संतोष मेथर (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९६९९०८९९२२

एम पश्चिम विभाग

श्री. नितीन कांबळे (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ९८९२८२०९९८
श्री. संतोष निकाळजे (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ८६५२२४५७८६

एन विभाग

श्री. विशाल म्हैसकर (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ९८९२७०६८९९
श्री. ज्ञानेश्वर उकिर्डे (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९७६९००३७३८
श्री. आनंद पांचाळ (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९६७६३४९०४
श्री. भारत केदार (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९६७७६९५३७

पी दक्षिण विभाग

श्री. निषाद कुलकर्णी (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९७६९९६६६३५
--	-------------------------

पी उत्तर विभाग

श्री. सागर राणे (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ९७६९२०००५९
श्री. उज्ज्वलसिंग जमादार (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९६७५३९०९०
श्री. मंदार चौधरी (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९६७४३८२७४

पी पूर्व विभाग

श्री. उज्ज्वलसिंग जमादार (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९६७५३९०९०
--	-------------------------

आर दक्षिण विभाग

श्री. अभय जगताप (पदनिर्देशित अधिकारी)	भ्रमणध्वनी - ८७७९४०३८८२
श्री. अमोल गावित (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९९८७५३८४४८
श्री. हेमंत पंत (सहायक अभियंता, परिरक्षण)	भ्रमणध्वनी - ९८९९६९३५३६

आर मध्य विभाग

- रिक्त -- (पदनिर्देशित अधिकारी)
श्री. मच्छिंद्र मोहिते (सहायक अभियंता, परिरक्षण)
श्री. हितेंद्र कोसंबिया (सहायक अभियंता, परिरक्षण)

भ्रमणध्वनी - ९५९४४२९३८५
भ्रमणध्वनी - ९००४०२२४७०

आर उत्तर विभाग

श्री. संजय सांबरे (पदनिर्देशित अधिकारी)
श्री. सुशील इंगोले (सहायक अभियंता, परिरक्षण)
श्री. नितीन शिंदे (सहायक अभियंता, परिरक्षण)

भ्रमणध्वनी - ९८७०४६९३२६
भ्रमणध्वनी - ९००४६६८४८५
भ्रमणध्वनी - ७७९८८३२४२४

एस विभाग

श्री. अमिशा बांगडे (पदनिर्देशित अधिकारी)
श्री. राहुल जाधव (सहायक अभियंता, परिरक्षण)
श्री. महेश पाटील (सहायक अभियंता, परिरक्षण)

भ्रमणध्वनी - ९९७५९२६८४७
भ्रमणध्वनी - ९९६७४३६६९९
भ्रमणध्वनी - ९२२९५८५७००

टी विभाग

श्री. गजानन धोत्रे (पदनिर्देशित अधिकारी)
श्री. संदीप देशपांडे (सहायक अभियंता, परिरक्षण)
श्री. संदीप मोरे (सहायक अभियंता, परिरक्षण)

भ्रमणध्वनी - ९००४६२७४०९
भ्रमणध्वनी - ९६९९७०५८८३
भ्रमणध्वनी - ९७५७४०२८४८

बेस्ट उपक्रमाचे प्रमुख अधिकारी

महाव्यवस्थापकांचे कार्यालय, पहिला मजला, बेस्ट भवन, बेस्ट मार्ग, कुलाबा, मुंबई - ४०० ००९

महाव्यवस्थापक

२२८५६२६२ (३९३/३९४)/ २२८७३९६९-६२
२२७९९३९३/ ३९४
भ्रमणध्वनी -
ई-मेल : gm@bestundertaking.com

श्री. बिलाल शेख
सहायक महाव्यवस्थापक (विद्युत पुरवठा)
(से. नि. दि. २८.०२.२०२५)

२२८५६२६२ (५०९/५९०)
२२८३०२८४ / २२७९९५९०
भ्रमणध्वनी - ९९६७९९५०९४
ई-मेल : electric@bestundertaking.com
agmes@bestundertaking.com

श्री. अ. श्रीनिवासराव विठ्ठलराव
सह. व्यवस्थापक परिवहन अभियांत्रिकी

२२७९९८०२ (कुलाबा)
२२८५६२६२ (८०२)
२४९३०८२७ (दादर)
२४९९४२०३
२४९४६२६२ (२०३)
भ्रमणध्वनी - ९३२२८८०६२६
ई-मेल : asrao@bestundertaking.org

श्री. अभिजीत पिसाळ

मुख्य लेखा अधिकारी व वित्तीय सल्लागार वरिष्ठ

२२७९९३७९/२२७९९३९८

भ्रमणध्वनी - ९६५७७९७४६३

ई-मेल : cao&fa@bestundertaking.org

श्री. गोपाळ सांगवेकर

वरिष्ठ व्यवस्थापक आंतरलेखा

(से. नि. दि. ३०.११.२०२५)

२२८९६४२६/२२७९९३७०

भ्रमणध्वनी - ९७५७९७५९९९

ई-मेल :agmaudit@bestundertaking.com

श्री. श्रीनिवास पोतनीस

मुख्य अभियंता (स्थापत्य)

२२७९९४६९

२२८५६२६२ (४६९)

भ्रमणध्वनी - ९८६९४८५९९९

ई-मेल : cecivil@bestundertaking.com

श्री. राजेंद्र डुबल

सहा. महाव्यवस्थापक (विधी)

२२७९९४५९

२२८५६२६२ (४५९)

भ्रमणध्वनी - ७५०६३५६७९९

ई-मेल : agml@bestundertaking.com

श्री. रमेश मडावी

मुख्य व्यवस्थापक (वाहतूक)

२२७९९८६९ / २२७९९८६३

२२८५६२६२ (८६९)

भ्रमणध्वनी - ९८८९५५२९७६/८९०४०३९७००

ई-मेल : cmtr@bestundertaking.com

transport@bestundertaking.com

डॉ. राजेंद्र पाटसुते

मुख्य व्यवस्थापक (मा. सं. व औ. सा.)

(से. नि. दि. ३१.०७.२०२५)

२२७९९३३९/२२८५६२६२ (३३९)

भ्रमणध्वनी - ९८६९४०५९९०

ई-मेल : personaldept@bestundertaking.com

श्री. शाम हेगडे

उप मुख्य सुरक्षा व दक्षता अधिकारी

२२७९९३५९/२२७९९३५२/२२७९९३६२

भ्रमणध्वनी - ९८६९६२६९२०

ई-मेल : csvo@bestundertaking.com

श्री. सुदास सावंत

जनता संपर्क अधिकारी

२२८५६२६२ (३९५/३९६)

२२७९९३९५/९६

भ्रमणध्वनी - ७३०३७८८२९५

ई-मेल : probestundertaking@gmail.com

महाराष्ट्र विधानमंडळ *

श्री. सी. पी. राधाकृष्णन
राज्यपाल

प्रा. राम शिंदे
सभापती
महाराष्ट्र विधानपरिषद

अॅड. राहुल नार्वेकर
अध्यक्ष
महाराष्ट्र विधानसभा

डॉ. (श्रीमती) नीलम गोऱ्हे
उप सभापती
महाराष्ट्र विधानपरिषद

- रिक्त -
उपाध्यक्ष
महाराष्ट्र विधानसभा

श्री. अंबादास दानवे
विरोधी पक्ष नेता
महाराष्ट्र विधानपरिषद

- रिक्त -
विरोधी पक्ष नेता
महाराष्ट्र विधानसभा

महाराष्ट्र राज्याचे मंत्रिमंडळ *

नाव	विभाग	दूरध्वनी क्रमांक	
		कार्यालय	निवास
मुख्यमंत्री			
श्री. देवेंद्र सरिता गंगाधरराव फडणवीस	गृह, ऊर्जा (अपारंपरिक ऊर्जा वगळून), विधी व न्याय, सामान्य प्रशासन, माहिती व जनसंपर्क, आणि (इतर कोणत्याही मंत्र्यांना विवक्षितपणे नेमून न दिलेले विभाग किंवा विषय)	२२०२५१५१	२३६३४९५०
		२२०२५२२२	२३६३०४०८
		२२८५४१६६	२३६३०९५८
		२२७९३३४०	
उप मुख्यमंत्री			
श्री. एकनाथ गंगुबाई संभाजी शिंदे	नगरविकास, गृहनिर्माण, सार्वजनिक बांधकाम (सार्वजनिक उपक्रम)	२२०२२४०१	२३६३०२८६
		२२०२५०१४	२३६३०६०९
उप मुख्यमंत्री			
श्री. अजित आशाताई अनंतराव पवार	वित्त व नियोजन, राज्य उत्पादन शुल्क	२२८७१४४०	२३६२१६१२
		२२८७५४४१	२३६३१६०६
		२२०२४३०१	२३६३४८७७
मंत्री			
श्री. चंद्रशेखर प्रभावती कृष्णराव बावनकुळे	महसूल	२२०२७१७४	२३६८५५०१
		२२०२९७४२	२३६७६९५१
श्री. राधाकृष्ण सिंधूताई एकनाथराव विखे-पाटील	जलसंपदा (गोदावरी व कृष्णा खोरे विकास महामंडळ)	२२०२४८५०	२३५१४८८९
		२२०२५२४७	२३५२४६६४
श्री. हसन सकिना मियालाल मुश्रीफ	वैद्यकीय शिक्षण	२२०२४९५०	२२८१७०६४
		२२०२५३६०	२२८१७०७८
श्री. चंद्रकांत (दादा) सरस्वती बच्चू पाटील	उच्च व तंत्रशिक्षण, संसदीय कार्य	२२०२५३९८	२२०२००९२
		२२०२४७५१	२२०२०६१५
श्री. गिरीश गीता दत्तात्रय महाजन	जलसंपदा (विदर्भ, तापी व कोकण खोरे विकास महामंडळ), आपत्ती व्यवस्थापन	२२०२६६५८	२३६३७०७५
		२२०२४८३२	२३६३३६७६
श्री. गणेश सुभद्रा रामचंद्र नाईक	वने	२२८७५९३०	२२०२०५२७
		२२८७६३४२	२२०२०५७८

श्री. गुलाबराव रेवाबाई रघुनाथ पाटील	पाणीपुरवठा व स्वच्छता	२२८४३६५७ २२८४३६४७	२३६३००९६ २३६३४६६९
श्री. दादाजी रेश्माबाई दगडू भुसे	शालेय शिक्षण	२२०२५३२८ २२८४३६१४	२२०२३४७८ २२०२३४७९
श्री. संजय प्रमिला दुलिचंद राठोड	मृद व जलसंधारण	२२८८६०२५ २२८८६२९३	२३६३२०४५ २३६३४३४४
श्री. धनंजय रुक्मिणी पंडितराव मुंडे	अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण	२२०२५३०० २२०२४६८८	२३६४६६१२ २३६४६६१३
श्री. मंगलप्रभात प्रेमकंवर गुमनमल लोढा	कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नाविन्यता	२२०२५३०८ २२०२४५९२	२२०२००९७ २२८८००८३
श्री. उदय स्वरुपा रविंद्र सामंत	उद्योग, मराठी भाषा	२२८४३६२८ २२८४३६६४	२३६१३५१४ २३६११५८९
श्री. जयकुमार नयनकुंवर जितेंद्रसिंह रावल	पणन, राजशिष्टाचार	२२८४३२४६ २२८४३२६४	२३६१८५८५ २३६१८६८६
श्रीमती पंकजा प्रज्ञा गोपिनाथ मुंडे	पर्यावरण व वातावरणीय बदल, पशुसंवर्धन	२२०२३८५८ २२०२५०५१	२३६२०७७१ २३६२०७७०
श्री. अतुल लिलावती मोरेश्वर सावे	इतर मागास बहुजन कल्याण, दुग्धविकास अपारंपरिक ऊर्जा	२२०२३९९२ २२०२२१००	२२८८२९०२ २२८८२१९०
डॉ. अशोक जनाबाई रामाजी ऊईके	आदिवासी विकास	२२०२५२५० २२०२५३६२	२२०२३४७५ २२०२३४७६
श्री. शंभूराज विजयादेवी शिवाजीराव देसाई	पर्यटन, खनिकर्म, माजी सैनिक कल्याण	२२०४२८१० २२८८५१०४	२३६१६६९९ २३६२६६९९
अॅड. आशिष मीनल बाबाजी शेलार	माहिती तंत्रज्ञान, सांस्कृतिक कार्य	२२०२४७०० २२०२५७३६	२२०२५३११ २२०२४५७०
श्री. दत्तात्रय गिरीजाबाई विठोबा भरणे	क्रीडा व युवक कल्याण, अल्पसंख्याक विकास व औकाफ	२२०२३०५९ २२०२२९२४	२२८८६०९६ २२८८६२९४
कु. आदिती वरदा सुनिल तटकरे	महिला व बालविकास	२२८१७०४० २२८१७०७४	२२०२२२२९ २२८२९५३५
श्री. शिवेंद्रसिंह अरुणाराजे अभयसिंहराजे भोसले	सार्वजनिक बांधकाम (सार्वजनिक उपक्रम वगळून)	२२८८६१८८ २२८८६०९३	२२०२०३३४ २२०२०४३३
अॅड. माणिकराव सरस्वती शिवाजी कोकाटे	कृषी	२२८४२५५९ २२८४२४४०	
श्री. जयकुमार कमल भगवानराव गोरे	ग्रामविकास व पंचायत राज	२२०२५२४१ २२०२५२२५	२२८२८२१४ २२८५४६३१
श्री. नरहरी सावित्रीबाई सिताराम झिरवाळ	अन्न व औषध प्रशासन, विशेष सहाय्य	२२८३१९८३ २२०२५३१३	
श्री. संजय सुशीला वामन सावकारे	वस्त्रोद्योग	२२८४२७२० २२८४२७९१	
श्री. संजय शकुंतला पांडुरंग शिरसाट	सामाजिक न्याय	२२०४२३१४ २२०४२३१५	
श्री. प्रताप इंदिराबाई बाबुराव सरनाईक	परिवहन	२२०२५२७० २२०२६५८२	
श्री. भरत विठाबाई मारुती गोगावले	रोजगार हमी योजना, फलोत्पादन, खारभूमी विकास		२२०२०३८५ २२०२०३८६

श्री. मकरंद सुमन लक्ष्मणराव जाधव (पाटील)	मदत व पुनर्वसन		२२८२६९६४ २२८२६६९८
श्री. नितेश नीलम नारायण राणे	मत्स्यव्यवसाय व बंदरे	२२०२५२७७ २२०२७०७५ २२७९४३२९	२२०२२५४० २२०४६११४
श्री. आकाश सुनिता पांडुरंग फुडकर	कामगार	२२८४३७१८ २२८१३६२३	
श्री. बाबासाहेब शांताबाई मोहनराव पाटील	सहकार	२२८४३६६५ २२०२३१६५	२२०२७१६२ २२०२०५४०
श्री. प्रकाश सुशिला आनंदराव आबिटकर	सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण	२२०२०३५५ २२०२०३५२	२२०२०२९० २२०२०२९१

राज्यमंत्री

अॅड. आशिष उमादेवी नंदकिशोर जयस्वाल	वित्त, नियोजन, कृषी, मदत व पुनर्वसन, विधी व न्याय, कामगार	२२०२१५०१ २२०२१५०२	२२०२०२५१ २२०२०२५२
श्रीमती माधुरी मीरा सतिश मिसाळ	नगर विकास, परिवहन, सामाजिक न्याय, वैद्यकीय शिक्षण, अल्पसंख्याक विकास व औकाफ	२२०२५००१ २२८७१७०५	
डॉ. पंकज कांचन राजेश भोयर	गृह (ग्रामीण), गृहनिर्माण, शालेय शिक्षण, सहकार, खनिकर्म	२२८८६०९० २२८४३७४१	२२०२१३२० २२०२१३२१
श्रीमती मेघना दीपक साकोरे - बोर्डीकर	सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण, पाणीपुरवठा व स्वच्छता, ऊर्जा, महिला व बाल विकास, सार्वजनिक बांधकाम (सार्वजनिक उपक्रम)		
श्री. इंद्रनील अनिता मनोहर नाईक	उद्योग, सार्वजनिक बांधकाम (सार्वजनिक उपक्रम वगळून), उच्च व तंत्र शिक्षण, आदिवासी विकास, पर्यटन, मृदू व जलसंधारण	२२०२११०३ २२०२११०४	
श्री. योगेश ज्योती रामदास कदम	गृह (शहरे), महसूल, ग्रामविकास व पंचायत राज, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण, अन्न व औषध प्रशासन	२२०२०३९६ २२०२०३९७	२२०२१०३६ २२०२१०३६

* (दि.०८.०१.२०२५ पर्यंत अद्ययावत)

मुंबईतील खासदार

नाव	मतदारसंघ	दूरध्वनी क्रमांक	भ्रमणध्वनी क्रमांक
श्री. अरविंद सावंत	दक्षिण मुंबई	०२२-२४१८४४८८	९८६९००४४८८
श्री. अनिल देसाई	दक्षिण-मध्य मुंबई		९३२३६७८५८५
श्री. पीयूष गोयल	उत्तर मुंबई	०११-२३७९४५१७	९८२१०८२५४४
प्रा. (श्रीमती) वर्षा गायकवाड	उत्तर-मध्य मुंबई		७७३८२२३३४५
श्री. रवींद्र वायकर	वायव्य (उत्तर-पश्चिम) मुंबई		९५९४०१११११
श्री. संजय पाटील	ईशान्य (उत्तर-पूर्व) मुंबई	०२२-२५९४७७८३	९८२००९६३५०

मुंबईतील विधान परिषद सदस्य

नाव	मतदारसंघ	भ्रमणध्वनी क्रमांक
श्री. उद्धव ठाकरे	विधानसभा सदस्यांद्वारा	९००४११५४७२
अॅड. अनिल परब	विधानसभा सदस्यांद्वारा	९८२०४१३५०५
श्री. मिलिंद नावकर	विधानसभा सदस्यांद्वारा	७४००४६६३३३
श्री. प्रवीण दरेकर	विधानसभा सदस्यांद्वारा	९८३३३२१२६३

श्री. प्रसाद लाड
 डॉ. (श्रीमती) मनिषा कायदे
 श्री. सुनील शिंदे
 श्री. राजहंस सिंह
 श्री. अशोक (भाई) जगताप
 श्री. सचिन अहिर

विधानसभा सदस्यांद्वारा
 मा. राज्यपाल यांचेद्वारा नियुक्त
 मुंबई स्थानिक प्राधिकारी संस्था
 मुंबई स्थानिक प्राधिकारी संस्था
 विधानसभा सदस्यांद्वारा
 विधानसभा सदस्यांद्वारा

८१०८१८८८८८
 ९८२०२३६३०४
 ९८६९०००१५५
 ९८२०७०२८८८
 ८२९१७०००००
 ९८२०३४८७४०

बृहन्मुंबईतील विधानसभा सदस्य मुंबई उपनगर जिल्हा

मतदारसंघ क्रमांक / नाव

१५२-बोरिवली
 १५३-दहिसर
 १५४-मागाठाणे
 १५५-मुलुंड
 १५६-विक्रोळी
 १५७-भांडुप (पश्चिम)
 १५८-जोगेश्वरी (पूर्व)
 १५९-दिंडोशी
 १६०-कांदिवली (पूर्व)
 १६१-चारकोप
 १६२-मालाड (पश्चिम)
 १६३-गोरेगाव
 १६४-वसोवा
 १६५-अंधेरी (पश्चिम)
 १६६-अंधेरी (पूर्व)
 १६७-विलेपार्ले
 १६८-चांदिवली
 १६९-घाटकोपर (पश्चिम)
 १७०-घाटकोपर (पूर्व)
 १७१-मानखुर्द शिवाजी नगर
 १७२-अणुशक्ती नगर
 १७३-चेबूर
 १७४-कुर्ला
 १७५-कलिना
 १७६-वांद्रे (पूर्व)
 १७७-वांद्रे (पश्चिम)

नाव

श्री. संजय उपाध्याय
 श्रीमती मनीषा चौधरी
 श्री. प्रकाश सुर्वे
 श्री. मिहिर कोटेचा
 श्री. सुनील राऊत
 श्री. अशोक पाटील
 श्री. अनंत नर
 श्री. सुनील प्रभू
 श्री. अतुल भातखळकर
 श्री. योगेश सागर
 श्री. अस्लम शेख
 श्रीमती विद्या ठाकूर
 श्री. हारुन खान
 श्री. अमीत साटम
 श्री. सुरजी पटेल (काका)
 अॅड. पराग अळवणी
 श्री. दिलीप लांडे
 श्री. राम कदम
 श्री. पराग शाह
 श्री. अबू आझमी
 श्रीमती सना मलिक
 श्री. तुकाराम काते
 श्री. मंगेश कुडाळकर
 श्री. संजय पोतनीस
 श्री. वरुण सरदेसाई
 अॅड. आशिष शेलार

भ्रमणध्वनी क्रमांक

९९६७१९५०००
 ९३२०१२३४१३
 ९८२०३४९२३
 ९८००९४६९४
 ९८२०२४५०५२
 ९८२१४३९८०
 ९७०२५९७०२५
 ९८२०७०२७७७
 ९८९२२०८५८८
 ९८१९८०२७२७
 ९८९२९१५५५७
 ९७६९१३८९२५
 ९८२०१८६६३३
 ९८२०३४७१७९
 ९८२०१३०९५०
 ९८२०३५०५४४
 ९८३३२०१६४६
 ९८३३१५१९१२
 ९३२४९१११११
 ९८२१६६७७५५
 ९८९२१५४००५
 ९७०२४९०८८७
 ९३२२२७८९२५
 ९३२३३३६६३३
 ९८२११८९७७९
 ९८२०१२०२०५

मुंबई शहर जिल्हा

१७८-धारावी
 १७९-सायन कोळीवाडा
 १८०-वडाळा
 १८१-माहिम
 १८२-वरळी
 १८३-शिवडी
 १८४-भायखळा
 १८५-मलबार हिल
 १८६-मुंबादेवी
 १८७-कुलाबा

डॉ. ज्योती गायकवाड
 कॅप्टन आर. तमिल सेल्वन
 श्री. कालिदास कोळंबकर
 श्री. महेश सावंत
 श्री. आदित्य ठाकरे
 श्री. अजय चौधरी
 श्री. मनोज जामसुतकर
 श्री. मंगलप्रभात लोढा
 श्री. अमिन पटेल
 अॅड. राहुल नार्वेकर

७२०८१११५९८
 ९८२००५८१२८
 ९३२४१५४८४८
 ९८१९१८८७३२
 ९८१९९४००१०
 ९८२०५१०१७१
 ९८२०३७४९०
 ९८२००२१५९२
 ९८२०१०५७६१
 ९८१९२१९१६६

महाराष्ट्र शासनाचे सचिव *

पदनाम व विभाग	दूरध्वनी क्र. आणि ई-मेल
श्रीमती सुजाता सौनिक	मुख्य सचिव २२०२५०४२ / २२०२८७६२ cs@maharashtra.gov.in
श्रीमती व्ही. राधा	अपर मुख्य सचिव, सेवा २२८८६१४१ acs.gadservices@maharashtra.gov.in
डॉ. इ सिं चहल	अपर मुख्य सचिव, गृह २२०४८१३० acs.home@maharashtra.gov.in
श्रीमती मनिषा म्हैसकर	अतिरिक्त मुख्य सचिव व मुख्य राजशिष्टाचार अधिकारी (अति. कार्यभार) २२०२४४३८ psec.protocol@maharashtra.gov.in
श्री. एस. चोकलिंगम	प्रधान सचिव व मुख्य निवडणूक अधिकारी २२०२९९६५ ceo_emaharashtra@eci.gov.in
श्रीमती सीमा व्यास	अपर मुख्य सचिव व विशेष चौकशी अधिकारी (१) २२८२१०३७ acs.gadseo1@maharashtra.gov.in
श्री. संजय सेठी	अपर मुख्य सचिव (विमानचालन या विषयाचा कार्यभार) २२०२६५३४ psec.civilaviaeion@maharashtra.gov.in
श्री. पराग जैन नैनुटिया	प्रधान सचिव, माहिती तंत्रज्ञान २२०२१८५० psec.it@maharashtra.gov.in
श्री. विकास खारगे	मा. मुख्यमंत्री यांचे अतिरिक्त मुख्य सचिव २२०२१८५० acs1.cm@maharashtra.gov.in
श्रीमती अश्विनी भिडे	मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव २२०२५०७३ psec1.cm@maharashtra.gov.in
डॉ. श्रीकर परदेशी	मा. मुख्यमंत्री यांचे सचिव २२०२५०७३ dg.warroom@maharashtra.gov.in
श्री. आशिष शर्मा	मा. उप मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव २२८७१४४० ps2dcm@maharashtra.gov.in
श्री. एन. नवीन सोना	मा. उप मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव २२०२७१५१ sec.gadseo02@maharashtra.gov.in
श्रीमती अंशू सिन्हा	प्रधान सचिव, विशेष चौकशी २२०२७१५१ sec.gadseo2@maharashtra.gov.in
श्री. एस. एम. देशपांडे	सचिव, विशेष चौकशी अधिकारी (२) (अति. कार्यभार) २२०२५००९ acs.transport@maharashtra.gov.in
श्री. संजय सेठी	अतिरिक्त मुख्य सचिव, परिवहन व बंदरे २२८२१७४३ psec.homeapl@maharashtra.gov.in
श्रीमती राधिका रस्तोगी	प्रधान सचिव, अ. व सु. २२०२३५७२ psec.homespl@maharashtra.gov.in
श्री. संजय सक्सेना	प्रधान सचिव, विशेष २२०२४५८८ psec.revenue@maharashtra.gov.in
श्री. राजेश कुमार	अपर मुख्य सचिव, महसूल, नोंदणी व मुद्रांक शुल्क २२८३६३६३ sec.revenueappl@maharashtra.gov.in
श्री. संतोष कुमार	प्रधान सचिव २२०२३३६३ sec.forest@maharashtra.gov.in
श्री. मिलिंद म्हैसकर	अतिरिक्त मुख्य सचिव, वने

डॉ. सोनिया सेठी	अपर मुख्य सचिव, मदत आणि पुनर्वसन	२२०२५२७४ psec.r&r@maharashtra.gov.in
श्री. ओ. पी. गुप्ता	अपर मुख्य सचिव, वित्त (अतिरिक्त कार्यभार) क्रीडा (अतिरिक्त कार्यभार)	२२०२९७२१ acs.finance@maharashtra.gov.in
श्रीमती शैला ए.	सचिव, सुधारणा	२२०२५४४८/३०८५ psec.reforms@maharashtra.gov.in
श्री. सौरभ विजय	प्रधान सचिव, व्यय	२२८३७२६५ psec.exp@maharashtra.gov.in
श्रीमती रिचा बागला	प्रधान सचिव, लेखा आणि कोषागारे	२२०२९३३५ acs.a&t@maharashtra.gov.in
श्री. विकासचंद्र रस्तोगी	प्रधान सचिव, कृषी	२२०२५३५७ acs.agri@maharashtra.gov.in
श्री. तुकाराम मुंढे	सचिव, पशुसंवर्धन, दुग्धविकास	२२०२७०१८ psec.adf@maharashtra.gov.in
श्री. राजेश कुमार	अपर मुख्य सचिव, मत्स्यवसाय (अतिरिक्त कार्यभार)	२२०२७०१८ psec.adf@maharashtra.gov.in
श्रीमती अंशू सिन्हा	प्रधान सचिव, वस्त्रोद्योग, सहकार, पणन	२२८३६८१९ sec.texttile@maharashtra.gov.in
श्री. अनुप कुमार	अपर मुख्य सचिव, सहकार व पणन	२२०२५२८३ psec.coop@maharashtra.gov.in
श्रीमती आभा शुक्ला	अपर मुख्य सचिव, ऊर्जा	२२०२६७६७ psec.energy@maharashtra.gov.in
श्रीमती आय. ए. कुंदन	प्रधान सचिव, उद्योग, ऊर्जा, कामगार	२२०२७४३३ sec.labour@maharashtra.gov.in
श्री. एकनाथ डवले	प्रधान सचिव, ग्रामविकास व पंचायत राज	२२०२५२०१ sec.rdd@maharashtra.gov.in
श्री. सुनील चव्हाण	सचिव, मृदू आणि जलसंधारण विभाग	२२०२५३४९
श्री. विजय बाघमारे	सचिव, आदिवासी विकास विभाग	२२०२६७४२ sec.tribal@maharashtra.gov.in
श्री. गणेश पाटील	सचिव, कौशल्य विकास व उद्योजकता विभाग	२२०४७२३६ psec.skillcs@maharashtra.gov.in
श्रीमती विनीता वैद-सिंगल	प्रधान सचिव, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग (अतिरिक्त कार्यभार)	२२८२३८१९ sec.vjntpbcsw@maharashtra.gov.in
श्री. असीम कुमार गुप्ता	अपर मुख्य सचिव, नगर विकास विभाग (१)	२२०२६४१९ psec.ud1@maharashtra.gov.in
डॉ. के. एच. गोविंदराज	प्रधान सचिव, नगर विकास (२)	२२८२४१११ sec.ud2@maharashtra.gov.in
डॉ. हर्षदीप कांबळे	प्रधान सचिव, सामाजिक न्याय आणि विशेष सहायता विभाग	२२०२६६८८ pes.socjustice@maharashtra.gov.in
श्रीमती जयश्री भोज	सचिव, अन्न, नागरी पुरवठा आणि ग्राहक संरक्षण विभाग	२२०२४८५९ sec.fes@maharashtra.gov.in
श्रीमती विनिता वैद-सिंगल	प्रधान सचिव, पर्यावरण व वातावरणीय बदल विभाग	२२८७३८४५ psec.env@maharashtra.gov.in

श्रीमती वल्सा नायर-सिंह	अपर मुख्य सचिव, गृहनिर्माण विभाग	२२८२१९६९ acs.housing@maharashtra.gov.in
श्री. अतुल पाटणे	सचिव, पर्यटन	२२०२३४७२
श्री. विकास खारगे	पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग प्रधान सचिव, सांस्कृतिक कार्य या विषयाचा अतिरिक्त कार्यभार	psec.tourism@maharashtra.gov.in
श्री. संजय खंदारे	प्रधान सचिव, पाणीपुरवठा आणि स्वच्छता विभाग	२२६२६४०७ psec.wssd@maharashtra.gov.in
श्री. अनुप कुमार यादव	सचिव, महिला व बालकल्याण विभाग	२२०२७०५० psec.wchd@maharashtra.gov.in
श्री. बी. वेणूगोपाळ रेड्डी	अतिरिक्त मुख्य सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग	२२०२५३०१ pses.higheredu@maharashtra.gov.in
श्रीमती मनिषा म्हैसकर	सचिव, मराठी भाषा विभाग (अतिरिक्त कार्यभार)	२२०२७५५४
श्री. रणजीत सिंह देओल	प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण	२२०२५२९२ acs.schedu2@maharashtra.gov.in
श्री. निपूण विनायक	सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग (१)	२२६१७३८८ psec.pubhealth@maharashtra.gov.in
श्री. विरेंद्र सिंग	सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग (२)	२२६१८४५५ psec2.pubhealth@maharashtra.gov.in
श्री. दिनेश वाघमारे	प्रधान सचिव, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग रोहयो (अतिरिक्त कार्यभार)	२२६२१७९ psec.mededu@maharashtra.gov.in
डॉ. राजगोपाल देवरा	प्रधान सचिव व विकास आयुक्त (नियोजन विभाग)	२२०२९४९६ acs.planning@maharashtra.gov.in
श्रीमती सुवर्णा केवले	प्रधान सचिव व विधी परामर्शी, विधी व न्याय विभाग	२२०२७२७२ psec.rla@maharashtra.gov.in
श्री. अमोघ कलौती	सचिव व वरिष्ठ विधी सल्लागार, विधी व न्याय विभाग	२२८२२९९६ @maharashtra.gov.in
श्री. सतीश वाघोले	सचिव, विधी विधान, विधी व न्याय विभाग	२२८५६४८४ sec.legislation@maharashtra.gov.in
श्री. सतीश वाघोले	सचिव, संसदीय कार्य विभाग (प्रभारी कार्यभार)	२२८५६४८४ sec.pud@maharashtra.gov.in
श्रीमती मनिषा म्हैसकर	अपर मुख्य सचिव, सार्वजनिक बांधकाम विभाग	२२०२६६१२ acs.pwd@maharashtra.gov.in
श्री. सदाशिव साळुंखे	सचिव, रस्ते (सार्वजनिक बांधकाम विभाग)	२२०२०१४९ sec.pwdroads@maharashtra.gov.in
श्री. संजय दशपुते	सचिव, बांधकामे (सार्वजनिक बांधकाम विभाग)	२२०२४८०० sec.pwdworks@maharashtra.gov.in
श्री. दीपक कपूर	अपर मुख्य सचिव, जलसंपदा विभाग	२२०२३०३८ psecwr.wrd@maharashtra.gov.in
श्री. संजय बेलसरे	सचिव, लाभक्षेत्र विकास (जलसंपदा विभाग)	२२०२३१०९ sec.cada@maharashtra.gov.in
श्री. राजेंद्र मोहिते	सचिव, प्रकल्प समन्वय (जलसंपदा विभाग)	२२०२३५७४ sec.pcwr@maharashtra.gov.in
श्री. त्रिजेश सिंह	प्रधान सचिव तथा महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय	२२०२७९५६ dg.gipr@maharashtra.gov.in

विभागीय आयुक्त *

डॉ. राजेश देशमुख	कोकण	०२१४१-२२८७४१३२, २७५७१३२४ divcom.konkan@maharashtra.gov.in
डॉ. प्रवीण गोडाम	नाशिक	०२५३-२४६१९०९, २४६१०९६ divcom.nashik@maharashtra.gov.in
डॉ. चंद्रकांत पुलकुंडवार	पुणे	०२०-२६३६२२२३ divcom.pune@maharashtra.gov.in
श्री. दिलीप गावडे	छत्रपती संभाजीनगर	०२४०-२३३१२९४ divcom.aurangabad@maharashtra.gov.in
श्रीमती विजयालक्ष्मी बिदरी	नागपूर	०७१२-२५३२१२३, २५६२१३२ divcom.nagpur@maharashtra.gov.in
डॉ. निधी पांडेय	अमरावती	०७२१-२६६२०३४, २५६२५६८ divcom.amravati@maharashtra.gov.in

जिल्हाधिकारी *

श्री. संजय यादव	मुंबई शहर	०२२-२२६६२४४० collector.mumbaicity@maharashtra.gov.in
डॉ. राजेंद्र क्षीरसागर	मुंबई उपनगर जिल्हा	०२२-६९४०३३११ collector.mumbaisuburb@maharashtra.gov.in

दि म्युनिसिपल को-ऑपरेटिव्ह बँक लिमिटेड, मुंबई

म्युनिसिपल बँक भवन, २४५, पी. डी'मेलो रोड, फोर्ट, मुंबई-४०० ००९

दूरध्वनी क्रमांक : २२७१७८००

संकेतस्थळ : www.municipalbankmumbai.com

ई-मेल : mcbank@mcbmumbai.com

	कार्यालय	विस्तार	निवास
अध्यक्ष			
श्री. भूषण गगराणी महानगरपालिका आयुक्त	२२६२०५२५	(वै.)	९८२९९०७५७२
उपाध्यक्ष			
श्री. अभिजीत बांगर अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त (प्रकल्प)	२२६२३००४	(वै.)	२२७९८९९५ ८८८८८४२२९२
संचालक मंडळ			
कार्याध्यक्ष			
श्री. विश्वास शंकरवार महानगरपालिका सह आयुक्त (परिमंडळ-४)	२६२८८४४३ २६२३७९३२	(वै.) (४०९)	९८२०७०२५९३
उप-कार्याध्यक्ष			
श्री. देविदास क्षीरसागर महानगरपालिका उप आयुक्त (परिमंडळ-५)	२५२२५००० २५२८५४२९	(वै.) (३००)	९९६७२०३७७३
तज्ञ संचालक			
श्री. शरद उघडे उप आयुक्त (मध्यवर्ती खरेदी खाते) तथा संचालक, (माहिती तंत्रज्ञान)	२२६२०२५९	(४५६९)	९९६७४९४०३३
श्री. सुनिल जांगळे महानगरपालिका प्रमुख कामगार अधिकारी	२२६२०२५९	(४६०४)	९००४००४५९६
सभासदांनी निवडून दिलेले संचालक			
श्री. विष्णू ग. घुमरे एरिस्टो को. ऑप. हौ. सो. लि., बिल्डिंग नं.४८/१२०३, सुभाष नगर, चेंबूर, मुंबई - ४०० ०७९.	२५२०७५६७		९५९४३४५४८९
श्री. महावीर दा. बनगर बी-३०९, ओम श्री साईधाम अपार्टमेंट, फुलपाडा रोड, आर. जे. हॉटेल जवळ, विरार (पूर्व), ता. वसई, जि. पालघर - ४०९ ३०५.	७५०६२६५५९९		९८६७९४७२६६
श्री. प्रदीप बा. सावंत ४/४०२, गुलमर्ग को. ऑप. हौ. सो. लि., के. डब्लू, चितळे पथ, दादर (प.), मुंबई - ४०० ०२८.	२२६२०२५९		९३२२२७३४५७

श्री. बिपीन अ. बोरीचा २७/९, शांतीनगर, सानेगुरुजी मार्ग, सातरस्ता, मुंबई - ४०० ०११.	२४१३४५६० (२३१)	९९२०२५६५७४
श्री. मुकेश व. घुमरे ५०/१७०४, हिमगिरी को-ऑप. हौ. सो. लि., सुभाष नगर, चेंबूर, मुंबई-४०० ०७१.		९८३३८८२९१८
श्री. अभिषेक प्र. मोहिते ११०४-२/ए, रुस्तमजी रिजेन्सी, जे. एस्. रोड, रुस्तमजी बिझनेस स्कूलजवळ, दहिसर (पश्चिम), मुंबई-४०० ०६८.		९७७३६६७६४९
श्री. अभिजित ना. बागुल रुम नं. ५, सुंदर गल्ली, पी. एल. लोखंडे मार्ग, चेंबूर, मुंबई-४०० ०८९.		९७०२२२३०९१
श्री. संजय धों. जाधव ३/१४, मराठा कंपाऊंड, ई. एस. पाटणवाला मार्ग, भायखळा (पूर्व) मुंबई-४०० ०२७.		९८६९३५४९८०
श्री. दयाराम उत्तम आडे बी/४०१, विसामो को-ऑप. हौ. सोसायटी, प्लॉट नं.१००, गोरार्ड - २, बोरिवली (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०९१.		९८२०९३९५१२
श्री. भानुदास वि. भोईर बी/२०२, दिव्यज्योती को-ऑप. हौ. सोसायटी, वारघडे नगर, ता. शहापूर, जि. ठाणे - ४२१ ६०१.		९७६५३४५८०८
श्री. किरण खं. आन्हाड १०५, नेब्युला हार्टस्, गंधार नगर, खडकपाडा, कल्याण (पश्चिम) - ४२१ ३०२.		९९३०८७२०१०
श्री. जालंदर ल. चकोर फ्लॅट नं.५, बी विंग, सत्यपुष्प को-ऑप. हौ.सोसायटी लि., सरस्वती इंग्लिश स्कूलसमोर, पाचपाखाडी, ठाणे - ४०० ६०१.		९८२०९६११८९
श्री. विलास कृ. सालुंके रुम. नं. १, म्युनिसिपल ट्रान्झिट कॅम्प, बाबुला टँक, क्रॉस लेन रोड, म्युनिसिपल बी वॉर्ड ऑफिसशेजारी, डोंगरी, मुंबई-४०० ००९.		९९३०३६५१३१

श्री. महेश ग. ठाकरे ९९२११११५४४
मु. वेढेपाडा, पो. वज्रेश्वरी,
ता. भिवंडी, जि. ठाणे, - ४०१ २०४.

श्री. राजेंद्र स. कराडे ९७०२६२२०६१
सी/३५, ३रा मजला, बीएमसी कॉलनी,
गिल्डर लेन, मुंबई सेंट्रल,
मुंबई - ४०० ००८.

सौ. वर्षा अ. माळी २४०६३१६६ ९८६९४१२१८८
रुम नं. १०३, पहिला मजला, ए विंग,
मैत्री गार्डन, मैत्री ट्युलिप, पोखरण रोड नं. २,
ठाणे (प), ठाणे - ४०० ६०२.

कर्मचारी प्रतिनिधी

श्री. संदीप बा. साळवी २२७१७८३७ ९७६९०५९७८०
बी/१०, श्री को-ऑप. हौ. सोसायटी लि.,
तानसा पार्इपलाईन रोड, लोकमान्य टिळक टर्मिनसजवळ,
टिळकनगर, चेंबूर, मुंबई - ४०० ०८९.

श्री. अनंत ग. धनावडे २२७१७८१५ ९८२०४९४९५४
बी.डी.डी. चाळ नं. ५,ए/ ३७,
एस. एस. वाघ मार्ग, नायगाव,
दादर (पूर्व), मुंबई - ४०० ०१४.

महाव्यवस्थापक

श्री. विनोद ही. रावदका २२७१७८०० (८०१) ७०४५३५३७६६
सी/३०१, तिसरा मजला,
सीटी ट्रस्ट को. ऑप. हौ. सो. लि.,
सी. एस. नं. १९२८, १ ली क्रॉस लेन,
ना. म. जोशी मार्ग, भायखळा (पश्चिम),
मुंबई - ४०० ०११.

उप-महाव्यवस्थापक

श्री. भगवान स. पाटील २२७१७८०० (८४२) ९८६९१५१९४७
२२०४, सी विंग, दोस्ती विजेता,
दोस्ती विहार, वर्तक नगर,
ठाणे - ४०० ६०६.

श्री. प्रशांत र. रेवडेकर २२७१७८०० (८६१) ९८३३७०८९९८
बी-३०३, मोरया कॉम्प्लेक्स,
९० फिट मार्ग, बालाजी नगर,
ठाकुर्ली (पू.) - ४२१ २०१.

दि म्युनिसिपल को-ऑपरेटिव्ह बँक लिमिटेड, मुंबई
मुंबई-४०० ००९

शाखा	दूरध्वनी क्रमांक	शाखा	दूरध्वनी क्रमांक
मुख्य कार्यालय	२२७१ ७८००	नाना चौक	२२७१ ७८१५
मुख्य कार्यालय शाखा	२२७१ ७८०२	बांद्रा	२२७१ ७८१३
सी.एस.टी.	२२७१ ७८०३	जी-दक्षिण	२२७१ ७८१९
भायखळा	२२७१ ७८१७	अंधेरी (पश्चिम)	२२७१ ७८०९
परेल	२२७१ ७८११	कांदिवली	२२७१ ७८०५
घाटकोपर	२२७१ ७८७१	नायर रुग्णालय	२२७१ ७८८५
मुलुंड	२२७१ ७८२३	बोरिवली	२२७१ ७८२७
देवनार	२२७१ ७८४९	जी-उत्तर	२२७१ ७८२१
सायन	२२७१ ७८८३	अंधेरी(पूर्व)	२२७१ ७८२५
भांडूप	२२७१ ७८९८	मरीन लाईन्स	२२७१ ७८९५
चेंबूर	२२७१ ७८२९	गोरेगाव	२२७१ ७८०७

बँकेचे कार्य व प्रगती

महानगरपालिका कर्मचाऱ्यांच्या आर्थिक स्थितीत सुधारणा करण्याच्या उद्देशाने १९५२ मध्ये या संस्थेची स्थापना झाली. रिझर्व्ह बँकेकडून परवानगी प्राप्त झाल्यानंतर संस्थेने बँकींग व्यवहारास सुरुवात केली. महानगरपालिकेच्या कर्मचाऱ्यांना बचतीची सवय लागावी व बँकींगविषयक सर्व सुविधा सभासदांना आणि खातेदारांना प्राप्त करून देण्यासाठी बँकेने बृहन्मुंबईमध्ये अनेक शाखा उघडल्या. बँक फक्त महानगरपालिकेच्या कर्मचाऱ्यांपुरतीच मर्यादित न ठेवता सर्वसामान्य जनतेसाठी कर्जे वगळता अन्य सर्व बाबींसाठी खुली ठेवण्यात आली आहे.

दिनांक ३१ मार्च २०२४ रोजीची बँकेची आर्थिक स्थिती खालीलप्रमाणे आहे.

रुपये (कोटींमध्ये)

	मागील वर्ष (३१.३.२०२३)	चालू वर्ष (३१.३.२०२४)
१. भाग भांडवल	१४३.५१	१३९.३१
२. राखीव आणि अन्य निधी	६४४.८६	७२५.४९
३. ठेवी	३८२८.६७	४२५७.६२
४. गुंतवणूक	१७६६.१३	२०१९.००
५. सभासदांना कर्ज वितरण	२८६९.७९	३०७१.७५
६. खेळते भांडवल	५२४७.२३	५८०५.०५
७. आयकर भरण्यापूर्वीचा नफा	१२९.१७	१०७.१२
८. आयकर भरल्यानंतरचा नफा	९२.४७	७६.४५
९. सभासद संख्या	७३८८८	७१०१३
१०. शाखा कार्यालये	२१	२१
११. घोषित लाभांश	१५ टक्के +५ टक्के	१५ टक्के +३ टक्के
१२. ढोबळ एन.पी.ए.	३.९३ टक्के	४.२३ टक्के
१३. निव्वळ एन.पी.ए.	० टक्के	० टक्के
१४. कॅपिटल अॅडव्हिचशी रेशो	१४.९३ टक्के	१५.५५ टक्के
१५. ऑडीट वर्ग	'अ'	'अ'

चालू आर्थिक वर्षात बँकेने प्रगतीचा वेग कायम राखला असून बँकेच्या व्यवहारात लक्षणीय वाढ अपेक्षित आहे. सभासदांना व खातेदारांना तत्पर व समाधानकारक सेवा देण्याकरीता बँक व्यवहाराचे संपूर्ण संगणकीकरण करण्यात आलेले असून कोअर बँकींग आज्ञाप्रणालीद्वारे बँकेचे मुख्य कार्यालय व २१ शाखा कार्यालये कार्यान्वित करण्यात आलेली आहेत.

बँकेने एटीएम सुविधा बँकेच्या मुलुंड, भायखळा, वांद्रे, परळ, नायर, बोरिवली, सायन, चेंबूर, वरळी हब आणि कापूरबावडी (ठाणे) येथे सुरु केलेली असून ए. टी. एम. द्वारे बँकेचा ग्राहक त्यांच्या खात्यावरील व्यवहार कोणत्याही वेळी करू शकेल.

खातेदारांच्या खात्यावर व्यवहार झाल्यावर सदर व्यवहाराची त्वरित माहिती खातेदारास प्राप्त व्हावी म्हणून भ्रमणध्वनीद्वारे एसएमएस अॅलर्ट सुविधा कार्यान्वित करण्यात आलेली आहे. उपरोक्त सुविधेअंतर्गत खातेदारांच्या खात्यावर कोणताही व्यवहार झाल्यास खातेदारास एसएमएस प्राप्त होतो. तसेच महानगरपालिका कर्मचा-यांचे वेतन खात्यावर जमा झाल्याची माहिती, मुदत ठेवींची मुदत पूर्ण होण्याची माहिती, तसेच बँके विषयीची आवश्यक माहिती उपलब्ध करून देण्यात येते.

बँकेने ईसीएस, सीटीएस, एनएसीएच, एपीबीएस इनवर्ड क्लिअरिंग करण्याचे काम केंद्रिय पद्धतीने सुरु केलेले आहे. त्याप्रमाणे मध्यम मुदत कर्जाचे अधिदान केंद्रीय पध्दतीने चालू करण्यात आले आहे.

बँक बचत ठेवीवर ३.५० टक्के दराने व्याज देत असून मुदत ठेवींवर खालीलप्रमाणे आकर्षक व्याजदर देत आहे.

कालावधी	सर्वसामान्य नागरिक व्याज दर	वरिष्ठ नागरिक व्याज दर
७ दिवस ते ९० दिवस	४.२५ टक्के	४.२५ टक्के
९१ दिवस ते १८० दिवस	४.७५ टक्के	४.७५ टक्के
१८१ दिवस ते १ वर्षापर्यंत	५.५० टक्के	५.५० टक्के
१ वर्षापेक्षा जास्त ते २ वर्ष	७.०० टक्के	७.५० टक्के
२ वर्षापेक्षा जास्त ते ३ वर्षापर्यंत	७.७५ टक्के	८.२५ टक्के
३ वर्षापेक्षा जास्त ते ५ वर्षापर्यंत	७.५० टक्के	८.०० टक्के
५ वर्षापेक्षा जास्त ते १० वर्ष	७.०० टक्के	७.५० टक्के
१५ महिने (विशेष ठेव योजना)	७.७५ टक्के	८.२५ टक्के

- जेष्ठ नागरिकांना (६० वर्ष व त्यावरील) मुदत ठेवी एका वर्षापेक्षा अधिक कालावधीकरिता बँकेकडे ठेवल्यास अशा ठेवीवर व्याजदरापेक्षा ०.५० टक्के जादा व्याज दर लागू आहे.
- रु. १ कोटी व त्यावरील एक रकमी ठेवींसाठी १ वर्ष व त्यावरील कालावधीसाठी ०.२५ टक्के अतिरिक्त व्याज दर लागू होईल.

बँकेने सभासदांना विविध कर्ज सुविधा उपलब्ध केली असून सदर कर्जाचा प्रकार, कर्ज मर्यादा व व्याज दर खालीलप्रमाणे आहेत.

अ.क्र.	कर्ज प्रकार	कर्ज मर्यादा (रु.)	व्याज दर
१	तातडीचे कर्ज	४,००,०००/-	१०.०० %
२	सक्तीच्या बचत ठेवीवरील कर्ज (ठेव रकमेच्या)	८५ %	९.७५%
३	मध्यम मुदत कर्ज	१६,००,०००/-	११.५०%
४	गृह कर्ज	६०,००,०००/-	८.५०%
५	उच्च शैक्षणिक कर्ज	४०,००,०००/-	७.५०%
६	वाहन कर्ज (एक्स शोरूम किंमत + आर.टी.ओ. कर + विमा)	९०%	७.७५%
७	तारण कर्ज	५०,००,०००/-	१०.५०%
८	विशेष मुदत कर्ज	२५,००,०००/-	११.५०%
९	गृह कर्ज टॉप अप	२५,००,०००/-	१०.००%
१०	विमा तारणावरील कर्ज / राष्ट्रीय बचत पत्रावरील कर्ज	कर्ज उपलब्ध	१०.००%

बँक विमा पॉलिसीवर व राष्ट्रीय बचत पत्र तारणावरही सभासदांना कर्ज मंजूर करते. आजमितीस बँकेचे नक्त अनुत्पादित कर्जाचे प्रमाण निरंक आहे.

बँकेची ठळक वैशिष्ट्ये

- ◆ ७२ वर्षांची गौरवशाली सेवा
- ◆ सर्व प्रकारच्या ठेवींवर राष्ट्रीयकृत तसेच व्यापारी बँकांपेक्षा आकर्षक व्याज.
- ◆ रुपये ५.०० लाखापर्यंत ठेवींना विमा संरक्षण
- ◆ समाशोधन केंद्राच्या थेट सभासदत्वामुळे धनादेशांचे जलद समाशोधन
- ◆ सभासदांना मध्यम मुदतीची कर्जे, तातडीची कर्जे, मॉर्गेज कर्जे, गृहबांधणी कर्जे, शैक्षणिक कर्जे, वाहन कर्ज तसेच आयुर्विमा पॉलिसी व राष्ट्रीय बचतपत्रे तारणावर कर्जे उपलब्ध.
- ◆ फक्त महानगरपालिका कर्मचाऱ्यांनाच नव्हे तर सर्व सभासदांना व खातेदारांना तत्पर सेवा.
- ◆ २१ शाखांद्वारे समाजाच्या सर्व स्तरातील लोकांना आपुलकीने वागवणारी बँक.
- ◆ विश्वस्त व गृहनिर्माण सोसायटीच्या ठेवी स्वीकारण्यात येतील.
- ◆ एनईएफटी/आरटीजीएस सुविधा
- ◆ पेन्शन खाते सुविधा/पॅनकार्ड सुविधा/एसएमएस अॅलर्ट सुविधा /मिस्ड कॉल अॅलर्ट सुविधा
- ◆ रुपये डेबिट कार्ड /इस्टा कार्ड (POS/ECOM) सुविधेसह.
- ◆ मोबाईल बँकींग सुविधा/यूपीआय सुविधा/ आयएमपीएस
- ◆ बचत खात्यातील शिल्लक जाणून घेण्याकरीता - मिस कॉल अलर्ट - एस.एम.एस. सेवा (८०८० ९४२ ६७६)
- ◆ सभासदांना मुदत ठेवीवर ८५ टक्क्यांपर्यंत कर्ज ताबडतोब मंजूर.
- ◆ सभासदांना मध्यम मुदत कर्जावर रु. ७.५० लाखापर्यंत विमा संरक्षण उपलब्ध.
- ◆ बँकतर्फे सभासदांना रु. ५ लाखांचा वैयक्तिक अपघाती मृत्यु विमा संरक्षण निशुल्क उपलब्ध.
- ◆ फ्रँकींग सेवा लवकरच उपलब्ध.

महत्त्वाचे नागरी संपर्क
(नागरी हेल्पलाईन - १९१६)

	वैयक्तिक	कार्यालय	विस्तारित क्रमांक
मुंबई, महापौर (कार्यालय)	२२६२१०२०	२२६२०२५१ (४१४१)	(४१०१)
	२२६२०४७०	(फॅक्स)	
महापौर निवास	२३७१९८९९	२३७१९०२०	
उप महापौर	२२६२०४८१	२२६२०२५१	(४२१२)
सभागृह नेता	२२६२१९९२	२२६२०२५१	(४१२८)
विरोधी पक्षनेता	२२६२०६५१	२२६२०२५१	(४१२२)
अध्यक्ष, स्थायी समिती	२२६२०८३३	२२६२०२५१	(४१११)
अध्यक्ष, सुधार समिती	२२६२०३३३	२२६२०२५१	(४११३)
अध्यक्ष, शिक्षण समिती	२२६२०६५४	२२६२०२५१	(४११८)
अध्यक्ष, बेस्ट समिती	२२८३६३०४	२२८४०६०१	(४१७१)
अध्यक्ष, स्थापत्य समिती (शहर)	२२६२१२५८	२२६२०२५१	(४१०४)
अध्यक्ष, स्थापत्य समिती (उपनगरे)	२२६१४७२८	२२६२०२५१	(४१०३)
अध्यक्ष, सार्वजनिक आरोग्य समिती	२२६७५८५१	२२६२०२५१	(४०४६)
अध्यक्ष, बाजार व उद्यान समिती	२२६१४७१७	२२६२०२५१	(४१४७)
अध्यक्ष, विधी समिती	२२६२१७२५	२२६२०२५१	(४१२४)
अध्यक्षा, महिला व बालकल्याण समिती	२२६२०९१४	२२६२०२५१	(४०२१)
प्रभाग समिती अध्यक्ष, ए, बी आणि ई	२३०८१५७१	२३०८१४७१	(११७)
प्रभाग समिती अध्यक्ष, सी आणि डी	२३८१०६५८	२३८६१४२६	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, एफ-दक्षिण आणि एफ-उत्तर	२४१३४५६०	२४१३४५६१	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, जी-दक्षिण	२४३०५०३१/३५	२४३२५५४५	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, जी-उत्तर	६९५१७८००	२४२११६८०	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, एच-पूर्व आणि एच-पश्चिम	२६१३८९००	२६६३०४४१	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, के-पूर्व	६९१८६७००	२६८३५७८८	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, के-पश्चिम	२६२३७९३२	२६२८१३७३	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, पी-दक्षिण	६९७४७०००	२८७४१३२२	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, पी-उत्तर	२९९१४०००/४२००	२८८०४९९१	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, आर-दक्षिण	२८०५६०००	२८०५९४०९	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, आर-उत्तर आणि आर-मध्य		२८९२४७९९	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, एम-पूर्व	२५५०२२७०-७५	२५२९७५२२	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, एम-पश्चिम	२५२२५०००		
	२५५२६३१०		
	२५२८३९००		
प्रभाग समिती अध्यक्ष, एस आणि टी	२५६१३८६९	२५६४५२९०	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, एल	२६५०७२५०	२६५२२३४६	
प्रभाग समिती अध्यक्ष, एन	२५०११७४४	२५०१११६६	
आपत्कालीन नियंत्रण कक्ष (महानगर पालिका मुख्यालय)	२२६१४७२५	२२६१४७२७	
वरळी वाहतूक नियंत्रण कक्ष		२४९३५६८६ / ८७	
महानगरपालिका कार्यशाळा		२३०९६४३३	

श्वान नियंत्रण अधिकारी :

शहर : २३०८५११८
पूर्व उपनगरे : २५६१८०००
पश्चिम उपनगरे : २६४०९२७५ (वांद्रे) २८८२०२९६ (मालाड)

पाणी पुरवठ्याबाबतच्या तक्रारी

शहर
२३६७८१०९, २३६९५८३५

पूर्व उपनगरे
२५१५३२५८/७२

पश्चिम उपनगरे
२६१४६८५२, २६१८४१७३
कनिष्ठ अभियंता - ९९३०२६०५१४

कचऱ्यासंबंधीच्या तक्रारी

२२६१०८१७, २२६१७९९३

शहर
२४९३५६८७

पूर्व उपनगरे
२५११३५०९

पश्चिम उपनगरे
२६१८२२५६, २६१८२२५१

गटार नियंत्रण कक्ष

शहर
२३७१७२६१/२३७१८३६३

पूर्व उपनगरे
२५२५१३४७
२५२५३३४८

पश्चिम उपनगरे
२६३६८६५० ते ५४

आपत्कालीन परिस्थितीत उपयोगात आणावयाचे नियंत्रण कक्षाचे दूरध्वनी क्रमांक

मंत्रालय	२२०२७९९०	२२०२४२४३	२२२५४९६८ (३५५१)
राजभवन	२३६३२६६०	२३६७०८७८	
बेस्ट :			
इलेक्ट्रीक हाऊस / कुलाबा आगार	२२८५६२६२	२२७९९५९१/९२	२२७९९३००
परिवहन नियंत्रण कक्षा (वडाळा)	२४९३७६४५	२४९४६९६२	२४९३६८८३ २४९४३६९१
परिवहन (दादर)	२४९८६२००	२४९४५८८८	
गृहरक्षक दल : मुख्यालय	२२८४२४२३	२२०२५३५२	
नागरी संरक्षण दल : मुख्यालय	२२०३९७५४	२२०३९९५०	
कोकण विभागीय नियंत्रण कक्षा			
विभागीय आयुक्त	२२८७२७४२	२२८७४९३२	
जिल्हाधिकारी (मुंबई शहर)	२२६६५२३३	२२६७०६५६	२२६६२४४० २२६६०२३५/३६
जिल्हाधिकारी (मुंबई उपनगरे)	२६५९४७४२	२६५५७८९६	६९४०३३९१
जिल्हाधिकारी (ठाणे)	२५३४४०४९		
आयुक्त (केंद्रीय उत्पादन शुल्क) GST	२२०९७२६०	२२०६०८९६	
आयुक्त (राज्य उत्पादन शुल्क)	२२६६९२३९	२२६६०९५२	
महानगरपालिका आयुक्त, ठाणे	२५३३६५२३	२५३३६५२९	
महापौर, ठाणे	२५३३६२९२	२५३३६२९४	
महानगरपालिका आयुक्त, नवी मुंबई	२७५६७९७९		
महानगरपालिका आयुक्त, कल्याण-डोंबिवली	०२५९-२२०३६२९		
महावितरण (एम. एस. ई. को. ली.) :			
वांद्रे	२६४७२९३९		
भांडूप	२५६४३९८९/८२		
मुलुंड (प)	२५६८६६६६		
मुलुंड (पू)	२५६४६९३५		
टाटा पॉवर	९९९२३		
अदानी एनर्जी			
पश्चिम उपनगरे	२६९८२८९९		
उत्तर उपनगरे	२८७२९३९२	२८०७२२२७	
पूर्व उपनगरे	२५९२३७५९		
म्हाडा (वांद्रे कार्यालय)	६६४०५०००	२६५९२८७७	
गृहनिर्माण मंडळ (दुरुस्ती विभाग), ताडदेव	२३५३६९४५	२३५९७४२३	
भारतीय वेधशाळा (कुलाबा वेधशाळा)	२२९५०५९७	२२९५०४३९	
भारतीय रेल्वे :			
मध्य रेल्वे	२२६२९२३०		
छत्रपती शिवाजी महाराज टर्मिनस (सी.एस.एम.टी.)	२२६२२६८५	२२६५९०८०	
छत्रपती शिवाजी महाराज टर्मिनस, पोलीस ठाणे	२२६२०९७३	६७४५३९३०	
पश्चिम रेल्वे	२२०३७३९५	२२०९७६३९	
चर्चगेट (पोलीस)	२२०९७४२०,	२२०८४२८७	
मुंबई सेंट्रल (पोलीस)	२३०९४०६४		
कोकण रेल्वे			
नियंत्रण कक्षा	२७५७९९६९		

महानगर टेलिफोन निगम

मुख्य कार्यालय २४३७१९०० २४३१२०३३

प्रसारण सेवा

आकाशवाणी २२०२६२४२ २२०२४२६४

दूरदर्शन (वृत्त) २४९४०३५७ २४९६५८००

राष्ट्रीय माहिती विज्ञान केंद्र २२०४६९३४ २२८५३५६२

मुंबई पोर्ट ट्रस्ट

अध्यक्ष २२६२१२३४(वै) ६६५६४०११ ६६५६५६५६

उपाध्यक्ष २२६१५०४९

अग्निशमन अधिकारी ६६५६६२६० २३४८२७५४

सुरक्षा अधिकारी ६६५६५६५० ९८२०६६३६८७

संरक्षण दले

वायू दल : एक्स्चेंज २३७१४९८२ २३७१४९६३

एफडीसी मेरीटाइम एअर ऑपरेशन २२०५३०५७ २२०५३०५८

नौदल :

एक्स्चेंज २५०७५४३२

वेस्टर्न नेव्हल कमांड २४९२०२६१

लष्कर :

जीओसीएमजी अॅण्ड जी एरिआ आर्मी २३७९२५४३

रसायन आणि खते

आर.सी.एफ. अग्निशमन केंद्र २५५२२२२२ २५५४०५९३

तेल कंपनी

इंडियन ऑईल २४९४१५९०

हिंदुस्तान पेट्रोलियम २२८६३९०० २२८६३३१५

भारत पेट्रोलियम २२७१३००० २२७१४००० २२७१३१९९

विमानतळ

सांताक्रुझ विमानतळ २६२६४००० २६२६४००१

सहार टर्मिनल २६८१३०००

विमानतळ अग्निशमन केंद्र २६८२९१९७ ६६८५०२६७

पोलीस आयुक्त

२२६२०८२६ २२६१३५५२ २२०२६६७२

पोस्ट मास्टर जनरल २२६२०९५६ (चौकशी)

जवाहरलाल नेहरू पोर्ट ट्रस्ट

२७२४२२९० २५५९२२२२/२४२२

भाभा अणुशक्ती केंद्र

२५३४९२९१ २५३३१२६४

ठाणे अग्निशमन केंद्र २२०५९१२३ २२०३०९१६

सार्वजनिक बांधकाम खाते

पोलीस १०० / २२६२१८५५

अग्निशमन दल १०१ / २३०७६१११ २३००१३९३/४/५

मुंबईचे नगरपाल / उपनगरपाल २२८४३६९३

इतर महत्त्वाचे संपर्क

सिडको	२२०२२४२०
मुंबई नागरी वाहतूक प्रकल्प	२६५९०७३५
संचालक (जनगणना)	२२६१५४९४
मुंबई महानगर विकास प्राधिकरण	२६४२२९५७ / २६५९९२३४
विभागीय परिवहन कार्यालय	२३०८४६२१
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ	२४०१०४३७
महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग	२२६७०२१०
मुंबई जिल्हा एड्स नियंत्रण सोसायटी	२४१००२४६ / २४१००२४७
अ.भा.स्थानिक स्वराज्य संस्था, वांद्रे (पूर्व)	२२२६५७१३ / २६५७१७१४ / २६५७१७१५
एल. पी. गॅस तक्रारी	२४१२१६४०
महानगर गॅस	२४०७४७४८ २४०१२४६१
भारत पेट्रोलियम	२३०८८५५५ २३०७०२७५
हिंदुस्तान पेट्रोलियम	२३०९४२५४ १७१६ (हॉट लाईन)
सीएनजी गॅस (महानगर गॅस)	२४०१२४०० १९१७ (हॉट लाईन)
नवी मुंबई महानगरपालिका	२७५७१७२८ / २७५७१७३३
कल्याण-डोंबिवली महानगरपालिका	०२५१-२२०३६२१ ०२५१-२२०६२०५

रुग्णवाहिका

फक्त अपघाताकरीता

१०८, १०२

रुग्णवाहिका आणि शववाहिनी यानगृहे	शहर	:	२३०७७३२४ २३०७९६४३
पूर्व उपनगरे	:	२५९१७९१९ (मुलुंड यानगृह)	
पश्चिम उपनगरे	:	२६४२५६५५ (वांद्रे यानगृह)	
	:	२८८२२८९३ (मालाड यानगृह)	

वीज पुरवठ्याबाबतच्या तक्रारी

बेस्ट उपक्रम

पध्दती नियंत्रण कक्ष	:	पाठकवाडी	:	२२०८२८७५	२२०६७८९३	२२०८५८८८
पर्यवेक्षीय नियंत्रण कक्ष	:	दादर	:	२४१४५८८८	२४१८६२००	
दोष नियंत्रण कक्ष	:	पाठकवाडी	:	२२०६६६११		
दादर	:	२४१४६६८३ / २४१४६६११				
माहीम	:	२४४५६६११ / २४४५१०६०				
वरळी	:	२४९२६६११ / २२१५६७४९				
वितळतार नियंत्रण कक्ष	:	पाठकवाडी	:	२२०८४२४२	२२०६७०८२	२२०८४२४३
मशीद	:	२३४७२४२ / २३४५४२९७				
ताडदेव	:	२३०९८१६९				
दादर	:	२४१२४२४२ / २४१२४९९३				
माहीम	:	२४४४४२४२				
वरळी	:	२४९५४२४२ / २४९५३३६३				
सुपारी बाग	:	२४११४२४२ / २४१६१२१७				

वाहतूक

बेस्ट उपक्रम (वाहतूक नियंत्रण कक्ष) (बीआरसी कार्यालय)	२४१६४८२८ / २४१३७९३७
एस. टी. महामंडळ	२४२२९९०५
इंडियन एअर लाईन्स (शहर)	२३०२३०३१
सांताक्रुझ विमानतळ	२६१२६३४३
एअर इंडिया (शहर)	२२०२४१४२
एअर इंडिया (सहार एअर पोर्ट)	२८३२९०९०

मुंबईतील प्रसार माध्यमांचे संपर्क क्रमांक

मराठी दैनिक वृत्तपत्रे

महाराष्ट्र टाइम्स	६६३५३५३५/२२७३३५३५
लोकसत्ता	२२०२२६२७/६७४४००००
सामना	६६६६५५५५/२४३७०५९९/९२
केसरी	२२०८२५०३
सकाळ (मुंबई)	२४९५८९०४/२४९०४५६९
नवशक्ती	२२८५३३३५
लोकमत	२३००८८५५-५८
नवाकाळ	२३६६०९६९/२३६४९५२४/२३६६०९६७
पुण्यनगरी	२४७९५२०९/२४
पुढारी	२२०९७२००
प्रहार	६९२३९९९९/४०९६९९९९/९९००
आपला वार्ताहर	२४७९५२०८
मुंबई चौफेर	२४७९५२०८-९६
संध्याकाळ	२८६९६७६६/२८६९०९३६
आपलं महानगर	०२२-२४४४६००५/६/७/८
तरुण भारत	२५२७३९२९-२२
कोकण सकाळ	२५६३३४९३
मुंबई दैनिक संध्या	२८९६९५४६
दैनिक शिवनेर	२४९३९५२९
लोकनायक	२५३६३४३७
मुंबई लक्षदीप	२८६९९२५३
वृत्तरत्नसम्राट	२५२७५०५६
रत्नागिरी टाइम्स	२४३०९९९९
वृत्तमानस	२४९६५४५६
द ग्लोबल टाइम्स	२४३३९५९६/२४३२९५९६
जन खुलासा	२५४२२२३८

गुजराती दैनिक वृत्तपत्रे

मुंबई समाचार	२२०४५५३९
जन्मभूमी	२२८७०८३९
गुजरात समाचार	२४९२९६४०
राज्य सौराष्ट्र संदेश	२८४८४४९९
मिड-डे गुजराती	६७०९७९७९/७३३५
दिव्यभास्कर	३९५०९५००

हिंदी दैनिक वृत्तपत्रे

नवभारत टाइम्स	२२७३९३८२
नवभारत	२३०९८२२२-२६
दैनिक यशोभूमी	२४७९५२०८
हमारा महानगर	२६५७२९४९/५०
निर्भय पथिक	२४९५३७८४
मेट्रो दिनांक	२९६५६२८०
दोपहर का सामना	२४३७०५९९
मुंबई मित्र	२८७८५३२२
मुंबई संध्या	२८९६९५४६
प्रातः काल	२६३९९९२६
जागरुक टाइम्स	२८०७००२५/२६
खबरे आज तक	२२०७०४१३/१३८९
दो बजे दोपहर	२३०५४५५७
दै. हिंदमाता मिरर	०२५९-२५६८९९
पूर्ण विराम	२८५९००३४/३५
आज का आनंद	०२०-२५५३४८८८
दबंग दुनिया	६७४७३६२६/२७
मंत्र भारत	२४७०६५६३
तरुण मित्र	६५९०९०४९

इंग्रजी दैनिक वृत्तपत्रे

दि टाइम्स ऑफ इंडिया	६६३५३६३६
इंडियन एक्सप्रेस	२२०२२६२७/६७४४००००
मिड-डे	६७०९७९७९/६७०९७३३५
फायनान्शियल एक्सप्रेस	६७४४००००
फ्री प्रेस जर्नल	२२८७४५६६
हिन्दुस्थान टाइम्स	४३५९९५००
बिझनेस स्टॅण्डर्ड	२४९७८४५७

उर्दू वृत्तपत्रे

उर्दू टाइम्स	२३०६५०९८
डेली इन्क्लाब	२४१४७१७१
मुंबई उर्दू न्यूज	२३७००५००
हिंदुस्थान डेली (उर्दू)	२३०९७६७४

वृत्तसंस्था

पीटीआय	६९७७९०००
यूएनआय	२६५५८६७३/७४
हिन्दुस्थान समाचार	२२०४८२६२
एएनआय	२४४६९८९२

आकाशवाणी / दूरदर्शन

आकाशवाणी (ऑल इंडिया रेडिओ)	२२०२६२४२
एफ एम एअर न्यूज	२२८३१७१५
एफ एम गोल्ड	२२०२१४७७
एफ एम रेनबो	२२०२४२६४
दूरदर्शन केंद्र	२४९६५८००
संचालक, वृत्त दूरदर्शन	२४९४०३५७

वार्ताहर कक्ष / जनसंपर्क

महानगरपालिका वार्ताहर कक्ष	२२६२०२५१
(विस्तारित : ४१७५/४१७६)	
माहिती व जनसंपर्क संचालनालय (वृत्त)	२२०२८३८३
मुंबई मराठी पत्रकार संघ	२२६२०४५१
गुजराती पत्रकार संघ	२२८७०८३१
बॉम्बे युनियन ऑफ जर्नालिस्ट	२२०४८९८६
विधानभवन वार्ताहर कक्ष	२२०२७३९९
मंत्रालय वार्ताहर कक्ष	२२८८२९१६ / २२०२७८१६
प्रेस क्लब	२२६२९८२८

विविध वृत्तवाहिन्या

झी न्यूज आणि झी २४ तास	२४८२७७७७
आज तक	२६८३२२९०
ई टीव्ही	२२८९८९७०
एनडीटीव्ही	३०४३०००० / ३०४३४६००
एबीपी न्यूज	६६६३०११४
टी.व्ही. ९	२८२७२७००
एबीपी माझा	६६६३०११४
सहारा टीव्ही	२८७३८९२० / ८८२५ / ९३०१
सहारा राष्ट्रीय	३९५६९१५२
सहारा मराठी	३९५६९१६८
आयबीएन लोकमत	६६८९९१०७ / २२४
लाईव्ह इंडिया	६७८८२०००
न्यूज एक्स	४३५५९९९९
न्यूज २४	४०९११४००
इंडिया टी व्ही	६७८०१०००
सीएनबीसी टीव्ही-१८	६६६६७७७७ / २४९६८२३८
सीएनएन	४००१९५७५
टाईम्स नाऊ	२४९९९९४४
बीबीसी	२२८९६५९० / ९७
इंडिया न्यूज	४०२३४९९० / ९९
चॅनल वन	२६७९०७८५
न्यूज नेशन	२८३२५०८ / १०

राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय आणि महत्वाचे दिन

महिना	तारीख	दिवस
जानेवारी	२६	प्रजासत्ताक दिन (गणराज्य दिन)
जानेवारी	३०	हुतात्मा दिन
फेब्रुवारी	१९	छत्रपती शिवाजी महाराज जयंती
मार्च	०८	जागतिक महिला दिन
मार्च	२१	जागतिक वन्य दिन
मार्च	२२	जागतिक जल दिन
एप्रिल	०७	जागतिक आरोग्य दिन
एप्रिल	१४	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती
एप्रिल	१८	जागतिक पुरातत्व वारसा दिन
एप्रिल	२२	वसुंधरा (पृथ्वी) दिन
मे	०१	महाराष्ट्र दिन / जागतिक कामगार दिन
मे	०८	जागतिक रेड क्रॉस दिन
मे	०९	जागतिक थॅलेसेमिया दिन
मे	१२	आंतरराष्ट्रीय परिचारिका दिन
मे	१५	आंतरराष्ट्रीय परिवार दिन
मे	३१	तंबाखू विरोधी दिन
जून	०५	जागतिक पर्यावरण दिन
जुलै	११	जागतिक लोकसंख्या दिन
ऑगस्ट	१५	स्वातंत्र्य दिन
सप्टेंबर	०५	शिक्षक दिन
सप्टेंबर	०८	जागतिक साक्षरता दिन
सप्टेंबर	१५	अभियंता दिन
सप्टेंबर	१६	जागतिक ओझोन दिन
ऑक्टोबर	०२	महात्मा गांधी आणि लालबहादूर शास्त्री जयंती
नोव्हेंबर	१४	बालदिन / पं. जवाहरलाल नेहरू जयंती
नोव्हेंबर	२६	संविधान दिन
डिसेंबर	०१	जागतिक एड्स दिन

सार्वजनिक सुट्या - २०२५

	तारीख	महिना	दिवस
प्रजासत्ताक दिन	२६	जानेवारी	रविवार
छत्रपती शिवाजी महाराज जयंती	१९	फेब्रुवारी	बुधवार
महाशिवरात्री	२६	फेब्रुवारी	बुधवार
होळी (दुसरा दिवस)	१४	मार्च	शुक्रवार
गुढी पाडवा	३०	मार्च	रविवार
रमझान ईद (ईद-उल-फितर)(शब्ल-१)	३१	मार्च	सोमवार
राम नवमी	०६	एप्रिल	रविवार
महावीर जयंती	१०	एप्रिल	गुरुवार
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती	१४	एप्रिल	सोमवार
गुडफ्रायडे	१८	एप्रिल	शुक्रवार
महाराष्ट्र दिन	०१	मे	गुरुवार
बुद्ध पौर्णिमा	१२	मे	सोमवार
बकरी ईद (ईद-उल-झुआ)	०७	जून	शनिवार
मोहरम	०६	जुलै	रविवार
स्वातंत्र्य दिन	१५	ऑगस्ट	शुक्रवार
पारशी नववर्ष दिन (शहेनशाही)	१५	ऑगस्ट	शुक्रवार
गणेश चतुर्थी	२७	ऑगस्ट	बुधवार
ईद -ए- मिलाद	०५	सप्टेंबर	शुक्रवार
महात्मा गांधी जयंती	०२	ऑक्टोबर	गुरुवार
दसरा	०२	ऑक्टोबर	गुरुवार
दिवाळी अमावस्या (लक्ष्मीपूजन)	२१	ऑक्टोबर	मंगळवार
दिवाळी (बलिप्रतिपदा)	२१	ऑक्टोबर	बुधवार
गुरु नानक जयंती	०५	नोव्हेंबर	बुधवार
ख्रिस्मस	२५	डिसेंबर	गुरुवार

टीप : खालील सुट्या शनिवारी व रविवारी येतात.

प्रजासत्ताक दिन	२६	जानेवारी	रविवार
गुढी पाडवा	३०	मार्च	रविवार
राम नवमी	०६	एप्रिल	रविवार
बकरी ईद (ईद-उल-झुआ)	०७	जून	शनिवार
मोहरम	०६	जुलै	रविवार

नागरी प्रशासनाची माहिती व आकडेवारी

वैधानिक प्राधिकरणे :- मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८ च्या अधिनियमातील तरतुदी अंमलात आणण्याचे काम महानगरपालिकेच्या पुढील नऊ प्राधिकरणांकडे सोपविण्यात आले आहेत :-

- १) महानगरपालिका
- २) स्थायी समिती
- ३) सुधार समिती
- ४) बृहन्मुंबई वीज पुरवठा आणि परिवहन समिती
- ५) शिक्षण समिती
- ६) प्रभाग समित्या
- ७) महापौर
- ८) महानगरपालिका आयुक्त
- ९) महाव्यवस्थापक, बृहन्मुंबई वीज पुरवठा व परिवहन उपक्रम

मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८ च्या कलम ३७ (१) मध्ये केलेल्या फेरफारांनुसार मुंबई महानगरपालिकेतील उप महापौर हे पद कायम ठेवण्यात आलेले आहे. मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८ च्या ३७-१अ (१) मध्ये विहित केल्यानुसार विरोधी पक्ष नेत्यास आणि ३७-१अ-१(१) अन्वये सभागृह नेत्यास वैधानिक दर्जा देण्यात आला आहे. वैधानिक समित्यांव्यतिरिक्त, मुंबई महानगरपालिका अधिनियमाच्या कलम ३८-अ (१) अन्वये, महिला व बाल कल्याण समितीसह प्रत्येकी ३६ सदस्य संख्या असलेल्या विशेष समित्या नेमण्याचा अधिकार देण्यात आलेला आहे. या बरोबरच सदर अधिनियमाच्या कलम ३८ अन्वये आवश्यक सल्लागार समित्यादेखील नेमल्या जातात.

भारताच्या घटनेस अनुलक्षून, महानगरपालिका प्रशासन अधिकाधिक लोकाभिमुख करणे आणि अधिकारांचे विकेंद्रीकरण करणे या उद्दिष्टांकरिता १७ प्रभाग समित्यांची स्थापना करण्यात आली आहे. प्रत्येक प्रभाग समितीमध्ये प्रभाग समितीच्या प्रादेशिक क्षेत्रामधील निवडणूक प्रभागांचे प्रतिनिधीत्व करणारे पालिका सदस्य, त्याच क्षेत्राचा प्रभारी असलेला प्रभाग अधिकारी आणि त्याच क्षेत्रामध्ये काम करण्यास समाज कल्याणाच्या कार्यात गुंतलेल्या मान्यताप्राप्त स्वयंसेवी संघटना व समाजलक्षी संघटना यांच्या सदस्यांमधून नामनिर्देशित केलेले तीनपेक्षा अधिक नसतील इतके सदस्य असतील. पाणी पुरवठा, स्वच्छता आणि मुलभूत नागरी सुविधा इत्यादी स्थानिक नागरिकांशी संबंधीत बाबींचे त्वरित निराकरण करणे आणि प्रभाग समितीच्या प्रादेशिक क्षेत्रात पार पाडावयाच्या रु. ५ लाखापर्यंतच्या खर्चाच्या पालिका बांधकामाच्या नकाशांना प्रशासकीय मान्यता व वित्तीय मंजुरी देणे, ही प्रभाग समितीची प्रमुख कार्ये असतील. वृक्ष प्राधिकरण हे मुख्यत्वे नागरी क्षेत्रातील झाडांचे संरक्षण व जतन करण्याशी संबंधीत आहे. वृक्ष प्राधिकरणामध्ये महानगरपालिका आयुक्त (पदसिद्ध अध्यक्ष) १३ निर्वाचित नगरसेवक, बाजार व उद्यान समितीचे अध्यक्ष (पदसिद्ध सदस्य) आणि नामनिर्देशित सदस्य असून, सदर प्राधिकरणाचे कामकाज महानगरपालिका आयुक्तांच्या अध्यक्षतेखाली चालते.

* दि. ०३ मार्च २०२२ चा शासन आदेश क्र. एमसीओ- २०२०/प्र.क्र.७१(भाग-२)/नवि-१४ अन्वये, दि. ०७ मार्च २०२२ रोजी मुदत संपलेल्या बृहन्मुंबई महानगरपालिका येथे प्रशासक पदी, अद्ययावत सुधारित मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८ च्या कलम ६क (१) व (२) मधील तरतुदीनुसार, सदर अधिनियमांतर्गत महानगरपालिकेच्या सर्व अधिकारांचा वापर करण्यासाठी आणि सर्व कार्ये व कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी आयुक्त, बृहन्मुंबई महानगरपालिका यांची नियुक्ती करण्यात आली आहे. सबब, महानगरपालिका आणि तिच्या वैधानिक समित्या, विशेष समित्या व प्रभाग समित्या दि. ०८ मार्च २०२२ पासून अस्तित्वात नाहीत आणि त्यांचे सर्व अधिकार, कार्ये व कर्तव्ये प्रशासक, बृहन्मुंबई महानगरपालिका यांच्यामार्फत पार पाडण्यात येत आहेत.

बृहन्मुंबईविषयक उपयुक्त आकडेवारी (२०२३-२०२४)

	शहर	पश्चिम उपनगरे	पूर्व उपनगरे	एकूण
बृहन्मुंबईचे क्षेत्रफळ (चौ.कि.मी)	७२.०२	२३२.५५	१७८.५७	४८३.१४
लोकसंख्या (२०२२ मध्यवार्षिक अंदाजित लोकसंख्या)(लाखात)	३२२७२५६	५७८११२३	४००६०११	१३०१४३९०
लोकसंख्येचे प्रमाण (दर चौ.कि.मी. / हजारात)	४४.८१	२४.८५	२२.४३	२६.९३
जन्मसंख्या (२०२३)	४०,९९६	५२,५३९	३७,०२७	१,३०,५६२
जन्मसंख्या दर (दर हजारी)	१२.७	९.०९	९.२४	१०.०३
मृत्यू संख्या (२०२३)	३८,२६८	३५,३७५	१९,६१२	९३,२५५
मृत्यूचे प्रमाण (दर हजारी)	११.८६	६.१२	४.९	७.१७
अर्भक मृत्यू प्रमाण (दर हजारी जन्माशी)	४२.१	१२.१२	१२.६९	२१.६९
बाळंतिणीच्या मृत्यूचे प्रमाण (दर लाखामध्ये) (मृत्यजात धरून)	२६.८३	५७.१	१२९.६४	६८.१७
दवाखान्यात येणारे रुग्ण (एप्रिल २०२३ ते मार्च २०२४)	१,२८,२८०	१,२२,६९२	१,००,४६६	३,५१,४३८
दवाखाने (एप्रिल २०२३ ते मार्च २०२४)	७४	६५	५१	१९०

बृहन्मुंबईची विभागवार लोकसंख्या

(सन २०२३ च्या बृहन्मुंबईची मध्यवर्ती वार्षिक अंदाजित लोकसंख्या १,३०,१४,३९०)

शहरे		पश्चिम उपनगरे		पूर्व उपनगरे	
विभाग	लोकसंख्या	विभाग	लोकसंख्या	विभाग	लोकसंख्या
ए	१,९३,५२०	एच / पूर्व	५,८२,८५७	एल	९,४३,७०३
बी	१,३३,१४२	एच / पश्चिम	३,२१,७२२	एम / पूर्व	८,४४,८५४
सी	१,७३,८००	के / पूर्व	८,६१,७६२	एम / पश्चिम	४,३०,८२९
डी	३,६२,८१२	के / पश्चिम	७,८३,१०७	एन	६,५१,४८७
ई	४,११,३६६	पी/ दक्षिण	४,८४,८१६	एस	७,७७,९७७
एफ / दक्षिण	३,७७,५६७	पी / उत्तर	९,८४,६४७	टी	३,५७,१६१
एफ / उत्तर	५,५३,३५५	आर / दक्षिण	७,२३,००७		
जी / दक्षिण	३,९५,११५	आर / मध्य	५,८८,००६		
जी / उत्तर	६,२६,५७८	आर / उत्तर	४,५१,१९९		
एकूण	३२,२७,२५६	एकूण	५७,८१,१२३	एकूण	४०,०६,०११
एकूण १,३०,१४,३९०					

अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२४-२५

अर्थसंकल्पीय अंदाज 'अ' (निधी संकेतांक-११,१२,६०,७०), 'ब' (निधी संकेतांक-२१,२२,२३), 'ई' (निधी संकेतांक-३०), 'ग' (निधी संकेतांक-४०) आणि 'वृक्ष प्राधिकरण' (निधी संकेतांक-५०) चे आकारमान (प्रशासक, महानगरपालिका यांनी स्वीकारल्याप्रमाणे)

(रुपये कोटीमध्ये)

तपशील	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२४-२५	
	उत्पन्न/प्राप्ती	खर्च
महसुली उत्पन्न	३५७४९.०३	
महसुली खर्च		२८७६३.९४
भांडवली प्राप्ती	२९४३१.७६	
भांडवली खर्च		३६३५८.६३
एकूण	६५१८०.७९	६५१२२.५७
खर्चपेक्षा जास्त प्राप्ती		५८.२२
अर्थसंकल्पीय अंदाजाचे आकारमान	६५१८०.७९	६५१८०.७९

शिक्षण विभाग समग्र शिक्षा

U-DISE २०२३-२४ - सांख्यिकी माहिती (३०.०९.२०२३)

माध्यम	शाळा संख्या	विद्यार्थी	शिक्षक
मराठी	२६२	३३,७३९	१,०११
हिंदी	२२०	६७,४१७	२,०३१
उर्दू	१८८	६४,३९१	१,७६०
गुजराथी	३९	१,४८५	१०४
तामिळ	२६	२,७३६	१०९
तेलुगु	११	४२२	२२
कन्नड	२४	९२०	७३
इंग्रजी	५२	३८,८८४	९७६
दिव्यांग शाळा	१९	८७६	७८
मुंबई पब्लिक स्कूल (इ. १ ली ते १०वी)	८०	४५,४०८	१,१२७
CBSE/ICSE/Cambridge/IB	१७	४,००३	१०७
एकूण प्राथमिक शाळा (अ)	९३८	२,६०,२८१	७,३९८
जुन्या अनुदानित माध्यमिक शाळा	४९	१५,४७०	५८४
नवीन विनाअनुदानित माध्यमिक शाळा	१४२	२२,९८०	६६०
एकूण माध्यमिक शाळा (ब)	१९१	३८,४५०	१,२४४
एकूण मनपा शाळांपैकी पूर्व प्राथमिक वर्ग असणा-या शाळा (क)	-	२९,६१७	-
एकूण प्राथमिक व माध्यमिक (अ + ब)	१,१२९	२,९८,७३१	८,६४२
एकूण प्राथमिक, माध्यमिक व पूर्व प्राथमिक ड = अ + ब+ क	१,१२९	३,२८,३४८	९,०४८

खासगी प्राथमिक शाळा

शाळा प्रकार	शाळा संख्या	विद्यार्थी	शिक्षक
खासगी प्राथमिक अनुदानित शाळा	३८५	१,०६,४४८	२,५९५
खासगी प्राथमिक विनाअनुदानित शाळा	६७८	२,६४,१८५	६,५८५
एकूण (E)	१,०६३	३,७०,६३३	९,१८०
Railway	०१	५९	०३
Un-Recognised	१२७	२१,७५४	८८५
Social Welfare	५२	२,९८६	४५३
एकूण (F)	१८०	२४,७९९	१,३४१
एकूण (D+E+F)	२,३७२	६,९४,१६३	१९,१६३

दुकाने व आस्थापना

महाराष्ट्र दुकाने व आस्थापना (नोकरीचे व सेवा शर्तीचे विनियमन) अधिनियम २०१७ अन्वये प्राप्त सूचनापत्र व नोंदीत आस्थापनाची संख्या.

आस्थापना प्रवर्ग	० ते ९ कामगार आस्थापनाची संख्या	१० व १० पेक्षा अधिक कामगार आस्थापनाची संख्या	एकूण
दुकाने	३,४५,५८७	२७,२३२	३,७२,८१९
वाणिज्यिक आस्थापना	३,३८,८८२	८३,९२०	४,२२,८०२
निवासी हॉटेल व उपहारगृहे	१८,५००	८,४६९	२६,९६९
चित्रपटगृहे/मनोरंजनाची ठिकाणे	५८१	२९९	८८०
एकूण	७,०३,५५०	१,१९,९२०	८,२३,४७०

करनिर्धारण व संकलन खाते

भांडवली मूल्य तत्वावर आधारित मालमत्ता करप्रणाली : दि. ०१ एप्रिल २०१० च्या प्रभाव्य दिनांकापासून भांडवली मुल्याधारित करप्रणालीनुसार मालमत्तांचे करनिर्धारण करून त्यानुसार देयके निर्गमित करण्यात येतात. अद्ययावत सुधारित मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, १८८८ च्या कलम १५४ (अ) अन्वये सुनिश्चित केलेले भांडवली मूल्य कलम १५४ (१ क) अन्वये दर पाच वर्षांनी सुधारित करण्याची तरतूद आहे. मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, १८८८ मध्ये नव्याने अंतर्भूत केलेल्या कलम १५४ (१ ड) नुसार भांडवली मुल्यातील सुधारणा सलग चार वर्षांनी पुढे ढकलण्यात आली आहे. सदर सुधारणेअंती होणारी वाढ अद्ययावत सुधारित मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, १८८८ कलम १४० (अ) अन्वये लगतपूर्व वर्षाच्या कराच्या ४०% पेक्षा अधिक असणार नाही.

मालमत्ता कराची वसुली : मालमत्ता कराची आगाऊ देयके कराचे दायित्व असणाऱ्यांवर प्रति सहामाहीनुसार बजाविण्यात येतात. अदत्त कराच्या वसुलीसाठी मालमत्तेवर दंड आकारणे, अटकावणी/ जप्ती आणणे तसेच जाहीर लिलावाद्वारे मालमत्तेची विक्री करणे, अशी कारवाई मुंबई महानगरपालिका अधिनियमानुसार केली जाते.

मालमत्तेचे भांडवली मूल्य व अधिदानायोग्य मालमत्ता करासह मालमत्तेचा सविस्तर तपशील संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे.

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेने **'Integrated Property Validation Solution (IPVS)'** या नावाने हाती घेतलेल्या ३६० अंश प्रकल्पांतर्गत कंत्राटदार कंपनीकडून प्राथमिक सर्वेक्षण करून संकलित केलेली माहिती आणि मालमत्ता कर विभागाकडे नोंद असलेल्या सदर मालमत्तेच्या माहितीच्या पडताळणी अंती जे फरक स्वीकारण्यात आले, त्यांचे बाबतीत कंत्राटदार कंपनीकडून स्वतंत्र सर्वेक्षण करून भांडवली मूल्य निश्चितीसाठी आवश्यक माहिती संकलित करण्याचे काम सुरू आहे. तसेच कंत्राटदार कंपनीकडून ज्यां मालमत्तांच्या सर्वेक्षणासाठी माहिती प्राप्त झालेली आहे, त्या माहितीच्या आधारे करनिर्धारण व संकलन खात्याच्या अभिलेखातील करनिर्धारणामध्ये आवश्यक तेथे दुरुस्ती करण्यात येऊन संबंधित मालमत्तांचे करनिर्धारण करण्याचे काम पूर्ण करण्यात आले आहे.

मालमत्तेच्या भांडवलीमूल्य करप्रणालीमुळे नागरिकांना त्यांच्या मालमत्ता कराचे परिगणन करणे व मालमत्ता कराचे ऑनलाईन अधिदान करणेदेखील शक्य झाले आहे.

त्याचप्रमाणे बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या संकेतस्थळावर खालील सुविधा उपलब्ध आहेत.

१. कर थकबाकीची सद्यस्थिती :- मालमत्ता कर (नवीन) टॅब येथे उपलब्ध आहे.
२. मालमत्तेचे हस्तांतरण ऑनलाईन पध्दतीने करणे :- मालमत्ता कर (नवीन) टॅब येथे उपलब्ध आहे.

दुरुस्ती उपकर : दुरुस्ती उपकर हा फक्त मुंबईच्या शहर क्षेत्रातीलच इमारतींवर आकारण्यात येतो. दुरुस्ती उपकराच्या आकारणीकरिता, सर्व इमारतींचे वय विचारात घेऊन सर्व इमारतींचे तीन प्रवर्गांत वर्गीकरण करण्यात आलेले आहे.

प्रवर्ग 'अ' दि. ०१ सप्टेंबर १९४० पूर्वी बांधण्यात आलेल्या इमारती.

प्रवर्ग 'ब' दि. ०१ सप्टेंबर १९४० पासून दि. ३१ डिसेंबर १९५० पर्यंतच्या कालावधीत (दोन्ही दिवस धरून) बांधण्यात आलेल्या इमारती.

प्रवर्ग 'क' दि. ०१ जानेवारी १९५१ पासून दि. ३१ डिसेंबर १९६९ पर्यंतच्या कालावधीत (दोन्ही दिवस धरून) बांधण्यात आलेल्या इमारती.

टीप :- दि. ०१ जानेवारी १९७० रोजी किंवा तदनंतर संपूर्णपणे बांधण्यात आलेल्या इमारतींवर दुरुस्ती उपकराची आकारणी करण्यात येत नाही.

दुरुस्ती उपकराचे दर दर्शविणारे दरपत्रक सोबत जोडलेले आहे.

	संकेतांक	इमारत प्रवर्ग अ		इमारत प्रवर्ग ब		इमारत प्रवर्ग क	
		'अ' निवासी	'अ' अनिवासी	'ब' निवासी	'ब' अनिवासी	'क' निवासी	'क' अनिवासी
१. ०१.०१.७० ते ३१.०३.७४	-	२५%	-	२०%	-	१५%	-
२. ०१.०४.७४ ते ३०.०६.८३	१	३४%		२६%		१८%	
	२	५८%		४२%		२६%	
३. ०१.०४.७८ ते ३०.०६.८३ (२०० चौ. मी. पर्यंत)	१	३४%	५८%	२६%	४२%	१८%	२६%
	२	५८%	१०६%	४२%	७४%	२६%	४२%
४. ०१.०७.८३ ते ३१.१२.८६ (रु. ३००/- पर्यंत व ३००/- पेक्षा जास्त)	१	४६%	८२%	३४%	५८%	२२%	३४%
	३	९०%	१७०%	६३%	११६%	३७%	६४%
	४	१३०%	२५०%	९०%	१७०%	५०%	९०%
५. ३०० चौ. मी. व ३०० चौ. मी. पेक्षा जास्त, परंतु ५०० चौ. मी. पेक्षा कमी. ०१.०१.८७ ते ३१.०३.९४	८	५८%	१०६%	४२%	७४%	२६%	४०%
	४	१३०%	२५०%	९०%	१७०%	५०%	९०%
	५	२६०%	५१०%	१८०%	३५०%	१००%	१९०%
६. ०१.०४.९४ पासून पुढे एखाद्या इमारतीची महामंडळाकडून संरचनात्मक दुरुस्ती झाली नसेल (अथवा अशी दुरुस्ती झाल्याचे मानण्यात येत नसेल तर)	८	८७%	१६४%	६३%	११६%	३९%	६८%
७. एखाद्या इमारतीची महामंडळाकडून संरचनात्मक दुरुस्ती झाली असल्यास (अथवा अशी दुरुस्ती झाल्याचे मानण्यात येत असेल) आणि महामंडळाने दुरुस्तीच्या खर्चात प्रती चौ. मीटर रु. ३००/- पर्यंत या दराने सहाय्य केले असेल.	४	१९५%	३८०%	१३५%	२६०%	७५%	१४०%
८. महामंडळाने दुरुस्तीच्या खर्चात प्रति चौ. मीटर रु. ३००/- पेक्षा जास्त परंतु प्रति चौ. मीटर रु. ५००/- पेक्षा जास्त नाही इतक्या दराने सहाय्य केले असेल.	५	३९०%	७७०%	२७०%	५३०%	१५०%	२९०%
९. महामंडळाने दुरुस्तीच्या खर्चात प्रति चौ. मीटर रु. ५००/- पेक्षा जास्त परंतु प्रति चौ. मीटर रु. ७५०/- पेक्षा जास्त नाही इतक्या दराने सहाय्य केले असल्यास.	३	५८५%	११६०%	४०५%	८००%	२२५%	४४०%

टीप :- जेथे महामंडळाने दुरुस्तीच्या खर्चात प्रति चौ. मी. रु. ७५०/- पेक्षा जास्त परंतु रु. १०००/- पर्यंत, रु. १०००/- पेक्षा जास्त ते रु. १,२००/- पर्यंत आणि रु. १,२००/- पेक्षा अधिक व २,०००/- पर्यंत प्रति चौ. मी. सहाय्य केले आहे, तेथे आकारणी योग्य दुरुस्ती उपकराचे दर राज्य शासनाने अद्याप निश्चित केलेले नाहीत.

मोठ्या निवासी जागांवरील महाराष्ट्र कर : १२५ चौरस मीटरपेक्षा जास्त चटई क्षेत्राच्या आणि रु. १,५००/- पेक्षा अधिक करपात्र मूल्य असलेल्या निवासी जागांवर करपात्र मुल्यांच्या १० टक्के दराने राज्य शासनाचा हा कर आकारला जातो. तो आकारण्याचे व वसूल करण्याचे काम महानगरपालिकेचे कर निर्धारण व संकलन खाते करते. भांडवली मुल्याधारित करप्रणालीत या कराची दर आकारणी प्रक्रियाधीन आहे.

रंगभूमी कर : शहरातील चित्रपटगृहे, कार्निव्हल्स आणि करमणुकीच्या इतर केंद्रांवर प्रेक्षकांना पैसे घेऊन प्रवेश दिला जात असल्यास प्रत्येक खेळाकरीता हा कर आगाऊ भरावा लागतो.

निवडणूक शाखा : निवडणूक शाखा ही करनिर्धारण व संकलन खात्याची एक शाखा असून ती नगरसेवकांच्या सार्वत्रिक निवडणुका व पोटनिवडणुका घेण्याचे काम राज्य निवडणूक आयोगाने महानगरपालिका आयुक्तांना अधिनियम १८ (अ) अन्वये जे अधिकार सुपूर्द केले आहेत, त्यानुसार करते.

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचे एकूण २२७ प्रभाग असून प्रत्येक प्रभागांसाठी एक नगरसेवक प्रत्यक्ष निवडणुकीने निवडले जातात. महानगरपालिकेची मुदत ५ वर्षांची असून सार्वत्रिक निवडणूक फेब्रुवारी २०१७ मध्ये घेण्यात आलेल्या निवडणूकानुसार, नियुक्त महानगरपालिकेची मुदत दि. ७ मार्च २०२२ रोजी संपलेली असून दि. ८ मार्च २०२२ पासून महानगरपालिका आयुक्त हे प्रशासक पदी नियुक्त आहेत. निवडणुकांची तयारी करणे, संचालन करणे ही प्रक्रिया नियतकालिक असली तरी ही महानगरपालिकेची सततची प्रक्रिया आहे.

स्वतंत्र विभागीय कर वसुली कक्ष : सदर कक्षाद्वारे बृहन्मुंबईतील बीडीडी चाळ, बेस्ट, केंद्र शासन, राज्य शासन, म्हाडा, रेल्वे प्राधिकरण यांच्या अखत्यारीतील व बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या मुख्य पर्यवेक्षक घनकचरा व्यवस्थापन विभाग, बाजार विभाग यांच्या अखत्यारीतील मालमत्तांचा मालमत्ता कर वसुलीचे कार्य पार पाडण्यात येते.

मलनि:सारण प्रचालन खाते

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या मलनि:सारण प्रचालन खात्याद्वारे मुंबई शहराच्या ७ मलनि:सारण विभागांमध्ये स्थापित केलेले मलनि:सारण जाळे, मलनि:सारण उदंचन केंद्र, मलजल प्रक्रिया केंद्र (एसटीपी) आणि मलजल प्रक्रिया सुविधा केंद्र (डब्ल्यूडब्ल्यूटीएफ) यांचे प्रचालन व परिरक्षण करण्यात येते. मलजलाचे भूमिगत मलनि:सारण जाळ्यांमधून वहन होऊन ते विविध उदंचन केंद्रांमध्ये संकलित केले जाते. त्यावर ८ वेगवेगळ्या मलजल प्रक्रिया केंद्रांमध्ये प्रक्रिया करण्यात येऊन ते नजिकच्या समुद्र / खाडीत सोडले जाते.

अस्तित्वात असलेल्या मलजल वाहिन्यांची दुरुस्ती व पुनर्स्थापिकरण करणे, ही या खात्याची जबाबदारी आहे. मलजलाचा पुनर्वापर पिण्याव्यतिरिक्त कामांसाठी करण्याकरीता या खात्याकडून मलनि:सारण उदंचन केंद्रांच्या आवारात कमी क्षमतेची मलजल पुनर्चक्रिकरण केंद्रे उभारण्यात आलेली आहेत. पाणीपुरवठा व मलनि:सारण विभागातील विविध खात्यांना लागणाऱ्या वाहनांचा पुरवठासुद्धा या खात्याद्वारे केला जातो.

हे खाते महानगरपालिकेच्या अर्थसंकल्प 'ग' अंतर्गत येते. मलनि:सारण प्रचालन खात्याच्या कामाच्या स्वरूपावरून मलनि:सारण प्रचालन खात्याची प्रामुख्याने पुढीलप्रमाणे विभागणी करण्यात आलेली आहे.

- १) मुख्य मलवाहिनी व नलिका मलवाहिनी हे विभाग मलजल वहनाची कामे करतात.
- २) उदंचन केंद्र विभाग - मलजलाचे संकलन, प्रक्रिया आणि विल्हेवाट ही कामे करतात.
- ३) परिवहन विभाग - परिवहन विभागात एकूण ३०९ वाहने आहेत व याद्वारे पाणीपुरवठा व मलनि:सारण विभागातील विविध खात्यांना परिवहन सेवा पुरविण्याचे काम करतात.
- ४) स्थापत्य विभाग - मलजल वाहिन्यांची दुरुस्ती, मलनि:सारण प्रचालन खात्यातील स्थापत्य बांधकामे, इमारती दुरुस्तीची कामे करतात.
- ५) नियोजन व बांधकामे विभाग - मलजल वाहिन्यांचे तसेच उदंचन केंद्रातील उर्ध्वगामिन्यांच्या पुनर्स्थापिकरणाची कामे करतात.

मुंबईत कुलाबा, वरळी, वांद्रे, वेसावे, मालाड, घाटकोपर व भांडूप असे एकूण सात मलनि:सारण विभाग आहेत. या सातही विभागामध्ये एक अग्रिम उदंचन केंद्र व मलजल प्रक्रिया केंद्र आहे. या विभागातील मलजल वाहिन्यांच्या जाळ्यांमधून संकलित झालेल्या मलजलाचे वहन करून ते सेंटलाईट उदंचन केंद्राद्वारे अग्रिम उदंचन केंद्र व मलजल प्रक्रिया केंद्र येथे प्रक्रिया आणि विल्हेवाटीसाठी आणले जाते.

कुलाबा येथील मलजल त्रिस्तरीय प्रक्रिया केंद्रामध्ये मलजलावर त्रिस्तरीय प्रक्रियेनंतर आणि वरळी व वांद्रे येथील मलजल प्रक्रिया केंद्रामध्ये मलजलावर प्राथमिक प्रक्रिया करून ते समुद्र पातमुखाद्वारे अनुक्रमे १.५ कि.मी., ३.५ कि.मी. व ३.७ कि.मी. आत पर्यंत अरबी समुद्रात सोडले जाते. तसेच मालाड येथील प्रक्रिया केंद्रामध्ये मलजलावर प्राथमिक प्रक्रियेनंतर मालाड खाडीत सोडले जाते. चारकोप येथील प्रक्रिया केंद्रामध्ये मलजलावर त्रिस्तरीय प्रक्रियेनंतर गोरई खाडीत सोडले जाते. वेसावे, भांडूप आणि घाटकोपर येथील मलजल प्रक्रिया केंद्रात मलजलावर वातीत तलावात द्विस्तरीय प्रक्रिया करण्यात येते व प्रक्रिया केलेले मलजल मालाड आणि ठाणे खाडीत सोडले जाते.

मा. हरित लवादने सुचविल्याप्रमाणे महाराष्ट्र प्रदूषण मंडळाने दिलेल्या नवीन मानकांची पूर्तता करण्यासाठी मुंबई मलनि:सारण प्रकल्प खात्यातर्फे नवीन मलजल प्रक्रिया केंद्र बांधण्याचे काम सुरू आहे. सदर काम पूर्ण होईपर्यंत (अंदाजे ४-६ वर्षे) तात्पुरती व्यवस्था म्हणून मलनि:सारण प्रचालन खात्यातर्फे घाटकोपर, भांडूप, वेसावे व मालाड सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र येथे मलजलावर बायोरेमेडिएशन प्रक्रिया करण्यात येते. बायोरेमेडिएशन तंत्रज्ञानाद्वारे प्रक्रिया झालेल्या उत्सर्जित मलजलाचे चाचणी अहवाल प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने पारित केलेले सुधारित निकष पूर्ण करीत असल्याचे दर्शवितात.

मुख्य मलजल वाहिन्या आणि नलिका मलजल वाहिन्या विभागामार्फत, मलजल वाहिन्यांतून मलजलाचे वहन सुरळीत होण्यासाठी व मुंबई शहरातील रस्त्यांवर मलजल तुंबण्याच्या तक्रारी कमी करण्याच्या दृष्टिकोनातून मलजल वाहिन्यांचा पद्धतशीर गाळ निर्मूलन व सफाईचा वार्षिक कार्यक्रम आखला जातो.

मलजल वाहिन्यांचे काम सुरळीत चालण्यासाठी पद्धतशीर सफाई कार्यक्रम अंतर्गत पूर्वनियोजित टप्प्यांवर पाहणी, गाळ निर्मूलन व स्वच्छता केली जाते. हाताने मैला उचलणा-या सफाई कामगारांच्या नियुक्तीस प्रतिबंध करणे व त्यांचे पुनर्वसन याबाबतचा अधिनियम २०१३ प्रमाणे, सफाई कर्मचा-यांचा मलजलाशी प्रत्यक्ष संपर्क टाळून सफाई कामे करून घेण्यासाठी, सफाई कामाचे यांत्रिकीकरण करण्यात आले आहे व त्याकरिता खाली उल्लेख केल्याप्रमाणे विविध मलवाहिन्या सफाई यंत्रे/उपकरणे यांचा सुरक्षिततेच्या सर्व साधनांसह वापर केला जातो.

१.	जेटींग मशीन	:	०१ नग
२.	सक्शन मशीन (६.५ घ. मी.)	:	०२ नग
३.	सक्शन मशीन (१.५ घ. मी.)	:	८ नग
४.	पॉवर बकेट मशीन्स	:	११ जोड्या
५.	चोक मशीन (पॉवर रॉडिंग)	:	२६ नग
६.	फिल्ट्रेशन व रिसायकलिंगसह उच्च क्षमतेची सक्शन जेटींग मशीन	:	२४ नग
७.	ग्रॅब टाईप मॅनहोल डिझिल्टींग मशीन	:	०८ नग
८.	क्विक रिस्पॉन्स व्हेईकल	:	१० नग
९.	कॉम्पॅक्ट पाईप सीवर क्लिनिंग मशीन	:	२४ नग

या खात्याकडे पॉवर रॉडिंग मशीन्स व इतर उपकरणांनी सुसज्ज प्रत्येकी एक असे शहर, पूर्व उपनगरे आणि पश्चिम उपनगरे येथे तीन मध्यवर्ती नियंत्रण कक्ष आहेत. हे नियंत्रण कक्ष मलनिःसारण प्रणालीबद्दल तक्रारी नोंदवून घेणे व त्याचे निराकरण करणे, यासाठी २४ X ७ कार्यरत असतात.

मलनिःसारण प्रणालीतील बिघाडासंबंधी कोणतीही तक्रार संबंधित विभागात अथवा उपरोल्लेखित तीन मुख्य मलजल वाहिन्या नियंत्रण कक्षापैकी कोणत्याही कक्षात नोंदविता येते तसेच तक्रारी बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या संकेतस्थळावर अथवा मध्यवर्ती तक्रार क्रमांक १९१६ तसेच १४४२० वर सुद्धा नोंदविल्या जातात. साधारणपणे सर्व तक्रारींचे २४ तासांच्या आत निराकरण होते.

मलनिःसारण प्रचालन या खात्याच्या आस्थापना अनुसूचीवर ०८ उप प्रमुख अभियंता, २२ कार्यकारी अभियंता, ६० सहायक अभियंता, १२२ दुय्यम अभियंता, ११२ कनिष्ठ अभियंता/अवेक्षक, ३८१८ कुशल/अकुशल कामगार कर्मचारी ही पदे आहेत. त्यापैकी सद्यस्थितीत कार्यरत ०४ उप प्रमुख अभियंता, १२ कार्यकारी अभियंता, ३१ सहायक अभियंता, ७८ दुय्यम अभियंता, ५१ कनिष्ठ अभियंता/अवेक्षक, १९१८ कुशल/अकुशल कामगार कर्मचारी यांच्या सहाय्याने उपरोक्त नमूद कामे पार पाडली जातात.

मलनिःसारण प्रकल्प

बृहन्मुंबईतील मलनिःसारण व्यवस्थेची कुलाबा, वरळी, वांद्रे, वेसावे, मालाड, भांडुप, घाटकोपर या सात परिमंडळांमध्ये विभागणी करण्यात आली आहे. सदर परिमंडळांमध्ये मलनिःसारण वाहिन्या नसलेल्या ठिकाणी नवीन मलनिःसारण वाहिन्या टाकणे व अस्तित्वात असलेल्या मलनिःसारण वाहिन्या आवश्यकतेनुसार अवर्धन करणे यांचे नियोजन करून निविदा मागविणे व कार्यादेश देणे ही कामे उपप्रमुख अभियंता (मलनिःसारण प्रकल्प) नियोजन व संकल्पचित्रे या विभागामार्फत केली जातात. तसेच प्रत्यक्ष जागेवर निविदेतील अटी व शर्तीनुसार मलनिःसारण वाहिन्या टाकण्याचे काम उपप्रमुख अभियंता (मलनिःसारण प्रकल्प) बांधकामे या विभागाच्या अधिपत्याखाली केली जातात. सदर कामे खुल्या चर पद्धतीने व चर विरहित पद्धतीने केली जातात. उपप्रमुख अभियंता (मलनिःसारण प्रकल्प) नियोजन व संकल्प चित्रे विभाग व उपप्रमुख अभियंता (मलनिःसारण प्रकल्प) बांधकामे विभाग हे दोन्ही विभाग प्रमुख अभियंता (मलनिःसारण प्रकल्प) यांच्या अधिपत्याखाली येतात.

अभियांत्रिकी सेवा आणि प्रकल्प
घनकचरा व्यवस्थापन खाते (साफसफाई सेवा)

१	दररोज गोळा करण्यात येणारा सरासरी घनकचरा	(१) (२)	सरासरी ६४०० दशलक्ष टन कचरा (कांजूर व देवनार क्षेपणभूमी) सरासरी १००० ते १२०० दशलक्ष टन राडारोडा (देवनार क्षेपणभूमी)
२	कर्मचारी वर्ग		३३,७५३
३	एकूण खर्चाची अर्थसंकल्पीय तरतूद		<p>एकूण भांडवल खर्चाची अर्थसंकल्पीय तरतूद रु. १४९१.५० (कोटी)</p> <p>एकूण महसूल खर्चाची अर्थसंकल्पीय तरतूद रु. २९९७.८४ (कोटी)</p> <p>आस्थापना खर्च रु. १८९९.६७ (कोटी)</p> <p>प्रशासकीय खर्च रु. ४०.१२ (कोटी)</p> <p>प्रचालन आणि परिरक्षण खर्च रु. ९१७.०५ (कोटी)</p> <p>कार्यक्रम खर्च रु. १४०.०० (कोटी)</p> <p>महसुली अनुदाने, अंशदान आणि सवलती रु. १.०० (कोटी)</p> <p>एकूण खर्चाची अर्थसंकल्पीय तरतूद रु. ४४८९.३४ (कोटी) (२०२३-२०२४)</p>
४	दैनंदिन कचरा, गाळ आणि दगडमाती गोळा करण्यासाठी वापरण्यात येणाऱ्या एकूण वाहनांची संख्या		महानगरपालिकेची वाहने कंत्राटदारांची वाहने २१९ १,२६४
५	उगमस्थानी घनकचऱ्याचे संकलन आणि वर्गीकरण		९४९ सामुदायिक कचरा संकलन केंद्रे व ४७ सुका कचऱ्याचे वर्गीकरण केंद्रे
६	कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्याच्या पद्धती	(१) (२) (३) (४)	जैविक प्रक्रियेद्वारे खत निर्मिती गांडूळ खत निर्मिती भूमीभराव पद्धती ज्वलन भट्टी (जैविक वैद्यकीय कचरा)
७	क्षेपणभूमी	(अ) (ब)	देवनार क्षेपणभूमी कांजूर घनकचरा व्यवस्थापन प्रकल्प
८	स्थानांतरण केंद्रे	(१) (२) (३) (४)	महालक्ष्मी स्थानांतरण केंद्र वेसावे स्थानांतरण केंद्र गोराई स्थानांतरण केंद्र कुर्ला स्थानांतरण केंद्र
९	झाडलोट क्षेत्र	(१) (२)	दैनंदिन १,७५० किलोमीटर रस्त्यांची झाडलोट क्षेत्र. यांत्रिकी झाडू पद्धतीने रस्त्यांची स्वच्छता जवळपास २५३ कि.मी. एवढी.

स्वच्छ भारत अभियान २.० :

दि. ०१ ऑक्टोबर २०२१ रोजी माननीय प्रधानमंत्री महोदय यांनी स्वच्छ भारत अभियान २.० कचरामुक्त शहरांच्या संकल्पनेसह सुरू केले.

- ❖ स्वच्छ भारत अभियान राबविण्यासाठी बृहन्मुंबई महानगरपालिका ही एक महत्वाची प्रशासकीय यंत्रणा असल्याने राज्य आणि केंद्र सरकारच्या सहकार्याने शहरात स्वच्छता राखण्यासाठी संयुक्त प्रयत्न केले जात आहेत.
- ❖ सदर अभियान अंतर्गत बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या घनकचरा व्यवस्थापन विभागाचे प्रयत्न आणि कार्यक्रम स्वच्छतेची आवश्यक मानके गाठण्यासाठी सुधारित करण्यात आले आहेत.
- ❖ स्वच्छ भारत अभियान २.० कालावधी दि. १ ऑक्टोबर २०२१ ते दि. १ ऑक्टोबर २०२६ पर्यंत आहे. उद्दिष्टांमध्ये प्रामुख्याने कचराचे घरगुती स्तरावर विलगीकरण, जुन्या जमा झालेल्या कचऱ्यावर प्रक्रिया (लीगसी वेस्ट), आकांक्षी शौचालये, १००% सांडपाणी व्यवस्थापन/विल्हेवाट लावणे इत्यादी बाबींचा समावेश आहे.
- ❖ स्वच्छ भारत अभियान २.० अंतर्गत मुलुंड आणि देवनार येथील जुन्या जमा झालेल्या कचऱ्यावर (लीगसी वेस्ट) प्रक्रिया करण्यासाठी रु. १,१६२ कोटींचा प्रस्ताव मंजूर करण्यात आला आहे. यामध्ये महानगरपालिकेच्या हिश्याव्यतिरिक्त केंद्र सरकारचे रु. २९०.५५ (२५%) कोटी आणि राज्य सरकारचे रु. ४०६.७७ (३५%) कोटी एकूण रु. ६९७.३२ कोटींचा निधी मिळणार आहे. आजमितीस रु. ६९७.३२ कोटी पैकी रु. १३९ कोटी मिळाले असून रु. ५६.५ कोटी मुलुंड क्षेपणभूमी येथील जुन्या जमा कचऱ्यावर प्रक्रियेसाठी वापरण्यात आले.
- ❖ स्वच्छ भारत अभियान २.० अंतर्गत, मुंबई शहर स्वच्छता कृती आराखडा शासनाकडून मंजूर करण्यात आला आहे. यामध्ये मुंबईत १५,००० सामुदायिक शौचकुपे, मुंबईत ये-जा करणाऱ्या लोकसंख्येसाठी ४०० आकांक्षी शौचकुपे, ४,६७२ वैयक्तिक घरगुती शौचालये आणि ५०० मुत्रालयांचा समावेश असेल.

स्वच्छता पंधरवडा -

- ❖ केंद्र सरकारच्या निर्देशानुसार, भारतीय स्वच्छता लीग २.०, स्वच्छता सुरक्षा शिबिर यासारखे विविध उपक्रम दि. १७ सप्टेंबर ते दि. २ ऑक्टोबर २०२३ या कालावधीत राबविण्यात आले. दि. २१ सप्टेंबर २०२४ रोजी मुंबईत समुद्रकिनारा स्वच्छ करण्याचा विशेष कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला.
- ❖ दि. ०१ ऑक्टोबर रोजी 'एक घंटा एक तारीख' या कार्यक्रमात लोकांना सकाळी १०.०० ते ११.०० या वेळेत मुंबईत स्वच्छतेसाठी एक तास समर्पित करण्यासाठी प्रोत्साहित करण्यात आले. १७८ ठिकाणी आणि विविध सरकारी संस्था, स्वयंसेवी संस्था, रहिवाशी संस्था इत्यादींसह सुमारे ३९,००० नागरिक यात सहभागी झाले. माननीय राज्यपाल, माननीय मुख्यमंत्री, माननीय उपमुख्यमंत्री आदी मान्यवरांची या कार्यक्रमात उपस्थिती होती. त्यांच्या सहभागाने सहभागींना प्रेरणा तर मिळालीच शिवाय नागरिकांपर्यंत स्वच्छतेचा संदेशही देण्यात आला.
- ❖ स्वच्छता सुरक्षा शिबिर उपक्रमांमध्ये सफाई कामगारांचे प्रशिक्षण, आरोग्य तपासणी शिबिर सत्रांचा समावेश होता. दि. २ ऑक्टोबर रोजी महात्मा गांधी जयंतीनिमित्त प्रभातफेरी, सफाई कामगारांचा सत्कार, रांगोळी, स्वच्छतेची प्रतिज्ञा असे उपक्रम हाती घेण्यात आले.

क्षमता बांधणी -

- ❖ स्वच्छ भारत अभियान २.० च्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार, स्थानिक स्वराज्य संस्थांना (U.L.B.) कर्मचाऱ्यांची क्षमता वाढविण्यासाठी प्रशिक्षण सत्र / कार्यक्रम आखणे आवश्यक आहे.
- ❖ त्यानुसार स्वच्छ सर्वेक्षणांमध्ये अव्वल असलेले इंदूर शहर मॉडेलचा आढावा घेण्यासाठी २५० कनिष्ठ पर्यवेक्षक (J.O.) आणि प्रभागात काम करणारे अभियंते यांना इंदूर येथे पाठविण्यात आले.
- ❖ इंदूर अभ्यास भेटींमध्ये निवासी भागात कचऱ्याचे संकलन / स्रोतावर कचऱ्याचे विलगीकरण, केंद्रीकृत प्रक्रिया सुविधा आणि नियंत्रण कक्ष इत्यादींचा समावेश होता.

मृत जनावरे हलविणे : मृत जनावरे हलविण्याकरिता संबंधित विभागाचे सहाय्यक आयुक्त आणि घनकचरा व्यवस्थापन खात्यातील पुढील संबंधित अधिकाऱ्याशी संपर्क साधता येईल :-

- ❖ **संपर्कासाठी पत्ता** : मुख्य पर्यवेक्षक, घनकचरा व्यवस्थापन कार्यालय, खटाव मार्केट इमारत, चौथा मजला, अविष्कार गृहनिर्माण संस्थेच्या बाजूला, स्लेटर मार्ग, ग्रॅट रोड स्थानकाजवळ, ग्रॅट रोड (पश्चिम), मुंबई - ४००००८.
- ❖ मा. व्यवस्थापक, कोरा केंद्र, शिंपोली रोड, बोरिवली (पश्चिम), मुंबई - ४०० ०९२. दूरध्वनी. क्र. २८९८०७८२ व २८९८०९७२

- ❖ चिटणीस, खादी ग्रामोद्योग संस्था, खादी एम्पोरियम, २८६, दादाभाई नौरोजी मार्ग, फोर्ट, मुंबई - ४००००१, दूरध्वनी क्र.४३४७४९९१-९९ फॅक्स क्र. ४३४७४९९१/४३४७४९९२/४३४७४९९३ यांच्याशी देखील मृत जनावरे हलविण्यासाठी नागरिक संपर्क साधू शकतात.

उपविधी :

घनकचऱ्याचे संकलन, वहन आणि विल्हेवाटीशी निगडीत सर्व बाबी आणि वस्तू नियमित करण्यासाठी व हे कार्य अधिक जोमाने व प्रभावीपणे पार पाडण्यासाठी अद्ययावत सुधारित मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, १८८८च्या कलम ४६१ (ईई) अंतर्गत बृहन्मुंबई स्वच्छता आणि आरोग्य उपविधी, २००६ तयार करण्यात आले आहेत. सदर उपविधीस महाराष्ट्र शासनाने मान्यता दिली असून ते दिनांक १४ डिसेंबर २००६ रोजीच्या क्र. बीएमसी/ २३२६/४०७४/प्र.क्र. २३८/०६/नवि-२१ अंतर्गत राजपत्राद्वारे अधिसूचित केलेले आहे. मुंबई शहर व उपनगरांतील परिसर स्वच्छ ठेवून नागरिकांचे आरोग्य अबाधित रहावे, म्हणून महानगरपालिका सतत प्रयत्नशील असते. यासाठी नागरिकांना स्वच्छतेचे महत्त्व विविध प्रसारमाध्यमांद्वारे पटवून, त्यांच्यात जागरूकता निर्माण करून विविध उपाययोजना, उपक्रम राबविण्यात येतात. यासाठी नागरिकांचा, मान्यवर व्यक्तींचा, लोकप्रतिनिधीचा, विविध शासकीय/अशासकीय संस्थांचा सहभाग व सहकार्य घेतले जाते. जे नागरिक सार्वजनिक ठिकाणी अस्वच्छता निर्माण करून उपद्रव निर्माण करतात अशा उपद्रवकारकांवर दंडात्मक कारवाई करण्यासाठी उपद्रव शोधक पथकांची व सुरक्षा संस्थांद्वारे क्लिन-अप मार्शलची नियुक्ती करण्यात आली आहे. हे काम जास्त जोमाने व प्रभावीपणे पार पाडण्याकरिता बृहन्मुंबई स्वच्छता आणि आरोग्य उपविधी, २००६ तयार करण्यात आले आहे. या उपविधीतील नियमांचे प्रत्येक नागरिकाने पालन करणे अत्यावश्यक व अनिवार्य आहे. ज्या नागरिकांकडून या नियमांचे उल्लंघन होईल, ते पुढे दिलेल्या सूचीप्रमाणे दंडास पात्र ठरतील :-

अ.क्र.	उपविधी क्रमांक	उपविभाग तपशील	उपविधी उल्लंघन केल्यास दंडाची अंतिम रक्कम
		उपविधी क्र. ४.१ : कचरा फेकणे, उपद्रव करणे व साफ अंगण	
१	४.१ ते ४.४	कचरा इतस्ततः फेकणे.	रु. २००/-
२	४.५	उपद्रव करणे, थुंकणे.	रु. २००/-
३		स्नान करणे.	रु. १००/-
४		लघवी करणे.	रु. २००/-
५		शौचास बसून घाण करणे.	रु. १००/-
६		निर्देशित न केलेल्या ठिकाणी प्राणी/पक्षी यांना अन्न खाऊ घालणे.	रु. ५००/-
७		रस्त्यावर वाहने धुणे/ दुरुस्त करणे.	रु. १,०००/-
८		भांडी/कपडे/तत्सम बाबी धुणे.	रु. २००/-
९	४.६	आपले अंगण स्वच्छ न ठेवणे. अ) एकाच आवाराच्या मालकासाठी/भोगवटादारासाठी ब) इतरांसाठी	रु. १,०००/- रु.१०,०००/
		उपविधी क्र. ५ - कचरा विभक्तीकरण, साठवण, पुरवठा व संकलन	
१०	५.१ ते ५.२	कचरा विभक्तीकरण करून न दिल्यास अथवा कचरा स्वतंत्र डब्यात न साठवल्यास १) वैयक्तिक २) मोठे निर्माते	रु. १००/- रु. ५००/-
११	५.३	निर्देशाप्रमाणे ओला कचरा विभक्तीकरण करून न दिल्यास	रु. १००/-
१२	५.५	धोकादायक कचऱ्याचे निर्देशित पद्धतीने अ) वैयक्तिक ब) मोठ्या प्रमाणावर	रु. १,०००/- रु.१०,०००/-
१३	५.६	जैविक वैद्यकीय कचरा निर्देशाप्रमाणे विभक्तीकरण करून न दिल्यास	रु. २०,०००/-
१४	५.७	बांधकाम / पाडकाम कचरा निर्देशाप्रमाणे विभक्तीकरण करून न दिल्यास	रु. २०,०००/-
१५	५.८	निर्देशाप्रमाणे सुका कचरा विभक्तीकरण करून न दिल्यास	रु. १००/-
१६	५.९	निर्देशाप्रमाणे झाडांच्या फांद्या अथवा बांधकाम कचरा विभक्त करून न दिल्यास	रु. १००/-
१७	५.१०	कचरा जाळून निष्कासित केल्यास	रु. १००/-

उपविधी क्र. ७ : विशिष्ट गट / प्रासंगिक			
१८	७.२	अनिवासी स्वरुपाचा कोंबड्या/मासळी/कत्तलीचा कचरा विभक्तीकरण करून न दिल्यास.	रु. १,०००/-
१९	७.३	अ) विक्रेते / फेरीवाले यांनी कचरा डबा न ठेवल्यास. ब) विक्रेते / फेरीवालाने कचरा विभक्तीकरण करून न दिल्यास	रु. ५००/- रु. ५००/-
२०	७.४	घरगल्ली स्वच्छ न ठेवल्यास.	रु. २००/-
२१	७.५	पाळीव / मालकीच्या प्राण्यांनी कचरा केल्यास.	रु. ५००/-
२२	७.६	सार्वजनिक मेळावे व कार्यक्रमानंतर, २४ तासांत स्वच्छता न केल्यास.	स्वच्छता अनामत रक्कम जप्त
२३	७.८	रस्ते सफाईच्या वेळी वाहन रस्त्यावर उभे केल्यामुळे अस्वच्छता निर्माण होत असल्यास.	रु. ५००/-
२४	७.१०	भित्तीपत्रे चिकटवणे / जाहिरात फलक लावणे	रु. ५००/- ते ५,०००/-

देवनार क्षेपणभूमी :-

देवनार क्षेपणभूमी जुनी असून अंदाजे १०% कचरा देवनार येथे स्वीकारला जातो. देवनार क्षेपणभूमीवर कचऱ्याची विल्हेवाट पारंपरिक पध्दतीने कचरा टाकून सपाटीकरण केले जाते. सद्यस्थितीत देवनार क्षेपणभूमी येथे दररोज सुमारे ५०० ते ६०० दशलक्ष टन कचरा स्वीकारण्यात येतो. देवनार क्षेपणभूमी व सभोवतालच्या पर्यावरणीय स्थितीवर सक्षम नियमन करण्यासाठी पुढील उपाययोजना करण्यात येत आहेत.

- १) क्षेपणभूमी परिसरात निर्माण होणारी दुर्गंधी, कीटक, माशा, आगीवर व धुरावर नियंत्रण मिळवण्यासाठी, महानगरपालिकेने क्षेपणभूमीवर पाण्याचे टँकर उपलब्ध केलेले आहेत. तसेच ट्रॅक्टरवर फवारणी यंत्रणा बसवून त्याद्वारे पाणीमिश्रित दुर्गंधीनाशक द्रव्यांची फवारणी केली जाते. या द्रव्याचा दर्जा परिसरावर विपरीत परिणाम होणार नाही, असा असतो. त्याचे चांगले परिणाम दिसून येत आहेत.
- २) त्याचप्रमाणे विषारी / ज्वलनशील वायुंचे निर्गमन होण्यासाठी कच-याच्या ढिगा-यात पाईप टाकून निर्माण होणा-या वायुंचे निर्गमन करण्यात येते. त्यामुळे क्षेपणभूमीत आग लागण्याचे प्रमाण फारच कमी झाले आहे.
- ३) देवनार क्षेपणभूमी व सभोवतालच्या परिसरातील प्रदूषण नियंत्रण करण्याच्या दृष्टीने जवळच्या शिवाजीनगर महानगरपालिका शाळेमध्ये हवा गुणवत्ता नियंत्रण केंद्र (Air Quality Monitoring Station) स्थापन केले आहे. त्याद्वारे दररोज सभोवतालचा हवा गुणवत्ता निर्देशांक (Air Quality Index) तपासला जातो.
- ४) ६०० दशलक्ष टन कचऱ्यापासून ऊर्जा निर्मितीच्या प्रकल्पासाठी कंत्राटदारास कायदेशि देण्यात आले असून प्रकल्प उभारणीचे काम प्रगतिपथावर आहे.
- ५) बृहन्मुंबई महानगरपालिकेद्वारे वरीलप्रमाणे उपाययोजना केल्यावर देवनार परिसरातील हवेचे प्रदूषण कमी होऊन तेथील नागरिकांना खात्रीने आरोग्यदायी वातावरणाचा लाभ होईल.

कांजूर घनकचरा व्यवस्थापन प्रकल्प :-

मा. सर्वोच्च न्यायालय व मा. उच्च न्यायालय, मुंबई यांच्या आदेशानुसार, राज्य सरकारने कांजूर येथील १४१.७० हेक्टर भूखंड दि. २४.१०.२००५ रोजी नागरी घनकचऱ्याच्या विल्हेवाटीसाठी बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या स्वाधीन केला. सदर १४१.७७ हेक्टर जागेपैकी २३.३६ हेक्टर कांदळवनांनी व्याप्त असलेली जागा महाराष्ट्र शासनाने दि. ०२.०४.२०१२ रोजीच्या शासन निर्णयाद्वारे महाराष्ट्र शासनाकडेच ठेवली गेली.

कांजूरस्थित नागरी घनकचरा व्यवस्थापन प्रकल्प येथील ६५.९६ हेक्टर सागर तटीय नियंत्रण क्षेत्राने बाधित नसलेल्या जागेवर नागरी घन कचऱ्यावर शास्त्रोक्त पध्दतीने प्रक्रिया करण्याकरीता पर्यावरणविषयक मंजूरी राज्यस्तरीय पर्यावरण प्रभाव मूल्यांकन प्राधिकरण यांच्याकडून दि. ०५.१२.२०१४ रोजी प्राप्त झाली आहे.

तसेच कांजूर नागरी घनकचरा व्यवस्थापन प्रकल्प येथील ५२.४५ हेक्टर सागर तटीय नियंत्रण क्षेत्राने बाधित असलेल्या जागेवर नागरी घन कच-यावर शास्त्रोक्त पध्दतीने प्रक्रिया करण्याकरिता पर्यावरण विषयक मंजूरी राज्यस्तरीय पर्यावरण प्रभाव मूल्यांकन प्राधिकरण यांच्याकडून दि. २९.१०.२०१८ रोजी प्राप्त झाली आहे. तसेच दि. २३.०८.२०१२ रोजी महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाकडून प्राधिकार पत्राचे नूतनीकरण करण्यात आलेले आहे. अशी ११८.१४ हेक्टर जमीन ही प्रकल्पासाठी उपलब्ध आहे.

सद्यस्थितीत कांजूर येथे दररोज स्वीकारण्यात येणाऱ्या सुमारे ४८०० दशलक्ष टन प्रति दिन नागरी घन कचऱ्यावर शास्त्रोक्त पध्दतीने बायोरिक्टर तंत्रज्ञानाद्वारे व १,००० दशलक्ष टन प्रतिदिन नागरी घन कचऱ्यावर खत निर्मिती तंत्रज्ञानाद्वारे प्रक्रिया करण्यात येत आहे.

कांजूर नागरी घनकचरा व्यवस्थापन प्रकल्पामुळे आजूबाजूच्या परिसरातील रहिवाशांना कोणत्याही प्रकारचा त्रास होऊ नये म्हणून महानगरपालिकेतर्फे खालील उपाय योजना करण्यात येतात :-

१. कांजूर घनकचरा व्यवस्थापन प्रकल्प येथून दुर्गंधी येऊ नये, यासाठी तेथील कच-यावर (एंझाइमचा समावेश असलेल्या) द्रव्याचा फवारा दिवसरात्र करण्यात येत आहे.
२. कांजूर घनकचरा व्यवस्थापन प्रकल्प येथून दुर्गंधी येऊ नये, यासाठी कचरा स्वीकारण्यात येणा-या ठिकाणाच्या आजूबाजूला सुगंधित द्रव्याची फवारणी करण्याकरीता मिस्टींगची व्यवस्था केली आहे. तसेच प्रकल्पाच्या जागेवर ५ ठिकाणी सुगंधी द्रव्य फवारणीसाठी मिस्टींग कॅननची यंत्रणा कार्यान्वित करण्यात आलेली आहे.
३. नागरी घनकचऱ्यापासून निर्माण होणा-या वायुपासून काही प्रमाणात वीज निर्मिती होते. सदर वीज ही प्रकल्पासाठी वापरण्यात येते. उर्वरीत वायू हा शास्त्रोक्त पध्दतीने जाळण्यात येतो.
४. नागरी घनकचऱ्याचा हवेशी संपर्क होऊ नये व दुर्गंधी पसरू नये तसेच निर्माण होणारा वायू हवेत पसरू नये, याकरीता कचऱ्यावर मातीचे आवरण टाकण्यात येते.
५. कांजूर घनकचरा व्यवस्थापन प्रकल्प येथे कंत्राटदाराने सभोवतालच्या परिसरातून येणाऱ्या दुर्गंधीबाबत तक्रारीसाठी मदतसेवा क्रमांक (हेल्पलाईन) कार्यान्वित केलेला आहे.

मुंबईत दररोज निर्माण होणाऱ्या कचऱ्यावर शास्त्रोक्तरित्या प्रक्रिया करण्यासाठी प्रमुख अभियंता (घनकचरा व्यवस्थापन) प्रकल्प खात्याचा अहवाल व नवीन योजना खालीलप्रमाणे आहे :-

१. देवनार येथील कचऱ्यापासून वीज निर्मितीचा प्रकल्प (डब्ल्यूटीई) - कचऱ्यापासून ऊर्जा निर्मितीच्या प्रकल्पासाठी निविदा प्रक्रिया पूर्ण झाली असून सदर प्रकल्पाचे काम कंत्राटदारास देण्यात आले आहे. या प्रकल्पामध्ये प्रतिदिन सुमारे ६०० टन कचऱ्यावर शास्त्रोक्त पध्दतीने प्रक्रिया करण्यात येणार आहे व या प्रकल्पातून प्रतिदिन ७ मेगावॉट ऊर्जा निर्मिती होईल. कंत्राटदारास कार्यादेश देण्यात आले असून प्रकल्प उभारणीचे काम प्रगतीपथावर आहे. तसेच प्रकल्प दि. ०४.१०.२०२५ पासून कार्यान्वित होणे अपेक्षित आहे.
२. मुलुंड क्षेपणभूमी येथे अस्तित्वात असलेल्या कचऱ्यावर योग्य तंत्रज्ञानाचा वापर करून जमीन पुनर्प्राप्त करणे - मुलुंड क्षेपणभूमी येथील जमीन पुनर्प्राप्त करण्याचे काम कंत्राटदारास देण्यात आले आहे. आजमितीस सुमारे ३७,२९,५६२ दशलक्ष टन कचऱ्यावर शास्त्रोक्तरित्या प्रक्रिया करून विल्हेवाट लावलेली आहे व पुढील काम सुरू आहे. मे. मिटकॉन कन्सलटन्सी अँड इंजिनियरिंग सर्विसेस लि. यांची प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आहे.
३. बांधकाम व निष्कासन यामधून निर्माण होणाऱ्या कचऱ्याचे संकलन वाहतूक प्रक्रिया व विल्हेवाट करण्यासाठीचा प्रकल्प : बृहन्मुंबई महानगरपालिकेतर्फे दररोज १,२०० दशलक्ष टन प्रति दिन बांधकाम व निष्कासन कचऱ्यावर शास्त्रोक्त पध्दतीने प्रक्रिया करण्याची योजना आखली आहे. बांधकाम व निष्कासनामधून निर्माण होणाऱ्या कचऱ्याचे संकलन, वाहतूक, प्रक्रिया व विल्हेवाट यासाठीच्या निविदा प्रक्रिया पूर्ण झाली आहे आणि कंत्राटदारांना फेब्रुवारी २०२३ मध्ये स्वीकृती पत्र देण्यात आले आहे. सदर प्रकल्पाचे काम प्रगतीपथावर आहे.
४. तळोजाजवळील करवले गाव येथे कचऱ्यावर शास्त्रोक्तरित्या प्रक्रिया व विल्हेवाट - महाराष्ट्र शासनाने कच-यावर शास्त्रोक्तरित्या प्रक्रिया करण्याच्या सुविधा विकसित करण्यासाठी तळोजा (ता. अंबरनाथ, जि. ठाणे) जवळील करवले (खु) येथे बृहन्मुंबई महानगरपालिकेला सुमारे ५२.१० हेक्टर जमीन देऊ केली आहे. त्यापैकी सुमारे ३९.९० हेक्टर शासकीय जमीन असून १२.२० हेक्टर जमीन खाजगी मालकीची आहे. सुमारे ३८.८७१ हेक्टर (अंदाजे १.०९५ हेक्टर अकारी पडीत जागा वगळून) शासकीय जमिनीचा आगाऊ ताबा शासनातर्फे दि. १८.०१.२०१६ रोजी महानगरपालिकेस देण्यात आला. त्यापैकी सुमारे १२ हेक्टर जमिनीचा प्रत्यक्ष ताबा

दि. १६.०२.२०१९ रोजी महानगरपालिकेला दिला आहे. ही जमीन बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या घनकचरा व्यवस्थापन प्रकल्पासाठी वापरण्यात येणार आहे. उर्वरित शासकीय जमिनीच्या व १२.२० हेक्टरपैकी उपयुक्त ६.१०५ हेक्टर खासगी जमिनीच्या संपादनाची प्रक्रिया जिल्हाधिकारी, ठाणे यांच्यामार्फत चालू आहे. जमिनीचा प्रत्यक्ष ताबा मिळाल्यानंतर ही जमीन बृहन्मुंबई महानगरपालिकेतर्फे घनकचरा व्यवस्थापन प्रकल्पासाठी वापरण्यात येईल.

सखोल स्वच्छता अभियान (Deep Cleaning Program) :-

मुंबईतील प्रदूषणावर नियंत्रण मिळवण्याच्या अनुषंगाने डिसेंबर २०२३ पासून संपूर्ण मुंबई महानगरामध्ये बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या वतीने 'सखोल स्वच्छता अभियान' (Deep Cleaning Program) सुरु करण्यात आला. या उपक्रम अंतर्गत एका दिवशी एका प्रभागामध्ये सर्व यंत्रणा आणून सखोल स्वच्छता करण्यात येते. मा. मुख्यमंत्री महोदयांच्या मार्गदर्शनाखाली राबवण्यात येत असलेला हा व्यापक कार्यक्रम एका विशिष्ट भागात स्वच्छता अभियान राबवण्यावर भर देतो. नागरिकांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद आणि सक्रिय सहभागामुळे या अभियानाने लोक चळवळीचे रूप धारण केले आहे. मार्च २०२४ अखेरपर्यंत ३२,००० पेक्षा अधिक नागरिक, स्वयंसेवी संस्थांचे कार्यकर्ते, विद्यार्थी आणि कर्मचारी यांनी 'सखोल स्वच्छता अभियान' मध्ये योगदान दिले आहे. या अंतर्गत ३,००० टनांपेक्षा अधिक कचरा, ५०० टनांपेक्षा जास्त टाकाऊ सामान (जुने फर्निचर, खुर्च्या इत्यादी) आणि १,१०० टन कचरा संकलीत करण्यात आला आहे. जेसीबी, डंपर, कॉम्पेक्टर, कचरा गोळा करणारी वाहने, पाण्याचे टँकर अशी तब्बल २,८८० वाहने आणि फायरेक्स मशीन, मिस्टींग मशीन आणि अन्य अद्ययावत यंत्रणाही दिमतीला आहेत. महानगरपालिकेने सुरु केलेल्या या अभियानाचे यश पाहून संपूर्ण राज्यभर हे अभियान राबविले जात आहे.

वस्ती स्वच्छता कार्यक्रम :

- ❖ 'वस्ती स्वच्छता कार्यक्रम' हा जागतिक बँकेच्या आर्थिक सहाय्यातून सन १९९७ साली सुरु करण्यात आला असून घनकचरा व्यवस्थापन विभागाचा महत्वाचा उपक्रम आहे. सदर कार्यक्रमाचा मुख्य उद्देश झोपडपट्ट्यांमधील रहिवाशांना सुधारित व शाश्वत (Sustainable) शौचालयांची सुविधा उपलब्ध करून देणे हा आहे. 'वस्ती स्वच्छता कार्यक्रम' हा मागणी तत्वावर आधारित उपक्रम असून लोकांचा सहभाग हे या उपक्रमाचे मुख्य वैशिष्ट्य आहे.
- ❖ सदर उपक्रम अंतर्गत झोपडपट्टीतील रहिवाशांना शौचालयाचे नियोजन, संकल्पचित्रे आणि बांधकाम या प्रक्रियेमध्ये सहभागी करून बांधण्यात आलेल्या शौचालयांची दैनंदिन स्वच्छता व परिरक्षण स्थानिक रहिवाशांनी लोकवर्गणीद्वारे करावी, असे अभिप्रेत आहे. सदर उपक्रमात बांधण्यात आलेली शौचालये बांधून पूर्ण झाल्यावर झोपडपट्टीतील स्थानिक रहिवाश्यांच्या नोंदणीकृत संस्थांना बृहन्मुंबई महानगरपालिकेसोबत सामंजस्य करारानुसार (MOU) वापरासाठी हस्तांतरीत करते. लोक वर्गणीद्वारे जमा निधीचा वापर दैनंदिन स्वच्छता, विद्युत व पाणीपुरवठ्याची देखरेख, किरकोळ दुरुस्तीसाठी तसेच शौचालयाचे परिरक्षण व प्रचालन करणे या कामांसाठी अपेक्षित आहे. सदर उपक्रमाद्वारे बांधण्यात आलेली शौचालये आरसीसी पध्दतीने बांधून त्यामध्ये ओव्हरहेड टँक, सक्शन टँक, लहान मुलांसाठी स्वच्छतागृहे, पुरुषांसाठी मुताऱ्या, अपंगांसाठी शौचकूप या सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येतात. शौचालयात विद्युत पुरवठा आणि जेथे महानगरपालिकेचा पुरेसा पाणी पुरवठा नसेल तेथे, विंधन विहिरीद्वारे पाणीपुरवठा उपलब्ध करून देण्यात येतो.
- ❖ जागेच्या उपलब्धतेनुसार, मोडकळीस आलेली जुनी शौचालये तोडून त्याठिकाणी जास्त क्षमतेची दुमजली शौचालये बांधण्यात येतात. २० शौचकुपांपेक्षा कमी क्षमतेच्या शौचालयांचा बांधकामाचा कालावधी ०६ महिने तर २० ते ४० क्षमतेच्या शौचालयांच्या बांधकामाचा कालावधी ०९ महिने गृहित धरला जातो. तर, ४१ ते ६० व अधिक शौचकुपांपर्यंत क्षमतेच्या शौचालयांच्या बांधकामांचा कालावधी १२ महिने व अधिक गृहित धरला जातो या दरम्यान रहिवाश्यांची गैरसोय होऊ नये, म्हणून जुनी शौचालये तोडण्यापूर्वी तेथे तात्पुरती शौचालये बांधली जातात किंवा प्रमुख अभियंता (घ.क.व्य.) कार्यालयामार्फत फिरती शौचालये उपलब्ध करून देण्यात येतात.
- ❖ सन २०१८ मध्ये लॉट-११ (आर) करिता रु. ९२०.७९ कोटी इतक्या रकमेची निविदा मागविण्यात आली. लॉट-११ (आर) कंत्राट अंतर्गत एकूण १९,८०९ शौचकुपांसह ८३२ शौचालये बांधण्याचे प्रस्तावित करण्यात आले होते. सन २०२३-२४ पर्यंत १९,७६९ शौचकुपांसह ८३१ शौचालये बांधण्यात आली. त्यासाठी सन २०२३-२४ मध्ये रु. ५५.१८ कोटी इतका निधी खर्च झाला व सद्यस्थितीत वरील सर्व शौचालये वापरात आहेत.
- ❖ सन २०२३-२४ मध्ये लॉट १२ अंतर्गत मुंबईच्या झोपडपट्टीत १४,१६६ शौचकुपांसह ५५९ सामुदायिक शौचालये बांधण्यासाठी २८ निविदा काढण्यात आल्या असून २८ कंत्राटदारांना नियुक्त करण्यात आले आहे. सद्यस्थितीत कंत्राटदारांना १५३ ठिकाणचे कार्यादेश देऊन सामुदायिक शौचालयांचे निष्कासन व पुनर्बांधणी करण्याचे काम प्रगतिपथावर आहे. सदर कामाचा एकूण खर्च रु. ५४२.४२ कोटी इतका प्रस्तावित आहे. सन २०२४-२५ साठी रु. ६४ कोटी निधीची तरतूद अर्थसंकल्पात करण्यात आली आहे.

आश्रय योजना कक्ष

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेतील सुमारे २७,९०० सफाई कर्मचाऱ्यांना सेवानिवासस्थाने पुरविण्याकरिता सद्यस्थितीत असलेल्या ३० वसाहतींचा कमाल ४.०० चटई क्षेत्र निर्देशांक वापरून आश्रय योजना अंतर्गत सफाई कामगारांना / कर्मचाऱ्यांना वाढीव क्षेत्रफळाची (३०० चौ.फूट आणि ६०० चौ.फूट) सेवानिवासस्थाने देण्यासाठी महानगरपालिकेतर्फे पुनर्विकास करण्याचे नियोजिले आहे. आश्रय योजना अंतर्गत 'ए' विभागातील कोचीन स्ट्रीट (टप्पा-१), 'ई' विभागातील सिध्दार्थ नगर (टप्पा-१) व 'आर/दक्षिण' विभागातील पॉवलेस लॅण्ड येथील पुनर्विकासाचे काम पूर्ण झाले असून हस्तांतरण पूर्ण झाले आहे. शहर व उपनगरात पुनर्विकासादरम्यान सेवासदनिकाधारकांना स्थलांतरित करण्याकरिता ११ ठिकाणी संक्रमण शिबिरे उभारण्यात आली होती. त्यापैकी आता ४ संक्रमण शिबिरे पुनर्विकासाकरिता तोडण्यात आली आहेत.

आश्रय योजना अंतर्गत पुनर्विकास टप्पा-१ अंतर्गत टॅकपाखाडी 'ई' विभाग, गौतम नगर 'जी/दक्षिण', हसनाबाद लेन 'एच/पश्चिम' येथील पुनर्विकासाची कामे प्रगतिपथावर आहेत. तसेच डिझाईन आणि बिल्ट टर्नकी गटा अंतर्गत काढण्यात आलेल्या निविदांमध्ये ३० ठिकाणांपैकी २३ ठिकाणांची कामे हाती घेण्यात आली असून उर्वरित ०७ ठिकाणांची कामे, विविध विभागांची ना-हरकत, मंजुरी मिळाल्यानंतर आणि सेवासदनिकाधारकांना स्थलांतरित केल्यानंतर तात्काळ हाती घेण्यात येणार आहे. या संपूर्ण पुनर्विकास अंतर्गत सुमारे १२,५०० सेवासदनिका बांधणे प्रस्तावित आहेत.

महानगरपालिकेच्या आरोग्य सेवा

कुष्ठरुग्णांसाठी अॅक्वर्थ महानगरपालिका कुष्ठरोग रुग्णालय, वडाळा :

मुंबई जिल्ह्यासाठी 'राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रम' सहाय्यक संचालक आरोग्य सेवा, कुष्ठरोग (मुंबई) यांच्या अधिपत्याखाली असून राज्य शासन, बृहन्मुंबई महानगरपालिका तसेच कुष्ठरोग क्षेत्रात काम करणाऱ्या स्वयंसेवी संस्था यांच्या संयुक्त विद्यमाने हा कार्यक्रम राबविला जातो. राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रमांच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार, प्रत्येक संस्था आपल्या प्रकल्प क्षेत्रातील कुष्ठरुग्णांचे निदान व औषधोपचार याचबरोबर कुष्ठरोगविषयक आरोग्य शिक्षण व जनजागृतीसाठी विविध उपक्रम आयोजित करतात. राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रम अंतर्गत अॅक्वर्थ महानगरपालिका कुष्ठरोग रुग्णालय 'एफ/दक्षिण', 'एफ/उत्तर' व 'ई' विभागातील कार्यक्षेत्रात कुष्ठरोग निर्मूलनाचे काम करते. अॅक्वर्थ महानगरपालिका कुष्ठरोग रुग्णालयाच्या प्रकल्प विभागामध्ये कुष्ठरुग्णांचे दर दहा हजारी प्रमाण ०.२ एवढे आहे.

सन २०२३-२४ मध्ये मुंबईतील नवीन कुष्ठरुग्णांची एकूण संख्या ६०२ असून त्यामध्ये सांसारिक रुग्ण (एम.बी.) ४१६ व असांसारिक रुग्ण (पी.बी.) १८६ असून कुष्ठरोग प्रसाराचे दर दहा हजारी प्रमाण ०.३ एवढे आहे.

राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत सन २०२३-२४ मध्ये राबविण्यात आलेले विशेष उपक्रम :

केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार, संयुक्त कुष्ठरोग शोध अभियान व सक्रिय क्षयरोग शोध मोहीम ही दि. २० नोव्हेंबर २०२३ ते ०६ डिसेंबर २०२३ या कालावधीत राबविण्यात आली. सदर मोहिमे अंतर्गत ४६ लाख ६६ हजार लोकांची तपासणी करण्यात आली. त्यामध्ये ११७ नवीन रुग्ण सापडले. या नवीन रुग्णांमध्ये ६७ सांसारिक कुष्ठरुग्ण व ५० असांसारिक कुष्ठरुग्ण असून या सर्व रुग्णांवर औषधोपचार सुरु आहे.

मुरली देवरा महानगरपालिका नेत्र रुग्णालय :

बृहन्मुंबई महानगरपालिका, सार्वजनिक आरोग्य खात्या अंतर्गत मौलाना शौकत अली मार्ग, दुर्गादेवी उद्यानासमोर, मुंबई येथे सन १९४० पासून महानगरपालिकेचे नेत्र रुग्णालय कार्यरत आहे. सदर रुग्णालयात ८० रुग्णशय्यांची सोय असून येथे डोळ्यांशी संबंधित सर्व विकारांवर विविध उपचार व शस्त्रक्रिया केल्या जातात. केंद्र शासन व राज्य शासनाच्या मार्गदर्शनात राबविण्यात येणा-या राष्ट्रीय अंधत्व नियंत्रण कार्यक्रमाची अंमलबजावणी या रुग्णालयामार्फत करण्यात येते.

सन २०२३ या वर्षी ५७,५८६ बाहयरुग्णांवर उपचार करण्यात आले व डोळ्यांच्या एकूण १,७८३ शस्त्रक्रिया करण्यात आल्या.

महानगरपालिका नेत्र रुग्णालया अंतर्गत सार्वजनिक आरोग्य खात्याच्या अखत्यारित १९७८ सालापासून 'स्कूल ऑफ ऑप्टोमेट्री' कार्यरत आहे. या 'स्कूल ऑफ ऑप्टोमेट्री' येथे डिप्लोमा इन ऑप्टोमेट्री हा निमवैद्यकीय पूर्णवेळ अभ्यासक्रम शिकवला जातो. या अभ्यासक्रमासाठी १२वी विज्ञान शाखेतून उत्तीर्ण २० विद्यार्थ्यांना प्रवेश दिला जातो. (०२ वर्षे अध्ययन आणि ०१ वर्षे आंतरवासिता) विद्यार्थ्यांना या रुग्णालयाव्यतिरिक्त नायर रुग्णालय, रा. ए. स्मा. रुग्णालय, सायन रुग्णालय, राजावाडी रुग्णालय, कूपर रुग्णालय या रुग्णालयात आंतरवासिता अंतर्गत प्रशिक्षण दिले जाते. सद्यस्थितीत 'स्कूल ऑफ ऑप्टोमेट्री'मध्ये एकूण १७ विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत.

कस्तुरबा रुग्णालय (संसर्गजन्य रोग):

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचे संसर्गजन्य रोगांच्या उपचाराबाबत कस्तुरबा रुग्णालय हे आग्नेय आशियातील सर्वात मोठे रुग्णालय आहे. सर्व प्रकारच्या संसर्गजन्य रोगांचे रुग्ण या रुग्णालयात दाखल केले जातात.

- १) संसर्गजन्य रोग - उदा. कांजण्या, गोवर, गालगुंड, ए.एफ.पी., काविळ (ए, बी, सी, इ आणि इतर काविळ), ताप, विषमज्वर, मलेरीया, लेप्टोस्पायरोसिस, डेंग्यू, एच१एन१, एच३एन२ मस्तिष्कदाह, हगवण, उलटी-जुलाब, पटकी, घटसर्प, डांग्या खोकला, रेबीज व कोविड-१९ (क्षयरोग, गुप्तरोग व कुष्ठरोग वगळून) तसेच नव्याने उद्भवणाऱ्या आजाराने ग्रस्त असलेले रुग्ण येथे स्वतंत्र ठेवण्यात येऊन त्यांच्यावर उपचार केले जातात. प्लेग व पटकी या रोगांची लागण झालेले रुग्ण सक्तीने या रुग्णालयात हलविण्यात येतात.
- २) भाजलेल्या रुग्णांसाठी २५ खाटांचे अद्ययावत कक्ष.
- ३) संसर्गजन्य आजारांच्या रुग्णांसाठी व्हेटिलेटर्स व इतर सुविधांसहीत २० खाटांचा अतिदक्षता विभाग.
- ४) पी.सी.आर. लॅबमध्ये कोविड-१९, लेप्टोस्पायरोसिस, डेंग्यू, एचआयव्ही, व्हायरल लोड, काविळ, अर्ली इन्फंट डायग्नोसिस ऑफ एचआयव्ही, एच१एन१, एच३एन२ व इतर संसर्गजन्य आजारांच्या तपासणीसाठी अद्ययावत यंत्रसामुग्री. व्होल जिनेम सिक्वेन्सिंग (W.G.S.) या चाचणीची सोय उपलब्ध.
- ५) १० खाटांच्या विलगीकरण कक्षाची (निगेटिव्ह प्रेशरसह) उभारणी, चाचणी व क्रियान्वयन पूर्ण.
- ६) (दर मिनिटाला १०८०, ३६० व १९० लिटर क्षमतेचे) तीन ऑक्सिजन निर्मिती संयंत्र उपलब्ध.
- ७) एच. बी. ओटी. (Hyperbaric Oxygen Therapy) ची सोय.
- ८) बृहन्मुंबई महानगरपालिकेला पुरवठा केलेल्या औषधांचा दर्जा तपासण्यासाठी मध्यवर्ती विश्लेषण प्रयोगशाळा.
- ९) क्षयरोगासाठी प्रयोगशाळा.
- १०) व्हायरल रिसर्च डायग्नोस्टिक लॅब (VRDL) प्रस्तावित आहे.
- ११) सशुल्क ४० खाटा उपलब्ध.

क्षयरोग रुग्णालय समूह, शिवडी:

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचे क्षयरोग रुग्णालय समूह हे आशिया खंडातील सर्वात मोठे क्षयरोग रुग्णालय आहे. औषध संवेदनशील, औषध प्रतिरोधक (एमडीआरटीबी) या आजाराचे रुग्ण तपासणी, चिकित्सा व भरतीसाठी सदर रुग्णालयात येत असतात.

- ❖ क्षयरोग बरा झालेल्या रुग्णांसाठी पल्मनरी रिहॅबिलिटेशन सेंटर सुरु करण्यात आले आहे. आतापर्यंत २,०६८ रुग्णांनी पल्मनरी रिहॅबिलिटेशन सेंटरचा लाभ घेतला आहे.
 - ❖ क्षयरोग रुग्णांसाठी अल्कोहोलिक ऍनॉनिमस ही संस्था कार्यरत आहे.
 - ❖ रुग्णालयातील ०५ परिचारिकांना सन २०१७-१८ साठी महापौर पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले आहे.
 - ❖ जैव-वैद्यकीय कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्यासाठी रुग्णालयात दोन संयंत्र बसविण्यात आले आहेत.
- १) एआरटी सेंटर (MDACS संलग्न) दि. १४ ऑगस्ट २०२० पासून कार्यरत आहे. क्षयरुग्णांवर एआरटी सेंटरमध्ये उपचार केला जातो.
 - २) रुग्णालयामध्ये २४ X ७ डिजिटल क्ष-किरण सुविधा उपलब्ध आहे.
 - ३) क्षयरोगबाधित रुग्णांसाठी औषधसंवेदन (Drug Sensitive) आणि औषधरोधी (Drug Resistance) असे वेगवेगळे आंतररुग्ण कक्ष आहे. तसेच बाह्यरुग्ण विभाग २४ X ७ कार्यरत आहे.
 - ४) क्षयरुग्णांसाठी ०२ खाटांचा फुफ्फुसाचा अतिदक्षता विभाग कार्यरत आहे.
 - ५) क्षयरुग्णांसाठी अद्ययावत प्रयोगशाळा (T.B. Containment Lab) जीन एक्सपर्ट व एलपीए या तपासणी निशुल्क केल्या जातात. तसेच, जीन एक्सपर्टची क्षमता ०८ नमुना तपासणीवरून १६ नमुना तपासणी एवढी करण्यात आली आहे.

- ६) क्षय रुग्णालयात काम करणाऱ्या सर्व कर्मचाऱ्यांना सकस आहार (Supplementary High Protein Diet) तिन्ही पाळ्यांमध्ये दिले जाते, जेणेकरून कर्मचाऱ्यांची रोग प्रतिकारशक्ती चांगली होण्यास मदत होईल.
- ७) क्षय रुग्णालयात काम करणाऱ्या सर्व कर्मचाऱ्यांचे तिमाही क्षयरोग व इतर आजार (मधुमेह, रक्तदाब व इतर आजारांसाठी) तपासणी करून योग्य ते उपचार सुरु केले जातात.
- ८) क्षयरोग रुग्णालयामध्ये असंसर्गजन्य रोगांसाठी (Non Communicable Diseases) नवीन बाह्यरुग्ण विभाग सुरु करण्यात आला असून, रुग्ण व त्यांच्या नातेवाईकांची सदर विभागामध्ये तपासणी केली जाते.

वर्षनिहाय सांख्यिकी माहिती :

वर्ष	ओपीडी (नवीन, जुने)	आंतररुग्ण प्रवेश
२०१९	३१,२५३	५,५००
२०२०	२१,६३७	३,६०५
२०२१	२२,५६२	४,१५७
२०२२	२१,९३९	४,०९५
२०२३	२०,७३०	४,२००
सप्टेंबर २०२४	१५,३४३	३,२८६

शास्त्रक्रिया

वर्ष	मोठ्या शास्त्रक्रिया	लहान शास्त्रक्रिया (ब्रॉन्कोस्कोपी समाविष्ट)	एकूण
२०१९	०९	७१९	७२८
२०२०	००	५२३	५२३
२०२१	००	६१४	६१४
२०२२	००	७६९	७६९
२०२३	०४	१,०५१	१,०५५
सप्टेंबर २०२४	०१	१,१४९	१,१५०

सेठ आत्मासिंग जेसासिंग बांकेबिहारी महानगरपालिका कान, नाक व घसा रुग्णालय, मुंबई.

सेठ आत्मासिंग जेसासिंग बांकेबिहारी महानगरपालिका कान, नाक व घसा रुग्णालय हे बृहन्मुंबई महानगरपालिका सार्वजनिक आरोग्य खात्यांतर्गत महर्षी दधिची मार्ग, मुंबई येथे स्थित आहे. सन १९६४ पासून कार्यरत असलेले हे १०० खाटांचे विशेष रुग्णालय आहे.

येथील बाह्यरुग्ण विभाग रविवार व सार्वजनिक सुट्टीचे दिवस वगळता दररोज चालू असतो. या रुग्णालयात कान, नाक व घसा या रोगांसंबंधित शास्त्रक्रिया केल्या जातात. तातडीची रुग्णसेवा २४ X ७ उपलब्ध आहे. या रुग्णालयात श्रवणक्षमता (ऑडिओलॉजी), श्रवणशास्त्रविषयक चाचण्या, बोलण्याच्या उपचार पद्धतीची (न्यूरो ओटोलॉजी) सोय आहे. रुग्णालयात विकृतीशास्त्र, रेडिओलॉजी विभाग व औषधनिर्माता विभाग आहे. औषधनिर्माता विभागामध्ये कान, नाक व घसा यांच्या आजारावरील औषधे तयार केली जातात.

सन २०२३-२०२४ या वर्षात कान, नाक, घसा रुग्णालयात १,०५,५१० बाह्य रुग्णांवर उपचार करण्यात आले. तसेच १,९९७ रुग्ण आंतररुग्ण विभागात दाखल करण्यात आले. सन २०२३-२०२४ मध्ये कान, नाक व घसा रुग्णालयातील शस्त्रक्रिया विभागात १,४७६ मोठ्या व ४८२ लहान शस्त्रक्रिया करण्यात आल्या होत्या.

असंसर्गजन्य आजार कक्ष :

कार्यक्रमांची उद्दीष्टे -

असंसर्गजन्य रोगांच्या प्रतिबंध आणि नियंत्रणासाठी राष्ट्रीय कार्यक्रमाची उद्दिष्टे म्हणजे. मधुमेह, उच्च रक्तदाब आणि सामान्य कर्करोग - तोंडावाटे, स्तन, गर्भाशय ग्रीवा स्क्रीनिंग, लवकर निदान, त्वरित उपचार, संदर्भ सेवा आणि आरोग्य सेवा देण्याकरिता प्रत्येक स्तरावर पाठपुरावा करणे.

अर्थसंकल्पीय तरतूद - वर्ष २०२४-२५ करीता १४ कोटी रुपयांची तरतूद करण्यात आली आहे.

कार्यक्रमांतर्गत राबविण्यात येणारे विविध उपक्रम :

❖ **महानगरपालिका दवाखाने व रुग्णालयांमध्ये तपासणी -**

सार्वजनिक आरोग्य विभागातर्फे २०१ महानगरपालिका दवाखाने, हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना, १६ उपनगरीय रुग्णालये आणि ०४ वैद्यकीय महाविद्यालयांमध्ये तपासणी आणि उपचार पुरविण्यात येतात. एनसीडी आयटी (NCD IT) एनपीसीडीसीएस प्रोग्राम अंतर्गत एनसीडीच्या स्क्रीनिंगची नोंदणी करण्यात येते.

❖ **असंसर्गजन्य रोग निदान केंद्र (NCD Corner) -**

ऑगस्ट २०२२ पासून ०५ वैद्यकीय महाविद्यालये, १४ उपनगरीय रुग्णालये, ट्रॉमा रुग्णालय आणि ०४ विशेष रुग्णालये अशा २४ रुग्णालयांमध्ये ३० वर्षावरील व्यक्तींची तपासणी करण्यासाठी NCD तपासणी केंद्राची स्थापना करण्यात आली आहे. आतापर्यंत ४,२५,००० व्यक्तींची येथे तपासणी करण्यात आली आहे.

❖ **झोपडपट्टी व तत्सम वस्तीमध्ये रक्तदाबाची तपासणी व असंसर्गजन्य रोगांच्या जोखमीचे सर्वेक्षण :**

जानेवारी २०२४ पासून झोपडपट्टी आणि झोपडपट्टीसारख्या भागातील लोकांचे स्क्रीनिंग सर्वेक्षण सुरु करण्यात आले आहे. ज्यामध्ये सीएचव्ही आणि आशा कार्यकर्त्यां घरोघरी भेट देतात ३० वर्षावरील व्यक्तींचे सर्वेक्षण करून सीबीएसी फॉर्म भरतात आणि रक्तदाबाची तपासणी करून संशयित रुग्णांना पुढील निदानासाठी संदर्भ सेवा देतात. आतापर्यंत २२,४५,०७२ व्यक्तींची तपासणी करण्यात आली आहे.

❖ **आहारतज्ज्ञांकडून समुपदेशन :**

सर्व २६ प्रशासकीय विभागांमध्ये महानगरपालिका दवाखाने आणि हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखान्यांमध्ये नियुक्त केलेल्या कंत्राटी आहारतज्ज्ञांच्या मार्फत डीएम आणि एचटीएन रुग्णांसाठी जीवनशैलीतील बदल करण्याबाबत आहार समुपदेशन केले जाते. नोव्हेंबर २०२१ ते ऑक्टोबर २०२४ पर्यंत एकूण ९४,५५७ रुग्णांचे समुपदेशन करण्यात आले आहे.

❖ **मधुमेह रुग्णांमध्ये डोळ्यांची तपासणी :**

‘एफ/उत्तर’, ‘जी/उत्तर’ आणि ‘एम/पश्चिम’ या तीन विभागांमध्ये ‘केएसएफ’ या संस्थेद्वारे महानगरपालिका दवाखान्यात उपचार घेत असलेल्या मधुमेह व उच्चरक्तदाब रुग्णांची डोळ्यांची तपासणी करून संदर्भ सेवा व पाठपुरावा करण्यात येत आहे.

❖ **जागतिक मधुमेह दिन :**

दि. १४ नोव्हेंबर रोजी जागतिक मधुमेह दिनानिमित्त विविध जनजागृती कार्यक्रम राबविण्यात येतात. तसेच विशेष मोहिम, पोस्टर, रेडिओ जाहिरात गीत (रेडिओ जिंगल) व इतर उपक्रमांच्या माध्यमातून जनजागृती केली जाते.

❖ **मुख कर्करोग तपासणी :**

एप्रिल २०२३ पासून महानगरपालिका दवाखान्यांमध्ये आणि हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखान्यात दंतचिकित्सकाद्वारे मुख कर्करोग तसेच इतर कर्करोग तपासणी सुरु करण्यात आली आहे. कर्करोग तपासणी कार्यक्रमाकरिता आरोग्य कर्मचा-यांचे प्रशिक्षण घेण्यात आले आहे. आतापर्यंत १,४७,२९५ व्यक्तींची तपासणी करण्यात आली आहे.

❖ मानसिक आरोग्य कार्यक्रम :

‘टेलीमानस’ हेल्पलाईनद्वारे तसेच प्रकाशित साहित्याच्या माध्यमातून मानसिक आजार असलेल्या रुग्णांचे समुपदेशन व संदर्भ सेवा पुरविण्याकरीता जागृती करण्यात येत आहे . सप्टेंबर - २०२४ पासून एच/पश्चिम, के/पश्चिम आणि पी/उत्तर या तीन विभागांमधील हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना (एचबीटी आपला दवाखाना) मध्ये मानसोपचारतज्ञ कार्यरत आहे. ४६२ वैद्यकीय अधिकाऱ्यांचे मानसिक आरोग्य कार्यक्रमांतर्गत प्रशिक्षण पूर्ण करण्यात आले आहेत. तसेच त्यांचे पुनःप्रशिक्षण आयोजित करण्यात येणार आहेत.

❖ जीवनशैलीत व आहाराच्या सवयी बदल करण्यासाठी उपाययोजना :

‘फिट मुंबई’ या अभियान अंतर्गत मुंबईकरांना चालण्याच्या व्यायामासाठी प्रोत्साहन दिले जाते. ‘फिट मुंबई मॅरेथॉन’ दि. २९ फेब्रुवारी रोजी आयोजित करण्यात आली होती व त्यात ४, २८२ नागरिकांनी भाग घेतला. मानसिक आरोग्य व व्यायामासाठी १३५ योगा केंद्र सर्व विभागात सुरु करण्यात आले आहेत. दररोज सुमारे ५,१०० नागरिक या योगा केंद्रात येतात.

❖ समाजमाध्यमातून जनजागृती :

वेळोवेळी जीवनशैलीत व आहाराच्या सवयी बदल करण्याकरीता भित्तिचित्रे, फलक, जाहिरात फलक (होर्डिंग), रेडिओ जिगल्स व चित्रफिती अशा वेगवेगळ्या माध्यमातून जनजागृती करण्यात येत आहे.

राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रम, मुंबई

जागतिक पातळीवर क्षयरोग निर्मूलनाचे (TB Elimination) ध्येय साध्य करण्यासाठी २०३० हे वर्ष निश्चित करण्यात आले आहे. परंतु, भारत सरकारने ०५ वर्षाआधीच म्हणजेच २०२५ पर्यंत भारत क्षयरोग निर्मूलन करण्याचे ध्येय साध्य करण्याचे घोषित केले आहे.

मुंबईमध्ये सुमारे ३% नवीन औषध प्रतिरोधी क्षयरुग्ण आढळतात. तसेच पूर्वी उपचार केलेले १४% व उर्वरित औषध संवेदनशील क्षयरुग्ण असतात. मुंबई जिल्हा क्षयरोग नियंत्रण संस्थेमार्फत मुंबईला क्षयमुक्त करण्याकरीता विविध उपाययोजना केल्या जात आहेत. क्षयरोग बरा होणारा आजार आहे व या आजारावरील औषधोपचार महानगरपालिकेत पूर्णपणे निशुल्क उपलब्ध आहे.

मुंबई जिल्हा क्षयरोग नियंत्रण सोसायटी अंतर्गत मुंबई डिस्ट्रिक्ट टीबी कंट्रोल सोसायटी ही संस्था २४ विभागामध्ये (वार्ड) नियुक्त केलेल्या २४ जिल्हा क्षयरोग अधिकारी आणि बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या आरोग्य विभागातील ५८ उपचार संघटक आणि राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रम (एनटीईपी) मध्ये कार्यरत ४८१ कंत्राटी कर्मचारी यांच्यामार्फत विविध निदान आणि उपचार सेवा प्रदान करते.

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेतर्फे क्षयरोग निर्मूलनाकरीता दिल्या जाणा-या सुविधा :

- ❖ अपफ्रंट (NAAT) चाचणी, २९ सिबिनेट साइटवर ४३ सिबिनेट संयंत्र मशीन आणि ३४ टूनेट संयंत्र यांच्या माध्यमातून क्षयरोगासाठी आगाऊ निदान सुविधा उपलब्ध आहेत.
- ❖ कस्तुरबा रुग्णालयात नवीन कल्चर आणि डीएसटी प्रयोगशाळा सुरु करण्यात आली आहे. तसेच मॉलीक्यूलर चाचण्या सुरु करण्यात आल्या आहेत.
- ❖ क्षयरोग सर्वसामान्य रुग्णालयातील कल्चर आणि डीएसटी प्रयोगशाळा अद्ययावत करण्यात आली आहे. येथे दररोज एलपीए आणि सीडीएसटी प्रक्रियेच्या ७० ते ८० नमुन्यांची चाचणी केली जाते.
- ❖ राजे एडवर्ड स्मारक (केईएम) रुग्णालयातील कल्चर आणि डीएसटी प्रयोगशाळेत रोज सीडीएसटीच्या २० ते ४० नमुन्यांवर प्रक्रिया केली जाते.
- ❖ डॉ. आर. एन. कूपर रुग्णालयात कल्चर आणि डीएसटी प्रयोगशाळा नियोजित आहे. सिव्हिल कामासाठी निविदा प्रसिध्द करण्यात आली आहे व ही प्रयोगशाळा ऑक्टोबर २०२५ पर्यंत कार्यान्वित होईल.

उपचार :

- ❖ बृहन्मुंबई महानगरपालिकेमार्फत १९० दवाखाने, २११ आरोग्य केंद्रे आणि २४१ हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखान्यात क्षयरोगावर उपचार केले जातात.
- ❖ संपूर्ण मुंबईत ३१ औषध प्रतिरोधी क्षयरुग्ण सेवा केंद्रे आहेत. त्यापैकी ०७ खासगी औषध प्रतिरोधी क्षयरोग सेवा केंद्रे आहेत. या औषध प्रतिरोधी उपचार केंद्रामार्फत सर्व चाचण्या व औषधे उपचाराच्या पूर्ण कालावधीकरीता (सुमारे १८ ते २० महिने) विनामुल्य दिले जातात.
- ❖ वाडिया व जे. जे. रुग्णालय येथे बालरुग्णांसाठी मोफत उपचार सुविधा सुरु झाली आहे.

क्षयरोग नियंत्रणासाठी विशेष उपक्रम :

१. आयसीएमआर आणि राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रम अंतर्गत मुंबईतील अतिजोखमीच्या भागातील लोकसंख्येसाठी प्रौढ बीसीजी लसीकरण कार्यक्रम:
 - ❖ हा उपक्रम मुंबईच्या २४ विभागामध्ये राबविण्यात येत आहे.
 - ❖ यापैकी १२ विभाग हस्तक्षेपात्मक (इंटरवेशनल) असून १२ विभाग नियंत्रित आहेत.
 - ❖ हस्तक्षेपात्मक विभागात १८ वर्षांपेक्षा अधिक वयोगटातील ०६ अतिजोखीम गटातील लाभाभ्यांची निवड केली जाते.
 - ❖ ०६ अतिजोखीम गट - १) गेल्या ०५ वर्षातील क्षयरोगाने बाधित रुग्ण २) मागील ०३ वर्षातील क्षयरोग रुग्णांचे घरगुती संपर्कातील व्यक्ती ३) स्वयंघोषित मधुमेही ४) स्वयंघोषित धूम्रपान करणारे ५) कुपोषित ६) ६० वर्षांपेक्षा अधिक वयाची व्यक्ती.
 - ❖ हे ऐच्छिक लसीकरण आहे. त्याची अंमलबजावणी टप्प्याटप्प्याने केली जात आहे.
 - ❖ सप्टेंबर २०२४ पासून आरोग्य सेविका आणि आशाद्वारे पात्र लाभाभ्यांचे सर्वेक्षण करण्यात येत आहे. डिसेंबर २०२४ आणि जानेवारी २०२५ मध्ये लसीकरणाचे नियोजन आहे.
२. कृत्रिम बुद्धिमत्ता (Artificial Intelligence AI) आधारित क्ष-किरण सेवा:
 - ❖ गेल्या दोन वर्षात STOP TB आणि QURE.ai च्या भागीदारीत या प्रकल्पाची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे. याद्वारे संशयित क्षयरुग्ण क्ष-किरणाद्वारे तात्काळ (०३ मिनिटांच्या आत) ओळखले जातात.
 - ❖ या उपक्रमात ९०,७५१ क्ष-किरण काढण्यात आले असून ९२१ क्ष-किरणात संशयित क्षयरुग्ण आढळले आहे. तसेच या क्षयरुग्णांचा पाठपुरावा करण्यात येत आहे.
३. स्पुटम नमुना (सॅपल) साठी प्रणाली :
 - ❖ स्पुटम नमुना (सॅपल) वाहतुकीचा मागोवा घेण्यासाठी क्यूआर कोड आधारित प्रणाली मुंबईतील सर्व विभागामध्ये सुरु करण्यात येईल.
 - ❖ चाचणी करण्यासाठी लागणारे नमुने आणि चाचणी करण्यासाठी लागलेला प्रत्यक्ष वेळ यावर देखरेख ठेवण्यासाठी यामुळे मदत होईल.
४. संपूर्ण जिनोम सिक्वेन्सिंग (WGS) :
 - ❖ बृहन्मुंबई महानगरपालिकेने हेस्टॅकच्या सहकार्याने व स्माईल फाऊंडेशनच्या आर्थिक मदतीने अभ्यास सुरु केला आहे. संपूर्ण जिनोम सिक्वेन्सिंग १७ औषधांची संवेदनशीलता तपासते. केंद्र शासनाच्या परवानगीनंतर भविष्यात सदर चाचणीचा उपयोग लवकर निदान आणि उपचारासाठी केला जाऊ शकेल.
५. बी-पल ड्रग ट्रायल (B-Pal Drug Trial) :
 - ❖ डीआरटीबी रुग्णांसाठी शताब्दी मॉडेल डीआरटीबी केंद्र गोवंडी आणि सर्वोदय रुग्णालय घाटकोपर येथील डीआरटीबी केंद्रांमध्ये ऑक्टोबर २०२१ मध्ये बी-पल ड्रग ट्रायल सुरु करण्यात आली.
६. पीएमटीपीटी (PMTPT) कार्यक्रम व आयजीआरए (IGRA) चाचणी :
 - ❖ केंद्रीय क्षयरोग विभागामार्फत प्रोग्रामेटीक मॅनेजमेंट ऑफ टीबी प्रिव्हेंटिव्ह थरेपी (पीएमटीपीटी) सुरु करण्यात आला. यामध्ये नवीन निदान झालेल्या पल्मनरी आणि थुंकी पॉझिटिव्ह टीबी रुग्णांच्या सर्व निरोगी घरगुती संपर्काची (एचएचसी) क्षयरोगाच्या लक्षणांसाठी तपासणी केली जाते. मुंबईत चाचणी आणि उपचार मॉडेल सुरु असून पात्र घरगुती संपर्कासाठी आयजीआरए (IGRA) चाचणी केली जात आहे. निरोगी आयजीआरए सकारात्मक व्यक्तींना टीपीटी प्रदान केले जाते. औषध सुरु केलेल्या व्यक्तींचा पाठपुरावा ०२ वर्षांपर्यंत केला जातो.
७. सीवाय टीबी (CY-TB) चाचणी :
 - ❖ केंद्रीय क्षयरोग विभागामार्फत पीएमटीपीटी अंतर्गत सीवाय - टीबी (CY-TB) ही ट्यूबरकुलस अँटीजनवर आधारित त्वचेच्या थरामध्ये करण्यात येणारी ट्यूबरकुलीन स्किन टेस्ट (TST) सारखी चाचणी आहे. सदर चाचणीच्या व्हायलचे २० बॉक्स मुंबईला पुरविण्यात आले आहेत.
८. प्रधानमंत्री टी.बी. मुक्त भारत अभियान (PMTBMA) पोषक आहार :
 - ❖ निक्षय मित्रांतर्फे दर महिन्याला सहा महिने ते एक वर्षांपर्यंतच्या सर्व क्षयरुग्णांना पौष्टिक आहार दिला जातो. यामुळे क्षय रुग्णांना पौष्टिक आहार मिळण्यास आणि प्रतिकारशक्ती सुधारण्यास मदत होते. सन २०२२ पासून आजपर्यंत ९९,५७२ पौष्टिक आहाराचे वाटप करण्यात आले असून २१,३१६ रुग्णांनी लाभ घेतला आहे.

जागतिक क्षयरोग दिन २०२४ निमित्त मुंबईत राबविण्यात आलेले उपक्रम :

- ❖ संपूर्ण मुंबईत १२० जाहिरात फलकाद्वारे आणि १२० बेस्ट बस थांब्यावर क्षयरोग जनजागृती संदेश प्रदर्शित करण्यात आले.
- ❖ फ्लॅटफार्म आणि लोकल ट्रेनमध्ये क्षयरोग जनजागृती जिंगल वाजवून जनजागृती करण्यात आली.
- ❖ दि. २३ मार्च रोजी सायंकाळी छत्रपती शिवाजी महाराज टर्मिनस आणि बृहन्मुंबई महानगरपालिका मुख्यालय येथे विद्युत रोशणाई करण्यात आली.

क्षयरोग रुग्णांचा गत तीन वर्षांचा अहवाल :

वर्ष	एकूण प्रकरणे (सूचित)	मुंबईमधील	मुंबई बाहेरील
२०२१	५८,२१४	४९,५६८	८,६४६
२०२२	६५,७४७	५५,२८४	१०,४६३
२०२३	६३,५७५	५०,२०६	१३,३६९

साथरोग कक्ष :

सार्वजनिक आरोग्य खात्या अंतर्गत दि. २५ एप्रिल २००७ पासून साथरोग कक्ष कार्यरत आहे. सार्वजनिक क्षेत्रातील रुग्णालये आणि खाजगी क्षेत्रातील प्रमुख रुग्णालये यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या संसर्गजन्य रोगाची माहिती गोळा करणे, संकलित करणे आणि त्यांचे विश्लेषण करणे हा या साथरोग कक्षाचा मूळ उद्देश आहे. डेंग्यू, लेप्टो, मलेरिया, गॅस्ट्रो, काविळ, एच१ एन१ (स्वाइन फ्ल्यू) इत्यादी संसर्गजन्य रोगांवर नियंत्रण ठेवण्याकरिता संपूर्ण सोयींनी युक्त अशा साथरोग नियंत्रण कक्षाच्या कामाचे नियोजन करण्यात आले आहे. साथरोग नियंत्रण कक्षामार्फत इतर आजारांसोबत कोविड १९ आजारावर नियंत्रण ठेवण्याकरिता रुग्णासंबंधी माहितीचे संकलन तसेच अहवालांचे विश्लेषण करण्यात येते.

कार्यालयाचा पत्ता : कस्तुरबा रुग्णालय, वॉर्ड क्र. ३८, पहिला मजला, साने गुरुजी मार्ग, सात रस्ता, चिंचपोकळी, मुंबई - ४०००१२.

साथरोग कक्षाची प्रमुख कामे :

- ❖ दरवर्षी पावसाळ्यात साथरोग कक्ष येथे नियंत्रण कक्ष सुरु करण्यात येते व बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या शासकीय आणि खाजगी रुग्णालयांकडून दररोज साथीच्या रुग्णाची माहिती गोळा केली जाते. प्राप्त माहितीचे संकलन करून साथीच्या रोगांचे नियंत्रण करण्याकरिता वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी (विभाग) यांना साथीच्या रुग्णांची माहिती दिली जाते. तसेच पावसाळ्याच्या कालावधी व्यतिरिक्तदेखील उपरोक्त सर्व माहिती संकलित करण्यात येते. त्याचे विश्लेषण करून आवश्यक ती उपाययोजना करण्यात येते. पावसाळ्यात उपलब्ध झालेल्या सर्व अहवालाचे संकलन करून वरिष्ठ अधिकाऱ्यांना त्याबाबत दररोज अहवाल सादर करण्यात येतो. तसेच संचालक आरोग्य सेवा, महाराष्ट्र यांना पाठविण्यात येतो.
- ❖ राष्ट्रीय कीटकजन्य रोग प्रतिबंधक व नियंत्रण कार्यक्रमाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार, मलेरिया व डेंग्यू या आजाराच्या प्रतिबंध व नियंत्रणासाठी सार्वजनिक आरोग्य खात्यांच्या कीटकनियंत्रण विभागास साथीच्या रोगांची माहिती कळवून मूलभूत डास नियंत्रण कार्यवाहीच्या सेवा याद्वारे पार पाडल्या जातात.
- ❖ विविध आरोग्य तसेच इतर खात्यांशी समन्वय करून संसर्गजन्य रोगावर नियंत्रण ठेवणे व उद्रेकजन्य परिस्थिती टाळण्यासाठी या खात्याशी समन्वय साधला जातो.
- ❖ नियमित पाणी गुणवत्ता चाचणीकरिता पिण्याच्या पाण्याचे नमुने महानगरपालिका प्रयोगशाळेत पाठवून तपासणीमध्ये अयोग्य नमुना आढळल्यास जल खात्याच्या समन्वयाने उपाययोजना केली जाते. तसेच फेरीवाल्याकडील पाण्याचे नमुने, बर्फाच्या पाण्याचे नमुने (फेरीवाले दुकाने तसेच बर्फ तयार करणारे कारखाने) यांची गुणवत्ता तपासणी करण्यात येते.
- ❖ लेप्टोस्पायरोसिसची प्रतिबंधात्मक व उपचारात्मक उपाययोजना राबविण्याकरिता महानगरपालिकेच्या घनकचरा व्यवस्थापन विभाग, कीटकनाशक विभाग, जल अभियंता विभाग, पशुवैद्यकीय विभागांच्या संयुक्त प्रयत्नातून लेप्टोस्पायरोसिस संयुक्त कृती आराखडा तयार करण्यात आला असून त्यानुसार सर्व प्राण्यांचे गोठे, तबेल्यांची नियमित पाहणी करण्यात येते.

- ❖ अतिवृष्टी झाल्यानंतर लगेच घरोघरी सर्वेक्षण करून जोखीम असलेल्या व्यक्तींना जोखमीच्या प्रकारानुसार लेप्टोस्पायरोसीस बचावाकरीता औषधाचे वाटप केले जाते.
- ❖ केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार, अतिजोखमीच्या व्यक्तींसाठी एच१ एन१ लसीकरण सेवा केंद्रे महानगरपालिकेच्या सर्व प्रसूतीगृहात तसेच ठराविक महानगरपालिका दवाखान्यात व सर्वसाधारण रुग्णालयात सुरु करण्यात आली आहेत.
- ❖ एखाद्या साथीच्या रोगाचा उद्रेक झाल्याचे आढळल्यास साथरोग कक्षाशी संलग्न असलेल्या चलत उपचार केंद्रामार्फत, आरोग्य केंद्रामार्फत आरोग्य केंद्राच्या कर्मचाऱ्यांच्या समन्वयाने वस्ती पातळीवर रोग उद्रेक नियंत्रणात सहभाग घेतला जातो.

रुग्णवाहिका सेवा :

महानगरपालिकेच्या मोठ्या रुग्णालयात महानगरपालिकेची रुग्णवाहिका सेवा अहोरात्र उपलब्ध असते. त्याचप्रमाणे अग्निशमन दलाच्या नियंत्रणाखाली असलेली रुग्णवाहिका सेवा, ही गरोदर स्त्रिया व रस्त्यावरील अपघातग्रस्त रुग्णांना रुग्णालयात नेण्यासाठी आणि असांसर्गिक रोगग्रस्त रुग्णांना हलविण्यासाठी भाडे तत्वावर उपलब्ध केली जाते. सांसर्गिक रोगग्रस्त रुग्णांना संसर्गजन्य रोग रुग्णालयात हलविण्यासाठी महानगरपालिकेकडून विनाशुल्क रुग्णवाहिका पुरविल्या जातात.

संपर्क -ॲम्ब्युलन्स गॅरेज दूरध्वनी क्र. २३०७९४४३, २३०७७३२४ (शहरे), पूर्व उपनगरे - २५९१७९१९ (मुलुंड यानगृह), पश्चिम उपनगरे - २६४२५६५५ (वांद्रे यानगृह), २८८२२८९३ (मालाड यानगृह)

विस्तारीत लसीकरण कार्यक्रम (वि. ल. का.) :

भारत सरकारच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार, पाच वर्षाखालील सर्व बालकांचे लसीकरण करण्यासाठी विस्तारीत लसीकरण कार्यक्रम आयोजित केला जातो. पोलिओ, घटसर्प, डांग्या खोकला, धनुर्वात, क्षयरोग, गोवर, रुबेला हेपेटायटीस-बी, रोटाव्हायरस, अतिसार, एच. एन्फलुन्झा - बी, न्यूमोकोकल न्यूमोनिया या रोगांपासून रक्षण करण्यासाठी त्यांना प्रतिबंधक लसी दिल्या जातात. तसेच गर्भवती महिलांना धनुर्वात टाळण्यासाठी टी.डी. लसीकरण केले जाते. बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचे उपनगरीय रुग्णालये, आरोग्य केंद्रे, दवाखाने, प्रसूतिगृहे इत्यादी ठिकाणी लसीकरण मोफत केले जातात.

केंद्र सरकारच्या निर्देशानुसार, सन २०१५ पासून वंचित राहिलेल्या, अर्धवट लसीकरण झालेल्या बालकांचे पूर्ण लसीकरण करण्याच्या उद्देशाने 'मिशन इंड्रधनुष्य' हा कार्यक्रम बृहन्मुंबई महानगरपालिका कार्यक्षेत्रात राबविण्यात येत आहे.

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या १४६ दवाखान्यांमध्ये आणि ३७ आपला दवाखान्यांमध्ये लाभार्थ्यांना रेबीज प्रतिबंधक लसीकरण मोफत दिले जाते.

पोलिओग्रस्त देशांमध्ये प्रवास करणाऱ्या सर्व आंतरराष्ट्रीय प्रवाशांना मुंबईतील ०६ नियुक्त केंद्रांमध्ये मार्च २०१४ पासून अतिरिक्त पोलिओ लस आणि प्रमाणपत्र दिले जाते. भारत सरकारच्या निर्देशानुसार, गोवर आणि रुबेला या आजाराचे डिसेंबर २०२६ च्या अखेरीस निर्मूलन करण्याचे उद्दिष्ट आहे. सन २०२३-२४ मध्ये गोवर रुबेला लसीच्या पहिल्या डोससाठी ७८.४५ % आणि दुसऱ्या डोससाठी ७७.८७ % लसीकरणाची पूर्तता करण्यात आली आहे. तसेच २०२४-२५ मध्ये सप्टेंबर २०२४ च्या महिन्याअखेर गोवर, रुबेला लसीच्या पहिल्या डोससाठी २५ % आणि दुसऱ्या डोससाठी ३९.२४ % लसीकरण पूर्तता करण्यात आली आहे.

जन जागृती :

- ❖ माईकिंगद्वारे गोवर लसीकरण आणि बुस्टर लसीकरण सत्रांबद्दल जागरूकता निर्माण करण्यात येत आहे.
- ❖ धर्मगुरु आणि खाजगी डॉक्टर यांच्या सहकार्याने पालकांना त्यांच्या मुलांना नियमित लसीकरणाचे फायदे, गोवर रुबेला लसीकरण, ताप आणि पुरळ असलेल्या रुग्णांसाठी अ जीवनसत्व घेण्याचे महत्व याबद्दल माहिती देऊन त्यांना लसीकरण करण्यासाठी प्रोत्साहित करण्यात येत आहे.
- ❖ धर्मगुरु डॉक्टर आणि प्रसिध्द व्यक्ती यांनी चित्रफितीद्वारे दिलेल्या संदेशाद्वारे या आजाराविषयी जनजागृती करण्यात येत आहे.

जन्म-मृत्यू नोंदणी :

बृहन्मुंबई महानगरपालिका क्षेत्रात जन्म आणि मृत्यूची नोंदणी ही केंद्र शासनाच्या जन्म आणि मृत्यू नोंदणी अधिनियम, १९६९ अन्वये व महाराष्ट्र शासनाने त्या अंतर्गत तयार केलेल्या नियमांनुसार केली जाते. या अधिनियमानुसार, जन्म व मृत्यूच्या नोंदणीची पध्दत संपूर्ण देशात एकसमान पध्दतीने राबविली जाते. सुखरूप व मृतावस्थेत जन्मलेल्या अर्भकांची तसेच मृत्यूविषयी माहिती देणे आणि नोंदणी करणे सक्तीचे आहे. अशा मुलांची माहिती सदर घटना घडल्यापासून २१ दिवसांच्या आत विहित नमुन्यात निबंधकाकडे (कार्यकारी आरोग्य अधिकारी यांच्याकडे) सदर अधिनियमातील तरतुदीनुसार देणे आवश्यक आहे.

जन्म व मृत्यूबाबतच्या चुकीच्या नोंदी दुरुस्त वा रद्द करावयाच्या असल्यास कागदोपत्री पुराव्यासह दोन विश्वसनीय व्यक्तींचे प्रतिज्ञापत्र देणे आवश्यक आहे. बालकाच्या नावाची नोंद, जन्माच्या नोंदीपासून १२ महिन्यांच्या कालावधीत विनामूल्य आणि त्यानंतर उशिरा नोंद होण्याबद्दलचा आणि इतर विहित केलेला शुल्क भरून मुलाच्या वयाच्या १५ वर्षापर्यंत करता येते. जन्म मृत्यू घटनांच्या प्रमाणपत्रांसाठी बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या विभागीय नागरी सुविधा केंद्रामध्ये विहित नमुन्यामध्ये अर्ज करून व विहित शुल्क भरून नागरिकांना जन्म-मृत्यू प्रमाणपत्र वितरित करण्यात येते.

बॉम्बे नर्सिंग होम रजिस्ट्रेशन ॲक्ट १९४९ अंतर्गत शुश्रूषालयांची नोंदणी :

प्रसूतिगृहांसह शुश्रूषालये इत्यादींची मुंबई शुश्रूषालये नोंदणी अधिनियम, १९४९अन्वये व त्याखाली केलेल्या नियमानुसार, महानगरपालिकेकडे नोंदणी करणे आवश्यक आहे. शुश्रूषालयांच्या सदर नोंदणी / नूतनीकरणासाठी वापरातील बदल सक्षम प्राधिका-याने करणे आवश्यक आहे. नोंदणी / नोंदणीचे नूतनीकरण प्रक्रिया ऑनलाईन करण्यात आली असून त्यासाठी अग्निविषयक सुविधांची पूर्तता करण्यासंदर्भातील (Fire Compliance) प्रमाणपत्र घेणे बंधनकारक करण्यात आले आहे.

परिचारिका आस्थापनांना परवाना देणे :

परिचारिका आस्थापनांना मुंबई परिचारिका प्रसविका व आरोग्य प्रचारिका आस्थापना अधिनियम, १९५४ आणि त्याखाली तयार केलेल्या नियम व पोटनियमानुसार परवाना घेणे आवश्यक आहे. त्यासाठी संबंधित विभागाच्या वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी यांच्याकडे अर्ज केल्यानंतर विहित शुल्क आकारून सदर परवाना दिला जातो.

विवाह नोंदणी :

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या सार्वजनिक आरोग्य खात्याकडून बृहन्मुंबई विवाह नोंदणीचे कामकाज महानगरपालिकेच्या 'ए' ते 'टी' विभाग कार्यालयातून दिनांक ०५ मार्च २०१० पासून करण्यात आले आहे. तसेच नागरिकांना विवाह नोंदणी विभाग कार्यालयातील नागरी सुविधा केंद्रामध्ये प्रत्यक्ष जाऊन अथवा <https://www.mcgm.gov.in> या संकेतस्थळावरून प्राप्त करण्याची सुविधा मार्च २०१६ पासून उपलब्ध करण्यात आली आहे.

स्मशाने व दफनभूमी यांचे नियमन :

स्मशानभूमी :

- ❖ अद्ययावत सुधारित मुंबई महापालिका अधिनियम, १८८८ च्या कलम ६१ (ई) अंतर्गत मुंबईमध्ये मृतदेहांची विल्हेवाट लावणे व त्यासाठी जागांचे विनियमन करणे हे बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचे बंधनकारक कर्तव्य आहे.

	हिंदू	मुस्लिम	ख्रिश्चन	इतर	एकूण
महानगरपालिका	५२	२५	११	०	८८
खासगी	१८	५०	३८	७	११३
एकूण	७०	७५	४९	७	२०१

- ❖ महानगरपालिकेच्या ५२ हिंदू स्मशानभूमीपैकी १० संयुक्त स्मशानभूमी आहेत. या स्मशानभूमीमध्ये हिंदू, मुस्लिम व ख्रिश्चन धर्मियांसाठी अंत्यविधी करण्याची सुविधा उपलब्ध आहे. बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या व खासगी हिंदू स्मशानभूमीमध्ये दि. ०१.०८.२००८ पासून महानगरपालिकेतर्फे जळाऊ लाकडांचा मोफत पुरवठा करण्यात येत आहे. तसेच बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या व खासगी मुस्लिम दफनभूमीमध्ये महानगरपालिकेतर्फे दफनभूमीत वापरण्यात येणाऱ्या फळ्यांचा मोफत पुरवठा करण्यात येतो.

- ❖ जळाऊ लाकडांचा अपव्यय व प्रदूषण टाळण्याच्या दृष्टिने इंधनाचा स्वस्त पर्याय म्हणून मुंबई महानगरपालिकेच्या हिंदू स्मशानभूमीमध्ये काही चिता राखून पारंपारिक लाकडांवरील चिता आणि विद्युतदाहिनीच्या भट्ट्यांचे रूपांतर गॅसदाहिनीच्या भट्ट्यांमध्ये करण्याचे महानगरपालिकेचे धोरण आहे.
- ❖ सध्यस्थितीत १० स्मशानभूमीमध्ये विद्युत दाहिनी व १८ स्मशानभूमीमध्ये गॅस शवदाहिनी बसविण्या आल्या आहेत.
- ❖ ब्रिकेट्स :-

मृतदेहाच्या दहनासाठी लाकडाऐवजी पर्यायी इंधन म्हणून ब्रिकेट्स बायोमासचा (Briquetts Biomass-Agro/Tree Waste Wood) वापर करण्याकरिता प्रायोगिक तत्वावर १४ स्मशानभूमी निश्चित करण्यात आलेल्या आहेत. जेणेकरून पर्यावरणाचा -हास न होता, वायू प्रदूषणदेखील टाळता येईल.

मृतदेह मुंबईबाहेर नेण्याची परवानगी :

मृतदेह बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या हद्दीबाहेर नेण्याची परवानगी कार्यकारी आरोग्य अधिकारी यांच्या कार्यालयात, कार्यालयीन कामकाजाच्या दिवशी (पहिला व तिसरा शनिवार धरून) सकाळी १०.३० ते सायंकाळी ५.३० तसेच वैद्यकीय आरोग्य अधिकाऱ्यांच्या कार्यालयातसुद्धा (शनिवार - दुपार वगळून) आठवड्याच्या सर्व दिवशी सकाळी ८.३० ते दुपारी ११.३० आणि दुपारी ३.०० ते संध्याकाळी ५.३० वाजेपर्यंत मिळते. मुंबईतील महानगरपालिका रुग्णालयांमध्ये मृत्यू झाल्यास, मृत्यूनंतर २४ तासांमध्ये वाहनाने पोहोचता येऊ शकणाऱ्या ठिकाणी मृतदेह न्यावयाचा असल्यास, संबंधित महानगरपालिका रुग्णालयातूनही असा परवाना मिळू शकतो. तसेच, कार्यालयीन वेळेखेरीज इतरवेळी आणि रविवारी/सार्वजनिक सुट्टीच्या दिवशी मृतदेह मुंबईच्या बाहेर नेण्यास परवानगी हवी असल्यास, वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी आणि आरोग्य खात्यांतर्गतच्या सर्वसाधारण रुग्णालयातून परवानगी प्राप्त होऊ शकते. मृत्यूनंतर मृतदेह, फक्त २४ तासांमध्ये वाहनाने पोहचू शकत असेल, अशा मुंबई बाहेरच्या ठिकाणी नेण्याची परवानगी देण्याचा अधिकार या रुग्णालयांना देण्यात आला आहे.

मृतदेहांचे दफन करण्याकरिता कौटुंबिक थडंगी उकरण्याची परवानगी, कार्यकारी आरोग्य अधिकारी, उप-कार्यकारी आरोग्य अधिकारी, सहाय्यक आरोग्य अधिकारी आणि विभागांतील वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी तसेच कस्तुरबा, वांद्रे भाभा, कुर्ला भाभा व भगवती रुग्णालयातील तातडीच्या कामावर असलेले सहाय्यक वैद्यकीय अधिकारीही देऊ शकतात.

राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम :

सन २०१७ पासून बृहन्मुंबई महानगरपालिकेमध्ये 'राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम' राबविण्यात येत आहे. सध्या राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रमांतर्गत मुंबई जिल्ह्यात एकूण ५५ पथके कार्यरत आहेत. राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य एका पथकामध्ये एक पुरुष व एक महिला वैद्यकीय अधिकारी, औषधनिर्माता व सहाय्यक परिचारिका यांचा समावेश असतो. या कार्यक्रमांतर्गत वैद्यकीय पथकांमार्फत मुंबईच्या अंगणवाडी, बालवाडी मधील ०-६ वर्ष वयोगटातील बालकांची वैद्यकीय तपासणी वर्षातून दोनदा व अनुदानित शाळांमधील ०६-१८ वर्ष वयोगटातील बालकांची वैद्यकीय आरोग्य तपासणी वर्षातून एकदा केली जाते. राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रमांतर्गत आरोग्य तपासणी दरम्यान नवजात बालकांमधील जन्मतः आढळून येणारे व्यंग (Birth Defects), लहान मुलांमधील आजार (Disease), जीवनसत्वांच्या कमतरतेमुळे होणारे आजार (Deficiencies) व विकासात्मक वाढीच्या समस्या (Development Delays) यांचे वेळेवर निदान करून त्यांच्यावर योग्य उपचाराकरीता संदर्भित केले जातात.

अंगणवाडी, बालवाडी व अनुदानित शाळांमध्ये आरोग्य तपासणी दरम्यान आढळून येणाऱ्या मुलांच्या आरोग्य विषयक समस्यांच्या पुढील उपचारांकरिता संदर्भसेवा आणि वैद्यकीय व शल्य चिकित्सक उपचार पुरविण्यात येतात. तसेच राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम पथकाकडून पालकांचे समुपदेशन केले जाते. लाभार्थी पूर्ण बरा होईपर्यंत त्यांचा पाठपुरावा केला जातो. दीर्घकालीन व मोठ्या आजाराने ग्रस्त असणाऱ्या मुलांना पुढील तपासणी व औषधोपचारासाठी बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या दवाखाना व रुग्णालयांमध्ये आवश्यकतेनुसार संदर्भित केले जाते. राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रमांतर्गत प्रमुख १०४ शास्त्रक्रिया बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या वैद्यकीय रुग्णालयांमध्ये करण्यात येतात. या शास्त्रक्रिया करण्यासाठी राज्य शासनाने मुंबईतील काही खासगी रुग्णालयांसोबत सामंजस्य करार केला आहे. त्यांतर्गत (Cleft lip, Cleft palate, Cochlear Implant) यांसारख्या शास्त्रक्रिया मोफत केल्या जातात. सदर रुग्णालयाची देयके ही राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम मॉडेलच्या तरतूदीनुसार ठरविण्यात आलेल्या रकमेनुसार अदा करण्यात येतात.

सन २०२३-२४ मध्ये अंगणवाडी व बालवाडीतील ० ते ०६ वर्ष वयोगटातील एकूण ८,८८,१११ बालकांची आरोग्य तपासणी करण्यात आली. एप्रिल २०२३ ते सप्टेंबर २०२३ या पहिल्या फेरीत एकूण ४,४४,०५६ बालकांची व ऑक्टोबर २०२३ ते मार्च २०२४ या दुसऱ्या फेरीत ४,४४,०५६ बालकांची आरोग्य तपासणी करण्यात आली. तसेच अनुदानित शाळांमधील ०६ ते १८ वयोगटातील एकूण १,०१,५२७ बालकांची आरोग्य तपासणी करण्यात आली.

सन २०२३-२४ मध्ये आरोग्य तपासणी करण्यात आलेल्या अंगणवाडी व बालवाडामधील २९,२२४ बालकांचे चार 'डी' अंतर्गत निदान करण्यात आले. त्यामधील २८,९३१ बालकांना संदर्भ सेवा देण्यात आली. तसेच अनुदानित शाळांमधील ८,०२४ बालकांचे निदान करण्यात आले. त्यामधील ७,८०० बालकांना संदर्भ सेवा देण्यात आली.

अंमली पदार्थ व्यसनमुक्ती केंद्र :

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचे २० रुग्णशय्या असलेले व्यसनमुक्ती केंद्र महानगरपालिकेच्या भरडावाडी प्रसुतीगृह इमारत, दुसरा मजला , अंधेरी (पश्चिम) येथे सन १९९२ पासून कार्यरत आहे. सदर व्यसनमुक्ती केंद्रामध्ये मद्य, ब्राऊन शुगर, चरस, गांजा, झोपेच्या गोळ्या, हुंगण्याचे पदार्थ, एमडी, एमफेटामाईन, तंबाखू अशा विविध प्रकारच्या व्यसनांच्या आजारवर निर्विषिकरण उपचार केले जातात. सदर केंद्रामध्ये खालील सेवा उपलब्ध आहेत :-

- १) **आंतररुग्ण विभाग** : या केंद्रात १८ वर्षावरील पुरुष रुग्णांना विविध प्रकारच्या व्यसनांवरील निर्विषिकरण उपचाराकरीता दाखल केले जाते. सर्वसाधारणपणे २१ दिवसांचा हा कालावधी असतो. या कालावधीमध्ये रुग्णांना महानगरपालिकेतर्फे चहा, दूध व जेवण नियमितपणे विनामुल्य पुरविले जाते. रुग्णांच्या करमणुकीसाठी टीव्हीसह, कॅरम, बुध्दबळ इत्यादी खेळांच्या सुविधा उपलब्ध आहेत. तसेच, शिव योगा केंद्रातर्फे आंतररुग्ण विभागातील रुग्णांना दररोज नोंदणीकृत प्रशिक्षकांमार्फत योगासने शिकवली जातात.
- २) **बाह्यरुग्ण विभाग** : दररोज सकाळी ०९.०० ते दुपारी १२.०० वाजेपर्यंत (रविवार व सार्वजनिक सुट्ट्या वगळून) नियमितपणे विविध प्रकारच्या व्यसनांच्या रुग्णांवर बाह्यरुग्ण विभागात उपचार केले जातात. ब्राऊन शुगरच्या व्यसनग्रस्त रुग्णांना विनामुल्य ओपीऑईड सब्स्टीट्यूशन थेरेपी (OPIOID SUBSTITUTION THERAPY) दिली जाते.
- ३) **समुपदेशन** : बाह्यरुग्ण तसेच आंतररुग्ण विभागात दाखल झालेल्या रुग्णांचे तसेच त्यांच्या कुटुंबियांचे वेळोवेळी समुपदेशन केले जाते.
- ४) **रक्तचाचणी** : आंतररुग्ण विभागात दाखल करण्यापूर्वी सर्व रुग्णांच्या माफक दरात रक्ताच्या विविध प्रकारच्या चाचण्या विनामुल्य केल्या जातात.
- ५) **अध्यात्मिक सभा** : बाह्यरुग्ण विभागात दाखल झालेल्या रुग्णांकरिता अल्कोहोलीक्स अॅनॉनिमस, नार्कोटिक्स अॅनॉनिमस सभा घेतल्या जातात. तसेच रुग्णांच्या कुटुंबियांना फॅमिली अॅनॉनिमस व अल अॅनॉनिमस सभा यामध्ये सहभागी होण्यासाठी मार्गदर्शन केले जाते.

गर्भधारणा पूर्व व प्रसूतिपूर्व गर्भलिंगनिदान कायद्याची अंमलबजावणी :-

स्त्री भुणहत्या थांबविण्यासाठी व स्त्री-पुरुषाच्या जन्मदरात समतोल राखण्यासाठी केंद्र /महाराष्ट्र शासन यांच्या निर्देशानुसार, सन २००१ पासून बृहन्मुंबई महानगरपालिकेतर्फे गर्भधारणापूर्व व प्रसूतिपूर्व गर्भलिंग निदान कायद्याची अंमलबजावणी करण्यात येते. सदर कायद्यांतर्गत महानगरपालिकेच्या प्रत्येक विभागात वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी यांना समुचित प्राधिकारी म्हणून नियुक्त करण्यात आलेले आहे. तसेच मुंबई जिल्हा स्तरावर सल्लागार समिती गठित करण्यात आलेली आहे. या समितीची सभा दरमहा आयोजित केली जाते. या कायद्यांतर्गत जेनेटीक काऊन्सिलिंग सेंटर्स/जेनेटीक प्रयोगशाळा/जेनेटीक क्लिनिक/अल्ट्रासोनोग्राफी केंद्र/इमेजिंग सेंटर/वंध्यत्व क्लिनिक इ. केंद्रांना नोंदणी घेणे बंधनकारक आहे.

मार्च २०२४ अखेरपर्यंत केंद्र नोंदणीचा अहवाल

नोंदणी करण्यात आलेली एकूण पीसीपीएनडीटी केंद्रे	-	१,७७३
नोंदणी करण्यात आलेली एकूण एमटीपी केंद्रे	-	७१७
सन २०२३ जन्माच्या वेळची लिंग सरासरी	-	९३८/१०००

जननी सुरक्षा योजना :

आरसीएच-२ कार्यक्रमांतर्गत जननी सुरक्षा योजनेद्वारे आरोग्य संस्थेतील १०० टक्के प्रसूती आरोग्य संस्थामध्येच व्हाव्यात, असा प्रयत्न करून माता व बालक यांचे आजारपण व मृत्युचे प्रमाण कमी करण्याचे उद्दिष्ट आहे. सदर योजनेअंतर्गत गर्भवती मातेची शासकीय व शासनमान्य रुग्णालयात प्रसूती झाल्यास रु. ६००/- पीएफएमएस मार्फत देण्यात येतात. सदर योजनेचा लाभ १९ वर्षावरील, दारीद्रय रेषेखालील तसेच अनुसुचित जाती व अनुसुचित जमाती अंतर्गत नोंद असलेल्या मातेस देण्यात येतो.

सन एप्रिल २०२३ ते मार्च २०२४ पर्यंत जननी सुरक्षा योजने अंतर्गत लाभ घेतलेल्या लाभार्थ्यांची संख्या - ६,४५९ आहे.

माता मृत्यू आढावा :

सन २०१० पासून केंद्र सरकारच्या निर्देशांनुसार माता मृत्यूचे प्रमाण कमी करण्यासाठी व गरोदर स्त्रियांना उत्कृष्ट दर्जाची सेवा देण्याकरीता जिल्हास्तरीय गुणवत्ता अभिवचन समिती गठित करण्यात आली आहे. त्यानुसार रुग्णालयांत होणाऱ्या मृत्यूच्या प्रकरणांचा अहवाल २४ तासांत विशेष अधिकारी, कुटुंब कल्याण यांच्या कार्यालयात सादर करणे आवश्यक आहे. ज्या रुग्णालयांत १,००० पेक्षा जास्त मुलांचा जन्म होतो अशा रुग्णालयांत माता मृत्यू आढावा बैठक घेऊन, सादर बैठकीचे इतिवृत्त विशेष अधिकारी, कुटुंब कल्याण यांच्या विभागाला सादर करणे आवश्यक आहे.

जिल्हास्तरावरील 'गुणवत्ता अभिवचन समिती' तर्फे दरमहा मृत्यूचा तपास करण्यात येतो व सादर समिती सभेमध्ये निर्देशनास आलेल्या त्रुटीनुसार, सूचना व मार्गदर्शन तत्वे तयार करून संबंधितांना पाठविण्यात येतात. त्यामुळे अशा प्रकरणांत निष्काळजीपणा होणार नाही व अशा प्रकरणांची पुनरावृत्ती होणार नाही, याची काळजी घेता येईल व याबाबत मार्गदर्शक तत्वे तयार करून आवश्यक सूचना करण्यात येते.

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेत माता मृत्यूची संख्या व माता मृत्यू दर

एप्रिल २०२३ ते मार्च २०२४ - १६७

रुग्णालयातून प्राप्त झालेल्या अहवालानुसार एकूण माता मृत्यूचा दर - १२७

मुंबईतील माता मृत्यू - ८७, मुंबईतील माता मृत्यू दर - ६६

कुटुंब कल्याण कार्यक्रम :

कुटुंब कल्याण कार्यक्रम हा भारत सरकार पुरस्कृत कार्यक्रम असून विशेष अधिकारी (कुटुंब कल्याण) यांच्या कार्यालयाद्वारे बृहन्मुंबई महानगरपालिका राबवित आहे. या कार्यक्रमांतर्गत खालील सेवा निःशुल्क पुरविल्या जातात.

- कुटुंब नियोजन शस्त्रक्रिया (स्त्री नसबंदी/ पुरुष नसबंदी)
- तांबी बसविणे
- गर्भनिरोधक गोळ्या (स्त्रियांच्या वापरासाठी)
- प्रचलित संतती प्रतिबंधक (निरोध)
- अंतरा इंजेक्टेबल गर्भनिरोधक (जुलै २०१७ पासून)

पुरुष नसबंदी :

'एफ/दक्षिण' विभाग कार्यालयाच्या इमारतीतील कुटुंब कल्याण केंद्र नायगाव प्रसूतीगृह येथे स्थलांतरीत करण्यात आले आहे. येथे दररोज पुरुष नसबंदी केली जाते. 'एफ/दक्षिण' कुटुंब कल्याण केंद्र विभागाला पुरुष नसबंदी शस्त्रक्रिया प्रशिक्षण केंद्र म्हणून मान्यता मिळालेली आहे. पुरुष नसबंदी शस्त्रक्रियेनंतर रुग्णाला मोबदला दिला जातो.

राष्ट्रीय कुटुंब नियोजन नुकसानभरपाई योजना :

स्त्री आणि पुरुष नसबंदी शस्त्रक्रिया अयशस्वी / गुंतागुंत / मृत्यू झाल्यास रुग्णांना / वारसाना शासनाच्या धोरणानुसार नुकसान भरपाई देण्यात येते.

सरोगसी (नियमन) कायदा २०२१ आणि सहाय्यक प्रजनन तंत्रज्ञान (नियमन) कायदा २०२१ :

सरोगसी कायद्याची अंमलबजावणी भारत सरकारच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार मुंबईत केली जाते. या कायद्यासाठी वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी हे समुचित अधिकारी म्हणून काम पाहतात.

मुंबईमध्ये सरोगसीसाठी वैद्यकीय संकेत प्रमाणपत्र (Medical Indication Certificate) देण्यासाठी जानेवारी २०२३ मध्ये जिल्हा वैद्यकीय मंडळाची स्थापना करण्यात आली आहे.

मुंबईमध्ये एप्रिल २०२४ पर्यंत एकूण - सरोगसी केंद्र - २७ (नोंदणीकृत)

एआरटी केंद्र - १५० (प्राप्त झालेले अर्ज)

महानगरपालिका विश्लेषक प्रयोगशाळा :

सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या अखत्यारितील महानगरपालिका विश्लेषक प्रयोगशाळा 'जी/उत्तर विभाग', दादर येथे स्थित आहे. प्रयोगशाळेत आधुनिक साधने व तंत्रज्ञानाचा वापर करून अन्न आणि पाणी नमुन्यांचे रासायनिक व सुक्ष्मजीवशास्त्रीय विश्लेषण केले जाते. प्रयोगशाळेला भारतीय अन्न सुरक्षा व मानके प्राधिकरण (FSSAI) यांच्याकडून अन्न व पाणी नमुन्यांचे विश्लेषण करण्याची अधिकृत मान्यता आहे. तसेच डिसेंबर २०२० मध्ये प्रयोगशाळेला राष्ट्रीय परिक्षण आणि अंशशोधन प्रयोगशाळा प्रत्यायन बोर्ड (NABL) मार्फत आंतरराष्ट्रीय मानक आयएसओ १७०२५:२०१७ नुसार मान्यता प्राप्त झालेली आहे. जानेवारी २०२३ पासून प्रयोगशाळा अत्याधुनिक सॉफ्टवेअर प्रणालीचा वापर तांत्रिक माहिती व विश्लेषण अहवाल प्राप्त करण्यासाठी करत आहे. सॉफ्टवेअरचे नाव Food and Water Quality Monitoring System (F.W.Q.M.S.) असून संकेतस्थळाचे नाव <https://fwqms.mcgm.gov.in> असे आहे.

रासायनिक विश्लेषण :

- ❖ अन्न पुरवठा आणि मानके कायदा २००६ मध्ये नमूद केलेल्या मानकानुसार आणि भारतीय मानकसंस्थेनुसार (बीआयएस) अन्न व पाणी नमुन्यांच्या रासायनिक विश्लेषणासाठी प्रयोगशाळेत जनतेला माफक दरात सेवा पुरविली जाते.
- ❖ अन्न व औषध प्रशासन (FDA) तसेच मध्य रेल्वे, पश्चिम रेल्वे व कोकण रेल्वे या विभागातील अन्नसुरक्षा अधिकारी यांनी गोळा केलेल्या अन्न आणि पाणी नमुन्यांचे अन्नसुरक्षा व मानके कायदा २००६ नुसार विश्लेषण केले जाते.
- ❖ केंद्रीय सीमाशुल्क कार्यालयाकडून प्राप्त झालेल्या सिगारेटच्या नमुन्यांचे विश्लेषण केले जाते.
- ❖ शालेय पोषण आहारअंतर्गत मध्यान्ह भोजन तसेच बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांच्या अंतर्गत महिला बचतगट आणि खासगी संस्था, अशासकीय संघटना, महानगरपालिकेच्या शिक्षण विभागाकडून आलेले खिचडीचे नमुने उष्मांक, प्रथिने आणि पोषण मूल्ये यासाठी प्रयोगशाळेत तपासले जातात.
- ❖ पोलिसांकडून पाठविलेल्या अन्न नमुन्यांचे विश्लेषण केले जाते.
- ❖ पोलिस खात्याच्या गुन्हे शाखेने अवैध ठिकाणी छपा टाकून जप्त केलेला गुटखा व सुगंधित तंबाखूचे विश्लेषण केले जाते.

सुक्ष्मजीवशास्त्रीय विश्लेषण :

- ❖ अन्नसुरक्षा आणि मानके कायदा २००६ मध्ये नमूद केलेल्या मानकानुसार आणि भारतीय मानकसंस्थेनुसार (बीआयएस) अन्न व पाणी नमुन्यांचे सुक्ष्मजीवशास्त्रीय विश्लेषणासाठी प्रयोगशाळेत जनतेला माफक दरात सेवा पुरविली जाते.
- ❖ मुंबईतील जल वितरण प्रणालीद्वारे पुरवलेल्या पाण्याचा दर्जा तपासण्यासाठी प्रत्येक विभागीय कार्यालयातील वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी, सहाय्यक अभियंता (गुणवत्ता विभाग), सहाय्यक अभियंता (जलकामे), सहाय्यक अभियंता (जलाशय) या विभागांमार्फत दररोज पाठविलेल्या पिण्याच्या पाण्याच्या नमुन्यांचे अणुजीवशास्त्रीय विश्लेषण केले जाते. या विश्लेषणाच्या निष्कर्षांचे संगणकीय अहवाल संबंधित विभागांना २४ तासात पाठविले जातात. जेणेकरून दूषित आढळून आलेल्या पाणी नमुन्यांबाबत योग्य ती कार्यवाही संबंधित विभागाद्वारे केली जाईल.
- ❖ माननीय महानगरपालिका आयुक्तांच्या निर्देशानुसार दुषित पाण्यामुळे पसरणाऱ्या साथीच्या रोगांवर प्रतिबंधात्मक उपाययोजने अंतर्गत मुंबईतील रस्त्यावरील खाद्यपदार्थ विक्रेते, फेरीवाले, सरबत विक्रेते व बर्फ कारखाने येथील पाण्याचे व बर्फाचे नमुने प्रत्येक विभागीय कार्यालयातील वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी यांच्यामार्फत प्रयोगशाळेत अणुजीवशास्त्रीय विश्लेषणासाठी पाठविले जातात. बर्फाचे पाणी पिण्यास योग्य आहे किंवा नाही, याची तपासणी केली जाते. या विश्लेषणाचे निष्कर्ष संगणकीय अहवाल संबंधित विभागांना ई-मेलद्वारे पाठविले जातात. जेणेकरून दुषित आढळून आलेल्या पाणी व बर्फ नमुन्यांबाबत योग्य ती कार्यवाही केली जाते.

महानगरपालिका प्रयोगशाळेतील प्रशिक्षण :

- ❖ जागतिक आरोग्य संघटनेच्या मानकानुसार, पाणी नमुने घेण्याच्या तंत्राची वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी व त्यांच्या कर्मचारी वर्गाला माहिती देण्यासाठी महानगरपालिका प्रयोगशाळा प्रशिक्षण देते.

- ❖ अन्नसुरक्षा, अन्नभेसळ शोधून काढणे व पाण्याचे पृथःकरण या विषयावर डीपीएच चे विद्यार्थी, मुंबई शहरातील वैद्यकीय महाविद्यालयाचे विद्यार्थी, आरोग्य शिक्षणाचे पदविका घेणारे विद्यार्थी, टीआयएसएसचे विद्यार्थी, ऑल इंडिया लोकल सेल्फ गव्हर्नमेंट स्वच्छता निरीक्षक व काही रुग्णालयातील परिचारिका यांना महानगरपालिका विश्लेषक व्याख्यान / प्रात्यक्षिके देतात.

कुटुंब कल्याण व माता बाल संगोपन कार्यक्रम :

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेत सन १९६४ पासून कुटुंब कल्याण कार्यक्रम राबविण्यात येत आहे. जननक्षम जोडप्यांना छोट्या कुटुंबाचे महत्व पटवून देणे व जन्मदर कमी करून लोकसंख्या मर्यादित ठेवणे हे कुटुंब कल्याण कार्यक्रमाचे मुख्य उद्दीष्ट आहे. कुटुंब कल्याण व माता बाल संगोपन कार्यक्रमांतर्गत माता व बाल आरोग्य संबंधित विविध राष्ट्रीय आरोग्य कार्यक्रम जसे प्रजनन व बाल आरोग्य प्रकल्पाचे कुटुंब कल्याण कार्यक्रम, जननी सुरक्षा योजना, जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम, प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियान, प्रधानमंत्री मातृवंदना योजना, विस्तारित लसीकरण कार्यक्रम, जीवनसत्व 'अ' व जंतनाशक औषधी मोहीम, राष्ट्रीय किशोर स्वास्थ्य कार्यक्रम आणि राष्ट्रीय नागरी आरोग्य अभियानाची अंमलबजावणी करण्यात येते. तसेच माता व बालकांना देण्यात येणाऱ्या आरोग्य सेवांचा दर्जा सुधारून माता मृत्यू दर व बाल मृत्यू दर कमी करण्यासाठी प्रयत्न केले जातात. तसेच मुंबईतील नागरिकांचे आरोग्यस्तर सुधारण्यासाठी आरोग्य सेवा उपलब्ध करून दिल्या जातात. सदर कार्यक्रम कुटुंब कल्याण व माता बाल संगोपन कार्यक्रम अंतर्गत ३ ब्युरो कार्यालय, २११ आरोग्य केंद्रे, ४ वैद्यकीय महाविद्यालये व रुग्णालये, ५ विशेष रुग्णालये, १६ उपनगरीय रुग्णालये, २९ प्रसुतिगृहे, १ माता व बालक रुग्णालय यांच्यामार्फत राबविण्यात येतात.

आरोग्य केंद्रे व नागरी प्राथमिक आरोग्य केंद्रे :

मुंबई शहरातील जनतेला त्यांच्या रहिवासाच्या जागेपासून नजिकच्या अंतरावर प्राथमिक आरोग्य सेवा देण्यासाठी महानगरपालिकेच्या सार्वजनिक आरोग्य खात्यामार्फत सद्यस्थितीत एकूण २१२ तसेच ५८ नवीन आरोग्य केंद्र राष्ट्रीय शहर आरोग्य अभियानामार्फत २०२४-२५ मध्ये कार्यान्वित करण्यात येणार आहे. प्रत्येक आरोग्य केंद्रामध्ये १ सहाय्यक वैद्यकीय अधिकारी, १ सार्वजनिक आरोग्य परिचारिका, ४ सहाय्यक परिचारिका प्रसविका, २ समन्वयक, २० आरोग्य स्वयंसेविका/आशा यांच्यामार्फत अंदाजे ५०,००० - ६०,००० लोकसंख्येकरीता व्यापक प्राथमिक आरोग्य सेवा पुरविण्यात येतात.

सदर आरोग्य केंद्रामार्फत ० ते ५ वर्षातील बालकांचे पूर्ण लसीकरण, पल्स पोलिओ अभियान, ९ महिने ते ६ वर्षापर्यंतच्या बालकांसाठी जीवनसत्व अ व जंतनाशक औषधी मोहीम, किशोरवयीन मुले व मुलींसाठी आरोग्य सेवा, गर्भवती महिलांच्या तपासण्या करून त्यांना रुग्णालयामध्ये प्रसुतिसाठी प्रवृत्त करणे, प्रसुतीनंतर माता व नवजात बालकांना भेट देणे, जननक्षम जोडप्यांना गर्भनिरोधक साधनांचे वाटप, ज्या जननक्षम जोडप्यांचे कुटुंब पूर्ण झाले आहे त्यांना कुटुंबनियोजन शस्त्रक्रियेसाठी प्रवृत्त करणे, तसेच विविध कुटुंबांसंदर्भात विस्तृत माहितीचे संकलन करणे, नोंदी ठेवणे व माहिती अद्ययावत करणे इत्यादी सर्व राष्ट्रीय आरोग्य कार्यक्रमाची अंमलबजावणी आरोग्य केंद्र/नागरी प्राथमिक आरोग्य केंद्रामार्फत करण्यात येते.

प्रसुतिगृहे :

- ❖ मुंबई महानगरपालिकेची एकूण ३० प्रसुतिगृहे कार्यरत आहेत. यापैकी ५ प्रसुतिगृहे सेंटिनल सेंटर्स व २५ प्राथमिक प्रसुतिगृहे आहेत.
- ❖ प्रसुतीगृहांमध्ये गरोदर स्त्रियांसाठी प्रसुतिपूर्व तपासणी, प्रसुतीपश्चात सेवा पुरविल्या जातात. तसेच कुटुंब कल्याण व गर्भनिरोधक सेवा, नवजात बालक व बालरुग्ण तपासणी, स्त्रीरोग तपासणी व सोनोग्राफी इ. सुविधा मोफत पुरविल्या जातात. गरोदर स्त्रियांना जननी सुरक्षा योजना, जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम, प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियान, अँनेमियामुक्त भारत इत्यादी योजनांचा लाभही दिला जातो. जननी सुरक्षा कार्यक्रम अंतर्गत मोफत रक्त तपासणी, आहार सुविधा, सोनोग्राफी, औषधे, रक्त व रक्त घटक सर्व प्रसुतिगृहांमध्ये उपलब्ध करून देण्यात येतात. शासनाचा 'लक्ष्य' कार्यक्रम १६ प्रसुतिगृहात राबविण्यात येतो.
- ❖ २ सेंटिनल सेंटर्स व १ प्रसुतीगृहे येथे प्रत्येकी ५ खाटांच्या एसएनसीयुची सुविधा उपलब्ध असून एकूण १५ खाटा उपलब्ध आहेत.
- ❖ सावित्रीबाई फुले प्रसुतिगृह, भांडूप पुनर्बांधणीकरीता प्रस्तावित आहे. येथील सार्वजनिक खासगी भागीदारी तत्वावर २० खाटांचा नवजात बालक अतिदक्षता विभाग सध्या शिवाजीनगर प्रसुतिगृहात स्थलातरीत नकरण्यात आला आहे.
- ❖ ओशिवरा प्रसुतिगृह, बोरीवली प्रसुतिगृह, आकुर्ली प्रसुतिगृह, मालवणी प्रसुतिगृह, सावित्रीबाई फुले प्रसुतिगृहे, भांडूप हे पुर्नबांधणीकरिता प्रस्तावित केले आहे.

- ❖ राष्ट्रीय शहरी आरोग्य अभियानांतर्गत कंत्राटी तत्वावर एनयूएचएम सल्लागार वैद्यकीय अधिकारी स्त्रीरोगतज्ज्ञ / बालरोगतज्ज्ञ, प्रयोगशाळा तंत्रज्ञ, औषधनिर्माता, डाटा एन्ट्री ऑपरेटर यांची नियुक्ती करून रुग्णांना सेवा पुरविण्यात येतात.
- ❖ प्रसुतिगृहातील सेवांचा दर्जा उंचावण्यासाठी तज्ज्ञ डॉक्टर, विशेषज्ञ वैद्यकीय अधिकारी (स्त्रीरोगतज्ज्ञ / बालरोगतज्ज्ञ) यांची नेमणूक करण्यात येते. जिल्हा निवासी कार्यक्रमा अंतर्गत पदव्युत्तर अभ्यासक्रमाचे विद्यार्थीही कार्यरत आहेत.
- ❖ प्रसुतिगृहामधील एप्रिल २०२३ ते मार्च २०२४ पर्यंतचा कामगिरी अहवाल खालीलप्रमाणे आहे :-

नवीन प्रसूतीपूर्व नोंदणी	एकूण प्रसूती	एकूण सिझेरियन प्रसूती	एकूण शस्त्रक्रिया	एकूण सोनोग्राफी	रक्त तपासणी
३४,८४७	१५,८५०	४,६३८	७,७७८	८०,४५१	७,४०,५३४

खाद्यपदार्थविषयक स्वच्छता कार्यक्रम :-

जेथे खाद्यपदार्थ तयार केले जातात, साठवण्यात येतात व विक्रीकरीता ठेवले जातात, त्या जागांवर ठेवण्यात येणाऱ्या नियंत्रणाचा व पर्यवेक्षणाचा समावेश खाद्यपदार्थविषयक स्वच्छतेमध्ये होतो. महानगरपालिका अधिनियमाच्या तरतुदी अंतर्गत अनुज्ञापने घेणे बंधनकारक करून सदर नियंत्रण केले जाते. सदर अनुज्ञापनांच्या अटींमध्ये हे व्यवसाय स्वच्छता पाळून केले जातील, अशा अटींचा अंतर्भाव आहे.

आरोग्यास हानिकारक खाद्यपदार्थ नष्ट करणे :-

फेरीवाल्यांकडून व दुकानदारांकडून खाण्यास अयोग्य अशा खाद्यपदार्थांची विक्री केली जात असल्याचे आढळले तर त्यामुळे रोग उद्भवू नये म्हणून अद्ययावत सुधारित मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, १८८८च्या कलम ४१५ व ४१६ मधील तरतुदीनुसार, असे खाण्यास अयोग्य खाद्यपदार्थ, सरबत ताब्यात घेऊन नष्ट करण्याचे काम प्रत्येक विभागात कनिष्ठ अवेक्षक व अनुज्ञापन खात्यातील अतिक्रमण हटविणारा कर्मचारीवृंद यांच्याकडून दररोज केले जाते.

विवक्षित व्यवसाय, चित्रपटगृहे आणि नाटयगृहे आदींवर नियंत्रण :-

पिठाच्या गिरण्या, केश कर्तनालये, खाद्यगृहे, बेकरी, निवासी हॉटेल, मिठाईची दुकाने, धुलाई केंद्रे, पानपट्टीची दुकाने अशा व्यवसायांवर सार्वजनिक आरोग्याच्या दृष्टीने अद्ययावत सुधारित मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, १८८८ च्या कलम ३९४ अन्वये विशिष्ट अटींवर अनुज्ञापत्रे देऊन नियंत्रण ठेवले जाते.

नाटयगृहे, चित्रपटगृहे यांची तपासणी करून त्यामधील सार्वजनिक आरोग्याच्या दृष्टीने आवश्यक त्या सुविधा सुस्थितीत असल्याबाबतची खात्री करून पोलीस खात्याकडून नवीन अनुज्ञापत्र देतेवेळी अथवा जुन्या अनुज्ञापत्राच्या नूतनीकरणसाठी आरोग्य खाते 'ना हरकत प्रमाणपत्र' देते.

शालेय आरोग्य सेवा :

शालेय आरोग्य विभागातर्फे बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या शाळांमधील इयत्ता १ ली ते इयत्ता १० वीच्या सर्व विद्यार्थ्यांची वार्षिक वैद्यकीय तपासणी केली जाते. या विद्यार्थ्यांना रोगनिदान व उपचारांसाठी आवश्यकतेनुसार महानगरपालिका दवाखाना, हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना अथवा रुग्णालयातील शालेय चिकित्सालयात संदर्भित केले जाते. सदर वैद्यकीय तपासणी वैद्यकीय पथकामार्फत जून ते एप्रिल या शैक्षणिक वर्षात, क्रमशः प्रत्येक शाळेत जाऊन केली जाते. वैद्यकीय पथकामध्ये एक वैद्यकीय अधिकारी, एक कनिष्ठ परिचारीका व एक शिपाई यांचा समावेश असतो. शाळेतील विद्यार्थी, शिक्षक व पालक यांना 'पालक शिक्षक' सभांद्वारे आरोग्य शिक्षण दिले जाते. तसेच व्हर्च्युअल क्लासरूमद्वारे विद्यार्थ्यांना विविध आरोग्य विषयांवर माहिती दिली जाते.

राष्ट्रीय जंतनाशक दिवस कार्यक्रमांतर्गत विद्यार्थ्यांना वर्षातून विद्यार्थ्यांना दोनदा जंतनाशक गोळी शिक्षकांच्या देखरेखीखाली दिली जाते. शालेय मुलांमधील रक्तक्षयाचा प्रतिबंध करण्यासाठी राष्ट्रीय लोहयुक्त गोळ्या कार्यक्रम (NIPI) हा कार्यक्रम नोव्हेंबर २०१७ पासून सुरू करण्यात आला. या कार्यक्रमांतर्गत सर्व विद्यार्थ्यांना आठवड्यातून एकदा लोह गोळी शिक्षकांच्या निरीक्षणाखाली शाळेमध्ये देण्यात येते.

सन २०२३-२४ या शैक्षणिक वर्षामध्ये जून २०२३ त एप्रिल २०२४ या कालावधीमध्ये १,२८,४२९ मुले व १,२६,०६९ मुली अशा एकूण २,५४,४९८ विद्यार्थ्यांची वैद्यकीय तपासणी करण्यात आली. राष्ट्रीय जंतनाशक दिवस कार्यक्रमांतर्गत फेब्रुवारी २०२४ मध्ये एकूण ३,७६,७९९ मुलांना जंतनाशक गोळी देण्यात आल्या.

माहिती शिक्षण व संपर्क विभाग :-

मुंबईतील नागरिकांमध्ये आरोग्याबाबत जनजागृती करणे हे माहिती शिक्षण व संपर्क विभागाचे मुख्य कार्य आहे. या मध्ये संसर्गजन्य व असंसर्गजन्य आजारबाबत प्रतिबंधात्मक उपाय, वेळीच निदान व पूर्ण औषधोपचार या बाबींचा समावेश आहे.

जनजागृती कार्यक्रम :-

- ❖ पोस्टर, बॅनर, हॅंडबिल, होर्डिंग, वृत्तपत्र जाहिरात, बस शेल्टवर बॅनर इ. छापील साहित्याकरीता आर्टवर्क तयार करून छपाई केली जाते.
- ❖ आरोग्य विषयाबाबत जिंगल्स तयार करून त्या विविध दृक-श्राव्य माध्यमातून प्रसारित केल्या जातात. उदा. नभोवाणी, केबल टि.व्ही. , बेस्ट बसेस व रेल्वे स्थानकावरील एलईडी पॅनल्स इ.
- ❖ शॉर्ट फिल्म, ऑनिमेशन फिल्म, स्लाईड शो इ. तयार करून सिनेमागृह, केबल टेलिव्हिजन, आरोग्य प्रदर्शन, महानगरपालिका दवाखाने व प्रसुतिगृहे येथील एलईडीटीव्हीवर प्रदर्शित करणे.
- ❖ पथनाटय, नागरिकांशी प्रत्यक्ष भेटीतून चर्चा, गट चर्चा, आरोग्य संभाषण, माईकिंग इत्यादी आयोजित केले जातात.

सार्वजनिक आरोग्य खात्यातील मलेरिया, साथरोग कक्ष, असांसर्गिक रोग कक्ष, कुष्ठरोग, क्षयरोग, लसीकरण, कुटुंब कल्याण व माता बाल संगोपन, मुंबई जिल्हा एड्स नियंत्रण कक्ष अशा विविध खात्याकडून मागणी आल्यावर संबंधित विभागाकडून सविस्तर माहिती घेऊन त्यानुसार नोंदणीकृत संस्थांकडून जनजागृती साहित्य तयार करून सामाजिक उपयोगितेकरिता उपरोक्त माध्यमांद्वारे वितरीत केले जाते.

प्रशिक्षण विभागाचे उपक्रम :-

सातत्याने परिणामकारक दर्जेदार आरोग्य सेवा पुरविण्यासाठी, सार्वजनिक आरोग्य खात्यातील प्रशिक्षण विभागाचे नियमित प्राथमिक व सेवांतर्गत प्रशिक्षण आयोजित करणे, हे महत्वाचे उद्दिष्ट आहे.

प्रशिक्षण विभागाचे वेगवेगळे उपक्रम खालीलप्रमाणे आहेत :-

- १) नव्याने नेमणूक करण्यात आलेले वैद्यकीय अधिकारी व कर्मचा-यांकरिता आरोग्य खात्यातील वेगवेगळ्या विभागांची माहिती व कामकाज पध्दतीबाबतचे प्रशिक्षण .
- २) आरोग्य खात्यातील वेगवेगळ्या उपक्रमाबाबतचे अद्ययावत ज्ञान व माहिती तसेच असलेल्या माहितीची उजळणी सेवांतर्गत प्रशिक्षणामार्फत केली जाते.
- ३) आरोग्य सेवांबाबत नव्याने येणा-या प्रकल्पांबाबतची माहिती, उद्दिष्टांच्या अंमलबजावणीबाबत मुल्यापन पध्दतीबाबतचे प्रशिक्षण.
- ४) वैद्यकीय अधिका-यांकरिता वेगवेगळ्या कार्यशाळा.
- ५) विशेष प्रशिक्षणाकरिता कर्मचाऱ्यांना प्रतिनियुक्त करण्यात येते.
- ६) पावसाळ्यातील आजार उदा. लेप्टोस्पायरोसिस, डेंग्यू, मलेरिया उपचार पध्दती याविषयी प्रशिक्षण आयोजिले जाते.
- ७) वैद्यकीय कर्मचारीवृंदाकरीता सातत्याने वैद्यकीय शिक्षण आयोजित करण्यासाठी महाराष्ट्र वैद्यकीय परिषदेची प्रशिक्षण विभागाने अधिस्विकृती मिळवलेली आहे.

हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना :

दिनांक १७ नोव्हेंबर २०२२ रोजी हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे यांच्या पुण्यतिथीनिमित्त बृहन्मुंबई महानगरपालिकेने सर्व नागरिकांना सर्वसमावेशक आरोग्य सेवा पुरविण्याच्या उद्देशाने 'हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना' सुरू केला.

ठळक वैशिष्ट्ये :

- ❖ नागरिकांना घराजवळ व सोयीच्या वेळेत सर्वसमावेशक तपासणी, औषधोपचार प्राथमिक आरोग्य सेवा पुरविणे.
- ❖ नागरिकांना मोफत आरोग्य सेवा देऊन नागरिकांचा आरोग्यसेवेवरील खर्च कमी करणे.
- ❖ पॉलिक्लिनिक आणि डायग्नोस्टिक सेंटर तज्ज्ञ सल्लागार सेवांची उपलब्धता करणे. दवाखान्यांमध्ये पायाभूत सुविधा अद्ययावत करणे.
- ❖ वेळ -सकाळचे सत्र - सकाळी ७.०० ते दुपारी २.०० दुपारचे सत्र - दुपारी ३.०० ते रात्री १०.००

आर्थिक तरतूद :

आर्थिक वर्ष २०२४-२५ बांधकामासाठी ५ कोटी रुपये मंजूर आर्थिक वर्ष २०२४-२५ वेतनासाठी ७५.९६ कोटी रुपये मंजूर.

प्रस्तावित आणि कार्यरत क्लिनिकची संख्या :

सद्यःस्थितीला दिनांक १०.१०.२०२४ पर्यंत २४८ 'हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना' कार्यरत असून यात ३३ पॉलीक्लिनिक व डायग्नोस्टिक केंद्र, ८९ पोर्टा केबिन, १०८ उपलब्ध दवाखाने आणि १८ रेडी स्ट्रक्चरमधील दवाखाने यांचा समावेश आहे.

उपलब्ध सेवा :

- ❖ मोफत वैद्यकीय तपासणी, उपचार.
 - ❖ मोफत रक्त चाचण्या.
 - ❖ खासगी डायग्नोस्टिक सेंटरच्या माध्यमातून महानगरपालिकेच्या दराने डायग्नोस्टिक चाचण्या (एक्स-रे, सोनोग्राफी, सीटी स्कॅन, एमआरआय इत्यादी) नागरिकांच्या सेवेसाठी दिनांक ०१.०८.२०२४ पासून सुरु करण्यात आल्या आहेत.
- नागरीकांच्या सोयीसाठी ३ फिजिओथेरपिस्ट केंद्र तसेच १६ पॉलीक्लिनिक आणि डायग्नोस्टिक केंद्र येथे अस्थिव्यंग चिकित्सक यांच्या सेवादेखील सुरु करण्यात आल्या आहेत.

मनुष्यबळ :

- ❖ हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना वैद्यकीय अधिकारी
- ❖ परिचारिका, औषधनिर्माता आणि बहुउद्देशीय कामगार
- ❖ पॉलीक्लिनिक आणि डायग्नोस्टिक सेंटरमध्ये प्रत्येकी एक परिचारिका, डेटा ऑपरेटर आणि बहुउद्देशीय कामगार यांच्यासह विविध स्पेशलिटीजचे विशेषतज्ञ
- ❖ आतापर्यंत विविध संवर्गातील ११३५ कर्मचाऱ्यांची कंत्राटी पध्दतीने नियुक्ती

कामगिरी :

हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना आणि पॉलीक्लिनिक आणि डायग्नोस्टिक केंद्राच्या माध्यमातून ८० लाख लाभार्थ्यांनी आरोग्यसेवेचा लाभ घेतला आहे.

१.	सर्वसाधारण दवाखाने	अ) १९० (पैकी ४ आयुर्वेदिक व २ यूनानी पद्धतीचे) ब) हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना २४८
२.	सर्वसाधारण रुग्णालये	१६
३.	प्रसुतिगृहे	३० प्रसुतिगृहे
४.	दंत रुग्णालय	१
५.	क्षयरोग रुग्णालय	१
६.	संसर्गजन्य रोगांकरीता रुग्णालय	१
७.	कान, नाक, घसा रुग्णालय	१
८.	नेत्र रुग्णालय	१
९.	कुष्ठरोग रुग्णालय	१
१०.	क्षयरोग चिकित्सालय	५
११.	गुप्तरोग चिकित्सालय	१

१२.	वैद्यकीय महाविद्यालय	४
१३.	दंत महाविद्यालय	१
१४.	रुग्णवाहिका	६२
१५.	शववाहिका	७
१६.	प्रसूतिपश्चात केंद्र	२४
१७.	प्राथमिक आरोग्य केंद्र	२११
१८.	व्यसनमुक्ती केंद्र	१
१९.	सशुल्क खाटा:	
अ)	लोकमान्य टिळक महानगरपालिका सर्वसाधारण रुग्णालय	५७
ब)	बाई यमुनाबाई ल.नायर धर्मादाय रुग्णालय	५४
क)	राजे एडवर्ड स्मारक (केईएम) रुग्णालय	१६९
ड)	कूपर रुग्णालय	४४
इ)	कस्तुरबा रुग्णालय	४०
ई)	उपनगरीय रुग्णालय	२०३
२०.	महानगरपालिका वैद्यकीय संस्थांमधील एकूण खाटा	१२,४६२

कीटक नियंत्रण :

कीटक आणि कीटकजन्य रोग नियंत्रणाचे कार्य कीटकनाशक शाखेतर्फे सन १९२३ पासून अविरतपणे केले जाते. कीटकनाशक खात्याच्या कार्ये हिवतापवाहक डासांचे नियंत्रण, डेंग्यू /चिकुनगुनियावाहक डासांचे नियंत्रण, हत्तीरोगवाहक (उपद्रवकारक) डासांचे नियंत्रण, मक्षिका नियंत्रण व मूषक नियंत्रण, हिवतापविरोधी मोहिमेअंतर्गत नागरी हिवताप प्रसारक (अॅनोफिलिस स्टिफेन्सी) डासांच्या उत्पत्तीवर नियंत्रण ठेवणे, त्यासाठी अभियांत्रिकी, जीवशास्त्रीय, रासायनिक किटकनाशकांचा वापर व कायदेशीर उपाययोजना या पध्दतींचा अवलंब केला जातो.

डेंग्यू व चिकुनगुनिया प्रसारक (एडिस ईजिप्टी) डासांवर नियंत्रण आणण्यासाठी या डासांची उत्पत्तीस्थाने म्हणजेच घरांमधील व सभोवताली असलेले पाणी साठ्याच्या ठिकाणांवर कारवाई करण्यात येते.

हिवतापाचा रुग्ण आढळलेल्या ठिकाणांची माहिती प्राप्त झाल्यानंतर विभागातील कीटक नियंत्रण अधिकाऱ्यांमार्फत हिवताप पसरविणाऱ्या (अॅनोफिलिस स्टिफेन्सी) या डासांची उत्पत्तीस्थळे शोधण्याची मोहिम (कुसेड) हाती घेण्यात येते.

शोधण्यात आलेल्या हिवताप पसरविणाऱ्या अॅनोफिलिस जातीच्या डासांची उत्पत्ती, स्थानांची माहिती, हिवतापाच्या रुग्णाचे संनिरिक्षण करण्यासाठी (कीटक नियंत्रण अधिकाऱ्यांमार्फत) वैद्यकीय अधिकाऱ्यांना कळविण्यात येते.

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या सर्व विभागांमध्ये मूषक नियंत्रण व मक्षिका नियंत्रण कार्यक्रम राबविले जातात. खासगी मालमत्तादारांनी मागणी केल्यास अळीनाशक व धुप्रफवारणी कामाकरीता मालकाकडून शुल्क स्वीकारून बृहन्मुंबई महानगरपालिकेतर्फे कीटक नियंत्रण फवारणी करण्यात येते.

प्रमुख अभियंता (रस्ते व वाहतूक)

१) रस्ते सुधारणा :

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेमार्फत सुमारे २,०५० किलोमीटर लांबीच्या रस्त्यांची देखभाल व परिरक्षण केले जाते. त्यामध्ये शहर विभागातील ५४०.५८ कि.मी., पश्चिम उपनगरातील ९९९.४७ किलोमीटर व पूर्व उपनगरातील ५०९.९५ किलोमीटर लांबीच्या रस्त्यांचा समावेश आहे.

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या विकास नियमावली २०३४ च्या आराखडयानुसार, जे रस्ते विकास रस्ते म्हणून दर्शविलेले आहेत, त्या रस्त्यांच्या जागेचे प्रमुख अभियंता (विकास नियोजन) विभागाने हस्तांतरण करून घेतल्यानंतर, सदर रस्त्याचे बांधकाम तातडीने केले जाते. तसेच अस्तित्वातील रस्त्यांवर वाढणारी वाहतूक लक्षात घेऊन विभाग कार्यालयांच्या शिफारशीनुसार, सदर रस्त्यांची रेषा वाढवून रस्ता रुंदीकरणाने काम आवश्यकतेनुसार हाती घेण्यात येत आहे. पूर्वी रस्तेबांधणीसाठी पेव्हर ब्लॉक, अस्फाल्ट, मास्टिक अस्फाल्ट आदी विविध सामग्रीचा वापर केला जात असे. परंतु, मुंबईत कमी वेळेत जास्त प्रमाणात पडणारा पाऊस, विविध प्रकारच्या वाहनांची वर्दळ, वाहतूक घनता, विविध उपयोगिता सेवांनी सेवा पुरविण्यासाठी खोदलेले चर, अशा विविध कारणास्तव रस्त्यांची अवस्था बिकट होते. त्यामुळे रस्ते खड्डेमुक्त करण्यासाठी बृहन्मुंबई महानगरपालिकेने सर्व रस्त्यांचे सिमेंट कॉंक्रीटकरण करण्याचे धोरण आखले आहे. सदर कंत्राटात उपयोगिता सेवांच्या केबल टाकण्यासाठी उपयोगिता डक्ट (Utility Duct) टाकण्याचे काम अंतर्भूत आहे, जेणेकरून वारंवार चरी खोदण्याचे प्रमाण कमी करता येईल. सिमेंट कॉंक्रीटकरणामुळे वाहतूक सुरळीत व खड्डे मुक्त होईल, त्यामुळे वेळेची व इंधनात बचत होईल..

सध्या सुमारे १२२४ किमी रस्ते / रस्त्यांच्या बाजूच्या पट्ट्या सिमेंट कॉंक्रीटने सुधारीत केल्या आहेत. पहिल्या टप्प्यात सुमारे ३२४ किमी लांबीच्या रस्त्यांचे सिमेंट कॉंक्रीटकरण करण्यासाठी निवडलेल्या कंत्राटदारांना जानेवारी / फेब्रुवारी २०२३ मध्ये २ वर्षांच्या कालावधीसह (पावसाळा वगळून) कार्यदिशे जारी केलेले आहेत. सदर कामे प्रगतीपथावर आहेत. दुसऱ्या टप्प्यात सुमारे ३७७ किमी रस्त्यांच्या सुधारणेसाठी कंत्राटदारास कार्यदिशे देण्यात आलेले आहेत आणि सदर कामे लवकरच सुरु करण्यात येतील. यावर्षी पावसाळ्यात रस्त्यावरील खड्डे बुजविण्यासाठी मास्टिक तंत्रज्ञानाचा वापर करण्यात आला व रस्ते सुस्थितीत ठेवण्यात आले.

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या हद्दीतील पूर्व द्रुतगती महामार्ग व पश्चिम द्रुतगती महामार्ग देखभाल व परिरक्षणासाठी बृहन्मुंबई महानगरपालिकेस हस्तांतरीत करण्यात आलेले आहेत. सदर महामार्गांच्या पृष्ठभागांची दुरुस्ती करण्याचे तसेच महामार्गांचे सुशोभीकरण करण्याचे काम महानगरपालिकेमार्फत करण्यात येत आहे. सदर दोन्ही महामार्गांच्या सेवारस्त्यांची सिमेंट कॉंक्रीटमध्ये सुधारणा करण्यासाठी निविदा मागविण्यात आल्या असून सदर कामे लवकरच सुरु करण्यात येतील. याव्यतिरिक्त पश्चिम द्रुतगती महामार्गावर मिलन सबवे, हनुमान मार्ग व सुधीर फडके उड्डाणपुलाजवळ भुयारी मार्ग प्रस्तावित असून त्यामुळे पश्चिमेकडील वाहनांना द्रुतगती महामार्गांच्या दक्षिण वाहिनीवर थेट प्रवेश करता येईल. तसेच वांद्रे-कुर्ला संकुल कनेक्टरला जोडून शीव व वडाळा येथे जाण्यासाठी उड्डाणपूल प्रस्तावित असून सदर कामे लवकरच सुरु करण्यात येतील.

२) वाहतूक अभियांत्रिकी :

वाहतूक नियोजन व वाहतूक समन्वय विभागाचे कामकाज प्रमुख अभियंता (रस्ते व वाहतूक) यांच्या अधिपत्याखाली उप प्रमुख अभियंता (वाहतूक) यांच्या नियंत्रणाखाली चालते. या विभागाकडून खासगी व शासकीय भुखंडावरील प्रस्तावित विकासासाठी आवश्यक असलेल्या वाहनतळ अभिन्यासाची मंजूरी ऑनलाईन प्रणालीद्वारे केली जाते. तसेच, वाहतूक बेटांची आखणी, रस्त्यांवर वाहतूक नियंत्रक (सिग्नल) उभारणे व त्याचे परिरक्षण करणे, रस्ते नामफलक व दिशादर्शक फलक बसविणे, रस्त्यांवरील वाहतूकविषयक सुविधा पुरविणे, महानगरपालिकेच्या अखत्यारितील रस्ता रुंदीकरणासाठी मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८ अंतर्गत, नियमित रेषा व नवीन सार्वजनिक रस्ते विहित करून आखणी करणे, सार्वजनिक वाहनतळ महानगरपालिकेस हस्तांतरित झाल्यानंतर वाहनतळ कार्यान्वित करण्यासाठी निविदा मागविणे व रस्त्यांवरील सशुल्क वाहनतळांच्या तसेच सुविधा वाहनतळांच्या निविदा मागविणे इत्यादी कामे पार पाडली जातात. वाहतूक नियंत्रकांच्या (सिग्नल) उभारणीसोबत परिरक्षणाचे काम पाहिले जाते. या विभागामार्फत वाहतूक पोलिसांशी समन्वय साधून विविध प्रकारची वाहतूक सुरळीत होण्यासाठी उपयुक्त कामे करण्यात येतात.

या विभागामार्फत नवीन बांधलेल्या रस्त्यांवर पथदिव्यांची उभारणी करण्याकरीता त्याचप्रमाणे अस्तित्वात असलेल्या पथदिव्यांमध्ये सुधारणा करण्याकरीता धोरणांची आखणी करणे तसेच सर्व विभाग कार्यालयांशी समन्वय साधून पथदिव्यांबाबतची कामे बृहन्मुंबई विद्युत पुरवठा व परिवहन उपक्रम, अदानी इलेक्ट्रिसिटी व महाराष्ट्र राज्य विद्युत पारेषण कंपनी या तीन सेवा पुरवणाऱ्या विद्युत कंपन्यांद्वारे करण्यात येतात. या कामांसाठी आवश्यक आर्थिक तरतूद वाहतूक विभागातर्फे करण्यात येते.

३) वाहनतळ धोरण :

रस्त्यावरील अनधिकृत पार्किंग व त्यामुळे होणारी वाहतूक कोंडी टाळण्यासाठी महानगरपालिकेतर्फे रस्त्यावरील व रस्त्यालगत वाहनतळे कार्यान्वित करण्यासाठी निविदा प्रक्रिया पार पाडून कंत्राटदाराची नियुक्ती करण्यात येते. रस्त्यावरील एकूण ६९ ठिकाणांच्या सशुल्क वाहनतळांपैकी ६३ ठिकाणांच्या वाहनतळांसाठी कंत्राटदारांची नियुक्ती करून ती कार्यान्वित करण्यात आली आहेत. तसेच विकास नियंत्रण नियमावली १९९१ च्या ३३ (२४) व विकास नियंत्रण व प्रोत्साहक नियमावली २०३४ च्या ३३ (१८) अंतर्गत महानगरपालिकेला हस्तांतरीत झालेल्या एकूण ३३ सार्वजनिक वाहनतळांपैकी ३२ ठिकाणी कंत्राटदारांची नियुक्ती करून ती कार्यान्वित करण्यात आली आहेत तसेच बृहन्मुंबई महानगरपालिकेला एकूण २९ सुविधा वाहनतळे हस्तांतरित करण्यात आली आहेत.

४) बहुस्तरीय यांत्रिकी वाहनतळ :

‘सी’ विभागातील मुंबादेवी येथे ५४६ क्षमतेचे बहुस्तरीय यांत्रिकी वाहनतळ (Robotic Parking), ‘एफ/उत्तर’ येथील सेंट्रल माटुंगा रेल्वे स्थानकाजवळ ४७५ क्षमतेचे बहुस्तरीय यांत्रिकी वाहनतळ (दंडूम-ईव्ह) व ‘ए’ विभागातील फ्लोरा फाऊंटन (हुतात्मा चौक) जवळील अपसरा पेन शॉपजवळील जागेत १९४ क्षमतेच्या वाहनतळाबाबत सर्व प्रशासकीय मंजु-या प्राप्त झाल्या असून कार्यदिश देण्यात आलेले आहेत. तसेच, ‘जी/दक्षिण’ विभागातील वरळी अभियांत्रिकी केंद्र येथील जागेकरीता ६४० चारचाकी व ११२ दुचाकी वाहनांच्या जागेकरीता निविदा प्रक्रिया पूर्ण झालेली असून कंत्राटदारास स्वीकृती पत्र देण्यात आलेले आहे. यान्वये भविष्यात जवळपास १,८५० वाहनांकरिता वाहनतळ उपलब्ध होईल.

५) एलईडी दिवे :

बृहन्मुंबईमध्ये अंदाजे १,४१,१४५ सोडियम व्हेपर दिवे आहेत. त्यापैकी १,३६,३७९ पारंपरिक दिवे बदलून त्याजागी एलईडी दिवे बसविण्यात आले आहेत. सन २०२४-२५ मध्ये मुंबई नगरातील उर्वरीत ४,७६६ एलईडी दिवे बसविण्याचे काम पूर्ण करण्याचे प्रस्तावित आहे. त्यामुळे विजेच्या देयकांमध्ये मोठ्या प्रमाणात बचत झाली आहे. दिव्यांचे एलईडी दिव्यांमध्ये रूपांतर होईल तशी अधिक बचत होईल.

६) वाहतूक फलक :

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेने मुंबईतील शहर, पश्चिम उपनगरे व पूर्व उपनगरांमध्ये वाहतूक फलक व अनुषंगिक कामांकरिता प्रत्येकी ६० कोटी रुपयांच्या निधीसह द्विवार्षिक कंत्राटदाराची नियुक्ती केली आहे. आधुनिक चिन्हांसह दर्जोन्नत वाहतूक फलक बसविण्यात येणार असून सदर कामे प्रगतिपथावर आहेत.

७) रस्ता सुरक्षा आणि अपघात प्रवण क्षेत्रे (ब्लॅक स्पॉट) करीता पुढाकार :

वाहतूक पोलिसांनी कळविल्याप्रमाणे २०२२ मध्ये, बृहन्मुंबई २० अपघातप्रवण क्षेत्राची (ब्लॅक स्पॉट) नोंद आहे. सदर अपघातप्रवण क्षेत्राबाबत उपाययोजना करण्याकरीता महानगरपालिका मे. ब्लूमबर्ग फिलॉन्थॉपीस या सेवाभावी संस्थेची सल्लागार म्हणून मदत घेत आहे. सदर अपघातप्रवण क्षेत्राबाबत अभियांत्रिकी आणि वाहतूक परिचलन अभ्यास करून तसेच समुचित अभियांत्रिकी आणि नियोजन दृष्टीकोनातून हस्तक्षेप करून अपघातांची कारणे, समुळ नष्ट करणे आणि जिवित व मालमत्तेचे होणारे संभाव्य नुकसान टाळणे हा उद्देश आहे. तदनुषंगाने सदर सेवाभावी संस्थेकडून व त्यांच्या भागीदारांकडून अहवाल प्राप्त झालेला असून त्याबाबत पुढील कार्यवाही संबंधित उप प्रमुख अभियंता (रस्ते) विभाग आणि संबंधित विभाग कार्यालय यांच्यामार्फत करण्यात येत आहे.

८) क्षेत्र वाहतूक नियंत्रण व्यवस्था (एटीसी) :

बृहन्मुंबईतील २५८ वाहतूक सिग्नलचे क्षेत्र वाहतूक नियंत्रण (एटीसी) प्रणालीमध्ये अत्याधुनिकीकरण करण्यात आलेले असून ते व्यवस्थितरित्या कार्यरत आहेत. तसेच बृहन्मुंबईतील ४१७ पारंपरिक पद्धतीच्या वाहतूक सिग्नल यंत्रणेचे व १८५ लुकलुकणाऱ्या दीपस्तंभाचे योग्यरित्या परिरक्षण करण्यात येते.

परवाना नियंत्रण

अनुज्ञापन खाते : मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८, कलम ६१ (जे) आणि (ओ) मध्ये समाविष्ट केलेल्या महानगरपालिकेच्या बंधनकारक कर्तव्याची पूर्ती बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचे अनुज्ञापन खाते करीत आहे.

१) विविध व्यवसाय व सामुग्रीचे साठे बाळगण्यास परवाने देणे :

परिशिष्ट ‘एम’ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे, मुंबई महानगरपालिका अधिनियम कलम ३९४ च्या अंतर्गत येणारे अनुज्ञेय व्यवसाय व साठे यांच्यावर अनुज्ञापन खात्याचे नियंत्रण असते. मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, १८८८ च्या कलम ४७९, अन्वये महानगरपालिकेच्या अटी व शर्तीसापेक्ष व्यवसाय व साठ्यांना अनुज्ञापने मंजूर केली जातात. अनधिकृतपणे व्यवसाय व साठे करणाऱ्या व्यक्तींविरुद्ध मुंबई महानगरपालिका अधिनियमाच्या कलम ४७९ अन्वये दंडात्मक कारवाई करण्यात येते. त्याचप्रमाणे अनधिकृत व्यवसाय व साठे हे नागरिकांच्या जीविताला, मालमतेला धोकादायक असल्यास मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८ च्या कलम ३९४ (४) अन्वये जप्तीची कारवाई करण्यात येते. तसेच अनधिकृत ज्वालामुखी, विषारी व धोकादायक रसायनांच्या उत्पादनावर व साठ्यांवरही कायदेशीर कारवाई करण्यात येते. प्रसंगी मुंबई महानगरपालिका अधिनियमाच्या कलम ५१६ (अअ) अन्वये अशा उत्पादन व साठ्यांविरुद्ध पोलिसांच्या मदतीने पंचनामा करून संबंधित व्यक्तीस अटक करण्याची व साठा जप्तीची कारवाई करण्यात येते.

दिनांक १ एप्रिल २००७ पासून महानगरपालिकेत 'सॅप' प्रणाली अस्तित्वात आल्याने अशाप्रकारची अनुज्ञापत्रे देण्यासाठी आता संगणक प्रणालीत छाननी यादी देण्यात आली आहे. सदर छाननी यादीत विहित करण्यात आलेल्या कागदपत्रांची अर्जदाराने पूर्तता केल्यावर नवीन अनुज्ञापत्र अर्जदारास वितरीत करण्यात येतात. तसेच देण्यात आलेल्या अनुज्ञापत्रांचे वार्षिक तत्वावर नूतनीकरण करण्यात येते. मुंबई महानगरपालिका अधिनियम कलम ३९४, अन्वये देण्यात येणारे नवीन अनुज्ञापत्र व अनुज्ञापत्राचे नूतनीकरण इ सेवा ऑनलाईन असून 'आपले सरकार' या शासनाच्या संकेतस्थळाशी संलग्नित करण्यात आलेल्या आहेत.

२) दुकानांच्या अवकानांवर (प्रोजेक्शन्सवर) नियंत्रण ठेवणे :

मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८ च्या कलम ३१३ (१) (ब) (क) अन्वये बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या पदपथ व रस्ते लागतच्या खासगी जागेवरील दुकानांसाठी दुकानफळी, दर्शक कपाट इत्यादी अवकानांवर अनुज्ञापत्र खाते नियंत्रण ठेवते. या संदर्भात दुकान मालकाने दुकानाच्या जागेचे व त्याच्या मालकी हक्काचे कागदोपत्री पुरावे सादर केल्यास त्याला त्याच्या दुकानालगतच्या जागेवर दुकानफळी, दर्शक कपाटे, सरक ढापणी, लोंबती छते, झडपा (वेदर फ्रेम) इत्यादींना परवानगी देण्यात येते. तसेच त्यांचे वार्षिक तत्वावर नूतनीकरण करण्यात येते. मुंबई महानगरपालिका अधिनियम कलम ३१३(१) (ब) (क) अन्वये, देण्यात येणारे नवीन अनुज्ञापत्र व अनुज्ञापत्राचे नूतनीकरण या सेवा ऑनलाईन करण्यात आलेल्या आहेत आणि 'आपले सरकार' या शासनाच्या संकेतस्थळाशी संलग्नित करण्यात आलेल्या आहेत.

३) बैठ्या व फिरत्या अनधिकृत पथ विक्रेत्यांवर नियंत्रण ठेवणे :

केंद्र सरकारद्वारा दि. १ मे २०१४ रोजी पदपथ विक्रेते (उपजीविका संरक्षण आणि पथविक्री विनियमन) अधिनियम - २०१४ लागू करण्यात आलेला आहे. सदर अधिनियमातील कलम ३६(१) मधील तरतुदीनुसार महाराष्ट्र शासनाने पथविक्रेता (उपजीविका संरक्षण व पथविक्री विनियमन) (महाराष्ट्र) नियम, २०१६ दि. ३ ऑगस्ट २०१६ रोजी प्रसिद्ध करण्यात आले आहे. कलम ३८(१) मधील तरतुदीनुसार, महाराष्ट्र शासनाने पथविक्रेता (उपजीविकेचे संरक्षण व पथविक्री विनियमन) (महाराष्ट्र) नियम, योजना - २०१७ दि. ०९ जानेवारी २०१७ रोजी प्रसिद्ध करण्यात आलेली आहे. मा. उच्च न्यायालय, मुंबई यांनी रिट पिटिशन ६५२/२०१७ मध्ये दि. ०९ आक्टोबर २०१७ रोजी सदर योजना मार्गदर्शिका म्हणून वापर करण्याबाबत निर्देशित केले आहे.

सद्यस्थितीत मा. उच्च न्यायालयाच्या आदेशान्वये, महानगरपालिका पदपथ / रस्ते यांवरील अनुज्ञापत्रधारक वगळता १ X १ मीटर आकारमानापेक्षा जास्त जागा व्यापणारे पदपथ तसेच रस्त्यांवरील दुकानांच्या आणि सदनिकांचा वहिवाटीचा प्रवेश मार्ग अडवून व्यवसाय करणारे तसेच महानगरपालिका पदपथ / रस्त्यावर अन्नपदार्थ शिजवून विक्री करणाऱ्या अनधिकृत पथविक्रेत्यांच्या अतिक्रमणाविरुद्ध निष्कासनाची कारवाई करण्यात येते.

४) जाहिराती :

बृहन्मुंबई महानगरपालिका प्रशासनाने मुंबई शहराचे सौंदर्यीकरण करण्याच्या दृष्टीने मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८ च्या कलम ३२८/३२८अ अन्वये, आकाशचिन्ह व जाहिराती प्रदर्शित करण्यासाठी परवानगी देण्याबाबतची धोरणात्मक मार्गदर्शक तत्त्वे दिनांक १० जानेवारी २००८ रोजी प्रसूत केली आहेत. त्यातील सुधारणा दि. ०२ डिसेंबर २०२२ रोजी प्रसूत करण्यात आल्या आहेत. गच्चीवरील नवीन जाहिरात फलकास परवानगी देण्यात येणार नाही. तसेच २ जाहिरात फलकांमधील कमीतकमी अंतर १०० मीटरऐवजी ७० मीटरपर्यंत करण्यात आले आहे. यापुढे पुरातत्व हद्दीतील क्षेत्र याठिकाणी नवीन जाहिरात फलकांना (हार्डिंग) परवानगी देण्यात येणार नाही. तसेच एलईडी जाहिरात फलकांसाठी परवानगी देण्यात येते.

सर्व विभागांकरीता जाहिरात फलकांच्या प्रमाणित आकारमानाबाबतच्या क्षेत्रीय मर्यादा काढून टाकण्यात आलेल्या असून जागेच्या उपलब्धेनुसार जाहिरात फलकांचे प्रमाणित आकारमानास संमती दिलेली आहे. निवासी जागेच्या कुंपणावर कमाल १० X ४० फूट आकारमानाचे जाहिरात फलक लावण्यास परवानगी देण्यात येणार आहे. त्याचप्रमाणे आकाशमार्गिका (स्कायवॉक), पादचारी पूल, उड्डाणपूल इत्यादींवर आकारमान मर्यादित ठेवून परवानगी देण्यात येणार आहे. विद्युत खांबावर जाहिरातीस परवानगी देण्यात येणार आहे. जाहिरात फलकांच्या जमिनीपासूनची उंचीची मर्यादा १२० फुटापर्यंत वाढविण्यात आलेली आहे. विशेष बाब म्हणून ड्रोन / पाण्यावर तरंगती बोट यांच्यावर जाहिराती करण्यास परवानगी देण्यात येणार आहे. तथापि, १. कॅन्टिलिह्वर २. गॅन्ट्री ३. दुचाकी सायकल / तीनचाकी सायकल या जाहिरातीबाबत परवानगी देण्यात येणार नाहीत.

महानगरपालिकेच्या मालमत्तेवर जाहिरात फलक उभारून प्रदर्शित करण्याकरीता परवानगी ही ई-निविदा / ई-लिलाव या माध्यमातूनच देण्यात येईल. महानगरपालिका मालकीच्या सार्वजनिक सुविधा / सेवा यांच्यावर जाहिरातीस परवानगी देताना, सदर सेवांचे दुरुस्ती व परिरक्षण तसेच, ई-निविदा / ई-लिलाव या अटीसापेक्ष व कोणतेही जाहिरात शुल्क न आकारता परवानगी देण्यात येते. शासकीय / निमशासकीय संस्थांना महानगरपालिकेच्या पूर्व संमतीनेच त्यांच्या मालमत्तेवर जाहिरात परवानगी देण्याबाबतच्या निविदा काढण्याची मुभा देण्यात आली आहे व त्याबाबत त्यांना प्राप्त होणाऱ्या महसुलाचा वाटा महानगरपालिकेस देण्याचे बंधनकारक आहे. नवीन बाब म्हणून व्यावसायिक जागेवर त्या व्यवसायाशी निगडित नसलेल्या सेवा / व्यापार व्यावसायिक इतर जाहिरातीस परवानगी देता येईल. जनतेच्या सुरक्षिततेच्या दृष्टीने शासन किंवा महानगरपालिका परवाना प्राप्त बांधकाम अभियंत्यांनी छाननीनंतर दिलेल्या संरचनात्मक स्थैर्यता प्रमाणपत्राशिवाय आणि इतर आवश्यक कागदपत्रांची पूर्तता झाल्याशिवाय कुठल्याही नवीन जाहिरात फलकास परवानगी दिली जाणार नाही किंवा त्यांचे नुतनीकरण होणार नाही.

राजकीय तसेच कोणत्याही पक्षकारांकडून वाढदिवसाचे अभिष्टचिंतन, पदाधिका-यांचे नियुक्तीचे अभिन्नंदन, धार्मिक सणानिमित्त शुभेच्छा इत्यादी जाहिरात प्रदर्शित करण्यास मा. उच्च न्यायालयाच्या आदेशानुसार, बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या हद्दीत पदपथ / रस्त्यावर पूर्णपणे बंदी घालण्यात आली आहे. तसेच बृहन्मुंबई शहरातील अनधिकृतपणे प्रदर्शित होणा-या बॅनर्स, बोर्ड, फलक, इ. अनधिकृत जाहिरातीविरुद्ध अतिक्रमणनिर्मूलन विभाग, जाहिरात निरीक्षकांच्या मदतीने निष्कासनाची कारवाई केली जाते.

आपत्कालीन व्यवस्थापन व मध्यवर्ती तक्रार निवारण विभाग

बृहन्मुंबईतील आपत्कालीन परिस्थिती हाताळण्याकरीता सन १९९९ मध्ये मुंबई महानगरपालिकेच्या मुख्यालयात आपत्कालीन व्यवस्थापन कक्षाची स्थापना करण्यात आली. सद्यस्थितीत आधुनिक सेवासुविधांनी सुसज्ज करण्यात आलेला हा विभाग महानगरपालिकेच्या मुख्यालयाच्या दुस-या मजल्यावर कार्यरत आहे. वर्षाचे ३६५ दिवस आणि २४ तास सुरू असणाऱ्या या विभागात खालील सुविधा उपलब्ध आहेत.

१) पाच थेट दूरध्वनी सेवा, २) महानगर दूरध्वनी निगमच्या ५५ हॉटलाईन्स ३) आपत्कालीन मदत सेवा व नागरी तक्रार नोंदणीसाठी १९१६ या लघुक्रमांकान्वये थेट सेवा ४) ५३ ठिकाणांना जोडणारी बिनतारी संदेशवहन यंत्रणा (VHF) ५) मुंबई शहर व उपनगरात बसविण्यात आलेले १२० स्वयंचलित हवामान दर्शक संयंत्र ६) मुंबई पोलिसांनी बृहन्मुंबईत लावलेल्या ५००० सीसीटीव्ही कॅमेरे यांच्यामार्फत होणारे थेट प्रक्षेपण पाहण्याकरीता व्हिडीओ वॉलची सुविधा. ७) आपत्कालीन विभागाच्या सुसज्ज ग्रंथालयात आपत्ती व्यवस्थापन, आपत्कालीन आराखडे, सुनिश्चित कार्यपध्दती, प्रकरणांचा अभ्यास इत्यादींशी संबंधित पुस्तके संदर्भासाठी उपलब्ध आहेत. ८) प्रसारमाध्यमांना माहिती देण्याकरीता व आपत्ती व्यवस्थापनाशी संबंधित बैठकांसाठी ६० आसनांची व्यवस्था असलेला दृकश्राव्य संयंत्रेसह सुसज्ज सभागृह आहे.

आपत्कालीन व्यवस्थापन कक्षात खालील प्रकारच्या तक्रारींची नोंदणी केली जाते : १) लहान मोठ्या दुर्घटना २) दरड कोसळणे ३) झाडे पडणे किंवा अनधिकृत वृक्षतोड ४) पाणी तुंबणे ५) घर पडणे ६) रस्त्यांना खड्डे पडणे ७) गटारांना झाकण नसणे ८) आग ९) शॉर्टसर्किट १०) पूरपरिस्थिती ११) भूकंप १२) बॉम्बस्फोट इत्यादी.

वरील घटनांची नोंद घेऊन त्या तात्काळ संबंधित अधिकाऱ्यांना कळवून घटनास्थळी मदत यंत्रणा पोहोचविण्याची व्यवस्था केली जाते.

आपत्ती व्यवस्थापन संकेतस्थळ : <https://dm.mcgm.gov.in> या संकेतस्थळावर भरती ओहोटी वेळापत्रक, भारतीय हवामान खात्याकडून प्राप्त हवामान अंदाज, दर १५ मिनिटांनी थेट अद्ययावत होणारे हवामानाचे परिमाण, रस्ते वाहतुकीची सद्यस्थिती, उपनगरीय रल्वे वाहतूक सद्यस्थिती, हवाई वाहतूक सद्यस्थिती आदी माहिती दर्शविली जाते.

आपत्ती व्यवस्थापन ॲप : बृहन्मुंबई महानगरपालिकेने अँड्रॉइड व आयओएस प्रणालीवर आपत्ती व्यवस्थापनाशी संबंधित 'Disaster Management BMC' ॲप उपलब्ध केले आहे. बृहन्मुंबई परिसरातील पर्जन्यमानाची माहिती आणि हवामानाचे इतर मापदंड यांची थेट माहिती दर १५ मिनिटांनी या ॲपवर अद्ययावत केली जाते. यामध्ये तापमान, हवेचा दाब, आर्द्रता, हवेचा वेग, वळविण्यात आलेली रस्ते वाहतूक, हवामान खात्याकडून प्राप्त झालेला हवामान अंदाज तसेच जवळपासची रुग्णालये, पोलीस स्थानके, अग्निशमन केंद्र आणि विभाग कार्यालये यांना जीओ-टॅग करण्यात आले असून, नागरिकांसाठी ही माहिती उपलब्ध आहे. आपत्तीग्रस्त व्यक्तींचा मागोवा घेण्यासाठी 'एसओएस' बटन उपलब्ध करण्यात आले आहे. जनजागृतीकरीता तयार करण्यात आलेल्या २० व्हिडीओ चित्रफिती या ॲपवर उपलब्ध आहेत.

मध्यवर्ती तक्रार नोंदणी विभाग : नागरी तक्रारी नोंदविण्याकरीता ऑनलाईन सॅप तक्रार कार्यप्रणाली (CPWM Module) सन २००० पासून सुरू करण्यात आली आहे. मध्यवर्ती तक्रार नोंदणी विभाग २४ तास कार्यरत असते. मध्यवर्ती तक्रार कक्षामधील १९१६ या मदतसेवा क्रमांकावर

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेशी संबंधित नागरी सेवा-सुविधांबाबतच्या तक्रारी नोंदविल्या जातात व सॅप तक्रार कार्यप्रणालीतून संबंधित खात्यास ऑनलाईन पाठविण्यात येतात. बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या <http://portal.mcgm.gov.in> या संकेतस्थळावर नागरिक ऑनलाईन तक्रारी नोंदवू शकतात.

ऑनलाईन (सॅप) तक्रार कार्यप्रणालीमध्ये विहित वेळेत निराकरण न झालेल्या तक्रारी ठराविक काळानंतर स्वयंचलित पध्दतीने वरिष्ठ अधिका-यांपर्यंत पोहोचतात. जसे की, सहाय्यक आयुक्त, उप आयुक्त, अतिरिक्त महानगरपालिका आयुक्त आणि महानगरपालिका आयुक्त या क्रमाने तक्रारीच्या निराकरणासंदर्भात माहिती पुढे पोहोचते.

अणीबाणी मदत यंत्रणा : आपत्कालीन व्यवस्थापन विभागाने अणीबाणी मदत यंत्रणा (ESF) या नवीन संकल्पनेची ओळख करून दिली आहे. अणीबाणी मदत यंत्रणा ही सर्व यंत्रणांशी एक समन्वय संरचना म्हणून कार्य करते. सर्वसामान्य तसेच जोखमीच्या आपत्कालीन परिस्थितीमध्ये कोणता प्रतिसाद व पूर्वतयारी असावी याबाबत नियोजन, व्यवस्था व समन्वय साधण्याचे काम हे अणीबाणी मदत यंत्रणा (ESF) करते. प्रत्येक अणीबाणी मदत यंत्रणा ही एक नेतृत्व करणारी यंत्रणा (Lead agency) असते आणि मुख्य यंत्रणेस इतर पूरक यंत्रणांची यासाठी मदत घेतली जाते. ही अणीबाणी मदत यंत्रणा आपत्कालीन नियंत्रण विभागाचा अविभाज्य भाग असून, आपत्कालीन परिस्थितीत बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या तात्काळ कृती केंद्राद्वारे संपूर्ण समन्वय साधण्याचे काम केले जाते.

भौगोलिक माहिती प्रणालीवर आधारित समावेशन व नियंत्रण पद्धती (GIS) : आपत्कालीन परिस्थितीत जलद व दर्जेदार प्रतिसाद देता यावा तसेच याकरिता योग्य निर्णय घेता यावा, यासाठी सहाय्य करणारी व तपशिलवार माहिती अंतर्भूत असणारी संगणकीकृत कार्यप्रणाली आपत्ती व्यवस्थापन विभागाने विकसित केली आहे. यासाठी संगणक आधारीत ॲप्लीकेशन तंत्रज्ञान विकसित करण्यात आले असून, यात स्थानिक तसेच विशेषतापूर्ण माहितीचा समावेश आहे. या वैशिष्ट्यपूर्ण माहितीसाठी विविध भागधारकांकडून आधारभूत माहिती संकलित करण्यात येते. आपत्कालीन परिस्थिती योग्यरित्या हाताळण्यासाठी किंवा आपत्तीचे शास्त्रशुद्ध पद्धतीने निराकरण करण्यासाठी स्थानिक भौगोलिक माहिती तसेच सामाजिक - आर्थिक माहिती यांचा एकत्रित विचार करून अधिक सारासार निर्णय घेणे आवश्यक असते. या प्रकारच्या आपत्ती व्यवस्थापन कामामध्ये भौगोलिक माहिती प्रणाली अर्थात जीआयएस हे एक प्रभावी साधन म्हणून उदयास आले आहे.

आपत्कालीन व्यवस्थापन विभागास खालील बाबींकरिता सहाय्य करणे हे जीआयएस प्रणाली विकसित करण्याचे मुख्य उद्दिष्ट आहे :-

१. आपत्ती पूर्व नियोजन आणि सुसज्जता
२. अंदाज आणि पूर्व इसारा
३. निर्णय सहाय्यक प्रणाली
४. नुकसान मूल्यांकन आणि मदत व्यवस्थापन

‘जीआयएस’ प्रणाली ही विविध विषयांवर वैविध्यपूर्ण माहिती एकत्र करून उद्भवलेल्या परिस्थितीत योग्य निर्णय घेण्यासाठी आपत्कालीन व्यवस्थापन विभागाला सक्षम बनविते.

१. आपत्कालीन व्यवस्थापन विभाग सूक्ष्म आणि स्थूल असे दोन्ही प्रकारचे नकाशे तयार करू शकतो. ज्यात विविध धोक्यांमध्ये विविध स्तरापर्यंत किती हानी पोहोचू शकते, ते दर्शवणे शक्य होते.
२. अप्रभावित राहणारी ठिकाणे किंवा तुलनेने सुरक्षित ठिकाणे शोधली जाऊ शकतात.
३. भूपृष्ठावरील सामान्य संपर्कामध्ये अडचणींचे प्रसंग उद्भवल्यास, मदत शिबिरे आणि महत्वाची ठिकाणे यांच्यापर्यंत पोहोचण्यासाठी पर्यायी मार्ग शोधले जाऊ शकतात.
४. सुलभ अशा मदत व बचाव कार्यांचे नियोजन करून ते पार पाडता येऊ शकते.

शहर आपत्ती व्यवस्थापन प्रशिक्षण व संशोधन केंद्र, परळ : महानगरपालिकेतील मुख्य आपत्कालीन नियंत्रण कक्षात काही समस्या उद्भवल्यास समन्वय कार्य अबाधितपणे व्हावे, यासाठी पर्यायी नियंत्रण कक्ष (Backup Control Room) शहर आपत्ती व्यवस्थापन प्रशिक्षण संस्था, परळ येथे कार्यरत आहे. सदर पर्यायी नियंत्रण कक्ष मुख्य नियंत्रण कक्षाप्रमाणेच हॉटलाईन्स, बिनतारी यंत्रणा, हॅम रेडिओ आदींनी सुसज्ज आहे. आपत्कालीन प्रसंगादरम्यान आपत्तीचे व्यवस्थापन सुनिश्चित पद्धतीने व्हावे, आपत्कालीन परिस्थिती योग्यप्रकारे हाताळली जावी तसेच आपत्कालीन व्यवस्थापनाची जनजागृती करून महानगरपालिका, शासन, खासागी कंपनी, शालेय-महाविद्यालयीन विद्यार्थी, वैद्यकीय अधिकारी, पोलीस अशा समाजातील विविध घटकांना आपत्ती व्यवस्थापनाचे ‘प्रथम प्रतिसादक प्रशिक्षण’ नियमितपणे दिले जाते.

आपत्ती व्यवस्थापनाविषयी जागरूकता निर्माण करण्यासाठी, सर्व सोयीसुविधांनीयुक्त आपत्तीविषयक थ्रीडी चित्रफिती दाखवता येतील

असे श्रीडी सभागृह, शैक्षणिक दालन विकसित करण्यात आले आहे. ज्याद्वारे शालेय व महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना भूकंप, त्सुनामी, भूस्खलन, आग इत्यादीशी संबंधित आपत्ती व्यवस्थापन याबाबतची माहिती मिळू शकेल. विविध आपत्तीसंदर्भात सखोल माहिती देण्याकरीता आर्ट गॅलरीची उभारणी करण्यात आली असून यामध्ये विविध परस्परसंवादी प्रतिमा, प्रतिकृती, भिक्तीचित्रे इत्यादींची उभारणी करण्यात आली आहे.

पदव्युत्तर पदविका अभ्यासक्रम (PGDDFISM) : आपत्कालीन व्यवस्थापनाचे महत्व व भविष्यातील या विषयाबाबत वाढत जाणारी व्याप्ती लक्षात घेता नागरिक तसेच, शासकीय यंत्रणांना आपत्कालीन व्यवस्थापन विषयाबाबतची अधिकाधिक माहिती व त्याबाबतचे योग्य प्रशिक्षण प्राप्त व्हावे, विविध औद्योगिक संस्थांमध्ये, कारखान्यांमध्ये आपत्ती व्यवस्थापन योग्यप्रकारे होऊन नैसर्गिक व मानवनिर्मित आपत्तींमुळे होणारी वित्त व जिवित हानी कमीत कमी व्हावी, याकरिता आपत्कालीन व्यवस्थापनाचा 'Post Graduation Diploma in Disaster, Fire & Industrial Safety Management' (PGDDFISM) एक वर्षाचा पदव्युत्तर पदविका अभ्यासक्रम बृहन्मुंबई महानगरपालिका आणि मुंबई विद्यापीठाशी संलग्नित गरवारे इन्स्टिट्यूट ऑफ करिअर एज्युकेशन अँड डेव्हलपमेंट संस्था (GICED) यांच्यामार्फत संयुक्तपणे सुरु करण्यात आला आहे.

शहर आपत्ती प्रतिसाद पथक (CDRF) : राष्ट्रीय पातळीवर आधारित राष्ट्रीय आपत्ती प्रतिसाद पथक (NDRF) व राज्य पातळीवर आधारित राज्य आपत्ती प्रतिसाद पथक (SDRF) याप्रमाणे बृहन्मुंबईकरीता शहर आपत्ती प्रतिसाद पथकाची (CDRF) निर्मिती करण्यात आली आहे. मुंबई शहर व उपनगरातील मोठ्या आगी, ढासळलेली बांधकामे, रासायनिक, जैविक, किरणोत्सरी, आण्विक (CBRN) आपत्तींमध्ये प्रतिसाद देण्यासाठी स्वयंक्षमता विकसित करणे, हा यामागील मुख्य उद्देश आहे. सद्यस्थितीत महानगरपालिकेचे वैद्यकीय अधिकारी/रुग्णसेवक, अग्निशमन अधिकारी, सुरक्षा रक्षक यात समाविष्ट करण्यात आले आहेत.

मुंबई शहर आणि उपनगरासाठी सिस्मिक मायक्रोझोनेशन आणि धोका असुरक्षित जोखीम मूल्यांकन (MHVRA) : संधाव्य जोखमीचा अंदाज वर्तविण्याची आवश्यकता लक्षात घेऊन आणि येणाऱ्या आपत्तींचा प्रभाव कमी करण्यासाठी बृहन्मुंबईचा धोकादायक जोखीम असुरक्षितता आराखडा तयार करण्याचा प्रकल्प संयुक्त राष्ट्र विकास प्रकल्प (UNDP) यांच्या सहाय्याने हाती घेण्यात आला आहे.

मुंबई शहर आणि उपनगरासाठी सिस्मिक मायक्रोझोनेशन आणि धोका असुरक्षित जोखिम मूल्यांकन (MHVRA) यांची उद्दीष्टे खालीलप्रमाणे आहेत.

- 1) जिविताच्या दृष्टीने प्रमुख नैसर्गिक आणि मानवनिर्मित धोके आणि त्यांची तीव्रता तपासणे.
- 2) जिवित वित्तीय मालमत्तेचे संरक्षण आणि आर्थिक व सामाजिक नुकसान कमी करण्यासाठी प्रतिसादाची आवश्यकता असणारे धोके निश्चित करणे, आपत्कालीन प्रसंगामध्ये कृत्रिम बुद्धीमत्ता व मशिन लर्निंग यांचा वापर करून निर्णयक्षमता वाढविण्यासाठी बहुधोकादायक जोखिम असुरक्षिततेचे मूल्यांकन करणे.

पर्यावरण व वातावरणीय बदल विभाग

राष्ट्रीय शुद्ध हवा कार्यक्रम अंतर्गत, केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळ व महाराष्ट्र राज्य प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने दिलेल्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार व पाठविलेल्या नमुन्याप्रमाणे, मुंबईतील हवेचा दर्जा सुधारण्यासाठी, विहित मर्यादित आणण्यासाठी महानगरपालिकेने तयार केलेला हवेचा कृती आराखडा, केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने दि. २४ ऑक्टोबर २०१९ रोजी मंजूर केला आहे. बृहन्मुंबई महानगरपालिका यामध्ये समन्वयक संस्था म्हणून काम करत आहे. कृती आराखड्याप्रमाणे अंमलबजावणी करण्याकरीता महानगरपालिका अंतर्गत व महानगरपालिका अधिकार क्षेत्राबाहेरील संबंधित विभागांना महानगरपालिकेतर्फे कळविण्यात आले आहे. महानगरपालिका अंतर्गत प्रमुख अभियंता (रस्ते व वाहतूक), प्रमुख अभियंता (घनकचरा व्यवस्थापन), प्रमुख अभियंता (विकास नियोजन), प्रमुख अभियंता (यांत्रिकी व विद्युत), कार्यकारी आरोग्य अधिकारी, उद्यान अधीक्षक, सर्व विभागांचे सहाय्यक आयुक्त इत्यादींचा समावेश आहे. महानगरपालिका अधिकार क्षेत्राबाहेरील प्रादेशिक परिवहन कार्यालय, वाहतूक पोलीस, मुंबई महानगर क्षेत्र विकास प्राधिकरण, बेस्ट, रेल्वे, मेट्रो रेल्वे, महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण मंडळ, रिलायन्स, महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ, म्हाडा, परिवहन मंत्रालय, पेट्रोलियम मंत्रालय, खनन मंत्रालय इत्यादींचा महत्वपूर्ण सहभाग आहे.

सदर आराखड्यामध्ये रस्त्यांचे रुंदीकरण करणे, अडथळे दूर करून वाहतूक कोंडी कमी करणे, वाहतूक शिस्तबद्ध करणे, अत्याधुनिक वाहतूक प्रणाली विकसित करणे, वांद्रे कुर्ला संकुल, लोअर परळ इत्यादी विभागातील वाहनांद्वारे उत्सर्जित होणारे हवा प्रदूषण कमी करणे, हवा प्रदूषण व पर्यायाने ध्वनी प्रदूषण नियंत्रित करणे या संबंधातील उपाययोजनांवर भर देण्यात आला आहे. केंद्र सरकारच्या पर्यावरण, वने व हवामान बदल मंत्रालयाकडून पंधराव्या वित्त आयोगांतर्गत बृहन्मुंबई महानगरपालिकेला हवेची गुणवत्ता सुधारण्यासाठी अंदाजे रु. ६२० कोटी अनुदान प्राप्त झाले आहे. तसेच पाण्याचे संरक्षण, पुरवठा आणि व्यवस्थापन व घन कचरा व्यवस्थापन यासाठी अंदाजे रु. ९९० कोटी रक्कम प्राप्त झाली आहे.

त्यामुळे हवेची व पाण्याची गुणवत्ता सुधारण्यासाठी बृहन्मुंबई महानगरपालिकेकडून विविध उपाययोजना सुरू आहेत. जसे पाणी शिंपडण्याच्या सुविधेसोबत यांत्रिकी झाडू खरेदी करणे, बेस्टला वाहतुकीसाठी ई- बसेस खरेदी करण्यास निधी देणे, हरित पट्ट्याची वाढ व सुधारणा करणे, कच-याचे उर्जेत रूपांतरण करणे इत्यादी. जानेवारी २०२३ ते फेब्रुवारी २०२३ मध्ये मुंबईची हवा अत्यंत खराब झाल्यामुळे मा. महानगरपालिका आयुक्त यांच्या निर्देशानुसार ८ सदस्य समिती गठीत करून पर्यावरण विभागाने 'मुंबई हवा प्रदूषण शमविणे कृती आराखडा' तयार केला आहे. तसेच त्याच्या अंमलबजावणीसाठी प्रत्येक विभागांना आदेश देण्यात आले आहेत. त्यानुसार विभागांमध्ये कार्यवाही सुरू आहे.

ध्वनी प्रदूषण नियंत्रण : जनहित याचिका क्र.१७३/२०१०, महेश बेडेकर विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य या याचिकेमध्ये माननीय उच्च न्यायालय, मुंबई यांनी दिलेल्या आदेशानुसार, पूर्तता करतेवेळी नीरी (NEERI) या संशोधन संस्थेने मुंबई शहरात ५५ ठिकाणी ध्वनी परिक्षण आणि आलेखन केले. नीरी या संस्थेने मुंबईसाठी बनविलेल्या आवाजाच्या आलेखन अहवालामध्ये मुंबईतील ध्वनी प्रदूषण नियंत्रणात आणण्याच्या अनुषंगाने काही सूचना / शिफारशी केल्या आहेत. त्या अनुषंगाने जबाबदार असलेल्या विविध सरकारी, निमसरकारी, प्राधिकरण संस्था यांच्या भूमिका निश्चित केल्या आहेत.

सदस्य सचिव, महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ यांच्या आदेशान्वये, महानगरपालिकेच्या पर्यावरण विभागाने नीरी या संशोधन संस्थेने त्यांच्या आवाजाच्या आलेखन अहवालामध्ये केलेल्या सूचना/शिफारशी त्वरित कार्यान्वित करण्यासाठी जबाबदार असलेल्या विविध सरकारी, निमसरकारी कार्यालये, प्राधिकरणे यांना सूचना केल्या आहेत. बृहन्मुंबई महानगरपालिकेतील विविध खाती व विभागांना कळविण्यात आले असून त्याबाबत पाठपुरावा करण्यात येत आहे. त्याबाबतचा कार्यपूर्ती अहवाल महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाकडे पाठवला जाईल. अशाप्रकारे पर्यावरण विभाग ध्वनी प्रदूषण नियंत्रणासाठी समन्वयाची भूमिका पार पाडत आहे. नीरी या संस्थेच्या अहवालातील सुचनेप्रमाणे महानगरपालिकेने शहर ध्वनी प्रदूषण नियंत्रण समिती गठीत केली आहे. त्यांच्याकडून शहरातील ध्वनी प्रदूषणावर देखरेख ठेवण्यासाठी व ध्वनी प्रदूषण नियंत्रण करण्यासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे तयार करण्यात येतील.

मुंबई हवामान कृती आराखडा (MCAP) : सी-४० हे जगभरातील ४० मोठ्या महानगरांचे एक जागतिक संघटन आहे. हे संघटन या महानगरांना वातावरण बदलामुळे निर्माण होणा-या धोक्यांपासून स्वसंरक्षण कसे करावयाचे यासंबंधी मार्गदर्शन देते. त्यासाठी प्रत्येक शहराचा हवामान कृती आराखडा तयार करणे गरजेचे आहे. याच पार्श्वभूमीवर बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या पर्यावरण विभागाने 'मुंबई हवामान कृती आराखडा' (MCAP) तयार केला आहे. हा कृती आराखडा सी-४० संघटनेने मान्य केला आहे. त्यामुळे मुंबई महानगराला या संघटनेचे सदस्यत्व प्राप्त झाले आहे. आता त्या आराखड्याच्या विविध पैलूवर काम करण्यास सुरुवात झाली आहे.

या विभागाने वर्ष २०२४-२०२५ साठी वातावरणीय अर्थसंकल्पाची निर्मिती केली आहे. यामध्ये महानगरपालिकेच्या अर्थसंकल्पातील अशा प्रकल्पांचा विचार केला आहे, जे राबवल्यामुळे मुंबईला आपले 'नेट झीरो' चे ध्येय गाठण्यास मदत होईल. या प्रकल्पांच्या प्रगतीवर लक्ष ठेऊन त्यांच्यामुळे वातावरण सुधाराचे ध्येय कसे प्राप्त होईल, यावर देखील लक्ष ठेवता येणार आहे. मुंबई हवामान कृती आराखड्याच्या अंमलबजावणीसाठी मा. महानगरपालिका आयुक्त व प्रशासक यांच्या मंजूरीने पर्यावरण विभागाचा विस्तार करण्यात आला असून प्रमुख अभियंता (पर्यावरण व वातावरणीय बदल) व इतर पदे निर्मित करण्यात आली आहेत.

वायू वैविध्य सर्वेक्षण व संशोधन प्रयोगशाळा

कायदेशीर दृष्टीकोन :

भारतीय घटनेमधील घटना दुरुस्ती क्र. ७४ सन १९९२ अनुसूची १२ नुसार, महाराष्ट्र शासनाने मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८ यात सन १९९४ मध्ये दुरुस्ती केली. त्यानुसार मुंबई महानगरपालिका कायदा १८८८ कलम ६१ (अ, ब) नुसार, पर्यावरण रक्षण व जीवसृष्टीचे संवर्धन करणे हे महानगरपालिकेचे बंधनकारक कर्तव्य आहे. तसेच मुंबई महानगरपालिका अधिनियम - १८८८, कलम ६३(ब) अन्वये, पर्यावरण स्थितिदर्शक अहवाल तयार करून दरवर्षी ३१ जुलैपूर्वी महानगरपालिकेस सादर करण्यात येतो.

उपरोक्त अधिनियमाची पूर्तता होण्याच्या दृष्टीने पर्यावरण व वातावरणीय बदल विभागाच्या वायू वैविध्य सर्वेक्षण व संशोधन प्रयोगशाळेमार्फत बृहन्मुंबई महानगर परिक्षेत्रात मानवचलित स्थिर वायू सर्वेक्षण केंद्रे उभारली आहेत. सदर वायू सर्वेक्षण केंद्रावर 'हाय वॉल्यूम सॅम्पलर' (HVS) संयंत्रांद्वारे विविध प्रदूषकांचे नमुने गोळा केले जातात. उदा. सल्फर डाय ऑक्साईड (SO₂), नायट्रोजन डाय ऑक्साईड (NO₂), अमोनिया (NH₃) व तरंगणारे धूलिकण (SPM) तसेच दैनंदिन तापमान व सापेक्ष आर्द्रता अशा हवामानाच्या नोंदीसुध्दा घेतल्या जातात. प्रयोगशाळेमार्फत सर्वेक्षण केंद्रावर गोळा करण्यात आलेल्या नमुन्यांचे यू.व्ही. स्पेक्ट्रोफोटोमीटरद्वारे (UV Spectrophotometer) सविस्तर विश्लेषण केले जाते. त्याच बरोबर नागरिकांच्या प्रदूषणविषयक तक्रारीनुसार, विशेष वायू सर्वेक्षण करून संबंधितांना अहवाल सादर करण्यात

येतो. सदर प्रयोगशाळा सन १९७६ पासून कार्यरत असून हवेतील प्रदूषणाचे सर्वेक्षण करणारी महानगरपालिकेची एकमेव प्रयोगशाळा आहे.

वायू वैविध्य सर्वेक्षण व संशोधन प्रयोगशाळेमार्फत सन २०२२-२३ या वर्षात बृहन्मुंबई महानगरपालिका हद्दीत वीर जिजामाता भोसले उद्यान व प्राणिसंग्रहालय भायखळा (पूर्व), शिवडी (पूर्व), शिवाजीनगर (गोवडी), कांदीवली (पश्चिम), नवीन उदंचन केंद्र पंतनगर-घाटकोपर या ठिकाणी स्वयंचलित वातावरणीय वायू सर्वेक्षण केंद्रे स्थापन करण्यात आलेली आहेत. सदर केंद्रावर PM_{10} , $PM_{2.5}$, NO_2 , CO , O_3 इत्यादी प्रदूषकांच्या पातळीचे मोजमाप करण्यात येते. त्याबरोबरच केंद्रामार्फत हवेच्या दर्जाची स्थिती, वायू गुणवत्ता निर्देशांक इ. माहिती मुंबईकरांना उपलब्ध होत आहे. सदर वायू गुणवत्ता सर्वेक्षण केंद्रे ही केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या सर्व्हरशी व समीर ॲपशी (Sameer App) संलग्न आहेत. तसेच दैनंदिन वायू गुणवत्ता निर्देशांकाची (AQI) माहिती बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध होते.

फिरते प्रदूषण मापन वाहन :

बृहन्मुंबई महानगरपालिका क्षेत्रातील वडाळा व अंधेरी या वाहतूक नाक्यावर तसेच देवनार भरावभूमी व कांजूर क्षेपणभूमीवर फिरत्या प्रदूषण मापन वाहनमार्फत वायू सर्वेक्षण केले जाते. यामध्ये PM_{10} , $PM_{2.5}$, SO_2 , NO_2 , CO , O_3 , Hydrocarbons प्रदूषकांचा समावेश आहे. महानगरपालिका क्षेत्रातील नागरिकांच्या प्रदूषणाच्या तक्रारीबाबत फिरत्या प्रदूषण वाहनाद्वारे सर्वेक्षण करून त्याबाबतचा अहवाल संबंधितांना देण्यात येतो. केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने निर्धारित केलेल्या मानकांबरोबर तुलना करून मासिक व वार्षिक अहवाल उप प्रमुख अभियंता (स्थापत्य) पर्यावरण/प्रमुख अभियंता (घनकचरा व्यवस्थापन), उरो औषध व पर्यावरण प्रदूषण तथा संशोधन केंद्र (केईएम रुग्णालय) यांना सादर करण्यात येतो.

सफर-मुंबई :

सफर-मुंबई हा महत्वाकांक्षी प्रकल्प बृहन्मुंबई महानगरपालिका, भारतीय उष्णकटीबंधीय हवामानशास्त्र संस्था, पुणे (IITM, Pune) तसेच भारतीय हवामानशास्त्र विभाग, मुंबई (IMD Mumbai) यांचा एकत्रित उपक्रम आहे. सफर प्रणालीद्वारे बृहन्मुंबई क्षेत्रामध्ये हवेच्या दर्जाची सर्वेक्षण केंद्रे (AQMS)-०९, स्वयंचलित हवामान केंद्रे (AWS)-१६ व एल.ई.डी. फलक (DDB)-१३ अशी विविध केंद्रे स्थापन करण्यात आलेली आहेत.

वायू वैविध्य सर्वेक्षण व संशोधन प्रयोगशाळेमार्फत सफर-मुंबईद्वारे उपलब्ध माहितीचे सविस्तर विश्लेषण करून मासिक व वार्षिक अहवाल संबंधितांना सादर करण्यात येतो. यामध्ये PM_{10} , $PM_{2.5}$, NO_2 , CO , O_3 या प्रदूषकांचा समावेश आहे. सफर-मुंबई या उपक्रमामार्फत मुंबईच्या हवेच्या दर्जाची स्थिती, वायू दर्जा निर्देशांक इ. माहिती मुंबईकरांना सफर एअर मोबाईल ॲपद्वारे उपलब्ध होते.

पर्यावरण स्थितीदर्शक अहवाल तयार करणे :

वायू वैविध्य सर्वेक्षण व संशोधन प्रयोगशाळेमार्फत मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, कलम ६३ (ब) अन्वये पर्यावरण स्थितीदर्शक अहवाल तयार करून दरवर्षी ३१ जुलैपूर्वी महानगरपालिकेस सादर करण्यात येतो. सन २०२३-२४ चा अहवाल सादर करण्यात आलेला आहे.

स्थापत्य विभाग :

उप प्रमुख अभियंता (स्थापत्य) पर्यावरण या विभागातर्फे घनकचरा व्यवस्थापन विभागाची यानगृहे, चौक्या तसेच कर्मचारी वसाहतींच्या दुरुस्तीची कामे आवश्यकतेनुसार केली जातात. मुंबई महानगरात बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या घनकचरा व्यवस्थापन खात्यातील सफाई कर्मचाऱ्यांच्या ४६ वसाहती असून, त्यामध्ये सुमारे ५,५९२ सफाई कर्मचारी वास्तव्य करीत आहेत. सदर वसाहतींमधील इमारतींच्या आणि यानगृह इमारतींच्या तसेच घनकचरा व्यवस्थापन विभागाच्या चौक्यांच्या दुरुस्तीविषयक समन्वयाचे काम त्याचप्रमाणे आवश्यकतेनुसार स्थापत्य कामे या विभागामार्फत केली जातात.

धर्मवीर, स्वराज्यरक्षक छत्रपती संभाजी महाराज मुंबई किनारी रस्ता प्रकल्प (दक्षिण)

धर्मवीर, स्वराज्यरक्षक छत्रपती संभाजी महाराज मुंबई किनारी रस्ता (दक्षिण) हा बृहन्मुंबई महानगरपालिकेतर्फे राबविण्यात येणाऱ्या अनेक प्रकल्पांपैकी एक प्रतिष्ठीत प्रकल्प आहे. हा प्रकल्प शामलदास गांधी मार्ग (प्रिंसेस स्ट्रीट) उड्डाणपूल ते राजीव गांधी (वरळी वांद्रे) सागरी सेतूची वरळीकडील बाजूदरम्यान १०.५८ किलोमीटर लांबीचा आहे. ४+४ मार्गिका असलेल्या किनारी रस्ता प्रकल्पात काही ठिकाणी भराव टाकून बांधलेले रस्ते, पूल, उन्नत मार्ग आणि बोगदे यांचा समावेश आहे. या रस्त्यामुळे मुंबई व उपनगरातील प्रवास गतिमान होऊन लागणारा कालावधी व वाहतूक कोडी कमी होईल. तसेच ध्वनी व वायू प्रदूषणाची पातळी कमी होईल. बस वाहतुकीसाठी स्वतंत्र मार्गिका असल्यामुळे

सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्थेला चालना मिळेल आणि मुंबईसाठी आवश्यक असलेली अतिरिक्त हरित क्षेत्रेसुद्धा निर्माण होतील. या प्रकल्पासाठी सादिलवार आणि सल्लागारांच्या शुल्कासहित सुधारित प्रकल्प खर्च रु. १४,३३३ कोटी इतका अपेक्षित आहे.

सदर काम हे तीन विभागात करण्यात येणार असून, भाग ४ - शामलदास गांधी मार्ग (प्रिंसेस स्टीट उड्डाणपूल) ते प्रियदर्शनी उद्यान, भाग १ - प्रियदर्शनी उद्यान ते बडोदा पॅलेस या कामाकरीता मे. लार्सन अँड टुब्रो लिमिटेड आणि भाग २ - बडोदा पॅलेस ते राजीव गांधी वरळी - वांद्रे सागरी सेतूची वरळीकडील बाजू या कामाकरीता मे. एचसीसी व एचडीसी (संयुक्त भागीदार) या कंत्राटदारांची नेमणूक करण्यात आलेली आहे. तसेच किनारी रस्ता प्रकल्पात प्रत्येकी एक प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार नियोक्त्याचे अभियंते व या तीनही कामांसाठी एक सर्वसाधारण सल्लागार नियोक्त्याचे प्रतिनिधी म्हणून काम पाहण्यासाठी नियुक्त केलेले आहेत.

किनारी रस्ता प्रकल्पाचे काम ऑक्टोबर २०१८ पासून सुरू झाले आहे. प्रकल्पाचे स्थापत्य काम अंतिम टप्प्यात आहे. नागरिकांच्या सुविधेसाठी व वाहतुकीची समस्या टाळण्यासाठी प्रकल्पामधील पूर्ण झालेल्या कामाचे टप्प्याटप्प्याने लोकार्पण करण्यात येत आहे. बिंदू माधव ठाकरे चौक (वरळी) ते मरीन ड्राईव्ह ही दक्षिण वाहिनी मार्गिका दिनांक ११ मार्च २०२४ पासून खुली करण्यात आली आहे. उत्तर दिशेने जाणाऱ्या मार्गिकेचे मरीन ड्राईव्ह ते हाजी अलीमार्गे लोटस् जंक्शनपर्यंत दिनांक १० जून २०२४ रोजी लोकार्पण करण्यात आले. हाजी अली ते खान अब्दुल गफार खान मार्गापर्यंत उत्तर दिशेने जाणाऱ्या साधारण ३.५ कि.मी. अंतराच्या मार्गिकेचे काम पूर्ण झाले असून नागरिकांच्या सोयीकरीता तात्पुरत्या स्वरूपात दिनांक ११ जुलै २०२४ पासून खुली करण्यात आली आहे. सदर कामासाठी अपेक्षित असलेली अर्थसंकल्पीय तरतूद २०२४-२५ या आर्थिक वर्षात रु. २,९०० कोटी इतकी केलेली आहे.

धर्मवीर, स्वराज्यरक्षक छत्रपती संभाजी महाराज मुंबई किनारी रस्ता (दक्षिण) प्रकल्पाची ठळक वैशिष्ट्ये

१.	एकूण लांबी	१०.५८ कि.मी.
२.	भराव टाकून बनविलेल्या रस्त्यांची लांबी	४.३५ कि.मी.
३.	दुहेरी बोगदा (३ मार्गिका, ११ मी. अंतर्गत व्यास)	२.०७ कि.मी. (प्रत्येकी)
४.	पूल (४+४ मार्गिका)	२.१९ कि.मी.
५.	आंतरबदल (अमरसन्स, हाजीअली व वरळी)	०३ ठिकाणी
६.	आंतरबदल लांबी (३ मार्गिका)	१५.६६ कि.मी.
७.	तटरक्षक भिंत	७.४७ कि.मी.
८.	एकूण भराव टाकून निर्मित क्षेत्र	१११ हेक्टर
९.	समुद्रालगतचे पदपथ (प्रॉमिनेड)	७.५ कि.मी.
१०.	भूमिगत वाहनतळ - (अमरसन्स, हाजीअली व वरळी (२) एकूण- ४ ठिकाणी)	१,८०० वाहन क्षमता (अंदाजे)
११.	मनोरंजन उपयोगिता क्षेत्र	७० हेक्टर
१२.	जलवाहतूक मार्गिकेसाठी बो-स्ट्रींग आर्च (Bow String Arch) पध्दतीचा पूल	१२० मीटर
१३.	बस टर्मिनल्स, वरळी	०१ ठिकाणी
१४.	बस थांबे	१० ठिकाणी
१५.	पोलीस चौकी	०३ ठिकाणी
१६.	भूमिगत पादचारी मार्ग	२० ठिकाणी
१७.	बस वाहतूक व रुग्णवाहिकांसाठी समर्पित मार्गिका	
१८.	बोगद्यामध्ये अत्याधुनिक सकार्डो नॉझल वायुविजन प्रणाली	
१९.	पुराची जोखीम कमी करण्यासाठी स्वयंचलित पूर प्रतिबंधक दरवाज्यांसहित पातमुखांची व्यवस्था.	

जल अभियंता विभाग मुंबई पाणीपुरवठा

मुंबई महानगरला मुंबईत असलेल्या विहार व तुळशी तसेच, मुंबईपासून सुमारे १०० ते १७५ किलोमीटर अंतरावर स्थित असलेल्या तानसा, मोडक सागर, अप्पर वैतरणा, हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे मध्य वैतरणा आणि भातसा या सात जलस्रोतांतून पाणीपुरवठा केला जातो.

या स्रोतांमधून उपलब्ध झालेले पाणी ५,५०० मि.मी. ते २,२३५ मि.मी. व्यासाच्या जलवाहिनी आणि बोगद्यामधून भांडूप संकुल (२,८१० दशलक्ष लीटर प्रतिदिन) आणि पांजरापूर (१,३६५ दशलक्ष लीटर प्रतिदिन) येथील जलशुध्दीकरण केंद्रापर्यंत वाहून आणले जाते. तुळशी (१८ दशलक्ष लीटर प्रतिदिन) आणि विहार (९० दशलक्ष लीटर प्रतिदिन) येथील जलशुध्दीकरण केंद्र हे स्रोताजवळ आहेत. सदर ठिकाणी कोएॅग्युलेशन, फ्लोक्युलेशन, सेटलिंग, रॅपिड सॅडफिल्टरेशन आणि पोस्ट क्लोरीनेशन या प्रक्रिया आयएस - १०५००:२०१२ मानांकनात नमूद गुणवत्तेनुसार पाणी शुध्द केले जाते. जलशुध्दीकरण केलेले पाणी भांडूप संकुल (मुंबईतील) व येवई (मुंबई बाहेरील) येथील महासंतुलन जलाशयामध्ये (Master Balancing Reservoir) साठवले जाते. हे पाणी संपूर्ण महानगरात अस्तित्वात असलेल्या २७ सेवा जलाशयांना पुरविले जाते. हे संवाहन जाळे सुमारे ४५० किलोमीटर लांबीचे असून २४ तास कार्यान्वित असल्याने यामधील पाणी भूजल / सांडपाण्याने दूषितीकरण होण्याची शक्यता टळते. मुंबईला सध्या दररोज ३,९५० दशलक्ष लीटर इतका पाणी पुरवठा करण्यात येतो.

लोकसंख्या वाढीचा अंदाज, पाण्याची मागणी व पाणी पुरवठ्यात वाढ

मुंबईच्या लोकसंख्येत सातत्याने वाढ होत आहे. सन २०४१ पर्यंत मुंबईची अंदाजित लोकसंख्या १७.२४ दशलक्ष इतकी आणि पाण्याची मागणी प्रतिदिन ६,५३५ दशलक्ष लीटर्स (मार्गस्थ पुरवठा व वहनातील घट धरून) इतकी असेल. भविष्यातील पाण्याची गरज भागविण्यासाठी शासनाने मुंबईसाठी दिलेले गारगार्ड (४४० दशलक्ष लीटर प्रतिदिन), पिंजाळ (८६५ दशलक्ष लीटर प्रतिदिन) व दमणगंगा पिंजाळ नदीजोड प्रकल्प (१,५८६ दशलक्ष लीटर प्रतिदिन) हे स्रोत विकसित करता येण्यासाठी कार्यवाही सुरू आहे. सदर प्रकल्प पूर्ण झाल्यावर पाणीपुरवठ्यात प्रतिदिन २,८९१ दशलक्ष लीटर इतकी वाढ होईल.

अनु. क्रमांक	स्रोत	वर्ष	उपसा (दशलक्ष लीटर प्रतिदिन)		शहरापासूनचे संचयित अंतर (कि.मी. मध्ये)	शेरा
१	विहार	१८६०	९०	९०	शहरांतर्गत	सध्याचे स्रोत
२	तुळशी	१८७२	१८	१०८	शहरांतर्गत	
३	तानसा	१८९२-१९४५	५००	६०८	१०६	
४	लोअर वैतरणा	१९५४	४५५	१०६३	११९	
५	*अप्पर वैतरणा	१९७२	६३५	१६९८	१६३	
६	*भातसा	१९८०-२००७	२१२०	३८१८	१०२	
७	मध्य वैतरणा	२०१४	४५५	४२७३	१५०	
८	गारगार्ड	२०२२-२०२७	४४०	४७१३	१८०	भविष्यातील स्रोत
९	पिंजाळ	२०२४-२०२५	८६५	५५७८	१९५	
१०	दमणगंगा	२०२९-२०३०	१५८६	७१६४		

* महाराष्ट्र शासनाच्या अखत्यारीत

अभय योजना :

दिनांक १५.०२.२०२० पासून अभय योजनेची अंमलबजावणी सुरू असून, यामुळे जल जोडणीधारकांना थकीत रकमेचे अधिदान केल्यास अतिरिक्त आकारात सूट मिळत आहे. दिनांक १ एप्रिल २०२३ ते दिनांक ३१ मार्च २०२४ पर्यंत ८,२५९ जलजोडणी धारकांनी योजनेचा लाभ घेतलेला आहे व त्यांना रु. ४०.८५ कोटी सूट देण्यात आली आहे.

सर्वासाठी पाणी धोरण :

बृहमुंबई महानगरपालिकेने मे २०२२ पासून झोपडपट्ट्या, अनधिकृत बिगर झोपडपट्टी बांधकामे आणि गावठाण, कोळीवाड्यातील रहिवाशांना पाणीपुरवठा मंजूर करण्यासाठी एक सर्वसमावेशक धोरण 'सर्वासाठी पाणी' अंमलात आणले आहे. या धोरणामुळे उपरोक्त सर्वांनी आवश्यक कागदपत्रांची पूर्तता केल्यानंतर ते अधिकृत जलजोडणी घेण्यास पात्र होणार आहेत. या धोरणांतर्गत दिनांक ३१ मार्च २०२४ पर्यंत सुमारे ११,४५४ परवानग्या देण्यात आल्या असून त्यापैकी ५,००० नवीन जलजोडणी देण्यात आल्या आहेत.

जल वितरण सुधारणा कामे :

अनु. क्र.	कामाचे स्वरूप	सन २०२३-२४ आतापर्यंतची झालेली कामे	सन २०२४-२५ मध्ये प्रस्तावित कामे
१.	जुन्या जलवाहिन्या बदलणे/ नवीन जलवाहिन्या टाकणे	१०९.२११ कि.मी.	१६६.४३ कि.मी.
२.	झडपांच्या कक्षांची दुरुस्ती व पुनर्बांधकाम	२,५१८ नग	२,३५० नग
३.	सेवा जलजोडण्यांचे नूतनीकरण	३३,६६४ नग	६१,१५५ नग
४.	सेवा जलजोडण्यांचे जुडगे काढणे	३७ नग	१९ नग

करमणुकीच्या व इतर सुविधा

अ.क्र.	ठिकाण	संपर्क क्रमांक	उपलब्ध सुविधा
प्राणिसंग्रहालय			
१	वीरमाता जिजाबाई भोसले वनस्पती उद्यान व प्राणिसंग्रहालय, भायखळा (पूर्व)	१८००१२३३०६०	वनस्पती उद्यान आणि प्राणिसंग्रहालय
वस्तुसंग्रहालय			
१	भाऊ दाजी लाड वस्तुसंग्रहालय, भायखळा (पूर्व)	१८००१२३३०६०	पुरातन वस्तुसंग्रहालय
२	संयुक्त महाराष्ट्र स्मृती दालन, दादर (पश्चिम)	१८००१२३३०६०	संयुक्त महाराष्ट्राच्या लढ्यातील हुतात्म्यांची माहिती व छायाचित्रे
जलतरण तलाव			
१	बृहन्मुंबई महानगरपालिका वरळी जलतरण तलाव	१८००१२३३०६०	२५मी. X १५ मी. जलतरण तलाव
२	महात्मा गांधी स्मारक ऑलिंपिक जलतरण तलाव, दादर (पश्चिम)	१८००१२३३०६०	५०मी. X १५ मी. ऑलिंपिक आकाराचा जलतरण तलाव २५मी. X १५ मी. आकाराचा सरावासाठी तलाव १६ फूट खोल डायव्हींग पूल स्वतंत्र किड्स पूल
३	बृहन्मुंबई महानगरपालिका वडाळा जलतरण तलाव	१८००१२३३०६०	२५मी. X १५ मी. जलतरण तलाव
४	जनरल अरुणकुमार वैद्य ऑलिंपिक जलतरण तलाव, चेंबूर (पूर्व)	१८००१२३३०६०	५०मी. X १५ मी. ऑलिंपिक आकाराच्या जलतरण तलावासह डायव्हींगची सुविधा, स्वतंत्र तलाव
५	बृहन्मुंबई महानगरपालिका विक्रोळी जलतरण तलाव	१८००१२३३०६०	२५मी. X १५ मी. जलतरण तलाव
६	प्रियदर्शनी इंदिरा गांधी क्रीडा संकुल जलतरण तलाव, मुलुंड (पश्चिम)	१८००१२३३०६०	ऑलिंपिक आकाराचा जलतरण तलाव आणि क्रीडा संकुल
७	शहाजी राजे क्रीडा संकुल जलतरण तलाव, अंधेरी (पश्चिम)	१८००१२३३०६०	ऑलिंपिक आकाराचा जलतरण तलाव आणि क्रीडा संकुल

८	बृहन्मुंबई महानगरपालिका अंधेरी (पश्चिम) जलतरण तलाव	१८००१२३३०६०	२५मी. X १५ मी. जलतरण तलाव
९	बृहन्मुंबई महानगरपालिका अंधेरी (पूर्व) जलतरण तलाव	१८००१२३३०६०	२५मी. X १५ मी. जलतरण तलाव
१०	बृहन्मुंबई महानगरपालिका मालाड (पश्चिम) जलतरण तलाव	१८००१२३३०६०	२५मी. X १५ मी. जलतरण तलाव
११	सरदार वल्लभभाई पटेल ऑलिंपिक जलतरण तलाव कांदिवली (पश्चिम)	१८००१२३३०६०	ऑलिंपिक आकाराचा जलतरण तलाव आणि क्रीडा संकुल
१२	श्री मुरबाळीदेवी जलतरण तलाव आणि व्यायामशाळा, दहिसर (पूर्व)	१८००१२३३०६०	२५मी. X १५ मी. आकाराचा जलतरण तलाव आणि व्यायामशाळा
१३	श्री मायदेवी कांदरपाडा जलतरण तलाव, दहिसर (पश्चिम)	१८००१२३३०६०	२५मी. X १५ मी. आकाराचा जलतरण तलाव
नाट्यगृहे			
१	प्रबोधनकार केशव ठाकरे नाट्यमंदिर, बोरिवली (पश्चिम)	१८००१२३३०६०	१०२६ आसनक्षमतेचे मुख्य नाट्यगृहे, २११ आसनक्षमतेचे लघू नाट्यगृहे, २ वातानुकुलीत बहुउद्देशीय सभागृहे, १ वातानुकुलीत समाज मंदिर, १ वातानुकुलीत परिषद सभागृह, १ वातानुकुलीत कलादालन, ४ वातानुकुलीत तालिम कक्ष, १ वातानुकुलीत लघू कक्ष
२	मास्टर दीनानाथ मंगेशकर नाट्यगृह, विलेपार्ले (पूर्व)	१८००१२३३०६०	९१६ आसनक्षमतेचे मुख्य नाट्यगृह, तालिम कक्ष, चर्चासत्र सभागृह
३	अण्णा भाऊ साठे नाट्यगृह, भायखळा (पूर्व)	१८००१२३३०६०	७६१ आसनक्षमतेचे नाट्यगृह
४	महाकवी कालिदास नाट्यमंदिर, मुलुंड (पश्चिम)	१८००१२३३०६०	१३०० आसनक्षमतेचे नाट्यगृह
५	प्रबोधनकार ठाकरे खुला रंगमंच, शिवडी	१८००१२३३०६०	खुला रंगमंच

महापौर निधी

महापौर निधी हा कायम स्वरूपाचा निधी असून वादळ, पूर, दुष्काळ, भूकंप, घरे कोसळणे व आगी लागणे यासारख्या आपत्तीमध्ये सापडणाऱ्यांना या निधीतून त्वरित मदत दिली जाते. हा निधी सन १९५६ मध्ये सुरु करण्यात आला. तेव्हापासून आजपर्यंत भारतातील वेगवेगळ्या ठिकाणी नैसर्गिक आपत्तींमध्ये सापडलेल्या लोकांना कोट्यवधी रुपयांची रक्कम वितरीत करण्यात आलेली आहे.

महापौर निधी समितीने दि. २० सप्टेंबर १९९० रोजी भरलेल्या विशेष सर्वसाधारण सभेमध्ये हृदय शस्त्रक्रिया, मूत्रपिंडरोपण, डायलिसिस, कर्करोग आणि इतर मोठ्या शस्त्रक्रियांसाठी आर्थिक मदत देता यावी म्हणून या निधीच्या उद्दिष्टांमध्ये सुधारणा केली. त्या दिवसापासून आजमितीपर्यंत वरील शस्त्रक्रिया इत्यादींकरिता या निधीतून गरजूंना वेळोवेळी मदत देण्यात आलेली आहे. लाभार्थींची यादी महानगरपालिकेच्या संकेतस्थळावर प्रसिद्ध करण्याबाबत महापौर निधी समितीच्या कार्यकारी समितीने त्यांच्या दि. १८ जून २०१२ रोजी भरलेल्या सभेत मंजुरी दिली आहे.

महापौर निधीकरिता द्यावयाची देणगी 'महापौर निधी समिती'च्या नावे महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४०० ००१ येथे पाठवावी. महापौर निधीसाठी दिलेल्या देणग्यांना आयकर अधिनियम, १९६१ च्या कलम ८० (जी) अन्वये सूट देण्यात आली आहे.

प्रकाशक : श्री. तानाजी ह. कांबळे, जनसंपर्क अधिकारी, कक्ष क्रमांक २४, तळमजला, विस्तारित इमारत, महानगरपालिका मुख्यालय, महापालिका मार्ग, मुंबई - ४००००१ येथून प्रकाशित केले.

मुद्रक : श्री. सुधीर तळेकर, व्यवस्थापक, महानगरपालिका मुद्रणालय, ना. म. जोशी मार्ग, भायखळा (पश्चिम), मुंबई ४०००११

श्रीगणेश मूर्ती विसर्जन सोहळा

Shri Ganesh Idol
Immersion Procession

बाबासाहेब

बाबासाहेब

२ ती सुभाष

२ ती सुभाष

बाबासाहेब

सुभाष मंडळ

जनसंपर्क विभाग

बृहन्मुंबई महानगरपालिका मुख्यालय इमारतीमधील घुमटाचा हा आतील भाग आहे.